ESAT KORKMAZ

ANSİKLOPEDİK ALEVİLİK BEKTAŞİLİK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

ANT

2. BASKI

-ANSİKL. **Sofuyan meydanı, sofra süreği, musahip kavline girme** ve **kızılbaş meydanı** adlarıyla da bilinen alevi **meydanı**, beş şekilde açılır: Bir **dede** ya da **konuk** geldiğinde (**Mihman meydanı**); köy halkının toplanması durumunda (**sohbet** ya da **muhabbet meydanı**); **muharrem** ayında (**Kerbela meydanı**); **alevilik-bektaşilik**'e kabul durumunda (**eş** ya da **nasip meydanı**); yasaklanmış bir işi yapanın yargılanması ve cezasının verilmesi halinde (**düşkünlük meydanı**).

ALEVİLİK a. **Hz. Muhammet**'i izleyen üç **halife**yi tanımayan, **Hz. Ali**'yi **halife** ve **imam** kabul eden, onun soyundan gelen ya da izinden giden tüm **bâtını mezhep** ve **tarikatları** kapsayan, kendilerine özgü kural ve **tören**leri bulunan dinsel-siyasal inanç sistemi. (ANSİKL.) [1]

*Alevilik-Bektaşilik: **Hz. Muhammet**'i **mürşit**, **Hz. Ali**'yi **rehber** ve **Hacı Bektaş Veli**'yi **pir** kabul eden, geleneksel alevilik'i hoşgörü temeli üzerinde yeniden yorumlayarak *İslamlık* öncesi *Türk* kültürüyle yoğuran, **Anadolu**'ya özgü dinsel-siyasal-düşünsel inanç sistemi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] Alevilik'in ortaya çıkışı, **Hz. Muhammet**'in ölümüyle başladı (632): Kimin **halife** olacağı konusunda *Müslümanlar* ikiye ayrıldı; bir bölümü, **Hz. Muhammet**'in soyundan geldiği savıyla **Ali**'nin **halife** olması gerektiğini ileri sürerken, diğer bölümü *Ebubekir*'i tuttu.

Hz. Ali, Hz. Muhammet'in defniyle uğraşırken, *Ömer*'in de yardımıyla *Ebubekir* **halife** seçildi. Haksızlığa uğradığı kanısında olan **Ali**, başlangıçta *Ebubekir*'e **biat etmedi**; karısı **Fatma**'nın ölümünden sonra görüşlerini saklı tutmak koşuluyla *Ebubekir*'i, aynı gerekçeyle yerine geçen *Ömer*'i, onu izleyen *Osman*'ı **halife** olarak tanıdı. *Osman* öldürülünce, yandaşlarının da baskısıyla **Ali halife** seçildi: *Osman*'ın öldürülmesinden **Ali**'yi sorumlu tutan *Osman* yandaşları (**şia-i Osman**), **Ali** yandaşlarına (**şia-i Ali**) karşı saldırıya geçti. **Ali**'nin **halifeliğini** tanımayan *Suriye Genel Valisi Muaviye*'yle **Ali** yandaşları arasındaki çatışma savaşa dönüştü: İkisi arasında-

ESAT KORKMAZ

ANSİKLOPEDİK
ALEVİLİK
BEKTAŞİLİK
TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ

ANT YAYINLARI
Kumrulu Yokuşu Sokak
No: 24/2 Cihangir/İSTANBUL
Tel: 0 212-249 12 30

Dizgi: AR

BASKI : A

2 . Baskı : 1994 İstanbul

KISALTMALAR

a. - Ad
Ar. - Arapça
be - Belirteç
cüm. - cümle
Esk.Tr. - Eski Türkçe
Fars. - Farsça
Lat. - Latince
Osm. - Osmanlıca
s. - Sıfat
Tr. - Türkçe
ünl. - Ünlem
Yun. - Yunanca

ESAT KORKMAZ

1946'da Manisa/Demirci/Gömeçler Köyü'nde doğdu. 1965-66 öğretim döneminde İ.Ü. Orman Fakültesi'ne girdi. Fikir Kulübü Yönetim Kurulu ve son dönem Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) Genel Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu. Devrimci İşçi Birliği ve Kazdağı Orman İşçileri Sendikası'nda yöneticilik yaptı.

12 Mart sonrası Türkiye Halk Kurtuluş Partisi - Cephesi (THKP-C) ve Dev-Genç davalarından yargılandı. 1974 siyasal affıyla cezaevinden çıktı. Bir süre Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin (TSİP) Zeytinburnu İlçe Başkanlığı'nda bulundu ve bu partinin yayın organları olan İlke ve Kitle'nin yazı kurulunda görev aldı.

1976'da verilen haktan yararlanarak Orman Fakültesi'ni bitirip Orman Yüksek Mühendisi oldu ve 1980'ne değin Orman Bakanlığı'nın çeşitli birimlerinde çalıştı.

12 Eylül sonrası siyasal görüşleri nedeniyle görevinden atıldı. O günden bu yana Babıali'de yazar-araştırmacı olarak çalışmaktadır.

ÖNSÖZ

Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, alanında bir ilk çalışma durumundadır. Her ilk çalışmada olduğu gibi kimi eksiklikler içermesi doğaldır. **Sünni** dünyaya karşı sürekli savunma içinde kalmaları nedeniyle yazılı metin akışından çok, kuşaktan kuşağa anlatma biçiminde gerçekleşen geleneksel kanallarla beslenen **alevilik-bektaşilik** genelinde, *terimleme* yapmanın zorluğu ortadadır.

Bu çalışma, her türden zorluğun bilincinde olarak, eksiksizi kusursuzu beklemek yerine yapılabilir olanı bir ucundan yakalayarak, konuyla ilgili *terimleri* saptayıp **alevilik-bektaşilik** felsefesini kucaklayan bir *terim dili* yaratmak amacıyla yapıldı.

Bunu sağlamak için;

1- Kaynakçada verilen *yayınlar* taranarak *alfabetik terim dizini* oluşturuldu.

2- Aynı yöntemle belirlenen *kalıp kullanım durumundaki sözcükler* ve *kalıp sözler*, alfabetiğindeki *maddebaşı* altında yine *alfabetik* olarak sıralandı.

3- Önemli *maddebaşı*, *kalıp kullanım durumundaki sözcük* ya da *kalıp sözler*de kısa **ansiklopedik** bilgiler verildi.

4- *Terim*in geldiği dil kaynağını göstermek ve bu yolla okuyucuyu üretici kılmak için *maddebaşları*na *etimoloji* verildi.

5- Okuyucuyu *Arapça*, *Farsça* ve *Osmanlıca* sözlüklere başvurmaktan alıkoymak için, *kalıp sözler*de geçen kimi sözcükler, *terim* değeri taşımamasına karşın *dizine* alındı.

6- Yine aynı amaçla kimi *maddebaşları*na, *kalıp kullanım durumundaki sözcükler*e ya da *kalıp sözler*e parantez içinde, *sözlük* ya da *sünni* karşılıkları verildi.

7- Metin akışı içinde, *dizine giren maddebaşı*, *kalıp kullanım durumundaki sözcük* ya da *kalıp sözler bold (siyah)* olarak; *dizine* girmemesine karşın, vurgulanmak istenen *ad*, *söz* ya da *söz kalıpları italik* olarak öne çıkarıldı.

Okuyucuya yararlı olmak dileğiyle...

Esat KORKMAZ
Nisan - 1993

Etimoloji konusunda katkılarını esirgemeyen Dr. Sermet Sami Uysal'a, kaynak taraması ve son okuma yaparak büyük destek veren İpek Baysan'a teşekkür ederim.

A

ÂB Fars. (*âb*) a. **Su.**

*Âb-ı **beka**, ab-ı **cavit**, âb-ı **cavidan**, âb-ı **hayvan**, âb-ı **hızır**, âb-ı **zindegi**: **Abıhayat.**

*Âb-ı **harabat** (Meyhanelerin suyu, şarap): Hak nurunun, **zahir** ve **bâtın**'daki bulanıklığı temizlemesiyle ortaya çıkan saf ve temiz olma durumu.

*Âb-ı **revan** (Akarsu): Ezeli ilgi ve bağlantıdan haberli olmayla beliren ve arka arkaya gelen gönül rahatlığı.

*Âb-ı **ruy** (Yüz suyu): **Tanrı yolu**'ndaki **tarikat yolcusu**'nun gönlüne **gayb**'tan gelen **ilham.**

*Âb ü dane (Su ve habbe):

1- Herkesin kısmetine düşen su ve ekmek.

2- Hırsın ve tamahın kötülüğünü, olanla yetinmenin erdemini belirtmek için "*bir hırka bir lokma*" anlamında kullanılır.

ABA Ar. (*'abâ*) a. 1- **Dervişlerce dervişlik**'in simgesi kabul edilen ve elbise üzerine giyilen, abadan yapılmış yakasız, önü açık, uzun geniş kollu üstlük. (ANSİKL.)

2- **Dervişlik.**

*Aba giymek: **Dervişlik**'e girmek, **derviş** olmak.

-ANSİKL. Aba, dünya malına önem vermeme, elde bulunanla yetinme simgesidir.

ÂBÂ Ar. (***âbâ*** < ***eb***, ata, baba'nın çoğulu) a. **Yüksekteki babalar** (atalar.)

*Âbâ-yı **seba**: **Yedi gezegen** ya da **yedi baba** (ata)

*Âbâ-yı **ulviye**: **Dokuz gök** ya da **dokuz baba** (ata)

ABÂPÛŞ Ar. + Fars. (***'abâpûs*** < Ar. ***'abâ***, abadan yapılmış giysi ve Fars. ***pûş***, giyen) a. **Tarikat**'a bağlı **derviş**.

ABBASİ Ar. (***'abbâsî*** < **Hz. Muhammed**'in amcası *Abbas bin Abdülmuttalip*'in adından) a. **Abbasiler** hanedanından olan kimse, topluluk.

ABBASİLER a. **Emeviler**'den sonra İslam devletinin başına geçen **halife** hanedanı (750-1258).

ABD Ar. (***'abd***, kul) a. *İnsan-Tanrı-evren* özdeşliğinde, **Tanrı**'nın insan biçiminde nesnelleşmesi olarak algılanan ve **tanrısal** bir görünüş niteliği taşıyan. *Konuşan Tanrı* durumundaki insan varlık.

ABDAL Ar. (***ebdâl*** < ***bedîl*** ya da ***bedel***'in çoğulu) a. 1- Kendini **Tanrı** yoluna adayarak dünya işleriyle ilgisini kesen kimse; **Tanrı eri**. 2- Dünyanın manevi düzenine yön vermeleri için **Tanrı** tarafından gönderildiğine inanılan, **âlem**'ler arasında dolaşabilen, konum ve durum değiştirebilen kimse. (ANSİKL.) 3- Kimi **derviş** şairlerin adlarının başında ya da sonunda *mahlas* olarak yer alır. 4- **Abdallar**'dan olan kimse.

-ANSİKL. **Tanrı** seçtiği kimi kullarını, dünyanın manevi düzenini yönlendirmek için görevlendirdi. **Ricâl ül-gayb** adıyla anılan bu ermişler **yedi** ya da **kırk** kişiydi. Halk söylencelerinde adı geçen **yedi abdal**, **yedi yıldız**daki ya da **yedi gezegen**deki gizi betimler. Az konuşmak, az yemek ve halktan ayrı yaşamak vb. özellikleriyle belirgin

abdallar'ın görevi, insanlara yardım etmekti. İlgili hadislerde onların bu aşamaya iyilik ve cömertlikle ulaştıkları, birbirlerinin yerine geçtikleri, kendi yerlerine birini bedel bırakarak diledikleri yere gidebildikleri belirtilir.

ABDAL MUSA (XIV. yy'da yaşamış **Abdal Musa Sultan** adıyla da anılan **Rum abdalları**'nın önde gelen **dervişi**)

*Abdal Musa ayini: **Hacı Bektaş Veli**'nin **halifesi** kabul edilen **Abdal Musa** adı'na düzenlenen **tören**. (ANSİKL.)

*Abdal Musa cemi, Abdal Musa kurbanı: **Abdal Musa ayini**.

*Abdal Musa postu: **Meydan**'daki **on iki post** sıralamasında yer alan, **ayakçı makamı**.

*Abdal Musa velayetnamesi: XV. yy'da yazıldığı kabul edilen; Abdal Musa'nın doğumuyla başlayan, *Teke* yöresine gelişi ve buralarda gösterdiği **kerametlerle** devam eden, **halifelerine** **icazet vererek** onları çeşitli yerlere göndermesiyle son bulan, yazarı belirsiz küçük hacimli bir yapıt.

-ANSİKL. **Cem ayinleri**; **İkrar verme ayini**, **görgü ayini**, **musahip ayini** ve Abdal Musa **ayini**, olmak üzere genelde dört bölüme ayrılabilir. Bunların dışında kimi bölgelerde **koldan kopma**, **dardan indirme** adı altında kurbanlı toplantılar yapılmaktaysa da bunlar diğerleri denli yaygın değildir.

Cem ayinlerinde **kurban** temel öğedir; bu nedenle cemler genellikle "**kurban**" adıyla anılır: **İkrar kurbanı**, **görgü kurbanı**, **musahip kurbanı**, Abdal Musa **kurbanı** gibi.

Abdal Musa **ayininde**, kural olarak bir **yola alınma** ya da **görgü** amacı yoktur. Kimi bölgelerde, her hafta, perşembeyi cumaya bağlayan gece, Abdal Musa **ayini** yapmak gelenektendir. Kimi durumlarda, daha çok kış aylarında, seçilmiş bir gün olmadan; gelen **kurban** isteklerini yerine getirmek "**dede**" ya da başka bir "**konuk**" geldiğinde köy halkını bir araya toplamak, dargınlıkları önlemek, sorunları çözmek gibi amaçlarla Abdal Musa **ayini** yapıldığı da olur.

Abdal Musa **ayin**lerinde, **kurban** ve diğer masraflara, **ayin**de bulunanların tümü katılır: Bu ayinde kural olarak **on iki hizmet** yerine getirilir; ancak belli bir amaçla yapılmayan Abdal Musa **cem**lerinde **dua**, **düvaz** ve **kurban tekbirlemek**le yetinilir.

ABDALAN Ar. - Fars. (***ebdâlân*** < Ar. ***ebdâl***, Fars. - ***ân***) a. **Abdallar**.

*Abdalan-ı **Rum**: **Rum abdalları**.

ABDALLAR a. 1- *Türkiye*, *Azerbaycan*, *İran*, *Afganistan*, *Türkmenistan* ve *Çin Türkistanı*'nda yaşayan, *Türk* asıllı kimi topluluklara verilen ad. (ANSİKL.)

2- **Rum abdalları**.

-ANSİKL. Bugün **Anadolu**'nun kimi yörelerinde, kendilerine **abdal** adını veren göçebe **alevi** topluluklar yaşar. Abdallar, tahtacılık ve kerestecilik bilmezler; önemli bir kesimi, köy ve kentlerde dilenerek geçinir; bir bölümü ise kalburculuk, elekçilik, çalgıcılık, türkücülük, şarkıcılık ve köçeklik gibi uğraşlarla geçimlerini sağlarlar.

ABDALLIK a. **Abdal** olma durumu; **abdal** olmanın gereklerini yerine getirme.

ABDEST Fars. (***âbdest*** < ***âb***, su ve ***dest***, el) a. **Taharet-i sugra**.

*Abdest **erkânı**: **Ayin-i cem** öncesinde, **ikrar verecek** olanların ya da üst üste üç yıldan fazla **hizmet görmemiş**, **baş okutmamış** durumda bulunanların **hizmete gelişlerinde**, onların "**arınması**" için yapılan **tören**. (ANSİKL.)

*Abdest vermek: **Hizmete gelenin kurbanını tığlama**'dan önce; suyla ıslatılan sağ elle ön sağ ve ön sol ayağının dizinden aşağıya sıvazlanması, yüzünün yıkanması, ardından sağ ve sol arka ayaklarının suyla ıslatılması, daha sonra kuyruğunu yukarı kaldırarak altına elle su serpilmesi biçiminde uygulanan bir yöntemle kutsamak.

-ANSİKL. **Abdest erkânı**'nda, **ikrar verecek** olanın ya da **hizmete gelenin kurbanı meydan**'a sokulur: Bu sırada **nefesler**

okunur, sazlar çalınır; **kurban**, **Dede**'ye götürülür ve onun tarafından **tekbirlenir**; daha sonra kucaklanarak yere bastırılmadan taşınıp **abdest verildikten** sonra **tığlanır**.

ABDİYET Ar. (*'abdiyet*, kulluk < *'abd*, kul ve *-iyet*) a. 1- **Hakk**'a kul olduğu için başkasına kul olmayan **Hz. Muhammet**'in yüce makamı. 2- İnsanoğlunun sahip olduğu manevi **mertebe**lerin en yükseği.

ABIHAYAT Fars. + Ar. (*âb-ı ḥayât* < Fars. *ab*, su; *-ı*, tamlama eki ve Ar. *ḥayât*, yaşam) a. 1- Yaşam suyu, dirilik suyu, ölümsüzlük suyu. (ANSİKL.) [1]

2- **Evren**in **sır**larını bilme, kavrama gücü. (ANSİKL.) [2]

3- **Uyarıcı**'dan alınan bilgi; **gönül bilgisi**. (ANSİKL.) [3]

-ANSİKL. [1] *Nizami*'nin *İskendernamesi*'nde, *Ali Şir Nevai*'nin *Sedd-i İskenderi*'sinde ve kimi *mesnevi*lerde anlatıldığına göre; abıhayatı bulmak için *İskender*'in yaptığı yolculuğa **Hızır** da katılır ve **şebçerağı**yla ışık saçarak ona yol gösterir; önden gittiği için daha önce abıhayatı bulur ve bu sudan içerek ölümsüzlüğe kavuşur; haber vermek için işaret koyacağı sırada çeşme yok olur.

-[2] Abıhayat söylencesi, **evrensel** bir özlemi dile getirirken, aynı zamanda insanoğlunun hiçbir biçimde ölümsüzlük kazanamayacağını anlatır.

-[3] **Alevilik-bektaşilik** inancında ise abıhayat, tanrısal **sır**ları kavrama gücü, **bâtını** anlayan **sezgisel akıl** ya da **uyarıcı**'dan alınan bilgi olarak algılanır.

ABIKEVSER Fars. + Ar. (*âb-ı kevser* < Fars. *âb*, su; *-ı*, tamlama eki ve Ar. *kevser*, **Cennet**'te aktığı düşünülen su) a. (Bolluk suyu, mutluluk suyu, verimlilik kaynağı) **Cennet**'te, **Hz. Ali**'nin kendini sevenlere, kendi yolundan gidenlere sunacağına inanılan şarap, içki.

ABÎD Ar. (*'abîd*, kullar < *'abd*'ın çoğulu) a. **Abidler**.

ABİDLER a. **İnsan-ı kâmil** aşamalarından ilkini temsil eden, **şeriat kapısı**'yla özdeşleştirilen ve kökenlerinin **hava** olduğu kabul edilen, dört tür insandan ilk tür insanlar.(ANSİKL.)

-ANSİKL. **Makalat** ve **Vilayetname**'de, **Allah**'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikat kavmi** olan **zahitler**; **marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler.** Bu dört tür insan, **dört kapı** ve **dört öğe**'yle temsil edilir: **Abitler**, **şeriat kapısı** ve **hava**; **zahitler**, **tarikat kapısı** ve **ateş**; **arifler**, **marifet kapısı** ve **su**; **muhipler**, **hakikat kapısı** ve **toprak**.

ACEM Ar. (*'acem*, yabancı) a. *İran* halkı, özellikle *İran*'ın *Fars* ırkından olmayan yerli halkı ve bu halktan olan kimse.

ADAK a. Bağlı bulunulan tekkeye, gelenekler gereğince, ortaklaşa yararlanım için yapılan bağış.

*Adak akçesi: Bir **alevi-bektaşi** tarafından, herhangi bir dileği için **Baba**'ya ya da **Çelebi**'ye verilen para.

*Adak **kurbanı**: **Kurban edilmek** üzere adanan hayvanın **tığlanması** sırasında yapılan **tören**.

*Adak **muhabbeti**: Bir **alevi-bektaşi**nin, bir işinin olması ya da gerçekleşmesi için, **gönülden koparak** bir adakta bulunması durumunda yapılan **muhabbet** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Muhabbet** yapılacağı herkese duyurulur. **Muhabbet** sahibi **kurbanı tığlar**; yemekler pişer ve **muhabbet** sofrası kurulur. Okunan bir **nefes**'le **muhabbet**in başladığı bildirilir: Bu **nefes**, ayrı ayrı ezgiler halinde **Üçler** aşkına üç kez okunduktan sonra **muhabbet** devam eder. **Muhabbetler**'de, kalabalığa göre sofra kurulur: **Mürşit** sofrası en baştadır. Genellikle, her sofrada bir **saki** görev yapar.

ADALET Ar. (*'adâlet*) a. **Tanrı**'nın adil, kulun ise eylemle-

rinde özgür olması.

ADAM Ar. (*ādem*'den) *Adama **muhabbet**: **Kızılbaşlık**'ın ilkeleri sıralamasında yer alan, insanı sevme ilkesi.

ADAP Ar. (*ādāb* < *edeb*'in çoğulu) a. yol, yöntem, sıra.

*Adap (ve) **erkân**: Adab-ı **tarikat**.

* Adab-ı **mürit**: **Mürit**'in uymak zorunda olduğu kurallar.

* Adab-ı **nefs**: Kişinin **nefs**ini tevbiye etmek için uygulayacağı yollar, yöntemler

* Adab-ı **sohbet**: **Sohbet**'e katılanların uymak zorunda olduğu kurallar.

* Adab-ı **şeyh**: **Şeyh** tarafından dikkate alınması gereken kurallar.

* Adab-ı **tarikat**: **Tarikat ehli**'nin gözettiği ve dikkate aldığı yol, yöntem, saygı sırası.

ADEM Ar. (*'adem*) a. (Yokluk, hiçlik) Madde ve eşyanın var olmasından önceki yokluk, hiçlik durumu. (ANSİKL.)

*Adem-i **muhal**: **Mutlak adem**.

-ANSİKL. İki türlü **adem** vardır: **Mutlak adem**; **mümkün adem**. **Mutlak adem** durumunda, **adem** yoktur ve var olması da olanaklı değildir. **Mümkün adem** durumunda, **adem**'in dışsal bir varlığı yoktur ancak, ağacın tohumda bulunması gibi potansiyel bir varoluşa sahiptir.

Allah, *zaman*'ın var edilmesinden önce **adem**'de, sonsuz güzellik (**hüsn-ü mutlak**) durumunda bir gizli hazine (**künt-ü kenz**) idi; sonu olmayan bir **adem**'in içinde kendine bakacak göz ve **vecde** gelecek bir **gönül** istedi; güzelliğin görülmeye olan eğilimi sonucu, **Allah** kâinatta **tecelli etti**; **Allah**'ın varlığı, sonsuz **adem** karşısında, aynaya yansımış bir hayal gibi göründü; fiziksel dünya, **Hakikat**'ın **adem**'deki bir yansıması olarak belirdi.

ÂDEM Ar. (**Âdem**, ilk yaratılan insan, ilk peygamber ve insanlığın atası olan kişi) a. 1- **Akl-ı kül**'ün görünüşü durumundaki **Âdem-Adam**.

2- **Tanrı**'nın yeryüzündeki **halife**si olan ve bütün gerçekleri kendisinde topladığına inanılan **kâmil insan**.

*Âdem-i **Âl-i âbâ**: Peygamber soyu kendisinden yürüdüğü için, bu soyun başı olarak algılanan dördüncü imam *Zeynelabidin*.

*Âdem-i **mana**: Her şeyin aslını ve gerçeğini bilen, **mana âlemi**'ne vakıf insan; **mana adamı**.

*Âdem-i **sani**: *İmam Hüseyin* soyu kendisinden yürüdüğü için, "*İkinci Âdem*" olarak algılanan dördüncü imam *Zeynelabidin*.

ÂDEM-ADAM a. **Tanrı**'nın görünüş alanına çıktığı ilk insan biçimi olarak **Hz. Âdem**.

ADÜV Ar. (***'adüvv***) a. Düşman.

*Adüvv-i **can**: Can düşmanı

*Adüvv-i **ekber**: Büyük düşman.

ÂGÂH Fars. (***āgāh***) s. Bir şeyin derin anlamına, sırrına ulaşmış olan, uyanık.

*Âgâh etmek: Kendine getirmek, uyandırmak.

*Âgâh olmak: Kendine gelmek, uyanmak.

ÂGEH Fars. (***āgeh***) s. **Âgâh**.

AĞAÇERİ a. **Tahtacı**.

AĞAÇERİLER a. **Tahtacılar**.

AĞAYAN Fars. (***ağayān*** < Tr. ***ağa***'nın Fars. çoğulu)

*Ağayan-ı **bektaşiyan**: Yeniçeri ağalarına verilen ad.

AĞIRLAMA a. Üç bölümden oluşan **semah**ta, daha az hareketli olan ilk bölüm. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ağırlama'da erkek, kollarını sağa sola hareket ettirir; kadın ise kollarını omuz düzeyinden yukarıya kaldırarak aynı hareketi yanlara doğru yapar. Bu sırada ayaklar, ileri-geri hareket halindedir. Ağırlama'yı **canlanma**, onu da **semah**'ın hareketli bölümü **yeldirme** izler.

AĞIRLANMAK f. **Semah**ın **ağırlama** bölümü oynanıp bitirilmek.

AĞIT a. **Kerbela olayı** ve bu olaya karışanları konu edinen, hece ya da aruz ölçüsüyle yazılmış, kendine özgü bir ezgiyle okunan şiir.

AĞLAMA a. *Tanrısal* azap ya da *tanrısal* lutuf nedeniyle gözyaşı dökme.

AHAD Ar. (***aḥad***) a. **Varlık birliği** anlamında **Tanrı**.

AHADİYET Ar. (***aḥadiyyet*** < ***aḥad*** ve ***-iyyet***'ten) a. *Tanrısallık* makamının birliği, **birlik**.

AHAVİ Ar. (***ahavî***) s. **Ahi** topluluğuna ilişkin, **Ahi** topluluğuyla ilgili olan.

AHBÂR Ar. (***ahbâr*** < ***ḫaber***'in çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'in verdiği haberler; **hadis**ler.

AHD Ar. (***'ahd***) a. 1- **Mürit**'in **tarikat**'a girerken **mürşite**

verdiği söz. 2- Zaman.

*Ahd-i **karib**: Yakın zaman, yakın geçmiş, önceki zaman.

*Ahd-ü **peyman**: Yemin, **ant**.

AHFÂ Ar. (*aḫfa* < *ḫafi*, gizli) s. En gizli.

*Ahfâ **makamı**: **Tarikat yolcusu**'nun, ruhsal arınmaya ulaşabilmek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, *tanrısal* evrene en yakın alan durumundaki en gizli **aşama**.

AHI a. **Ahi**

AHIBABA a. **Ahibaba**.

AHIBABALIK a. **Ahilik**.

AHİ (Ar. *aḫî*, kardeşim ya da Tr. *akı*, cömert'ten) a. **Ahilik**'e bağlı kimse, topluluk.

AHİBABA a. *Kırşehir*'deki **Ahi Evren Tekkesi şeyhi**ne ve bu **şeyh**e bağlı yerel *loncalar*daki vekillerine verilen unvan. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Ahibaba*'nın, **Ahi Evren** soyundan geldiği ileri sürülürdü. **Şeyhi** temsil eden ve esnaf *loncalarının* üyeleri tarafından seçilen yerel *ahibaba*'lar, **Ahi Evren Tekkesi şeyhi**nden bir **icazetname** ve seçildiklerini gösterir bir **berat** almak zorundaydı. Başlangıçta **Ahilik**, *debbağ loncalarında* yaygınlaştığı için bu *loncaların ahibaba*'ları, kentteki tüm *loncaların* başı sayıldı.

Sonraları, ekonominin gelişmesine koşut olarak esnaf örgütleri bir çöküntü içine girdi, buna bağlı olarak **Ahilik** de önemini yitirdi. *Kırşehir*'deki *Ahibaba*'nın gezilere çıkması ve temsilci göndermesi geleneği ortadan kalktı; 1908'de esnaf örgütlerinin kaldırılmasıyla varlığı sona erdi.

AHİBABALIK a. **Ahilik.**

AHİ EVREN (**Ahi** örgütünün kurucusu *Şeyh Nasreddin Ebu'l Hakayık Mahmud bin Ahmed el-Hoyi* (1169-1261) *Ahi Evren **Tekkesi**: **Horasan erenleri**'nden **Anadolu Ahileri**'nin **piri** Ahi Evren tarafından kurulan, **Ahilik** örgütünün sürekliliğini sağlayan yerel **tekke** ve **zaviye**lerin bağlı bulunduğu, *Kırşehir*'deki ana **tekke**.

AHİLİK a. **Fütüvvet teşkilatı**'nın bir devamı olarak *Anadolu Selçukluları* döneminde ortaya çıkan ve *Osmanlı Devleti*'nin kuruluş aşamasında yaygınlaşan, esnaf, zanaatçı, çiftçi gibi çalışma kollarından insanları kapsayan dinsel, siyasal ekonomik örgüt. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kökü *Orta Asya*'ya kadar uzanan *ahilik*'in temelini, *Moğol* istilasından kaçarak **Anadolu**'ya gelen **Horosanlı** esnaf ve zanaatçılar arasında bulunan *Baba İlyas* attı. Bir kurum olarak **ahilik** ilk kez XIII. yy'da **Ahi Evren** tarafından kuruldu. **Ahi Evren**, örgütün sürekliliğini sağlamak için **ahilik**'i, **tekke** ve **zaviyelere** bağladı; bu yolla herkese alın teriyle geçinme ilkelerini öğretti.

Herhangi bir meslekte çalışabilmek için, o mesleğin **ahi zaviyesine** bağlanmak zorunluydu: Bir meslekte çalışmak isteyen önce **çırak** alınır, daha sonra *kalfa* ve *usta* olarak zanaatında ilerlerdi.

Yerel **ahibabalarının** atamaları ve azilleri, *Kırşehir*'deki **Ahi Evren Tekkesi şeyhi** (**piri**) tarafından onaylanırdı. Her yıl **Anadolu**'ya ve *Rumeli*'ye **ahi** örgütü başkanının görevlendirdiği **nakibler** ve **halifeler** giderdi; yerel örgütlerin durumunu inceler, esnafı toplar, yeni **taliplere**, *kalfalara* ve *ustalara peştemal kuşatırdı*; tezgâh açacaklara izin ve ruhsat verirdi.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda **ahilerin** büyük rolü oldu. *Osman Gazi*'nin kaynpederi *Edebali* bir **ahi şeyhiydi** (**dervişi**); birçok silah arkadaşı örgüte üyeydi.

Ahi Örgütü, XVII. yy'dan sonra *loncalara* dönüşmeye başladı; iç ve dış ekonomik gelişmelere koşut olarak *Meşrutiyet*'le birlikte iyice zayıflayıp ortadan kalktı.

AHİRET Ar. (*āḫiret*) a. İnsanların öldükten sonra gittiklerine inanılan yer; öbür dünya.

*Ahiret **adamı**: Dünyayla ilgisini kesip, kendini ibadete veren kimse.

*Ahiret **aklı**: **Gayb âlemi**'ndeki şeyleri anlamayı sağlayan ve **tarikat** eğitiminden geçmiş kişinin zihninde beliren **akıl**.

*Ahiret **baba**: Kimi bölgelerde **rehber**'e verilen ad.

*Ahiret kardeşi: **Yol kardeşi**.

AHİT a. **Ahd**.

AHİTNAME Ar. + Fars. (*'ahidnāme* < Ar. *'ahd* ve Fars. *nāme*) a. 1- **Şeyh**'in, yerine geçecek **halife**yi belirleyen yazılı belgesi ya da sözlü beyanı.

2- **Tarikat ehli**'nin uyması gereken kuralları gösteren yazılı metin.

AHİYAN Fars. (*aḫîyān* < Ar. *aḫî*'nin Fars. çoğulu) a. **Ahi**ler.

*Ahiyan-ı rum: **Anadolu ahi**leri.

AHİZ a. **Ahz**.

AHKÂM Ar. (*aḥkām*, hükümler) a. **Bâtın** ve **zahire** ilişkin davranışların aldığı yargılar.

*Ahkâm-ı **bâtına**: **Bâtını hükümler**.

*Ahkâm-ı **zahire**: **Zahiri hükümler**.

AHLÂK Ar. (*aḫlāk* < *ḫulk*'un çoğulu) a. Bir kimsenin güzel yanlarını belirten melekeler bütünü.

*Ahlâk-ı **hamide**: Güzel ahlâk.

*Ahlâk-ı **zemime**: Çirkin ahlâk.

AHLÂM Ar. (***aḥlâm***, düşler, hülyalar, rüyalar) a. **Nefsin**, maddi **âlem**'den ilişkisini bütünüyle kesmesiyle ulaşılan **hayal aşamasında**, **nefse** yansıyan **misal âlemî**'nin görüntüleri toplamı.

AHMEDİ Ar. (***aḥmedî***, **Hz. Muhammet**'in adlarından biri olan **Ahmet**'e ilişkin olan) *Ahmed-i Muhtar **postu**: **Meydan**'daki **on iki post** sıralamasında yer alan, **Hz. Muhammet makamı**.

AHRÂR Ar. (***aḥrâr*** < ***ḥürr***'ün çoğulu) a. Tutsak ya da köle olmayanlar, özgür olanlar.

AHRET Ar. (***âḥiret***'ten) a. **Ahiret**.

AHSEN Ar. (***aḥsen***, daha güzel, çok güzel, en güzel) *Ahsen-i takvim: En yetkin biçim olarak **Hakk**'ın görünümünü temsil eden insan.

AHVAL Ar. (***aḥvâl***, haller) a. **Gayb âlemi**'nden *tanrısal* bir lütuf olarak gönüllere doğan ve insanı kendinden geçiren anlamlar. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnsanın üç türlü niteliği vardır:

1- **Fiiller** (davranışlar); insan kendi iradesiyle kazanır.

2- **Ahlâk** (huylar); doğuştan gelir, ancak harcanan çabalara bağlı olarak değişir.

3- *Ahval* (haller); **gayb âlemi**'nden *tanrısal* bir lütuf olarak gelir; insanı **aşka** uğratarak kendinden geçirir, **mest** eder, aklını elinden alır.

AHYÂR Ar. (***aḫyâr***, hayırlılar) a. **Ermişlik (velayet)** aşamasına ulaşmış olanlar.

AHZ Ar. (*aḫẕ*, alma) *Ahz-ı feyz: Bir **veli**'den **feyiz alma**.

*Ahz-ı **tarikat**: **Tarikat**'a girme ve **mürşit**'e bağlanma.

AKABE Ar. (*'aḳabe*, yokuş, engel, zor geçit) a. **Hakk**'a giden yolda karşılaşılan zorluk ve aşılması gereken engel.

AKIL Ar. (*'akl*) a. 1- Doğadaki şeyleri tanımayı, ne söyleyeceğini, nasıl yapacağını bilmeyi sağlayan insan yetisi.

2- Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan; **kalp**ten, **gönül**den kaynaklanan ve içe doğuş biçiminde beliren sezgisel kavrayış.

*Akıl **kıblesi**: **Kıble** sıralamasında yer alan ve insanın beyni, düşüncesi olarak algılanan **çerağ**, **post** ya da **mürşit**.

*Akl-ı cüzi: Kuramsal olmayan insan aklı.

*Akl-ı evvel: Tüm diğer şeylerin onun aracılığıyla yaratıldığı kabul edilen **ilk akıl**; **Tanrı**'dan ilk belirme aşaması.

*Akl-ı **kül**: **Akl-ı evvel**'den sonra gelen ve **akl-ı evvel**'e verilen bilgilerin görüntülerinin belirdiği **aşama**; *peygamber* ve **velile**rin sahip olduğu sezgisel kavrayış anlamında **evrensel akıl**.

*Akl-ı **maad**: Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan ve *mistik terbiye*den geçirilmiş zihinde beliren akıl; **ahiret aklı**.

*Akl-ı **maaş**: Doğadaki şeyleri bilmeyi sağlayan, aklın en düşük **aşama**sı; varlığın aklı.

ÂKIL Ar. (*'āḳıl*, akıllı, bilgili, düşünceli, olgun) s. Emaneti, doğruluğu, iyi dostu ve **sırrı** koruyarak dünyayla ilgili arzuların tuzağına düşmeyen.

ÂKİLE Ar. (*âkile* < *ekl*, yeme) *Akilet ül-**ekbâd**: *Uhut Savaşı*'nda öldürülen *Hz. Hamza*'nın bağrını yarıp ciğerini çıkararak çiğ

çiğ yemesi anısına, *Ebu Süfyan*'ın karısı *Hind*'e verilen küçültücü ve aşağılayıcı ad.

AKKAPI a. **Hacı Bektaş Veli Dergâhı**'nın, çevresi işlenmiş taşlarla süslü, kemerinin kilit taşında *Selçuklular*'ın çifte kartal kabartması bulunan büyük giriş kapısı.

AKPINAR a. **Hacı Bektaş Veli**'nin *Hacıbektaş* köyünde mucize gösterdiği yer.

AKREP a. **Burç**lar sıralamasında yer alan ve bir yılanla sembolize edilen burç; akrep burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; akrep, bu "*burç insanı*"nın, üremeyi anlatan *cinsel organları*nı temsil eder.

AKTÂB Ar. (*aḳtāb* < *ḳuṭb*'un çoğulu) a. 1- **Kutup**lar. 2. **Tarikat ulu**ları.

AKYAZILI a. Rakı.

ÂL Ar. (*āl*) a. Aralarında akrabalık bağı bulunan topluluk; aile, hanedan, boy.

*Âl-i âbâ: 1- **Ali**, **Fatma**, *Hasan* ve *Hüseyin*'i içine alan **Hz. Muhammet**'in yakınları. 2- **Ehlibeyt**.

ÂLÂ Ar. (*'āl'lā*) s. Daha yüksek, en yüksek, en yüce.

ALACADEĞNEK a. **Görgü** sırasında **dede** tarafından **talip**lerin sırtlarının sıvazlanmasında kullanılan, üç karış uzunluğundaki üç boğumlu değnek. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu terim, daha çok **Tahtacılar** tarafından kullanılır. Genelde **alevi-bektaşiler** arasında alacadeğnek, **erkân-ı evliya**, **erkân**, **tarik**, **serdeste** adlarıyla da anılır.

ALAÇAM (*Karadeniz* bölgesinin orta bölümünde *Samsun* iline bağlı ilçe)

a. **Anadolu**'nun kimi yörelerinde, özellikle *Doğu* ve *Orta Karadeniz* bölgelerinde oynanan, kadının sürekli ve hızla dönmesi, erkeğin ise dönmeyip elini-kolunu ve ayağını müziğin ritmine uydurarak onu kollaması temeline dayanan **semah**; alaçam **semahı**.

ALÂKA Ar. (***'alāḳa***, ilgi, ilişki, bağ) a. Kulun **Hakk**'a giden yola girmesini, bu yolda ilerlemesini engelleyerek **ruh**un yükselmesine ket vuran ve ele takılmış *kelepçe*, ayağa bağlanmış *zincir* olarak algılanan maddi ve **nefs**i neden.

ALAZLAMA a. Kötü ruhlardan arınmasını sağlamak için yağlı bir paçavrayı ateşleyerek hastanın çevresinde dolaşma.

ALÇALMAK f. Varlıklar, **âlem-i gayb**dan (kutsal kökenden) **âlem-i şuhud**a (duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabilir dünyaya) inmek.

*Alçalan eğri: **Kavs-i nüzul**.

ALEM Ar. (***'alem***) a. Sancak, bayrak.

ÂLEM Ar. (***'ālem***) a. **Tanrı** dışındaki tüm diğer mümkün ve yaratılmış varlıklar bütünü.

*Âlem-i **asgar**, âlem-i **sugra**: Son amacını **âlem-i ekber**'de bulan ve küçük evren olarak algılanan *insan*.

*Âlem-i **berzah**: Bu dünya ile öbür dünya arasında yer alan; **ruh**ların gövdesiz, ancak öz bilince sahip olarak bir süre kaldığı geçici âlem.

*Âlem-i **ceberut**: **Tarikat yolu**'ndaki gelişimin **şeriat aşaması** olarak algılanan ve **cebrail** tarafından temsil edilen âlem.

*Âlem-i **ekber**, âlem-i **kübra**: Son amacını insanda bulan ve büyük evren olarak algılanan âlem.

*Âlem-i **ervah**: **Ruhlar âlemi**.

*Âlem-i **gayb**: **Gayb âlemi**.

*Âlem-i **hayal**: **Âlem-i ervah** ile **âlem-i şahadet** arasında kalan âlem.

*Âlem-i **kübra**: **Âlem-i ekber**.

*Âlem-i **lahut**: **Tarikat yolu**'ndaki gelişimin **marifet aşaması** olarak algılanan ve *Azrail* tarafından temsil edilen âlem.

*Âlem-i **mana**: **Gayb âlemi**.

*Âlem-i **melekut**: **Tarikat yolu**'ndaki gelişimin **tarikat aşaması** olarak algılanan ve *Mikail* tarafından temsil edilen âlem.

*Âlem-i **misal**: Varlıkların gerçek öz ve biçimleriyle bulundukları âlem.

*Âlem-i **nasut**: Varlıkların madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı âlem.

*Âlem-i **sugra**: **Âlem-i asgar**.

*Âlem-i **şahadet**, âlem-i **şühud**: Duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabilir varlıklar âlemi.

ALEVİ Ar. (*alevî* < *Halife Ali bin Ebu Talip*'in [598-661] adından) a. **Alevilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

*Alevi-**Bektaşi**: **Alevilik-Bektaşilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

*Alevi düzeni: **Ruzba düzeni**.

*Alevi **Meydanı**: **Mihman meydanı**, **sohbet meydanı**, **Kerbela meydanı**, **eş meydanı** ve **düşkünlük meydanı**'nın açıldığı yer ya da **tören**. (ANSİKL.)

*Alevi **tacı**: **Bektaşi tacı**.

-ANSİKL. **Sofuyan meydanı, sofra süreği, musahip kavline girme** ve **kızılbaş meydanı** adlarıyla da bilinen alevi **meydanı**, beş şekilde açılır: Bir **dede** ya da **konuk** geldiğinde (**Mihman meydanı**); köy halkının toplanması durumunda (**sohbet** ya da **muhabbet meydanı**); **muharrem** ayında (**Kerbela meydanı**); **alevilik-bektaşilik**'e kabul durumunda (**eş** ya da **nasip meydanı**); yasaklanmış bir işi yapanın yargılanması ve cezasının verilmesi halinde (**düşkünlük meydanı**).

ALEVİLİK a. **Hz. Muhammet**'i izleyen üç **halife**yi tanımayan, **Hz. Ali**'yi **halife** ve **imam** kabul eden, onun soyundan gelen ya da izinden giden tüm **bâtını mezhep** ve **tarikatları** kapsayan, kendilerine özgü kural ve **tören**leri bulunan dinsel-siyasal inanç sistemi. (ANSİKL.) [1]

*Alevilik-Bektaşilik: **Hz. Muhammet**'i **mürşit**, **Hz. Ali**'yi **rehber** ve **Hacı Bektaş Veli**'yi **pir** kabul eden, geleneksel alevilik'i hoşgörü temeli üzerinde yeniden yorumlayarak *İslamlık* öncesi *Türk* kültürüyle yoğuran, **Anadolu**'ya özgü dinsel-siyasal-düşünsel inanç sistemi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] Alevilik'in ortaya çıkışı, **Hz. Muhammet**'in ölümüyle başladı (632): Kimin **halife** olacağı konusunda *Müslümanlar* ikiye ayrıldı; bir bölümü, **Hz. Muhammet**'in soyundan geldiği savıyla **Ali**'nin **halife** olması gerektiğini ileri sürerken, diğer bölümü *Ebubekir*'i tuttu.

Hz. Ali, Hz. Muhammet'in defniyle uğraşırken, *Ömer*'in de yardımıyla *Ebubekir* **halife** seçildi. Haksızlığa uğradığı kanısında olan **Ali**, başlangıçta *Ebubekir*'e **biat etmedi**; karısı **Fatma**'nın ölümünden sonra görüşlerini saklı tutmak koşuluyla *Ebubekir*'i, aynı gerekçeyle yerine geçen *Ömer*'i, onu izleyen *Osman*'ı **halife** olarak tanıdı. *Osman* öldürülünce, yandaşlarının da baskısıyla **Ali halife** seçildi: *Osman*'ın öldürülmesinden **Ali**'yi sorumlu tutan *Osman* yandaşları (**şia-i Osman**), **Ali** yandaşlarına (**şia-i Ali**) karşı saldırıya geçti. **Ali**'nin **halifeliğini** tanımayan *Suriye Genel Valisi Muaviye*'yle **Ali** yandaşları arasındaki çatışma savaşa dönüştü: İkisi arasında-

ki *Siffin Savaşı*'nda, hakemlerin **Ali**'yi **halifelik**ten düşürmesi üzerine *Müslümanlar*, uzlaşmaz çelişkilerle birbirlerinden koptu; **Ali** yandaşlarıyla **hariciler** bir yanda, *Osman* yandaşları diğer yanda öbekleşti. **Hz. Ali**'nin, *hakemler olayını* kabul edip *Muaviye*'yle anlaştığı savıyla bir **harici** tarafından öldürülmesinden sonra gruplar arasındaki çatışma, sürekli düşmanlığa dönüştü.

Başlangıçta bütünüyle dinsel-siyasal nitelikte olan **Ali** yandaşları hareketi; **şia-i Ali**, **şia**, **şiilik**, **aleviye** ve alevilik adları altında yayılıp güçlendi; buna koşut olarak, "**Kuran**'daki **ayetler**in anlamlarının altında gizli anlamlar olduğu ve bunları ancak **imam**ın bilebileceği", biçiminde tanımlanan **bâtınilik** temeli üzerinde, **vahdeti vücut** ve **ruh göçü** felsefesiyle bütünleşti; yayıldığı bölgenin uygarlık düzeyine, yerleşik inanç, gelenek ve göreneklerine göre değişik kollara ayrılarak günümüze değin geldi. Bu karmaşıklık nedeniyle alevilik hiçbir zaman kendi içinde bütünlük gösteren düşünsel bir akım durumuna gelemedi, tam tersine içinden birçok dal doğdu ve gelişti.

İslamiyet tarafından fethedilen bölgelerin bir bölümü, *Roma-Bizans* ve *Persli* sınıflı toplumların yaşadığı yerlerdi; *eşitlikçi bir yapıya* sahip olan alevilik, bu toplumsal yapıya uyum sağlayamadı; köle sınıfı için kurtuluş umudu olamadı; dar entelektüel çevrelere sıkışıp kaldı.

Buna karşın, *Roma-Bizans* ve *Pers* kültür çevresi dışında kalan ya da *Arap* olmayan göçmen kabileleri arasında farklı bir durum gözlendi: *İnsanlık durumu* bakımından daha *geride* olan ve dışa kapalı bir yaşam tarzı içinde daha *eşitlikçi bir yapı sergileyen* göçmenler arasında alevilik, hızla yayıldı. Bu kapsamda, *Orta Asya*'dan batıya ve güneybatıya göç eden *Türkler*, *İslamiyeti* kabul etmekte gecikmedi: Ancak, *Türkler*'in benimsediği *İslamiyet*, katı ve cansız bir ortodoksluk değildi; *arkaik-şamanist* unsurlarla yoğrularak kendi sosyal sistemlerine uyumlu duruma getirilmiş, hoşgörü temeline dayalı, zengin, canlı ve esnek bir **dervişlik**ti. Eşitlik temeline dayalı *sınıfsız* ya da *sınıfların yeterince şekillenemediği* toplum insanlarını kucaklayacak biçimde, ibadet biçimleri ve **şeriat** yeniden yorumlandı; bu görevi **Anadolu**'da **bektaşilik** yerine getirdi; ortaya çıkan **Anadolu alevilik**'i, **Ana-**

dolu ve *Balkanlar* dışında kalan şeriatçı **şii**lerden kesin bir biçimde ayrıldı.

[2] -Alevilik-**bektaşilik**, kendine özgü bir **Anadolu alevilik**'idir. XIII. yy'ın ilk yarısında **Anadolu**'ya gelen **Hacı Bektaş Veli**'nin görüşleriyle şekillenmeye başladı; *İslamlık* öncesi *Türk* kültürü, **Anadolu** yerleşik inançları, gelenekleri, görenekleri ve eski *Yunan-Roma* düşüncesi potasında, geleneksel alevilik'in süzgeçten geçirilip *Arap* kültürü etkilerinden arındırılmasıyla bizim toprağımıza özgü yeni bir sentez olarak belirdi.

Taassuba dayalı katı kurallar yerine, insan ruhunun ve inancın yüceliğine dayanan bir **ahlâk** sistemi geliştirdi; süreç içinde, geleneksel alevilik'in siyasal yanı bir ölçüde önemini yitirdi; buna karşın, dinsel-düşünsel yanı ağırlık kazandı.

ALEVİYE Ar. (***aleviyye***) a. **Alevilik.**

ALIŞTIRMA a. Gençlerin **tarikat adap** ve **erkânını** öğrenebilmesi için yapılan eğitici çalışma.

*Alıştırma **semahı**: Gençleri alıştırmak için yapılan **semah.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Alıştırma **semahı**yla gençlere, **gençler** ve **gönüller semahı** öğretilir; böylece daha zor **semah**ları oynayabilecek becerileri kazanırlar.

ALİ Ar. (Ali < *Halife Ali bin Ebu Talip* [598-661] *Ali-Allahi: **Gali***

*Ali-Allahilik: **Galiye.***

*Ali **cemevi**: **Cemevi.***

*Ali **cemi**: **Görgü cemi.***

*Ali **divanı**: **Hz. Ali**'nin huzuru olarak algılanan **meydan.***

*Ali **dolusu**: İçki.

*Ali **mevlidi**: **Hz. Ali**'nin doğum günü anısına **nevruz**'da oku-

nan **mevlit**.

*Ali **nur semahı**: **Fatma Ana semahı** adıyla da bilinen, **Muhammet-Ali-Fatma** üçlüsünü konu edinen ve kırk yaşın üzerinde üç **bacı** tarafından oynanan **semah**. (ANSİKL.)

*Ali **postu**: **Meydan**'daki **on iki post** sıralamasında yer alan **rehber makamı**.

*Ali **şiası**: **Ali** yandaşları.

*Aliy-el **Murtaza postu**: Ali **postu**.

-ANSİKL. Ali **nur semahı**, üç bölümden oluşur: **Ağırlama**, **canlanma** ve **yeldirme**. **Semah**'ın bitiminde **dua** edilir; ardından üç **bacı** diz çöker; daha sonra **bacı**lardan biri **çark semahı** yapmak için **meydana** gelir.

ÂLİ Ar. (*'āli* < *'ulüvy*, yükseklik, büyüklük) s. Yüce, üstün, yüksek.

ALİYAR SEMAHI Silifke yöresinde yaygın, evli olanlar tarafından oynanan, kendi içinde **tarikat semahı**, **kırklar semahı** ve **içeri semahı** olmak üzere üçe ayrılan bir **semah**.

ÂLİYE Ar. (*'āliyye* < *'āli*'nin dişili) s. Yüce, üstün, kutsal.

ALLAH Ar. (*Allah*) a. **Hak**.

*Allah **adamı**: Kötülüklerden arınıp saf duruma gelmiş **ermiş** insan.

*Allah-**eyvallah**: Onay işareti ya da yemini.

*Allah - **Muhammet** - **Ali**: Olgunluk ve **kemâl mertebeleri** bakımından Allah'a çok yakın olan ve **Hz. Muhammet**'le **Hz. Ali**'yi birlikte anmanın gerekliliğini vurgulayan, ayrı ayrı görülmesi durumunda **Hakikat**'ın gerçek anlamına ulaşılamayacağını anlatan **üçleme**. (ANSİKL.)

*Allah-**Ruh**-ullâh: Allah-**Muhammet-Ali**

*Allahın **arslanı**: **Hz. Ali**

*Allahın **arşı**: **Arşu'r-rahman.**

-ANSİKL. Kimi kaynaklar, **alevilik-bektaşilik**'teki bu üçlemeyle *Hıristiyanlık*'taki *Baba* (Allah) - *Oğul* (İsa) - *Cibril-i Emin* (*Meryem*'e beyaz bir zambak sunarak ilâhi bir ruh üfleyen **ermiş**) arasında bir benzerlik kurar.

İslamlık öncesi *Türk* kültüründe "*atam gök-anam yer*" ikilemе inancı vardı. Dinsel etkileşimler sonucu *İslamiyet*'e **Uluhiyet** (Allahlık) - **Nübüvvet** (Peygamberlik) - **Vilayet** (İleri derecede Allah'a dost oluş) **üçlemesi** girdi: **alevilik-bektaşilik**'te, Allah-**Muhammet-Ali üçlemesiyle** *Hıristiyanlık*'taki **üçleme** arasında; (3) sayısı dışında, bir içerik benzeşmesi görülmez.

ALLAHUEKBER Ar. (***Allâhüekber***, Tanrı uludur < ***Allâh*** ve ***ekber***, ulu) cüm. Nesnelleşen bir güzellik olarak algılanan **Tanrı** karşısında duyulan derin coşkuyu ve duygusal taşkınlığı anlatmak için söylenir.

ALPEREN a. Mücahit **derviş**.

ALTI a. **Allah**, **Muhammet**, **Ali**, **Fatma**, *Hasan* ve *Hüseyin*'i anlatan sayı.

*Altıya gitmek **semahı**: Altı sayısıyla anlatılanlar anısına yalnızca erkekler tarafından oynanan bir **semah** türü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Altıya gitmek **semahı**, genellikle altı erkek tarafından oynanır. **Semahçılar** ceketsiz ve yalınayaktır; sarma hareketleriyle belirgin olan bu **semahın** sade **ağırlama** ve **yeldirme** bölümleri vardır.

ALTIN ZİNCİR **On İki İmam** soyu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te **On İki İmam** soyu, altın zincir olarak kabul edilir. **On İki İmam** soyunun, babadan oğula aralıksız ve kesintisiz bir biçimde **Hacı Bektaş Veli**'ye kadar geldiği inancı yaygındır.

ALTMIŞALTI a. **Ebced hesabıyla "Allah"** sözcüğünün sayı değeri.

AMÂ Ar. (*'amā'*, görememe durumu, körlük)
a. 1- **Evren** oluşmadan önce **Tanrı**'nın bulunduğu **varlık** alanı.
2- **Ahadiyet mertebesi** (ANSİKL.)
-ANSİKL. Bu **mertebede Tanrı, ululuk** perdesinde bulunur ve kendisini kendisinden başkası ne bilir ne de tanır.

AMAL Ar. (*a'māl* < *'amel*'in çoğulu) a. Beden ve **kalp** yoluyla işlenen işler.

AMEDEN Fars. (*āmeden*, gelmek) f. **Tarikat yolcusu, ruhlar âlemi**'nden beşeriyet **âlemine** dönerek kendine gelmek.

AMEL Ar. (*'amel*) a. **Tarikat** gereği olarak yapılan iş, eylem.

AMMARİYE a. *Cezayir*'de kurulan [1882] ve adını *Ammar bin Senna*'dan alan **Galiye** mezhebi kolu.

AN Ar. (*ān*, görece çok kısa zaman parçası) *An-ı daim: **Mutlak zaman**; ebedi ve ezeli olması bakımından **Tanrı**.

ANA a. 1- **Anabacı**.
2- **Dört** öğeden her biri.
*Ana çizgiler: **Hutût-ı ümmiye**.

ANABACI a. **Mürşit**'in eşi (ANSİKL.)
*Anabacı **Sultan**: **Dedebaba**'nın eşi.
-ANSİKL. Anabacıya, **bacıana, bacıanne, bacısultan** ya da doğrudan **ana** da denir.

ANADOLU (Türkiye'nin Asya kıtasında bulunan topraklarına verilen ad)

*Anadolu aleviliği: **Alevilik-bektaşilik.**

*Anadolu bacıları: **Bacıyan-ı rum.**

ANASIR Ar. (*'ānaṣır*, bir bütünü oluşturan öğeler < *'unsur*'un çoğulu)

*Anasır-ı erbaa: **Dört öğe.**

AND a. **Ant.**

ANİLLAH Ar. (*an-illah* < *an-*, -dan, -den ve *Allah*) be. **Hakk**'tan.

ANKA Ar. (*'anḳā'*) a. 1- **Kafdağı**'nda yaşadığına inanılan, yüzü insan yüzüne benzeyen, uzun boyunlu, renkli tüylü, süslü bir masal kuşu. (ANSİKL.) [1]

2- Zihinde biçimlenen varoluş.

3- **Âlem**in maddi varlığı (ANSİKL.) [2]

*Anka-yı la-mekân: **Tanrı.**

-ANSİKL. [1] ve [2] *Mitoloji*ye göre anka, bulunduğu yerdeki kuşları avlıya avlıya batıya doğru uçar; göçü sırasında çocukları da kapar; bu nedenle *Peygamber*'e şikayet edilir ve bedduaya uğrar, nesli tükenir. Söylence, **âlem**deki maddi varlıkların; tıpkı anka gibi bir bakıma var, bir bakıma yok; hem var, hem yok olduğunu anlatır.

ANSÂR Ar. (*ānṣār*, yardımcılar, koruyucular < *nāṣır*'ın çoğulu) a. **Ensâr.**

ANSÂRİ Ar. (*anṣārī*) a. **Ensâri.**

ANT a. **İkrar.**

*Ant içme: **İkrar verme.**

*Ant yeri: **Tahtı Muhammet**'in ön sol taraf'ndaki yer; **ikrar** yeri.

APTES Fars. (*ābdest* < *āb*, su ve *dest* ,el) a. **Abdest**

ARAF Ar. (*a'rāf*, tepeler < *'urf*'un çoğulu) a. (Günahları ve sevapları birbirine denk olduğu için ne **Cennet**'e, ne de **Cehennem**'e gidemeyenlerin bulunduğu yer) **Hakk**'ı, her şeyde bütün sıfatlarıyla belirir bir biçimde seyretme.

ARÂİS Ar. (*'arai's*, gelinler < *'arūs*'un çoğulu) *Arâis-i **Hak**: **Hakk**'ın, başkalarından kıskandığı için kimliklerini açıklamadığı özel dostları; **ilahi** sırların verilmesi konusunda kendilerine güvenilen **veliler.**

ARAK Ar. (*'arak*, ter) a. Rakı.

ARAKÇİN Ar.+Fars (*'araḳ-çin* < Ar. *'araḳ*, ter ve Fars. *-çin*, toplayan'dan) a. **Arakiye.**

ARAKİYE Ar. (*'arakiyye*) a. 1- Teri emmesi için kavuğun altına giyilen, genellikle ince pamukludan yapılmış, **arakçin** olarak da bilinen takke.

2- **Dervişlerin** ya da **nasip alan alevi-bektaşilerin** başlarına giydikleri, yarımküre biçiminde yada düz, beyaz, kimi kez deve tüyü renginde başlık.

ARAYICI a. **Gönül** yoluyla **Hakk**'ı arayan kimse.

ARAZ Ar. (*'araz*, işaret) a. Kendi başına bir varlığı olmayan, belirebilmesi için bir asla, öze gereksinim duyan şey; **mutlak**'a bağlı

olan **varlık**.

ARBEDE Ar. (*'arbede*, kavga etme, savaşma) a. Bir duygunun, bir inanışın etkisiyle aşırı ölçüde çoşup kendinden geçen **tarikat** yolcularının, **Hak** ile giriştikleri tartışma.

ARGUVAN (*Doğu Anadolu*'nun*Yukarı Bölümü*'nde *Malatya* iline bağlı ilçe) *Arguvan **semahı***: *Tokat* yöresinde yaygın, **ağırlaması** beş, **yeldirmesi** iki vuruşlu bir **semah**.

ARI a. **Mürşit**.

2. **Hakikat**'i arayanı anımsatan sembol.

ARINMA a. **Nefs**in tutkularından sıyrılma.

ARİF Ar. (*'ārif*, irfan ve marifet sahibi) a. **Tanrı**'nın; **gönül bilgisi**; duyarlığı, derinliği yoluyla kendisiyle bütünleşmesine izin verdiği ve bu yolla, kendi yüce varlığını görebilmesi lutfunu sağladığı, kendi özünü tatmanın zevkini verdiği, yüksek olgunluk **aşama**sına ulaşmış kişi. (ANSİKL.)

*Arif-i **billah**: **Tanrı** gizemine ulaşan, **Tanrı** katında iyi karşılanan yetkin kişi, **ermiş**.

-ANSİKL. Arif'in **İlahi Hakk**'ın özünü tatması durumunda; bilenle bilinen, tek bir **varlık** olur. Arif bu konuma, kendiliğinden ya da bilim ve öğrenimle değil, duyuş ve seziş yoluyla yükselir; bilgisi ötesindeki dünyada olup bitenberi bilme yeteneğine kavuşur.

ARİFLER a. **İnsan-ı kâmil aşama**larından üçüncüsünü temsil eden, **marifet kapısı**'yla özdeşleştirilen ve kökenlerinin **su** olduğu kabul edilen, dört tür insandan üçüncü tür insanlar. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Makalat** ve **Vilayetname**'de, **Allah**'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikat kavm**

olan **zahitler**; **marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler**. Bu dört tür insan; **dört kapı** ve **dört öğe**'yle temsil edilir: **Abitler**, **şeriat kapısı** ve **hava**; **zahitler**, **tarikat kapısı** ve **ateş**; **arifler**, **marifet kapısı** ve **su**; **muhipler**, **hakikat kapısı** ve **toprak**.

ARKA NEFES *Yozgat* yöresinde yaygın, kendine özgü okunuş ve söyleniş özellikleriyle belirgin **semah nefesi**.

ARSLAN a. **Allah'ın arslanı** anlamında Hz. **Ali**'ye verilen lakap.

*Arslan kanı: Şarap.

*Arslan sütü: Rakı.

ARSLANLI ÇEŞME a. **Hacı Bektaş Tekkesi**'nin avlusunda, girişte sağ köşede, içinde ağzından su fışkıran bir arslan heykelinin bulunduğu havuz. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Havuzun suyu, **alevi-bektaşiler**e göre kutsaldır; içmek ya da yıkanmak için tüm diğer sulara önceliklidir.

ARŞ Ar. (*'arş*) a. 1- Dokuzuncu ve en üst **gök**.

2- **Hakk**'ın isim ve sıfatlarının ortaya çıkma, belirme yeri.

*Arş-ı **âlâ**, arş-ı **azam**, arş-ı **berin**, arş-ı **huda** arş-ı **rahman**: Göğün en yüksek katı; **Tanrı** katı.

*Arş-ı **kerim**: Her şeyi kuşatan külli **nefs**.

*Arş-ullah: İnsanın bir örneği kabul edilen **mutlak varlık**.

*Arşu'r-**rahman**: **Kâmil insan**'ın kalbi (ANSİKL.)

*Arş ü **ferş**, arş ü zemin: **Gök** ve yer.

-ANSİKL. Yerlere **gök**lere sığmayan **Allah**'ın asıl arşı, **kâmil insan**'ın **kalbi**dir; O, ancak oraya sızabilir.

ASA Ar. (*'aṣā*) a. **Dervişlerin** güç işleri başarmak için kullandıkları gizemli değnek.

*Asa töreni: **Cem töreninin** kolları sıralamasında yer alan ve **Cem töreninin** belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir **tören**.

ASÂKİR Ar. (*'asākir*, askerler, erler < *'asker*'in çoğulu) *Asâkir-i **Hak**, asâkir-i **rahmani**: **Allah**'ın ruhani kuvvetleri.

ÂSÂN Fars. (*āsān*) s. ve be. Kolay.

ASGAR Ar. (*aṣġar*) s. En küçük, çok küçük.

ASHÂB Ar. (*aṣḥāb* < *ṣāḥib*'un çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'i görmüş, onunla konuşmuş, onun **sohbetine** katılmış olanlar; **sahabe**.

*Ashâb-ı **Ali**: **Al-i âbâ**

*Ashâb-ı **sır**: **Gaybl**ara karışan **ermişler**.

*Ashâb-ı **şeriat**: **Şeriat** yolunu tutanlar.

*Ashâb-ı **tarikat**: **Tarikat** yolunu tutanlar.

ASIL Ar. (*aṣl*) *Aṣl-ı **âlem**: **Kâmil insan**.

ÂSİTÂN Fars. (*āstān*) a. **Âstâne**.

ÂSİTÂNE Fars. (*āstāne*) a. **Âstâne**.

ÂSMÂN Fars. (*āsmān*) a. **Âsumân**.

ÂSTÂN Fars. (*āstān*) a. **Âstâne**.

ÂSTÂNE Fars. (*āstāne*) a. **Tarikat** kurumlarının en büyüğü durumunda olan yapı; büyük **tekke, dergâh.**

*Âstâne-i **Bektaşiyan**: **Halife makamı** durumundaki **bektaşi dergâhı.**

ÂSUMÂN Fars. (*āsmān*, sema) *Âsumân-ı **gayb**: **Gayb** seması.

AŞÇI a. Aşevinde görevli kimse.

*Aşçı **baba**: Büyük **bektaşi tekke**lerinde, **on iki** ev'den en önemlisi durumunda bulunan **aşevini** yöneten **baba.** (ANSİKL.)

*Aşçı **Postu**: **Meydan**'daki, **on iki post** sıralamasında yer alan, *Seyyit Ali Sultan* **makamı.**

-ANSİKL. Yetenekli aşçı **babalar, dedebabalar** öldüğünde onun yerine geçerdi.

AŞEVİ a. **Bektaşi tekke**lerinde, **tekke** yemeklerinin yapıldığı bağımsız yapı ya da bölüm. (ANSİKL.)

*Aşevi **babası**: **Aşçı baba.**

-ANSİKL. **Tekke**ler boyut ve kuruluş bakımından birbirlerinden farklı olmakla birlikte, genelde bağımsız yapılar durumunda olan ve **ev** adı verilen bölümlerden oluşur. Bu **ev**lerin birer **babası** vardır.

ÂŞIK Ar. (*'āşık*) a. 1- *Tanrısal* varlığın gizemine bağlanarak kendini **Tanrı**'da, **Tanrı**'yı kendinde görme **aşama**sına yükselmiş yetkin kişi.

2- **Bektaşilik tarikatı**nda, **bektaşilik**'in kıyısında duran, **alevi-bektaşi** ilke ve âdetlerine belirli bir sadakat duyan, ancak **nasip almamış** durumda bulunan kimse. (ANSİKL.)

*Âşık **baba**: **Zâkir.**

*Âşık - **Maşuk**: Aşığın, *tanrısal* özde ölmezliğin **sırrı**na ulaşması durumunda beliren, sevenle sevilenin birliğini anlatmak için kullanılır.

*Âşık **meşrep talip**: Üzüntüsünün, sıkıntısının artmasına koşut olarak zevki artan ve imanı çoğalan **talip**.

-ANSİKL. **Nasip almamış** kişi anlamında âşık terimi, **tarikat** içine çekilme sürecindeki meraklı araştırmacıyı belirtir: **Tekke**yi ziyaret edebilir, **Baba**'yla konuşabilir. Tam üyeliğe aday olarak algılanan âşıklar, **tören**le **tarikata** girmiş olmasalar da genelde **bektaşi cemaati**nin üyeleri kabul edilirler.

AŞİNA Fars. (*āşinā*, dost, tanış) a. 1- Aynı **tarikata** bağlı iki kişinin birbiriyle can arkadaşı olmaları durumu.

2- Benliğinden uzaklaşarak **Hakk**'a yaklaşan **salik**'in, **Hakk**'ın dostu, tanışı olması durumu.

AŞK Ar. (*'aşk*) a. 1- *Tanrısal* varlığı, içten gelen ve eğilimle sevme.

2- *Tanrısal* sevginin insanı bütünüyle egemenliği altına almasıyla belirgin; sevenin sevilende kendini yoketmesi, sevenin yok yalnızca sevilenin var olması, sevenle sevilenin bir olması durumunu sağlayan, sevginin son **aşaması**. (ANSİKL.) [1]

*Aşk **badesi**: İçene saz çalıp şiir söyleme yeteneği ve becerisi kazandırdığına inanılan içki.

*Aşk olsun: "Ödülünüz ilahi aşk olsun" anlamında, temenni belirten bir selamlaşma sözü.

*Aşk-ı **fazl-ı Hak**, aşk-ı **fazl-ü Hak**: Fazilet ve doğruluk aşkı, sevgisi.

*Aşk-ı **Hakiki**: **İlahi** aşk. (ANSİKL.) [2]

*Aşk-ı **mecazi**: İnsanın insanı ya da diğer yaratıkları sevmesi. (ANSİKL.) [3]

*Aşkı **niyaz** olsun: "Aşk dilemek" anlamında bir selamlaşma sözü.

*Aşkın **cemal** olsun: "Aşk olsun" sözüne yanıt olarak verilen bir selamlaşma sözü.

-ANSİKL. [1] Fiziksel dünya, **Hakikat**'ın yokluktaki bir

yansımasıdır; "**ikilik duygusu**", **Tanrı**'nın varlığı gerçeğini insandan saklayan bir örtüdür. İnsanın içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşme eğilimi vardır; bu nedenle insan kendi "**ben**"iyle bir savaşım içine girer; "**birlik**"in sağlanabilmesi için "**ikilik**" aşılarak "**ben**" fethedilir. "**ikilik duygusu**"nun aşılması ve "**ben**"in fethedilmesi, ancak "*aşk gücü*"yle olanaklıdır: Bu "aşk" içimizde vardır, çünkü o da **Tanrı**'nın kendi yapısının bir parçasıdır.

-[2] Aşk-ı **Hakiki**'nin iki türü vardır: 1- **Tanrı**'nın kulu sevmesi.

2- Kulun **Tanrı**'yı sevmesi.

-[3] İki türlü aşk-ı **mecazi** vardır: 1- **İlahi** güzellikten varlıklara yansıyan güzelliklere duyulan sevgi; estetik sevgi.

2- Aynı cinsten ya da karşı cinsten bir insana duyulan sevgi.

AŞKULLAH Ar. (*'aşḳullah* < *'aşḳ* ve *Allah*) a. **Tanrı aşkı, Tanrı** sevgisi.

AŞUR Ar. (*'aşūr*) a. **Aşure**.

AŞURA Ar. (*'aşūrā*) a. **Aşure**.

AŞURE Ar. (*'aşūre*) a. 1- **Muharrem** ayının onuncu günü.

2- **Muharrem** ayının on birinci günü akşamı bakla, nohut, fasulye, incir, üzüm, kestane, fındık, fıstık, şeker vb. 12 çeşit gıda ile pişirilen ve on ikinci günü **matem orucu** bitiminde yenen bir çeşit tatlı. (ANSİKL.)[1]

*Aşure bitiş **gülbankı (tercümanı)**: Aşure yendikten sonra **mürşit** tarafından okunan **gülbank**.

*Aşure **erkânı**: Aşure pişirimi sırasında uygulanan **törén**.

*Aşure **gülbankı**: Aşure pişirimi sırasında, kazan başına davet edilen **mürşit** tarafından okunan **gülbank**.

*Aşure günü: **Muharrem** ayının on ikisinde, **Kerbela** şehitlerini

ve **ehlibeyt** soyunu anmak için yapılan gün. (ANSİKL.) [2]

*Aşure töreni: Aşure günü, **Kerbela** olayının çeşitli yönlerini canlandırmak için yapılan ve **Muharrem yas töreni** adıyla da anılan tiatral **tören**.

-ANSİKL.[1] **Dergâhlar**da, aşure için gerekli malzeme büyük bir kazana konduktan sonra ateşe verilir: **Aşçı baba**, eline büyük bir kepçe alarak kazanın başına gelir ve "*Destur Ya İmam!*" diyerek kepçeyi kazana daldırır; yanında bulunanlar hep bir ağızdan, "*Ya Hüseyin!*" derler; **aşçı baba**'dan sonra sırayla hepsi, aynı sözleri karşılıklı yinelenerek kazanı karıştırır. Bu törensel işlem, aşure piçinceye değin sürer. Aşure pişince **mürşit**'e haber götürülür; haberi alan **mürşit** kazan başına gelir ve "*Ya Hüseyin!*" diyerek kepçeyi alır, kazanı karıştırır; daha sonra kepçeyi öperek **niyaz**la diğerlerine verir; onlar da aynı işlemi yapar.

Kimi **dergâhlar**da, önce *Hz. Hüseyin Ziyaretnamesi* okunur, ardından **mürşit** kazan başına davet edilir: Buraya gelen **mürşit**, aşure **gülbanki**'ni okur ve sonra kepçeyi eline alarak "*Ya İmam!*" der ve kazanı karıştırır. İşlem bitince kepçeyi **aşçı baba**'ya geri verip **makamı**na döner. Ardından önce **selamname**, sonra **mersiye** okunur.

Mersiyeyi, **mürşit**'in okuyacağı yeni bir **gülbank** izler; kazan başına gelen **mürşit**, yöntemine uygun biçimde kazanları karıştırır. Orada bulunan **canlar**, önce sırasıyla **mürşit**'in eline daha sonra kendi aralarında birbirlerinin ellerine **niyaz ederler**. **Niyazlaşma**nın bitmesiyle **mürşit** aşçıbaşıya, "**Erenler**, aşı **canlara** üleştir." der ve sofralar kurulur; okunan kısa bir **gülbank**'tan sonra aşure yenir; ardından **mürşit** tarafından okunan aşure bitiş **gülbanki**'yla aşure **erkânı** tamamlanmış olur.

- [2] Aslında aşure günü, *Arabi* ayların ilki olan **muharrem** ayının onuncu günüdür. *Araplar* eskiden bu günü, kutsal sayar ve **oruçlu** geçirirlerdi. **Hz. Muhammet**'in *Medine*'ye göçünün ikinci yılında *Ramazan orucu* farz edildi ve *Müslümanlar*'dan aşure günü, **oruç** tutmak yükümü kaldırıldı ve gönüllülüğe bağlandı.

Aşure gününe ilişkin çeşitli söylenceler vardır: Sözgelimi; **Hz. Adem**'in ilk günahından dolayı ettiği tövbenin bugün kabul olunduğu, **Hz. İbrahim**'in bugün ateşten kurtulduğu, *Yakup Peygamber*'in

oğlu *Yusuf*'a bugün kavuştuğu, *Nuh*'un bindiği geminin *Cudi Dağı*'na bugün oturmuş olduğu gibi.

Yine söylenceye göre; *Nuh*, gemide kalan çeşitli gıda maddelerinden bir çorba yapılmasını söyler; tufandan kurtulanlar o günü ululayarak bayram olarak kutlar ve bu çorbanın benzerini pişirerek yer.

Başlangıçta *Müslümanlar* arasında, **muharrem** ayının onuncu günü aşure pişirilip konu-komşuya ve muhtaçlara dağıtılması gelenektendi. **Hz. Muhammet**'in torunu *Hz. Hüseyin* **Kerbela**'da yine **muharrem** ayının onuncu günü şehit edildiği için aşure zamanla, onun ve onunla birlikte şehit edilenlerin ruhları ile pişirilir ve dağıtılır oldu.

Alevi-bektaşiler, **muharrem** ayının birinci gününden onuncu günü öğle zamanına değin **su orucu** tutarlar; onuncu gün öğleyin **oruç** biterse de **matem**, on ikinci günün sabahına değin sürer ve on ikinci gün, aşure günü olarak kutlanır.

Halk takviminde **muharrem**in saptanması şöyledir: *Kurban bayramı* **zilhicce** ayının onuncu günüdür; bugünden başlayarak 20 gün sayılır; yirminci gün, yani **zilhicce**nin otuzuncu ve son günü akşamı **matem orucuna** niyet edilir;. izleyen gün **muharrem**in birinci günüdür.

ATA a. **Gök.**

ATACI POSTU **Meydan**'daki **on iki post** sıralamasında yer alan, Kamber Ali **makamı**.

ATÇI POSTU **Atacı postu.**

ATEBAT Ar. (*'atebāt*, eşikler, basamaklar < *'atebe*'nin çoğulu) *Atebat-ı âliye: *Necef*, **Kerbela**, *Kâzimiye*, *Samıra*, **Horasan** gibi kutsal yerler.

ATEBE Ar. (**'atebe**, eşik, basamak) a. 1- **Tekke**nin kapı **eşiği**. (ANSİKL.)

2- **Tarikata** girmek için atılan ilk adım.

-ANSİKL. **Bektaşilik**'te, **eşik** kutsal sayıldığından üzerine basılmaz. Terim, **sünni tarikatlar**da kullanılıyorsa da fazla yaygın değildir.

ATEŞ Fars. (*āteş*) a. *Önsüz-sonsuz* olarak algılanan, varlık türlerinin dört kurucu öğesinden biri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dört öğe** öğretisine göre varlık türleri; **su**, **toprak**, **hava** ve **ateş**ten kurulmuş bir bütündür.

ATEVİ a. Büyük **bektaşi tekke**lerinde bulunan **on iki ev**'den biri. (ANSİKL.)

*Atevi **babası***: Atevi'ni yöneten **baba**.

-ANSİKL. Atevi'nde, **tekke**nin ve konukların atlarına bakanlar kalırdı.

ATLAS Ar. (*atlas*) a. **Arş**.

ATLILAR KAPISI **Pirevi**'nde, **Hazret avlusu**'na açılan kapı.

ATŞAN Ar. (*atşān*) s. Susuz, susamış, susayan.

AVAM Ar. (*'āvāmn* < *'āmm*'ın çoğulu) a. **Tarikat** konusunda bilgisi olmayan, **şeriat**ın kurallarına bağlanmayı doğruluk sayan, aydınlanmamış topluluk.

AY a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan, en alt **gök** katı.

AYAK MÜHÜRLEMEK **Mürşit** katında dururken, sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koymak. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ayak mühürlemek, **mürşit**'e saygıyı simgeleyen bir duruş biçimidir. **Mürşit**'in huzuruna yalınayak çıkan **mürit**, emrinden ayrılmayacağını ve emirlerini alana değin **mühürlenmiş** gibi dura-

cağım anlatmak için, ellerini çaprazlama omuzlarına koyar ve sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağına bastırarak ayaklarını **mühürler**.

AYAKÇI a. **Bektaşi tekkelerin**de temizlik vb. sıradan işleri gören **talip**. (ANSİKL.)

*Ayakçı postu: **Abdal Musa makamı**.

-ANSİKL. Hem **bektaşilik**'te, hem de **mevlevilik**'te kullanılan bir terimdir. Yeni **ikrar etmiş** olan **ayakçılar**, bu tür işlerde çalıştırılarak deneyden geçirilir.

ÂYAN Ar. (*a'yān*, gözler < *'ayn*'ın çoğulu) *Âyan-ı sâbite: Varlık türlerinin var olmadan önce, **Tanrı**'nın bilgisindeki değişmez sureti. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tanrı**'nın bilgisi ve varlık türlerinin sureti, sonsuz ve kalıcıdır; buna karşın, varlık türlerinin bizim görebildiğimiz varlığa dönüşümü sonludur. Bu nedenle gerçek varlık âyan-ı sâbite'dir; bizim görebildiğimiz varlık türleri, âyan-ı sâbite'nin var görünmesinden başka bir şey değildir.

AYATULLAH Ar. (*āyāt Allāh*, Allah'ın işaretleri) a. **Ayetullah**.

AYDINLATMA (bilgi verme, açıklama) *Aydınlatma dönemi: Hz. **Muhammet**'in ölümüyle başlayan, kılıcın yerine bilginin geçmesiyle belirgin Hz. **Ali** ve soyundan gelenler dönemi.

AYETULLAH Ar. (*āyāt Allāh*, Allah'ın işaretleri) a. *İslamlık*'ın **şii mezhebi**nde önde gelen dinsel önderlere verilen unvan.

AYİN Fars. (*āyin*) a. **Tarikat ehli**'nin kendi aralarında belli kurallara göre düzenledikleri **tören**.

*Ayin-i **cem**: **Cem** (ANSİKL.)

*Ayin-i **kebir**: En fazla önem verilen ayin.

*Ayin-i **niyaz**: **Niyaz** ayini.

-ANSİKL. Ayin-i **cem**, **alevilik-bektaşilik**'te daha çok **cem** olarak bilinir. Toplanma **töreni** anlamındaki ayin-i **cem**'in; efsanevi *İran* hükümdarı *Cemşid* ya da *Cem*'in, yılda iki kez (gece ve gündüzün eşit olduğu günlerde) yapılmasını buyurduğu içkili, müzikli eğlentiden geldiği sanılmaktadır.

ÂYİNE Fars. (***āyine***, ayna) a. 1- İnsanın **gönlü**. (ANSİKL.)

2. **Tanrı**'yı güzelliğiyle yansıtan görünür varoluş **evreni**.

3- **Tanrı**'nın en yüksek yansıması olan **İnsan-ı kâmil**.

-ANSİKL. **Tanrı**, insanın **gönlü**nde aynada yansıyan bir ışık gibidir.

AYN Ar. (***'ayn***, göz) *Ayn-i **cem**: **Mevlevilik**'te, özel giysilerle, genellikle geceleri **tekke**lerde yapılan **tarikat töreni**. (ANSİKL.)

*Ayn el yakin: Görme.

*Aynu'l-**cem**, ayn-ül **cem**: Ayn-i **cem**

-ANSİKL. Etimolojik kökenleri ayrı, yapılış biçimi, amacı ve anlamı farklı olmasına karşın ayn-i **cem** terimi; çoğunlukla **alevilik-bektaşilik**'teki ayin-i **cem**'le karıştırılır ve aynı anlamda kullanılır.

A'ZAM Ar. (***a'ẓam***) s. Çok büyük, ulu.

B

BA Ar. (*bā* Arap alfabesinin ikinci harfi) a. **İlk akıl**'ın ve **varlık** türlerinin belirmesine araç olan ilk **kâmil insan**'ın simgesi.(ANSİKL.)

-ANSİKL. **Ba**'nın noktası, varlık **âlemi**ne işaret eder; bu noktanın, **ba**'nın altında yer alması, varlıkların **ilk akla** bağımlı olduklarını anlatır. "*Besmeledeki* ***ba****'nın altında bulunan nokta benim*" diyen **Hz. Ali, ilk akla** bir gönderme yapar.

BÂB Ar. (***bāb***, kapı) a. 1. **Eşik.**

2- **Şiilik**'in ilk zamanlarında, en yüksek **aşama**daki **imamın müridi.**

BABA a. **Bektaşilik**'in **babagan kolu**'nda **mürşitlik aşama**sına gelmiş, **tekke**de düzenlenen **tören**leri ve **tekke**nin iç işlerini yöneten **derviş.**

*Baba çizgiler: **Hutût-ı ebiye.**

*Baba erenler: **Mürşit.**

*Baba dikme: **Dede**'nin inandığı kişilerden **rehber** seçmesi.

*Baba olma **erkânı**: **Baba** olmaya, bir **tekke**de **babalık** yapmaya hak kazanmış **dervişe** bu unvanının verilmesi için yapılan **tören.**

*Baba **postu**: **Horasan postu.**

*Baba **semahı**: **Miraçlama.**

*Babalar kolu: **Babagan kolu**.

*Babalar töreni: **Cem töreni** kapsamında ek bir **tören** niteliği taşıyan ve **cem töreni**'nin belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen **tören**.

BABAİ a. **Babailik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

BABAİLİK a. XIII. yy'da **Anadolu**'da *Selçuklu* yönetimine karşı *Baba İlyas* ve halifesi *Baba İshak* önderliğinde başlatılan dinsel-siyasal hareket. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Anadolu**'ya gelerek *Amasya*'ya yerleşen *Baba İlyas*, siyasal bir boyut da katarak köktenci bir **şiilik** yarattı: *İslamlık* öncesi *Türk* kültüründen kaynaklanan görüşleri, aynı inanç ve gelenekleri büyük ölçüde yaşatan ve koruyan **Türkmenler** arasında etkili oldu.

Kentlerdeki **sünni** halka dayalı bir devlet örgütü kuran *Anadolu Selçukluları*, kırsal bölgelerde yaşayan **Türkmenleri** giderek dışladı. Ekonomik, toplumsal ve dinsel bakımdan, **sünni** kentlilerden ayrılan **Türkmenler**, eski *Türk şamanlarının* devamından başka bir şey olmayan, köktenci bir **şiilikle** donanmış **Türkmen** *babaları* tarafından yönetilmeye başlandı.

Selçuklu yönetimiyle **Türkmenler** arasındaki bu uzlaşmaz çelişki, ayaklanmanın koşullarını hazırladı: **Sultan**'ın *Baba İlyas* üzerine asker göndermesiyle sıcak savaş başladı; durumu öğrenen *Baba İshak*, *Harezmli* **Türkmenler**'le işbirliği yaparak *Güneydoğu Anadolu* ve *Suriye*'yi ele geçirdi ve *Baba İlyas*'a kavuşmak için *Amasya*'ya doğru harekete geçti. Bunu öğrenen *Giyasettin Keyhüsrev II*, ünlü komutanlarından *Mübarizettin Armağanşah*, *Amasya*'ya *subaşı* atadı ve ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi. *Baba İshak*'tan önce kente ulaşan *Armağanşah*, *Baba İlyas*'ı yakalayarak kale burcuna astı; *Baba İlyas*'ın ölümsüzlüğüne inanan *Baba İshak* önderliğindeki **Türkmenler**, kente saldırdı ve *Armağanşah*'ı öldürdü. Kazanılan zaferlere karşın, **babailer**'in başlattığı isyan, *Kırşehir-Malatya*'da **Sultan**'ın ordusundaki ücretli *Hıristiyan* askerlerinin teknik üstünlükleri karşısında yenik

düştü ve *Baba İshak*'ın öldürülmesiyle son buldu (1240).

Babailer ayaklanmasının bastırılmasından sonra **babailik**, çeşitli biçimlerde varlığını sürdürdü: İzleyen dönemlerde **Anadolu**'da gelişen **ehli sünnet** dışı akımlara kaynaklık etti ve kaynaklık ettiği akımlar içimde eriyerek ortadan kalktı.

BABAGAN Fars. (*bābāgān* < Tr. **baba**'nın Fars çoğulu) a. **Babalar.**

*Babagan kolu: **Bektaşilik**'te, **dedebaba** unvanıyla **pir postu**'nda oturan ve **Hacı Bektaş Veli**'yi temsil ettiği kabul edilen **dervişe** bağlı **tarikat** kolu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik** temelde iki büyük kola ayrılır: Babagan **(babalar) kolu** ve **Çelebiyan (çelebiler) kolu**. Ayrılık kaynağını, **Hacı Bektaş Veli**'nin özyaşamına ilişkin iki farklı yorumdan alır. Babagan kolundan **derviş bektaşilere** göre, **Hz. Pir bekâr** yaşadı **(mücerret)**; manevi evlat olan *Timurtaş*, *Kadıncık Ana*'dan, **Hacı Bektaş Veli**'nin burun kanıyla doğdu; bu nedenle "*evlat bel evladı değil, yol evladıdır.*"

Çelebiyan kolu'ndan **bektaşiler** ise bunun tersini savunur. *Kadıncık Ana*, **Hz. Pir**'in nikahlı karısıydı; 710 hicri yılında, *Timurtaş* adında bir oğul doğurdu; bu nedenle "*evlat yol evladı değil, bel evladıdır*".

Yaygın biçimde babagan kolu olarak da adlandırılan babagan kolu'ndan **derviş bektaşiler**, **Hacı Bektaş Veli**'nin özyaşamına getirdikleri yorumu, kendi yaşamlarına da uygularlar ve **bekâr (mücerret)** yaşarlar. **Bekâr** yaşama özelliğiyle belirgin olduğu için babagan **(babalar)** koluna, **mücerret kol** da denir.

Bu **tarikat** yolunun kurucusu **Balım Sultan**'dır: 922 hicri yılında ölen **Balım Sultan** (*Balı Çelebi*), **mücerret yolu** yorumladı, usul ve **erkânını** ortaya koydu.

Mücerret ikrarı veren **dervişlerin** sağ kulakları, **Balım Sultan Türbesi**'nin eşiğinde delinir ve **"teslim halkası"** olarak bilinen **menguş (küpe)** takılır: **"Pir**'in *kulağı küpeli* **dervişi"** olan

bu **bektaşiler**, artık evlenemez; **dergâh** ve **zaviye**lerde **inziva**ya çekilir.

Dedebaba önceleri, *Hacıbektaş*'taki **Pirevi**'nde oturur ve diğer **babalar** önderliğinde çalışan bölümlerin tümüne başkanlık ederdi. **Postnişin**'lerin **babalık icazetname**lerini verir; uzak bölgeler için kendisine **halife** atar ve bunların **hilafetname**lerini yazardı.

Babagan **kolu**'nda **babalık**, belli bir eğitim sürecinden sonra elde edilir: **Dervişlik** yolunda ilerlemek isteyen **mürit**, **Eyvallah Kapısı**'ndan geçmek zorundaydı; buraya başvuran **derviş**, "**Dede bağı**"nda üç yıl hizmet ederdi. Daha sonra **dedebaba** tarafından kabul edilen **baba** adayı **derviş**, 12 yıllık yeni bir **hizmete** koşulurdu; **baba** olduğunda, ya bir **tekke**de **babalık** yapar ya da yeni bir **tekke** açmasına izin verilirdi.

BABAĞAN Fars. (***bābāgān***'dan) a. **Babagan**.
*Babağan kolu: **Babagan kolu**.

BABALIK a. 1- **Tarikat** yolunda **baba** olmanın gereklerini yerine getirme; **baba**nın görevi.
2- Derece sıralamasında **dervişlik**ten sonra gelen ve **baba**larca temsil edilen **aşama**.

BABAYAN Fars. (***bābāyān*** < Tr. ***baba***'nın Fars. çoğulu) a. **Babagan**.

BÂBİ a. **Bâbilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

BÂBİLİK a. *Şeyh Ali Muhammet Bâb*'ın kurduğu, **Tanrı**'nın **Ali**'de nesnelleştiğini savunan bir **mezhep**.

BACI a. **Tarikat**a bağlı kadınlardan her biri.

BACIANA a. **Anabacı**.

BACIANNE a. **Anabacı.**

BACISULTAN a. **Anabacı.**

BACIYAN Fars. (***bācīyān***, bacılar < Tr. ***bacı***'nın Fars. çoğulu) *Bacıyan-ı Rum: **Ahi Evren**'in karısı *Fatma Bacı* tarafından kurulan ve *Osmanlı Devleti*'nin kuruluşunda önemli rol oynayan **Anadolu bacıları** örgütü.

BÂDE Fars. (***bāde***) a. 1- İçki, şarap. (ANSİKL.)

2- *Tanrısal* sevgi, *tanrısal* coşku, **İlahi** aşk.

-ANSİKL. **Ruh**lar, yeryüzüne inmeden önce, **Tanrı** katında toplandı; insan ruhuna ilk içki, sevginin kaynağı durumunda olan bu kutsal yerde sunuldu.

BADEFÜRUŞ Fars. (***bādefürūş***, şarap satıcısı) a. **Mürşit.**

BAĞ a. **Düşkün meydanı**'nda, **mürşit** kararı bildirmeden önce **zâkir** tarafından yüksek sesle okunan **nefes.**

BAĞIŞTASI a. Gezginci **bektaşi dervişler**in sadaka topladıkları kap.

BAĞLAMA a. Telli ve mızraplı bir halk müziği çalgısı.

BAĞLANMA a. Bir **tekkeye**, **ocağa** girme.

BAĞLANTI a. **Cem törenler**inde, **on iki İmam**'dan her birinin adı geçtiğinde, herkesin diz çöküp önüne **niyaz ettiği**, söz eşliğinde söylenen bir **nefes.**

BAHAİ a. **Bahailik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

BAHAİLİK a. *Buhaullah Mirza Hüseyin Ali Nuri*'nin kurduğu,**Tanrı**'nın kendisinde nesnelleştiğine dayanan, **babilik**'in değişik bir yorumu durumundaki **mezhep**.

BAHÇE a. **Tarikat yolcusunun** gönlünün **marifete** açılmış durumu.

*Bahçeden gül koklamak: **İkrar törenlerine** verilen ortak ad.

*Bahçeden gül koparmak: **Cem törenlerine** verilen ortak ad.

BAHR ÜL-HAKAYIK a. **Makalat-ı Hacı Bektaş Veli** adlı *Arapça* yapıtın, *Hatipoğlu* tarafından yapılan *Türkçe* manzum çevirisi.

BAKİRE Ar. (*bâkire* < *bâkir*'in dişili) *Bakireler **töreni**: **Kızlar töreni**.

BAL a. 1- **İlahi Hakikat**'ın sembolü

2- **Mürşit**'in (**uyarıcı**'nın) aradığı **İlahi Hakikat**.

3- **Mürşit**'in (**uyarıcı**'nın) verdiği bilgi.

BALIM SULTAN (**Bektaşilik tarikatı**'nın ikinci kurucusu [- 1516] *Balım Sultan **erkânı**: **Bektaşilik**'te yola giriş töreni.

*Balım Sultan **küpesi**: **Menguş**.

*Balım Sultan **postu**: **Ekmekçi postu**.

*Balım Sultan **töreni**: **İkrar ayini** kapsamında ek bir tören niteliği taşıyan ve **ikrar ayini**'nin belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen **tören**.

BALİMEVİ a. **Hacı Bektaş Tekkesi**'nde, **mücerret baba-**

ların yaşadığı yapı.

*Balımevi babası: Balımevi'ni yöneten ve diğer **babalar**la birlikte **tekke** yönetim meclisini oluşturan **baba**.

BALIMTAŞI a. **Teslimtaşı.**

BANK Fars. (*bāng*, bağırma, haykırma) a. **Gülbank.**

*Bank çekmek: **Gülbank çekmek.**

*Bank-ı **Muhammedi**: **Gülbank-ı Muhammedi.**

BASİRET Ar. (*başiret*, görü) a. Nesnelerin arkasında yatan temel gerçeği gören **gönül** gücü; **ruhsal** görü.

BAST Ar. (*bast*) a. Umut derecesine yükselen **salik**'te oluşan ferahlama durumu.

BAŞ a. **Ba**'nın (*Arap alfabesi*'nin ikinci harfi) noktası anlamında **kâmil insan.**

*Baş eğmek (kesmek): **Dervişler**, **canlar**; **tekke** büyükleri önünde, bir saygı ve teslimiyet belirtisi olarak eller göğüste başlar sağ yana eğik biçimde durmak.

*Baş okutma: **Nefsi** temizlemek için yılda bir kez yinelenen **günah**lardan arınma **töreni**. (ANSİKL.)

*Baş okutmak: **Günah**lardan arınma **töreni**yle **nefsi** temizlemek.

-ANSİKL. Baş okutma **hizmeti**, genellikle **muharrem matemi**'nden çıkılınca başlar ve ay sonuna değin sürer.

Baş okutmaya **canlar**, **arakiyesi** ve **tığbenti**ni eline alarak katılır: **Mürşit**'in önünde **niyaz** ettikten sonra **dâr**'a durulup, "**Allah Allah**... *Yüzüm yerde, özüm* **dâr**'da **erenler meydanı**nda, **Hakk Muhammet Ali divanı**nda, *canım kurban, tenim tercüman. Bu fakirden ağrınmış, incinmiş can kardeş var ise dile gelsin, bile gel-*

sin, hakkını talep etsin..." biçimindeki suçlama daveti yapılır. Genellikle orada bulunan **canlar**dan bir yanıt gelmez; bu dolaylı itiraf, yeterli bir özür olarak kabul edilir; **mürşit arakiyesini** ve **tığbentini** yeniden **tekbirleyerek** giydirip kuşatır. Baş okutan, bu **törenle**; **tövbe hizmetini** yerine getirmiş, temize çıkmış olur.

Eğer biri çıkıp bir suçlamada bulunursa; **mürşit**, kanıt ister; yeterli kanıt gösterebildiğinde, durumuna uygun bir cezayla cezalandırılır. En ağır ceza, toplum dışına çıkarmaktır (**düşkünlük**).

Baş okutma bittikten sonra **sazlar** çalınır, **nefesler** okunur ve **kurban tığlanır**; **hizmet** sabaha değin sürer.

BAŞBABA a. **Dedebaba**.

BAŞBABALIK a. **Dedebabalık**.

BAŞITAÇLI a. **Anabacı**.

BÂTIN Ar. (***bāṭın***, iç, iç anlam, giz, sır) a. Duyu organlarıyla algılanan nesnel **varlık** alanı değil, içe kapanıp düşünmeyle kavranılan, görünmeyen gerçek **varlık** alanı. (ANSİKL.)

*Bâtın anlam: İç, özsel anlam.

-ANSİKL. Biri görünen (**zâhir**), diğeri görünmeyen (**bâtın**) olmak üzere iki alan vardır: Görünen alan (**zâhir**), görünmeyen alanın (**bâtın**) bir yansıması durumundadır; bu nedenle gerçek alan görünmeyen alandır ve *tanrısal* ortam bu alandadır. Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve *tanrısal* gerçekliğe ulaşamazlar.

BÂTINİ Ar. (***bāṭınî***) s. 1- **Bâtın**la ilgili, **bâtın**a ilişkin olan.

2- a. **Bâtınilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

*Bâtını hükümler: **Kalb**in, **gönl**ün fiillerine ve amellerine

ilişkin dini ve **ilahi** hükümler.

BÂTINİLİK a. **Kuran**'ın **bâtını** (içsel) yorumuna dayanan, *ayet* ve **hadis**lerin **bâtın**'ım (içsel olan) bilenin, **zâhir**'ine (dışsal olan) uyma gereğinin ortadan kalktığına inanan dinsel-siyasal akımların genel adı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bâtınilik**, temelde bir yorumlama biçimi olduğundan; bu yöntemi benimseyenler, birbirleriyle bağlantısız inanç sistemleri içinde yer alabilirler.

Bâtınilik ilk kez **Abbasiler** döneminde (IX. yy'ın sonlarında), "*Kaddah*" adıyla bilinen *İranlı Meymun bin Deysan* tarafından başlatıldı; *Hamdan Karmat*, *Ubeydullah Mehdi*, *Hasan Sabbah* ve *Babek Hurrem* gibi önderlerin yönlendiriciliğinde, çeşitli dinsel-siyasal görünümlerde sürdürüldü.

XII. yy'dan sonra ortaya çıkan **ehli sünnet** dışı akımların oluşumunu önemli ölçüde etkiledi; bu nedenle, *İslam* dünyasında büyük çatışmalara ve iç karışıklıklara yol açtı.

Bâtınilik'te **Hakikat**'i (**Hakk**) kavrama aracı **talim**dir; doğrunun ölçütü **birlik** (**vahdet**), yanlışın ölçütü **çokluk**tur (**kesret**). **Hakikat**'i öğreten **masum imam**dır; çünkü doğrunun kaynağı onun **talimi**'dir.

Sünni inanışın tersine (onlara göre sadece *peygamberler* **masum**dur; yani, **günah** işleme iktidarından yoksun, **günah** ve yanlıştan arınmıştır) **bâtınilik**'te, *peygamberler*le birlikte onun **halifesi** olan **Hz. Ali** ve soyundan gelen **imamlar** da **mutlak** anlamda masumdur.

Kuran'ın içsel (**bâtını**) anlamı, tek olan gerçeğin kendisidir; **Kuran. Cebrail**'in getirdiği bir **vahiy** değil, *Peygamber*'in kendi sözleridir; bu nedenle *Peygamber* konuşan durumundadır (**natık**); **Kuran**'ın iç anlamı **natık**'a karşı **samit** (sessiz) olan **imam**'ın **talimi**yle ortaya çıkar; **Hz. Muhammet**'in **samiti Hz. Ali**'dir ve *ayet*-**hadis**lerin gizli anlamları onun ve onun soyundan gelen **imamların** açıklamalarıyla anlaşılabilir.

BÂTINİYE Ar. (***bāṭınīyye***) a. **Bâtınilik.**

BATN Ar. (***batn***) a. 1-Karın.
2- Nasil, kuşak, soy

BEHAİLİK a. **Bahailik.**

BEKA Ar. (***beḳā***, süreklilik, sonsuzluk) a. 1- Geçici **evren**in karşıtı olan ölümsüz **varlık** alanı.

2- İnsana özgü bütün niteliklerden ve ilişkilerden sıyrılarak *tanrısal* özde sürekli olarak kalma (ANSİKL.). [1]

*Beka **billah**: *Tanrısal* özde ölümsüz olma durumu. (ANSİKL.) [2]

*Beka **makamları**: Beka durumuna ulaşmak için geçilmesi gereken **aşamalar**.

-ANSİKL. [1] Beka öğretisi en keskin biçimini *Hallac-ı Mansur*'da [857-922] alır. Onun "**Ene'l Hak**" sözü Beka'nın, **Tanrı**'nın kendisi olduğu anlamına gelir.

-[2] Beka durumuna ulaşan **kul**, **Tanrı**'nın varlığıyla var; O'nun ezeli ve ebedi oluşuyla ezeli ve ebedi olur.

BEKÂR Ar. (***bekār***) s. **Mücerret.**

BEKÇİ a. **Cem**'in ve **cem**'e gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlayan kimse.

BEKÇİLİK a. **Bekçi** olmanın gereklerini yerine getirme; **bekçi**nin işi, görevi.

BEKTAŞİ Ar. (***beḳtāşi*** < *Hacı Bektaş Veli*'nin [1209-1271] adından) a. **Bektaşilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

*Bektaşi ocağı: **Tarikat ehli**'nin yetiştirildiği **tarikat** kuruluşu.

*Bektaşi **postu**: **Horasan postu**.

*Bektaşi **sırrı**: **Bektaşilik**'te, dışarı sızmaması için yazılı belge durumuna getirilmeyen, sözlü anlatım yoluyla kişiden kişiye, kuşaktan kuşağa aktarılan **tarikat bilgisi** (ANSİKL.). [1]

*Bektaşi **tacı**: Üst kısmı on iki dilimli, alt kenarı dört parçalı, keçeden yapılmış beyaz başlık. (ANSİKL.) [2]

-[1] ANSİKL. **Bektaşiler**'de **sır**, önemli bir yer tutar. Başkalarının elinde kendilerine yönelik *teolojik*, *politik* ya da *ahlaki* bir silah durumuna dönüşmemesi için **tarikat bilgisi**'ni, uyguladıkları gizlilik kuralıyla (**kitman kaidesi**) dışarı sızdırmazlar; öğreti ve **tarikat** olarak varlıklarını koruyabilmeleri bir bakıma buna bağlıdır denilebilir.

-[2] Bektaşi **tacı**ndaki on iki dilim, **on iki İmam**'ı; alt kenarındaki dört parça, **dört kapı**'yı simgeler. Tepede dilimlerin birleştiği yerde **mühür** ya da **gül** adı verilen küçük yuvarlak bir parça vardır. **Dervişler**in **tacı** sarıksız, **mürşitler**in **tacı** yeşil sarıklıdır.

İçi **sır**, dışı **nur** olarak algılanan bektaşi **tacını** giyen **dervişin**, on iki özelliğinin olması gerekir:

1- Bilgi sahibi olmak.

2- İsyankâr olmamak.

3- **Nefs**ine uymamak.

4- Dalgın, dikkatsiz bir durumda bulunmamak.

5- Aç gözlü davranmamak.

6- Dünyaya bağlanmamak.

7- İsteklerden vazgeçmek

8- Şehvete aşırı düşkün olmamak.

9- Kibirsiz olmak.

10- Kimseye acı ve zarar vermemek.

11- Pinti ve aceleci olmamak.

12- Vesvese etmemek.

BEKTAŞİLİK a. **Hacı Bektaş Veli** [1209-1271] adına kurulan, **Ali** ve **On İki İmam** sevgisine dayanan, olgunluk eşitlik, özgürlük vb. ilkelerle belirgin **tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Babailer ayaklanması* bastırıldıktan [1240] sonra **Türkmenler**, *Baba İshak*'ın **halifesi** olan **Hacı Bektaş Veli**'nin çevresinde toplandılar; **Hz. Muhammet**'i **mürşit**, **Hz. Ali**'yi **rehber**, **Hacı Bektaş Veli**'yi de **pir** tanıdılar.

İslamın esaslarını ve geleneksel **alevi** inancını, *İslamlık* öncesi *Türk* kültürüyle yoğuran **bektaşilik**, yeni bir sentez olarak belirdi; **Anadolu** halkının konuştuğu arı *Türkçe*'yi kullanmasının yanında hemen her düşünce ve inançtan insanlara, kendilerinden bir şeyler bulabileceği soyut, ancak zengin bir düşünsel dünya sundu; toplumsal yaşantıda, kişiyi dar ve katı kalıplar içine sokmayan toleranslı bir düşünce özgürlüğü getirdi; görünüşe değil, öze önem vererek **varlık birliği** zemininde, insanı onurlandırdı, dahası kutsallaştırdı.

Bu nedenlerle **bektaşilik**, *Osmanlı İmparatorluğu*'nun her yöresinde, özellikle **Anadolu** ve *Balkanlar*'da hızla yayıldı. *Osmanlı Devleti*'nin kuruluş aşamasında önemli roller oynayan **bektaşilik**, giderek *yeniçeri ocağı*'nın yarı-resmi **tarikatı** durumuna geldi.

Bektaşilik'in ikinci önderi **Balım Sultan**'dır [-1516]; **Hacı Bektaş Veli**'nin hiçbir zaman evlenmediğini, *Timurtaş*'ın manevi evlat olduğunu ileri süren **Balım Sultan**, önemli olan **Pir**'in yolunu izlemektir diyerek, **tarikatın ayin** ve **erkânında** yenilikler yaptı; dünyayla ilgisini kesmiş bir **mücerret dervişler** örgütü kurdu. Bu yorum ve düzenlemelerden sonra **bektaşilik**, birbirine rakip iki ana kola ayrıldı: **Çelebiyan (Çelebiler) kolu** ve **babagan (babalar) kolu. Hacı Bektaş Veli** soyundan geldikleri savında olan ve kendilerine "**bel evladı**" adını veren **Çelebiyan kolu**, daha çok kırsal kesimde örgütlenirken; **Pir**'in yolunu izledikleri savında olan ve kendilerine "**yol evladı**" adını veren **babagan kolu**, kentlerde örgütlendi.

Bektaşilik'te dört tür insan vardır. Bunlar **dört kapı** ve **dört öğeyle** temsil edilir: **Şeriat kavmi** olan **abitler**, **şeriat kapısı** ve **hava**; **tarikat kavmi** olan **zahitler**, **tarikat kapısı** ve **ateş**; **ma-**

rifet kavmi olan **arifler**, **marifet kapısı** ve **su**; **hakikat kavmi** olan **muhipler**, **hakikat kapısı** ve **toprak**.

BEKTAŞİYAN Fars. (***bektāşiyān*** < Ar. ***bektāşi***'nin Fars çoğulu) a. Bektaşiler.

BEL (İnsan vücudunda, göğüsle karın arasında kalan dar bölüm)

*Bel bağı: **İkrar töreninde mürşit** tarafından, uyarılan **canın** beline sarılmadan **tığbente** atılan, *zina yapmamak* ve bu yolda *kendini kontrol etmek* anlamında **beline sahip olmak** için verilen sözü simgeleyen üçüncü düğüm.

*Bel bağlamak: **Muhip** olanın beline bir *itaat işareti* olarak **tığbent** sarmak.

*Bel evladı: **Hacı Bektaş Veli**'nin soyundan geldikleri savında olan **Çelebiyan** (**Çelebiler**) **kolu**'ndan **derviş**.

*Bel oğlu: Bel evladı.

BEN a. **Nefs**.

*Ben **makamı**: **Nefs aşaması**.

BEND Fars. (***bend***, bağ, bağcık) a. Bir kimseyi *tanrısal* varlığa bağlayan eğilim, sevgi.

*Bend etmek: Bu eğilim, sevgi bir kimseyi *tanrısal* varlığa bağlamak.

BENDE Fars. (***bende***, kul) a. **Aşkla** *tanrısal* varlığa, onun bir görünümü durumunda olan güzele bağlanmış kimse.

*Bende-i **âl-i abâ**: **Âl-i abâ kulu**.

BENGİ (Esk. Tr. ***bengü***, sonsuz, ölümsüz) a. *Güney* ve *Batı Anadolu*'da oynanan bir **semah** türü.

BENLİK a. 1- **"Ben"**in geçici isteklerine aldanma durumu. (ANSİKL.)

2- Büyüklük savında bulunarak, *tanrısal* varlık karşısında bağımsız bir tavır takınmak durumu.

-ANSİKL. **Tanrı**'ya ulaşma çabasının vazgeçilmez koşulu, **"ben"**in geçici isteklerine yüz çevirmek, **"ben"**i aşarak **"benlik"**ten kurtulmaktır; bu mücadeleden başarıyla çıkan kişi **fenafillah** ve **beka billah makam**larına ulaşır.

BERAT Ar. (***berāt***, *kameri takvimi*nde, **melek**lerin indiği ve **dua**ların kabul edildiği, şaban ayının 14'üncü gününü 15'ine bağlayan gece) a. **Arayıcı**'nın **gönül** yolculuğunda, **Hakk**'ın kendisine göründüğü an.

BERÎN Fars. (***berīn***) s. En yüksek, yüce, ulu.

BERRÂNİ Ar. (***berrānī***) a. **Bektaşi** olmayan, yabancı.

BERZAH Ar. (***berzaḫ***) *Âlem-i **berzah**.

BEŞ a. **Ehlibeyt**'i oluşturan **Hz. Muhammet**, **Hz. Ali**, **Hz. Fatma**, *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin*'i temsil eden kutsal sayı.

*Beş **âlem (evren)**: Beş ayrı görünür olma durumunu simgeleyen **varlık evrenleri**. (ANSİKL.)

*Beş görünür olma: **Hazerat-ı hamse**.

-ANSİKL. **Bektaşilik** düşüncesinde temelde **Tanrı**'yla ilgili beş **âlem** vardır:

1- **Lahut**; kesin **varlık âlemi**.

2- **Ceberut**; bütün **varlık**ların **Tanrı** bilgisinde toplandığı **âlem**.

3- **Melekut**; **Tanrı** bilgisinde toplanan **varlık**ların açılıp ortaya çıktığı **âlem**.

4- **Nasut**; bu **varlıkların**, madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı **âlem**.

5- **Misal**; bu **varlıkların**, en olgun nitelikte bulundukları **âlem**.

BEŞLER a. **Ehlibeyt**.

BEVVÂB Ar. (***bevvāb***) a. **Bektaşilik**'te, **on iki hizmet** sıralamasında yer alan ve *Abdüllalil bin Ali* tarafından temsil edilen **kapıcı hizmeti**.

BEYTÜLMAL Ar. (***beyt-ül-māl*** < ***beyt***, ev ve ***māl***) a. Devlet hazinesi.

BEYTÜLMAMUR Ar. (***beyt-ül-ma'mūr*** < ***beyt***, ev ve ***ma'mūr***) a. **Gökte** bulunduğuna ve **gök ehli**'nin kıblesi olduğuna inanılan manevi mabet.

BEYTULLAH Ar. (***beyt-ul-lāh***, Allah'ın evi < ***beyt***, ev ve ***Allāh***) a. **Tanrı'nın evi** olarak algılanan **insan-ı kâmil**'in **gönlü**, **kalbi**.

BEZİRGÂN Fars. (***bāzārgān***, tüccar) a. **Arif**, **mürşit**.

BEZM Fars. (***bezm***, meclis) * Bezm-i cem: **Cem meclisi**.

*Bezm-i elest: **Ruhlar meclisi**.

BİAT Ar. (***bî'at***, söz verme) a. Bir **istekli**'nin (**talip**), biat **töreni**yle bir **uyarıcı**'ya (**mürşit**) teslim olması.

*Biat etmek: Biat **töreni**yle bir **istekli** (**talip**), bir **uyarıcı**'ya (**mürşit**) teslim olmak.

*Biat töreni: Biat sırasında yapılan **tören**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Biat **töreninde**, **istekli (talip)** ile **uyarıcı (mürşit)** el ele tutuşur; daha sonra **telkin yapılır** ve **ikrar alınır**. El ele tutuşmakla **istekli (talip)**, **uyarıcı (mürşit)** aracılığıyla önce **Hz. Ali**'ye, oradan **Hz. Muhammet**'e ve **Tanrı**'ya ermiş olur.

BİDAT Ar. (***bid'at***, sonradan ortaya çıkan şey) a. **Hz. Muhammet** döneminde örneği olmayan ve sonradan ortaya çıkan yenilik.

BİLLAH Ar. (***bi-l-lāh*** < ***bi-*** ve ***el-Allāh***) Ünl. **Allah**'ın adına and içerim.

BİR a. **Vahdet**'in sembolü olan **Tanrı**.

BİRLENMEK f. **İkilik**'ten kurtulup **birlik**'e ulaşmak.

BİRLİK a. **Vahdet**.

*Birlik dirlik: "*Hakk'la bir olma*" anlamında kullanılır.

*Birliğe ulaşmak (varmak): **Hak'la Hak olmak**.

BİSMİŞAH Ar. + Fars. (***bism-i şāh*** < Ar. ***bi-smi*** ve Fars. ***şāh***) a. "**Ali***'nin adıyla*" anlamında *bismillah* yerine kullanılan ***besmele***.(ANSİKL.)

-ANSİKL. Bismişah'ı, **Tanrı**'nın adı yerine **Ali**'nin adını anmak biçiminde yorumlamak yanlıştır; **Tanrı Ali**'dir biçiminde anlamak da doğru değildir. **Tarikatın** kaynağı olan **Ali**'ye saygı ve bağlılık belirtisi olarak yorumlamak gerekir.

BOYUN (İnsan vücudunda omuzların başlangıcıyla başın başlangıcı arasında kalan bölüm.) *Boyun kesmek: **Canlar; tekke** büyüğü ya da büyükleri önünde, bir *saygı* ve *teslimiyet* belirtisi olarak,

eller göğüste öne doğru eğilmek.(ANSİKL.)

-ANSİKL. Boyun kesmek, bir *selamlama* biçimidir; iki el midenin altına gelecek biçimde çapraz olarak tutulur; başparmaklar *Arap* yazısıyla **Ali**'yi simgeleyecek biçimde kalkık tutulur; baş, biraz sağa yatırılarak yavaşça öne doğru eğilinir. **Ali**'ye bağlılığı simgeler.

BOZUK a. 80-90 cm uzunluğunda, 15 ya da 18 perdeli ve dokuz telli bir bağlama çeşidi.

BUHURDAN Ar. - Fars. (***buḫūrdān*** < Ar. ***buḫūr*** ve Fars. ***-dān***) a. İçinde *buhur* yakılan kap; tütsü kabı.

BURAK Ar. (***burāk***) a. 1- **Hz. Muhammet**'in **miraca** çıkarken bindiği at.

2- **Ruhu Hakk**'a götüren **aşk**.

BURÇ Ar. (***burc***) a. İnsan biçiminin **gök**lere yansıması olarak algılanan **Zodyak**'ın, on iki yayından her biri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Burçların adları, insan vücudunda temsil ettikleri yerler, anlamları ve işaretleri şöyledir:

1- **Hamel**: Baş; aydınlığa giriş; koç.

2- **Sevr**: Boyun, boğaz; coşku; boğa

3- **Cevza**: Kollar ve omuzlar; zihin duygu; ikiz erkek kardeş.

4- **Seretan**: Göğüs, kalbin duyguları; yengeç.

5- **Eset**: Kalp ya da sırt; benlik ve yırtıcı güdüleri; arslan.

6- **Sümbüle**: Karın boşluğu; başak.

7- **Mizan**: Böbrekler, iyiyi kötüden ayırma; terazi.

8- **Akrep**: Cinsel organlar; üreme; yılan.

9- **Kavs**: Kalça-kas; yay.

10- **Cedi**: Dizler; fiziksel itki; oğlak.

11- **Delv**: Bacaklar; ruhsal diriliş; kova.

12- **Hût**: Ayaklar; organik yapının ilk biçimi; sırt sırta iki balık.

BURHAN Ar. (***bürhān***) a. **Delil**, ispat, kanıt.

BÛY Fars. (***būy***) a. Güzel koku.
*Bûy-i **cennet**: **Cennet** kokusu.

BUYRUK a. **Alevilik-bektaşilik**'le ilgili kuralları, davranışları *İmam Cafer*'e dayandırarak anlatan **erkânnamelere** verilen ad. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi** inançlarının, bu kapsamda **tören**lerin, **tören**lerde izlenecek yolun, yöntemin açıklandığı **erkânnamele**rin en eskisi *Cafer üs Sadık* tarafından yazıldığı kabul edilen Buyruk'tur. **Aleviler**, *Bısati* tarafından yazılan **Menakıb ül-esrar behçet ül-ahrar** [XVI. yy] adlı yapıta Büyük Buyruk; *Erdebilli Safiyettin İshak*'a oğlu *Sadrettin*'in yönettiği soruları ve yanıtları içeren yapıta da [XVII. yy] Küçük Buyruk adını verirler.

BÜDELÂ Ar. (***büdelā*** < ***bedīl***'in çoğulu) a. **Yediler**.

BÜRÛDET Ar. (***bürūdet***) a. Sıcaklık karşıtı olarak havanın soğukluk niteliği.

BÜT Fars. (***büt***, put) a. 1- **Nefs**.
2- **Masiva**.
3- **İnsan-ı kâmil**.
*Büt-gede (**dua** edilen yer, tapınak): **İnsan-ı kâmil**'in **gönlü**, **kalbi**.
*Büt-hane (puthane, tapınak): **Tanrı**'nın insanı kutsadığı her yer anlamında **âlem**.

BÜYÜK (Esk. Tr. ***beyük***'ten)*Büyük **âlem**: **Âlem-i ekber**.
*Büyük **baba**: **Tekke**deki en kıdemli **baba**.
*Büyük **dergâh**: **Pirevi**.

C

CAFERİ Ar. (*cā'ferī* < İslam'ın **şia** kolundan altıncı **imam** *Ebu Abdullah Cafer bin Muhammet el-Bâkır es Sadık*'ın [699-766] adından) a. **Caferilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

CAFERİLİK a. Altıncı **imam** *Cafer Sadık*'ın [*Ebu Abdullah Cafer bin Muhammet el-Bâkır es Sadık* (699-766)] kurduğu, **imamlara** inanma ve **imam** sevgisine dayanan **ehlibeyt mezhebi**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Şia-i imamiye, imamiye, isnaaşeriye** ya da **oniki imamcılık** adlarıyla da anılan caferilik, **şiilik**'in çoğunluk **mezhebi** durumundadır.

İmamlara inanmayı dinin temelleri arasında sayar. Caferilik inancına göre **imam** ya da **halife**, **Allah** tarafından **günah** işlemekten korunur; bu nedenle **imamın** buyruğu **Tanrı** buyruğudur. **Hz. Muhammet**'in **Ali**'ye gizli bilgiler vermesinden ve bu bilgilerin sırayla öteki **imamlara** aktarılmasından kaynaklanır. **Tanrı** dinini, **imamlara** ulaştırılan bu bilgiler sayesinde **kıyamete** kadar koruyacaktır.

Yanılgıya düşmekten ve **günah** işlemekten bağışlanan **imamlar**; **şiilik**'in temel ilkelerine ters gelen bir söz söylemiş ya da davranışta bulunmuş olsalar bile, bu onların gerçek sözü ya da davranışı olamaz; diğer **mezheplerin** baskısına karşı kendi durumlarını gizleme (**takiye**) eylemi olabilir. Bu nedenle caferilik'te gizleme, bir **ibadet** olarak algılanır; canını, malını ve ırzını korumak, diğer **mezheplere** karşı inançlarını, siyasal-politik eylemlerini gizlemek başta gelen

görevdir.

İmamlığın Hz. Muhammet tarafından **Hz. Ali**'ye bırakıldığına inanan caferiler, onun ölümünden sonra sırasıyla *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin*'i, sonra da *Hüseyin*'in oğlu *Ali Zeynel-Abidin*'i **imam** tanıdı; dördüncü **imamın** ölümünden sonra oğlu **Zeydi** izleyerek, onun *Hişam bin Abdülmelik*'e karşı başlattığı ayaklanmaya katılanlar **Zeydiye**'yi oluşturdu; *Zeydi* terk edenler ise kardeşi *Muhammet el-Bakır*'ı, ardından da oğlu *Cafer Sadık*'ı beşinci ve altıncı **imam** olarak tanıdılar.

Cafer Sadık'ın ölümünden sonra oğullarından *İsmail*'i **imam** kabul edenler **ismailiye** adını aldı; oğullarından *Musa el-Kazım*'ı yedinci **imam** sayanlar daha sonra **imamlık** zincirini on ikiye değin [*Ali el-Rıza; Muhammet el-Taki*; *Ali el-Naki*; *Hasan el-Askeri* ve *Muhammet el.-Mehdi*] sürdürerek caferilik'i oluşturdular. **Caferi** inancına göre son **imam** *Muhammet el-Mehdi* ölmedi; gizlendi; **kıyamet**ten önce ortaya çıkacak ve dünyayı adalete boğacaktır. *Muhammet el-Mehdi*'nin 873'te *Samarra*'da kaybolmasıyla **gaybet dönemi** başladı: **Gaybet**'in 873-27 Mayıs 940 arasını kapsayan ilk döneminde (**gaybeti sugra**), dört **naip** ya da **sefir** (**nüvvab-ı erbaa** ya da **süfera-i erbaa**), kayıp **imam** ile **şia** arasındaki ilişkiyi sürdürdü. Dördüncü **sefir**'in ölmesinden sonra **gaybet-i kübra** (**büyük gizlilik**) başladı. *Muhammet el-Mehdi*, son **sefiri** aracılığıyla **şia**ya, **sefirlik** döneminin kapandığını, **zuhur**una değin yalnızca **ehlibeyt hadislerine** başvurulmasını duyurdu; böylece, **gaybet-i kübra** boyunca sürecek olan **müçtehit imamların** (**hüccetül-islam, ayetullah**) **naipliği** dönemi başladı. **Müçtehit**'in **velayeti** mutlak ve evrenseldir; *şeri* cezaları uygulamaya, toplumsal ve ekonomik sorunlarda hüküm vermeye yetkilidir; onun hükümlerini kabul etmemek **İmamın** hükümlerini kabul etmemek anlamına gelir. İçtihat koşullarını taşımayan her **caferi**, bir **müçtehit**'in hükümlerine göre davranmak zorundadır.

Caferilik'e göre dinin temeli **tevhit, nübüvvet, imamet, ahirete** iman ve adalettir; bu kapsamda, **Tanrı**'nın sıfatlarının O'nun özüyle özdeş olduklarını savunması, **Kuran**'ın yaratılmış olduğunu

öne sürmesi ve **Tanrı**'nın **ahirette** bile görülemeyeceğini belirtmesiyle **ehli sünnet**'ten ayrılır.

Caferilik'te *inanç*, *ibadet* ve *fıkhın*, dört temel kaynağı vardır: **Kuran**, **sünnet**, *icma* ve *us*; bu kapsamda, yalnızca **imamlar** kanalıyla gelen *hadisleri* temel alması, **Kuran** ve **sünnette** anılmayan, hakkında *icma* bulunmayan konularda *usa* dayanarak hüküm vermesiyle **ehli sünnet**'le çelişir.

CAFERİYE Ar. (*cā'ferīyye*) a. **Caferilik**.

CAM Fars. (*cām*, kadeh, kâse) a. 1- **Tanrı**'nın **zat**'ının belirmesini simgeleyen işaret.

2- **Gönül, kalp**.

*Cam-ı Cem, cam-ı Cemşit: *İran* mitolojisinde, şarabı ilk bulan efsanevi hükümdar *Cem*'in kadehi.

*Cam-ı cihannüma (içinde kâinatın göründüğü kâse): **Kâmil insan**'ın **gönlü, kalbi**.

*Cam-ı **ilahi**: **Kâmil insanı** sarhoş edip, onu **Tanrı** aşkıyla kendini bilmez bir duruma getiren **ilahi tecelli**.

CÂMİA Ar. (*Cāmi'a*) a. **Hz. Ali**'nin yazdığı kabul edilen, **gayb âlemi**'nden bilgiler veren kitap. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Şii** kaynaklı söylencelere göre **Hz. Ali Cefr** ve Câmia adlı iki kitap yazar; bu kitaplarda dünyada olmuş ve olacak olayların gizli bilgilerini verir.

CAN Fars. (*cān*) a. 1- **Nasip almış** kimse.

2- **Tarikat** insanlarının kadın erkek ayırmaksızın birbirine hitap ederken kullandıkları söz.

3- **Ruh**.

4- Dost, arkadaş, sevgili.

*Can evi: İnsanın iç evreni anlamında **gönül**.

*Can kıblesi: Tanrısal güzellik olarak algılanan insan.

*Can-ı canan: **Canların** canı anlamında **Tanrı**.

CANAN Fars. (***cānān***, **can**'ın sevdiği sevgili) a. **Tanrı**.

CANLANMA a. Üç bölümden oluşan **semah**'ta, az hareketli olan **ağırlama**'yı, hareketli olan **yeldirme**'ye bağlayan ikinci bölüm.

CÂR Fars. (***cārū***, süpürge'den) a. **Cârû**.

*Câr duası: **Cârû duası**.

CARCI a. **Ferraş**.

CARCILIK a. **Ferraşlık**.

CÂRÛ Fars. (***cārū***) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sahibi sıralamasında yer alan **ferraş**'ın kullandığı süpürge. (ANSİKL.)

*Cârû duası: **Ferraş hizmetini** yerine getirdikten sonra **dede** tarafından okunan **dua**.

-ANSİKL. Günlük dilde harf düşmesi sonucu, genellikle "**câr**" ve "**câr duası**" biçiminde söylenir.

CÂRÛB Fars. (***cārūb***, süpürge) a. **Cârû**.

CÂRÛBKEŞ Fars. (***cārūb-keş*** < ***cārūb***, süpürge ve -***keş***, çeken çekici.) a. **Ferraş**.

CAVİDAN Fars. (***cāvidān***) s. Ebedi, sonsuz, ölümsüz.

CAVİDANNAME Fars. (***cāvidānnāme***) a. *Fazlullah Hurufi*'nin öğretisini açıkladığı yapıtı.

CAVİT Fars. (***cāvid***) s. Ebedi, sonsuz, ölümsüz.

CEBERUT Ar. (***Ceberūt***, *tanrısal* büyüklük, ululuk, *tanrısal* kudret) a. **Beş âlem** sıralamasında kesin **varlık** alanı, *tanrısal* **âlem** durumunda olan **lahut**'u izleyen, bütün **varlıkların Tanrı** bilgisinde toplandığı ikinci **varlık** alanı; *tanrısal* erkin bir simgesi olarak algılanan **gök katı**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşi** düşüncesinde, varlıkların **Tanrı**'dan doğmalarından başlayarak **insan-ı kâmil** durumuna gelinceye değin geçirdikleri **âlem** olarak algılanan beş **varlık** alanı vardır: Bunlar; **lahut**, ceberut, **melekut**, **nasut** ve **misal**'dir.

Ceberut ya da **âlem-i** ceberut; **tarikat** yolundaki gelişimin **şeriat aşaması** olarak algılanır ve **Cebrail** tarafından temsil edilir.

CEBRAİL Ar. (***Cebrāil***, **Allah**'a en yakın olan **dört melek**'ten, *peygamberler*e haber getirip götürmekle görevli olanı) a. **Hz. Muhammet**'in içgüdüsel zekâsı, sezgisel **aklı**.

CEDİ Ar. (***cedy***) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve bir oğlakla sembolize edilen **burç**; oğlak burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; cedi, bu "*burç insanı*"nın, fiziksel gücü anlatan dizlerini temsil eder.

CEFR Ar. (***cefr***, yetişmiş oğlak ya da kuzu) a. **Hz. Ali** ya da *İmam Cafer Sadık*'ın yazdığı kabul edilen, harflere sayısal değerler yükleyerek gelecekten haber verme konusunu işleyen kitap. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Şii** kaynaklı söylencelere göre **Hz. Ali**, Cefr ve

Câmia adlı iki kitap yazar; bu kitaplarda, dünyada olmuş ve olacak olayların gizli bilgilerini verir. Gizli bilgilerin nereden geldiği konusunda söylenceler değişiktir: Bir görüşe göre **Hz. Muhammet**, kendisine ulaşan bilgileri kuzu ya da oğlak derisine yazdırır; sonra da damadı **Ali**'ye verir. Diğer bir görüşe göre ise **Hz. Ali** bu bilgileri, **Tanrı**'nın *Tur Dağı*'ndayken *Hz. Musa*'ya ulaştırdığı *levhalar*'dan alır.

Cefr, **Hz. Ali**'den oğullarına geçer; daha sonra **şii imamları** izleyerek sonunda altıncı **İmam** *Cafer Sadık*'a ulaşır.

CELÂL Ar. (*celāl*, büyüklük, ululuk) a. **Tanrı**'nın sertlik, öfke ve saygınlık anlamlarını içeren sıfatlarının tümüne birden verilen ad.

CELVET Ar. (*celvet*, yerini, yurdunu bırakma, terketme) a. **Tarikat yolcusu**'nun, **Tanrı**'nın sıfatlarıyla bezenmiş olarak, yalnızlıktan çıkıp **Tanrı** varlığında yok olması durumu.

CEM Ar. (*cem'*, toplama, biriktirme/topluluk, kalabalık) a. **Alevi-bektaşiler**'in **cemaat**la birlikte yaptığı, **ibadet** olarak algılanan kutsal **tören** (ANSİKL.) [1]

*Cem ayini, cem erkânı, cem kurbanı, cem töreni: Cem.

*Cem bezmi: Cem meclisi.

*Cem birleme: **Kerbela** olayında şehit olanları anmak için yapılan **tören**. (ANSİKL.) [2]

*Cem birleme **gülbankı**: Kimi cemlerde; yemekten sonra, **zâkirler**'in okuduğu üç **nefes** ve bir **düvazı** izleyen ve **dede** tarafından okunan **gülbank**. (ANSİKL.) [3]

*Cem erenleri: Cem'e katılan **canlar**.

*Cem mahkemesi: **Düşkün meydanı**.

*Cem meclisi: Cem için bir araya gelmiş **cemaat**.

*Cem odası: Cem'in yapıldığı büyük oda.

*Cem olmak: Cem için bir araya toplanmak.

*Cem'ül cem: Toplantıların toplantısı anlamında **görgü cemi**.

-[1] ANSİKL. **Hacı Bektaş Veli Anadolu**'ya geldiğinde, **şii-alevi** göçebe çiftçilerden oluşan, kendi öğretisine hiç de yabancı olmayan ve geliştirdiği felsefenin büyüklüğünü anlayabilecek hazır bir kitle buldu. Eski *Türk*, *İran*, *Arap* ve *Helen* düşünce ve inanışlarının bir bileşimi olarak **bektaşilik**'i biçimlendirirken; ortodoks *İslamlık*'tan ayrılan üç önemli yenilik getirdi:

1- *Türkçe*'yi **ibadet** dili yaptı.

2- **Sünneti** ve **şeriatı** kaldırdı; herkese **şeriatsız** bir yaşam sundu; zorunlu **ibadet** yoktu, cinsiyet ayrımı yoktu, içki yasağı yoktu.

3- **İbadetin** (**namaz**) yerine, eski *Türk şamanizmi*'nden, *Zerdüşt* dininden ve diğer halkların toplumsal-dinsel pratiklerinden esinlenerek geliştirdiği cem'i koydu.

Alevilik-bektaşilik'te cem, **dedelerin** ya da **babaların** önderlik ettiği bütün bir geceyi dolduran dinsel bir **törendir**: *Dinsel* **dua**, kadın ve erkeklerin birlikte yaptıkları *dinsel dans*, *dinsel şiirler*, *dinsel müzik*, *dinsel yemek* ve *dinsel içki*, **bu törenin** ana bölümleri durumundadır; belirli bir zamanı olmamakla birlikte genellikle kış geceleri *perşembe akşamları* düzenlenir.

Cem, önceden haber verilenlerin katılımıyla başlar; **düşkünler** bu **törene** alınmaz. **Cemevi** ya da cem odası'nda bir araya gelen **cemaat**, *halka halinde yüz-yüze bakacak biçimde* oturur. **Bağlama** eşliğinde **zâkir** tarafından **Hz. Muhammet**, **Ali**, **ehlibeyt**, **On İki İmam** ve **Kerbela** katliamı üzerine **deyişler**, **mersiyeler**, **dualar** okunur; **halka namazı** adı verilen tek ya da iki rekatlık **namaz secde** edilir; kadınlı-erkekli **semah** dönülür; **on iki hizmet** yerine getirilir; **kurban tığlanır**; **lokma** dağıtılır.

Şeriatsız yaşayan **alevilik-bektaşilik**'te cem, aynı zamanda *adli bir fonksiyonu* da yerine getirir. Cem'de **dede** ya da **baba**, halkın sorunlarını dinler ve çözümler getirir; küskünleri, dargınları barıştırır. Suç işleyenler ya da başkaları bilmemekle birlikte kendi vicdanlarına borçlu düşenler, üyelerini tekke büyüklerinin oluşturduğu **cem mah-**

kemesi tarafından **cemaat**in huzurunda yargılanır, suçları kanıtlanırsa durumlarına uygun cezaya çarptırılır. *Halk mahkemesi* olarak algılanan *cem mahkemesi*'nin verdiği en ağır ceza, **düşkünlük**'tür (toplum dışına çıkarma).

-[2] Cem birleme, **Kerbela** şehitleri için **şerbet** sunmayla başlar: Bu görev için **saki** yerinden kalkar ve **şerbet** tasını önce **mürşit**'e sunar; **mürşit** sağ elinin serçe parmağını **şerbet** tasına batırarak bir **dua** okur ve ilk yudumu alır; daha sonra **saki şerbeti**, tüm diğer **canlara** sunar; bu sırada *Hüseyin*'e rahmet, *Yezit*'e lanet okunur.

Şerbet dağıtma işi bitince, **saki dâr'a çekilir** ve kimi **ayet-dualar** okur; bunu **mürşit**'in okuduğu **gülbank** izler. Sonra sofra kurulur, lokma yenir. Bitimde **mürşit**, "*Oturan, duran, koğuz gaybetsiz evine vara...*" **tercümanı**'yla **can**ların dağıtılmasına izin verir.

-[3] Cem birleme **gülbankı**'yla cem'in sona ermesi gerekmez: cem'e katılanlar arzu eder ve **dede** de uygun görürse **muhabbet, deyiş, düvaz** ve **semah** eşliğinde istenildiği kadar sürebilir.

CEMAAT Ar. (***cemā'at*** < ***cem'***, topluluk, kalabalık) a. **Tarikat**tan insanların oluşturduğu topluluk.

*Cemaat-ı tahtacıyan: **Tahtacılar**.

CEMÂDAT Ar. (***cemādāt*** < ***cemād***, cansız varlık'ın çoğulu) a. Cansız varlıklar.

CEMADİ Fars. (**cemadi**) s. **Ruhu** olmayan, cansız.

CEMÂL Ar. (***cemāl***, yüz güzelliği, güzellik) a. **Tanrı**'nın sevgi, bağış, cömertlik, ululuk ve hoşnutluğunu içeren sıfatlarının tümüne verilen ad.

*Cemâl'e kavuşmak: **Hakk'a yürümek**.

*Cemâlin **nur** olsun: **Alevi-bektaşiler** arasında kullanılan bir selamlaşma sözü.

CEMALULLAH Ar. (*cemâl-ullah*) a. *Tanrısal* güzellik.

CEMEVİ a. **Cem** için özel olarak yapılmış bağımsız yapı.

CEMİYET Ar. (*cem'iyyet*) a. 1- (Toplantı, toplum) **Cem**.

2- (Derli toplu, düzenli ve huzurlu olma) **Gönlün** her şeyle ilgisini keserek **Tanrı**'yla dolu olması durumu.

*Cemiyet evi: **Cemevi**.

CENABET Ar. (*cenâbet*, boy aptesi almayı gerektiren durum ya da bu durumda olan kimse) a. 1- Gerekli olgunluğa erişmeden **yol sırlarını** öğrenme durumu.

2- Bu durumda olan kimse.

CENAP Ar. (*cenâb*, hazret) a. **Tanrı**'yı ve yüce kişileri ululama sözü.

*Cenab-ı **Hak**, Cenab-ı **Resul**: **Allah**.

CENK Fars. (*ceng*, savaş, mücadele) a. Maddi ve manevi sıkıntılarla **Hakk**'ın kulunu sınaması.

*Cenk kitapları: **Hz. Ali**'nin savaşlarını konu edinen dinsel destansı kitaplar (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu kitaplarda, **Hz. Ali**'nin; **Hz. Muhammet**'ten aldığı buyruğa uyarak İslam dinini yaymak için giriştiği savaşlar anlatılır. **Hz. Ali**, **Zülfikâr** adlı kılıcı ve **Düldül** adlı atının yardımıyla *Müslümanlar*'ın düşmanlarını yener.

CENNET Ar. (*cennet*) a. **Tarikat** inancına göre, arınmış **ruh**ların iyi **ruh**ların gövdeden ayrıldıktan sonra ölümsüzlüğe kavuştuğu, *sekiz mutluluk ülkesi*nden her biri.

CEVHER Ar. (***cevher***, değerli taş, mücevher) a. **Varlığı** kendinden olan ve gerçekleşmesi için bir başka **varlığa** gereksinme duymayan **varlık; mutlak varlık.**

*Cevher-i evvel: **Hz. Muhammet'in ruhu.**

CEVR Ar. (***cevr***, eziyet, üzüntü) a. **Tarikat ehli'nin** ruhen yükselmesine engel olan şey.

CEVZA Ar. (***cevzā***) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve ikiz erkek kardeşle sembolize edilen **burç**; ikizler burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; cevza, bu "*burç insanı*"nın zihin ve duyguları anlatan kollarını ve omuzlarını temsil eder.

CEZBE Ar. (***cezbe***, çekme, çekilme, çekim) a. *Tanrısal* bir duyuşun etkisiyle kendinden geçme durumu. (ANSİKL.)

*Cezbeye kapılmak (tutulmak): *Tanrısal* bir duyuşun etkisiyle aşırı ölçüde coşkulanıp kendinden geçmek.

-ANSİKL. Cezbe durumu, kimi *tanrısal* gerçeklerin kavranması yolunda atılan bir adım olarak algılanır. **Tarikat ehli**, belli eğitim **aşama**larından geçtikten sonra *tanrısal* gerçekleri anlamaya başlayınca, kendi duyusal etkilenmelerinden sıyrılarak kısa süreli **ruhsal** coşkunluklara uğrar. Kişi **ibadet**le kendini bu **ruhsal** duruma hazırlayabilirse de cezbe, özünde bir **Tanrı** vergisidir, kulun istemi ve gücüne bağlı değildir. Cezbiye kapılan kimse bu durumdayken, **kulluk**tan çıkar ve *yaratan-yaratılan* ikileminin bir *kuruntu*dan başka bir şey olmadığını algılar; bu nedenle *Hallac-ı Mansur*, cezbe durumunu yaşarken "**Ene'l-Hakk**" demiştir.

CİFE Ar. (***cîfe***) a. 1- Leş.

2- İğrenç şey, pislik.

CİFR Ar. (*cefr*'den) a. **Cefr**.

CİHANNÜMA Fars. (***cihān-nümā*** < ***cihān***, âlem ve ***nümā***, gösteren) a. Bir yapının tepesinde yer alan ve dört yönden görünüme açık olan oda.

CİHAT Ar. (***cihād***, savaş) a. **Tarikat ehli**'nin, **nefs**ini egemenliği altına alması için vermiş olduğu savaşım.

*Cihad-ı **asgar** (*Küçük savaş*): Düşmana karşı cephede verilen savaş.

*Cihad-ı **ekber** (*Büyük savaş*): **Nefs**e karşı verilen savaş.

CİHAZ Ar. (***cihāz***, alet, aygıt) *Cihaz-ı **tarikat**: **Tarikat ehli** tarafından kullanılan ve **tekkeler**de bulundurulan her türden eşya.

CİLBEND Ar. + Fars. (***cild-bend***, büyük cüzdan, evrak çantası < Ar. ***cild***, deri, meşin ve Fars. ***bend***, bağ, bağlama) a. **Kemer** üzerine tokalı bir kayışla bağlanan, meşinden yapılmış, kapağı ön yüzüne sarkan, dikdörtgen biçimli küçük bir kutu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Cilbendin tabanı, hafif çukurcadır; kapağının dış yüzünde sağlı-sollu **Ali** adı yazılıdır; son harflerinin uçları, **Hz. Ali**'nin kılıcı **Zülfikâr**'ı andıracak biçimde çatallı olarak uzanır.

Üst köşelerinde *Hasan* ve *Hüseyin* adları vardır; bu bölüm ayrıca geleneksel *Türk* süsleme motifleriyle bezelidir.

Cilbendin içine **nefes** *defteri*, *mühür*, *mendil*, *sigara* vb. gerekli eşyalar konur.

CİMA Ar. (***cimā'***, cinsel birleşme) a. **Ahdi** olmayana **yol sırları**'nı açma.

*Cima etmek: **Ahdi** olmayana **yol sırları**'nı açmak.

CİN Ar. (***cinn***) a. Dinsel inanca göre, duyularla algılanamayan ve göze görünmeyen manevi varlık.***CİNNİ*** Ar. (***cinni***) s. Cinle bağıntısı olan, cine ilişkin, cinle ilgili.

CÛD Ar. (***cūd***, cömertlik) a. Herhangi bir bedel beklemeden insanlara yararlı olma.

CUMA Ar. (***cum'a***, haftanın beşinci günü) a. *Müslümanlar*'ca kutsal sayılan gün.

*Cuma töreni: **İkrar ayini** kapsamında ek bir **tören** niteliği taşıyan ve **ikrar ayini**'nin belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen **tören**.

CURA Ar. (***cur'a***, bir yudumluk içki, kadehin dibinde kalan son damla) a. **Tarikat yolcusu**'nun her **makam**da mazhar olduğu *tanrısal* **sırlar**dan pırıltı.

CUŞ Fars. (***cūş***, coşma, coşkunluk) a. **Hak** aşığının **Tanrı** güzelliği karşısında kendinden geçerek, her nesnede **Tanrı**'yı, **Tanrı**'da her nesneyi görmesi durumu.

CUŞİŞ Fars. (***cūşiş***, coşma < ***cūşiden***, coşmak) a. **Cuş**.

CÜNUN Ar. (***cünūn***, delilik) a. **Tanrı** aşkının üstün gelmesi sonucu **Hak** aşığının, dış dünyayla ilgisini kesmesi durumu.

CÜNÜB Ar. (***cünüb***, yıkanmak zorunda kalma durumu, kirlenme) a. **Tarikat**a girerken verdiği sözden dönme durumu, **pir**sizlik.

CÜRA Ar. (***cur'***a) a. **Cura**.

CÜZİ Ar. (***cüz'ī***) s. Az, azıcık, çok az

Ç

ÇAĞIRMA a. Yüksek sesle **nefes**, **buyruk** vb. okuma.

ÇALAP a. **Tanrı**.

ÇALİPAN a. ***Hilâfetname*** ve **icazetname**lere konulan başlık.

ÇALPARA Fars. (*çārpāre*, dört parça'dan) a. **Çârpâre**.

ÇAMAŞIRHANE Fars. (*cāmeşūr-ḫāne*) a. **Bektaşi tekkelerinde**, çamaşır yıkamak için ayrılmış bölüm ya da bağımsız yapı.

ÇAMŞIĞI SEMAHI *Sivas* yöresinde yaygın bir **semah**.

ÇÂR Fars. (*çār*, dört) *Çâr **anasır**, çar **unsur**: **Su**, **toprak**, **hava** ve **ateşten** oluşan **dört unsur**.

*Çâr darp (**dört vuruş**): **Tıraş erkânı**'nda; saç, sakal, kaş, bıyık gibi başta-yüzde çıkan kıl örtüsünün tümünün kesilmesi işlemi.

ÇÂRDEH Fars. (*çār-deh*, on dört < *çār*, dört ve ***deh***, on) *Çârdeh-i masum-ı pâk: **On dört masumu pak**.

ÇARH Fars. (***çarḫ***, dönen tekerlek, çark) a. 1- Dönme.

2- Kimi yörelerde, **semah**'m **yeldirme** bölümüne verilen ad.

*Çarh etmek: **Semah**'ta dönmek.

ÇARK Fars. (***çarḫ***'tan) a. Dönme.

*Çark dönmek: Çark **semahı** oynamak.

*Çark semahı: Genellikle, **on iki hizmetin** yerine getirildiği **cemlerde**, kırk yaşını geçmiş kadınlar tarafından oynanan, hızlı ritimli bir **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Semahlar** içinde özgün bir yeri vardır: **Hızlı semah** ya da **pervaz semahı** adlarıyla da anılır.

Okunan bir **tevhit**'ten sonra çark **semahı** başlar: Oturan üç **bacı**dan biri, çark dönmek için **meydan**'ın ortasına gelir ve müziğin etkisiyle birlikte yavaş yavaş dönmeye başlar; sol ayağının üzerinde vücudunu dengeleyerek sağ ayağıyla çark yapma dönüşünü düzenler; ardından **ağırlama** bölümüne geçilir, sonra **canlanma** ve **yeldirme** bölümüyle **semah** tamamlanır.

ÇARPARA Fars. (***çārpāre***, dört parça'dan) a. **Çârpâre**.

ÇÂRPÂRE Fars. (***çārpāre***, dört parça) a. Sert odundan yapılmış, ikişer ikişer avuç içine alınıp birbirine vurularak çalınan bir tür çalgı.

ÇATALKAPI a. **Pirevi**'nde, birinci avlunun giriş kapısı.

ÇEHAR Fars. (***çehār***, dört) a. **Çâr**.

ÇEKİ a. **Alevi-bektaşi** kadınların başlarına ve alınlarına bağladıkları yemeni. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Çekilerin renkleri ve bağlanış biçimleri kimi özel an-

lamlar içerir.

Yeşil renk, **aleviler**'de **ocakzade** kadını, **bektaşiler**'de ise **mürşit** bacısı; kırmızı renk, evli; yeşil ve kırmızı renk, evli **ocakzade** ya da **mürşit** bacısı; beyaz renk, bakire; beyaz ve yeşil renk, bakire ve **ocak** soyundan **mürşit** kızı olduğunu gösterir. Siyah çekiler, **matem** rengidir.

Çekilerin bağlanış biçimleri, çocuk sayısını, kaçının erkek, kaçının kız olduğunu, yanında erkeğinin bulunup bulunmadığını anlatan işaretler durumundadır.

ÇELEBİ Es. Tr. (***çolap***, **Tanrı**'dan) a. **Bektaşilik**'in **Çelebiyan kolu**'nda, **mürşitlik aşaması**na gelmiş, **tekkeler**de düzenlenen **tören**leri ve **tekke**nin iç işlerini yöneten **derviş**.

*Çelebi olma **erkânı**: Çelebi olmaya, bir **tekke**de **çelebilik** yapmaya hak kazanmış **dervişe**, bu unvanının verilmesi için yapılan **tören**.

*Çelebiler kolu: **Çelebiyan kolu**.

ÇELEBİLİK a. **Çelebi** olmanın gereklerini yerine getirme; **çelebi**nin görevi.

ÇELEBİYAN Fars. (***çelebiyān***, çelebiler < Tr. çelebi'nin Fars. çoğulu) *Çelebiyan kolu: **Bektaşilik**'te, **Hacı Bektaş Veli** soyundan geldikleri ve **Pir**'i temsil ettikleri savında olan **dervişler**in oluşturduğu **tarikat** kolu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik** temelde, iki büyük kola ayrılır: Çelebiyan (**Çelebiler**) **kolu** ve **babagan** (**babalar**) **kolu**. Ayrılık kaynağını, **Hacı Bektaş Veli**'nin özyaşamına ilişkin iki farklı yorumdan alır: Çelebiyan kolu'ndan **derviş bektaşiler**e göre, *Kadıncık Ana*, **Hz. Pir**'in nikahlı karısıydı; 710 hicri yılında, *Timurtaş* adında bir oğul doğurdu; bu nedenle, "*evlat yol evladı değil, bel evladıdır.*"

Babagan kolu'ndan **derviş bektaşiler** ise bunun tersini savunur: **Hz. Pir**, **bekâr** yaşadı; manevi evlat olan *Timurtaş*, *Kadıncık*

Ana'dan, **Hacı Bektaş Veli**'nin burun kanıyla doğdu; bu nedenle, "*evlat bel evladı değil, yol evladıdır*".

ÇELME a. **Semah** dönerken, sağ ayak sol ayağın üstüne doğru atılarak sola doğru dönme.

*Çelme yapmak: Sağ ayak sol ayağın üstüne doğru atılarak sola doğru dönmek.

ÇEPNİ a. *Oğuzlar*'ın *Üçok Kolu*'ndan, **Anadolu**'nun *Türkleşme* sürecinde önemli rol oynayan bir boy. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hacı Bektaş Veli**'nin ve ilk **müritler**inin bu boydan olduğu düşünülür. *Baba İshak* ayaklanmasına katılan *Çepniler*, ayaklanmanın bastırılmasından (1240) sonra *Canik* bölgesini denetimlerine aldılar. XIV. yy. ortalarından itibaren *Bayramoğlu Hacı Emir Bey*'in yönetimine girdiler.

Uzun Hasan döneminde *Akkoyunlular*'ın hizmetine giren bir başka Çepni grubu, başbuğları *İlaldı Bey*'in yönetiminde *Bitlis Seferi*'ne (1469) katıldı; *Uzun Hasan*'ın ölümünden sonra taht kavgalarına karıştı.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde *Halep* çevresi ve *Güneydoğu Anadolu*'da üç oymak (*Oturak Çepnileri*; *Başım Kızdulu*; *Kantemürlü*) halinde yaşayan çepniler'den *Başım Kızdulu* oymağı, *Adana*, *Aydın* ve *Saruhan* yöresine; *Kantemürlü* oymağı ise *Bergama* ve *Turgutlu* yöresine göçtü.

ÇERAĞ Fars. (*çerağ*) a. **Hz. Muhammet**'in **Tanrı**'dan gelen ilk ışık olması anısına, **ruh**un aydınlanmasının bir sembolü olarak algılanan ve **cem törenleri**nde kullanılan kandil, lamba, **mum** ya da **çıra**. (ANSİKL.) [1]

*Çerağ akçesi: Cumhuriyet öncesi **mürşit**lere, **tekke**nin kimi giderlerini karşılaması ya da **tekke**ye gelir sağlaması için verilen her türden armağan.

*Çerağ **gülbankı**: Çerağ uyandırma **hizmeti**'nin yerine getiril-

mesi sırasında okunan **gülbank**.

*Çerağ hakkı: **Tekke**de yakılan **mum** ve gaz giderlerinin karşılanması için **cemaat**tan toplanan bir tür vergi, para.

*Çerağ tahtı: **Kıble** sıralamasında yer alan ve **fehim kıblesi** olarak algılanan, **törende mürşit**'in oturduğu yer.

*Çerağ tepsisi: **Çerağcı**'nın çerağları taşımakta kullandığı, derinliksiz düz kap.

*Çerağ uyandırma hizmeti: **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan; **çerağcı**'nın, **gülbank**, **tercüman** ve **dualar** eşliğinde çerağları yakması **hizmeti**. (ANSİKL.) [2]

*Çerağ uyarmak: Çerağı yakmak.

*Çerağ-ı **Ahad**: **Hakk**'ın **nuru**.

*Çerağ-ı **Ali**, çerağ-ı **daim**: **Meydan odası**'nda ocağın sol tarafında bulunan. **Hz. Ali**'nin **nuru** olarak algılanan ve sürekli **gönülleri** aydınlattığı kabul edilen çerağ.

*Çerağ-ı **dil** (**gönül** lambası): **Marifet nuru**yla aydınlanmış **kalp**, **gönül**.

*Çerağı **dinlendirmek**, çerağı **sır** etmek: Çerağı söndürmek.

*Çerağ-ı **mürde** (sönmüş lamba): **Marifet nuru**yla aydınlanmamış **kalp**, **gönül**.

*Çerağ-ı **tekbirlemek**: **Tekbir** getirerek çerağı kutsamak.

-[1] ANSİKL. Çerağ, **bektaşilik**'te *insan beyni* olarak algılanan **akıl kıblesi**'dir.

-[2] **Kurban**la ilgili işlerin bitmesinden sonra **hizmet**e, çerağ uyarılmasıyla başlanır: **Çerağcı**, çerağ malzemesini **dede**'nin bulunduğu yere yakın olmak üzere **meydan**'a koyar ve **dar'a durur**. **Cemaat**ın duyacağı bir sesle ilgili ayeti okur ve eğilip çerağı yakar; çerağ yanarken, **tercüman** okuyarak, **cem erenlerini salavat** vermeye çağırır; daha sonra **çerağcı**, çerağın sağına, soluna ve önüne **niyaz eder**, ayağa kalkar; geri geri çekilerek **meydan**'ın orta yerine gelir ve **dâr'a durur**; okuduğu **düvaz**'ı, **dede**'nin **duası** izler; **çerağcı meydani** terkettikten sonra **zâkirler** üç **düvaz** okur; **düvaz** bitince sazlarının üzerine eğilip **dede**'den **dua** beklerler; **dede**'nin **dua vermesiyle hizmet** tamamlanır.

ÇERAĞCI a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan **çerağı uyandırma hizmeti**'nin sahibi olarak algılanan; **çerağları** yakıp **meydan**'ı aydınlatmakla görevli kimse. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Çerağcı aynı zamanda, şamdanları parlatmak, üzerlerine **mum**ları dikip hazırlamak, **buhurdanı** silip temizlemek gibi işleri görür.

ÇERAĞCILIK a. **Çerağcı** olmanın gereklerini yerine getirme; **çerağcı**nın işi, görevi.

ÇERH Fars. (***çarḫ***'tan) a. **Çarh**.

ÇEŞM Fars. (***çeşm***, göz) *Çeşm-i ahu (ceylan gözü, ceylan gözlü): **Hakk**'ın, **tarikat yolcusu**'nun kusurlarını örtmesi, ancak onu bu durumdan haberdar etmesi. (ANSİKL.)

*Çeşm-i nergis (güzel göz): **Tarikat yolcusu**'nun ulaştığı **aşama**yı ve kavuştuğu mutluluğu, insanların gözünden gizlemesi.

-ANSİKL. Bu durum **Hakk**'ın, **tarikat yolcusu**'na en büyük lutfu olarak algılanır ve onun, kusurlu davranışlarından sıyrılarak derlenip toparlanmasını sağlar.

ÇEŞME Fars. (***çeşm***, göz'den) a. **İlahi feyzin** kaynağı.

*Çeşme-i zindegâni: **Abıhayat**.

ÇEVRİM a. **Devir**.

ÇEYİZ Ar. (***cihāz***'dan) *Çeyiz giydirme: Cenaze yıkandıktan sonra gömülmeden önce **tennure**'sinin bedenine, **arakiye**sinin başına giydirilmesi ve **tığbent**'inin boynuna dolanıp uçlarının eline tutturulması işi.

ÇEYİZLEME a. **Çeyiz giydirme.**

ÇIPLAK s. **Tanrı** dışındaki her şeyden arınan **tarikat yolcusu** için kullanılır.

ÇIRA Fars. (*çerâġ*'dan) a. **Çerağ.**

ÇIRAĞ Fars. (*çerâġ*'dan) a. **Çerağ.**

ÇIRAĞCI a. **Çerağcı.**

ÇIRAĞCILIK a. **Çerağcılık.**

ÇIRAK Fars. (*çırak* < *çerâġ*'dan) a. **Çerağ.**

ÇİĞ s. Henüz **terbiye edilip** hazırlanmamış ve **Hakk**'ın deneyimsel bilgisini edinememiş **can**'ı belirtmek için kullanılır.

ÇİĞİNDAŞ a. (omuzdaş) **Yol arkadaşı.**

ÇİHAR Fars. (*çehâr*, dört'ten) a. **Çâr.**

ÇİLE Fars. (*çile* ya da *çille* < *çihl*, kırk) a. **Dervişlerin.** manevi yetkinliğe ulaşmak için kendilerini kimi şeylerden yoksun yaşamaya zorladıkları içe kapanış dönemi (ANSİKL.)

*Çile çekmek, çile çıkarmak, çile doldurmak: Bir **derviş** manevi yetkinliğe kavuşmak için kimi şeylerden mahrum olarak **çileevi**'nde yaşamak.

*Çile damı: **Çileevi.**

*Çileye girmek, çileye oturmak: Bir **derviş**, manevi yetkinliğe kavuşmak için **çileevi**'ne kapanmak.

-ANSİKL. Çile, yüksek düzeyde bir **ruhsal** ve ahlaksal duruluğa ulaşmayı, en zor koşullar altında bile **Tanrı** bilincini ve sevgisini koruma ve geliştirme kararlılığını simgeler. Kırk günlük süreyi kapsayan çile, **tekkelerin çileevi** denilen bölümlerinde geçirilir. **Mürşit**, çileye girecek **dervişin** elinden tutar ve onu **çileevi**'ne götürür. Hücre biçimindeki **çileevi**'nde, **ibadet** araçları dışında, hiçbir şey bulunmaz. Yemek ve su, dışarıdan getirilir. Çile süresince **derviş**, **Tanrı**'ya saygısızlık etmemek için, oturduğu yerde ve alnını sert bir zemin üzerine koyarak uyur. Uyku dışındaki tüm zamanını **ibadet**, **dua** ve **zikir**le geçirir: Zorunlu olmadıkça dışarıya çıkmaz ve kimseyle konuşmaz. Çile sonunda **mürşit**, **çileevi**'ne giderek **dervişten** çile boyunca gördüğü rüyaları dinler; çilesini tamamlayan **derviş** yıkanır, çamaşır değiştirir; bu durumu kutsamak için kesilen **kurbanın** etinin suyundan pişirilen çorbayı içer, etinden yer.

ÇİLEDAĞI a. **Deliklitaş.**

ÇİLEEVİ a. **Dervişlerin çile** doldurdukları hücre biçiminde **tekke** bölümü ya da bağımsız yapı.

ÇİLEHANE Fars. (***çile-ḫāne*** ya da ***çille-ḫāne*** < ***çile*** ya da ***çille***, eziyet sıkıntı ve ***hane***, ev, konut) a. **Çileevi.**

ÇİLEKEŞ Fars. (***çile-keş*** ya da ***çille-keş*** < ***çile*** ,***çille***, eziyet, sıkıntı ve ***keş***, çeken) a. **Çile** çekmekte olan **derviş.**

ÇİLENİŞİN Fars. (***çile-nişīn*** ya da ***çille-nişīn*** < ***çile*** ya da ***çille***, eziyet, sıkıntı ve ***nişin***, oturan) a. **Çileevi**'nde **çile**ye oturan **derviş.**

ÇİRAĞ Fars. (*çerāğ*'dan) a. **Çerağ.**

ÇİRAĞCI a. **Çerağcı.**

ÇİRAĞCILIK a. **Çerağcılık.**

ÇOBAN BABA (**Hacı Bektaş Veli**'nin [1210-1271] çağdaşı olduğuna ve yaşamı boyunca hiç konuşmayıp yalnızca **namaz** zamanlarında beş kez melediğine inanılan *Koyun Baba*'nın adından) *Çoban Baba **semahı**: **Koyun Baba semahı.**

ÇOCUK a. **Yol çocuğu.**

ÇOMAK (Esk.Tr. *çommak*, batmak, dalmak'tan) a. **Alacadeğnek.**

ÇORLU (*Marmara Bölgesi*'nin *Trakya* kesiminde *Tekirdağ* iline bağlı ilçe) **Çorlu semahı*: *Çorlu* çevresindeki **aleviler** tarafından oynanan, daire biçiminde çok hızlı dönüşlerle belirgin bir *Trakya* **semahı.**

ÇÖĞÜR a. İri gövdeli, kısa saplı bir halk sazı. (ANSİKL.)

*Çöğür Şairi: **Alevi-bektaşi** kökenli **saz** şairi, **aşık.**

-ANSİKL. Biçimsel olarak **bağlama**ya benzeyen çöğürün, *Germiyanoğlu Yakup Bey* tarafından bulunduğu kabul edilir. *Evliya Çelebi*, XVII. yy'da *yeniçeriler* arasında ilgi gördüğünü yazar.

Başlangıçta beş telli ve yirmi altı perdeli olan çöğür, bir dizi değişikliğe uğrayarak on iki telli ve otuz iki pedeli bir **saz** durumunu aldı: sapıyla birlikte 110 cm boyunda; göğüs tahtası 17 cm genişliğinde ve köprüsü 5 cm yüksekliğindedir. Kiraz kabuğundan yapılan bir mızrapla çalınır.

ÇÖMEZ Lat. (***comes***, yoldaş'tan) a. Bir **mürşit**'in eğittiği ve onun yolundan giden **tarikat** üyesi kimse.

ÇÖP Fars. (***çūb***. sap, dal ya da tahta parçası) *Çöp atlama zamanı gelmek: **Tarikata** girme zamanı gelmek.

ÇUBUK Fars. (***çūbek***. sopa'dan) a. **Alacadeğnek**.

D

DÂD Fars. (***dad***, bağış, vergi) a. İnsanın gönlüne **Tanrı**'nın gönderdiği gerçeklik ışığı.

DÂİ Ar. (***dā'ī***, dua eden, davet eden) a. **Ehli sünnet** dışı **mezhep**lerde, halkı **mezhebe** inandırmak ve kazandırmakla görevli kimse; tebliğ edici.

DAİM Ar. (***dā'im*** < ***devām***) s. Sürüp giden, sürekli.

DAİRE Ar. (***dā'ire***, çember) a. **Varoluş çemberi**.

DÂMAN Fars. (***dāmān***) a. **Dâmen**.

DÂMEN Fars. (***dāmen***) a. Elbise eteği.

DAMGA DURUŞU **Semah** başlamadan önce halkın önüne gelip **niyaz eden** oyuncuların, "**Allah, Hû, Şah**" sözleriyle birlikte aldıkları selamlama duruşu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Damga duruşu'yla oyuncular, halkı iki taraflı selamlar; arka arkaya çekilerek, oyuna başlanacak noktaya gelinir.

DAR Ar. (***dar***, ev, yuva, yurt) *Dar-ı **beka** (edebiyyet yurdu):

Geçici **evren**in karşıtı olarak algılanan, ölümsüz varlık alanı; **ruhlar âlemi**.

*Dar-ı **dünya**, dar-ı **fena** (geçici yurt): Gelip geçici olarak algılanan , *tanrısal* gizlerin görünüş alanı; **madde âlemi**.

DÂR Fars. (***dâr***, ağaç) a. 1- *Hallac-ı Mansur*'un asıldığı direk anlamında darağacı.

2- **Tarikat**la ilgili **törenler**in yapıldığı **meydan** ya da **meydan odası**'nın orta yeri; dâr-ı Mansur. (ANSİKL.) [1]

*Dâr'a çekmek: Üyelerini **tekke** büyüklerinin oluşturduğu **cem mahkemesi**, suç işleyen, hatalı görülen **tarikat** üyesini, **meydan** ya da **meydan odası**'nın ortasına çağırarak sorgulamak, yargılamak, gerekirse durumuna uygun ceza vermek.

*Dâr'a durmak (çekilmek, çıkmak, gelmek, kalkmak): **Cemaat**ın ve **dede**'nin önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için, **niyaz ederek meydan**ın ya da **meydan odası**'nın ortasına gelerek, **ayaklar mühürlenmiş**, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak.

*Dâr'dan indirme **erkânı**: **Hakk**'a yürüyen bir **muhip**, **derviş**, **baba** ya da **dedebaba** için, göçüşünün üçüncü, yedinci ya da kırkıncı günü yapılan **tören**. (ANSİKL.) [2]

*Dâr-ı Fazlı: Yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen; *Fazlullah-ı Hurufi* gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze alma.

*Dâr-ı Hüseyin: **Ayak mühürleme** duruşuyla temsil edilen; **İmam** *Hüseyin* gibi, yol uğruna canını vermeye hazır olma.

*Dâr-ı Mansur: 1- Dâr.

2- Asılma duruşuyla temsil edilen; darağacında asılarak öldürülen *Hallac-ı Mansur* gibi, yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olma.

*Dâr-ı Nesimi: Diz üstü duruşuyla temsil edilen; *Nesimi* gibi, yol uğruna yüzülmeye hazır olma.

-[1] ANSİKL. Dâr ya da dâr-ı Mansur, "**Enel-Hakk**" diyen

Hallac-ı Mansur'un anısına, **tekke**ye bağlanmanın ve **tarikat** uğruna canını feda etmenin bir simgesi olarak algılanır. Bir **hizmet**in konusu olan ya da bir **hizmet**i yerine getirmek isteyen her **can**, önce buraya gelir ve teslim olur.

-[2] **Lokma erkânı** olarak da bilinen dâr'dan indirme **erkânı**, göçenin **ruh**unu sükunete kavuşturmak için yapılan dinsel bir **tören**dir; **göçen can**'ın, eş ve dostlarıyla, alış-veriş ettiği insanlarla helalleşmesi olarak algılanır.

Erkân, tıpkı **ikrar verme**, **nasip alma** ve **baş okutma erkân**larında olduğu gibi açılır: **Meydan** açılınca, **göçen can**'ın yakınları dâr'a durur ve **göçen**in adına, "*Ağrınmış, incinmiş, gücenmiş kimseler varsa, dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin*, **Allah eyvallah**" **tercümanı**nı okur; eğer alacaklı çıkarsa, **göçen**in varisleri ödemeyi yükümlenir; çıkmazsa, **cem**'dekilerin tümü, "*Öz gönül birliğiyle biz suçlarından vazgeçtik*. **Allah** *da affetsin*. **Ruhu** *hoş olsun*. **Hak erenler** *yardımcısı olsun*!" der ve kanıtlamak için toplu olarak eğilip yeri öperler.

Daha sonra **mürşit**, **Hakk'a yürüyen**in adına **tığlanan kurban**ın kabul olunması için **dua** eder ve **adab**ıyla **meydan**'dan çıkılır.

Sofralar kurulur; okunan **nefes** ve **düvazlar** eşliğinde **lokma** yenir.

DAVETÇİ a. **Dâi**.

*Davetçi postu: **Ayakçı postu**.

DECCAL Ar. (***deccâl*** < ***decl***, aldatmak) a. (**Kıyamet**ten az önce ortaya çıkacağına ve *Hz. İsa* tarafından öldürüleceğine inanılan *yalancı Mesih*) **Bâtın** gözüyle değil, **zahir** gözüyle baktığına inanılan ve bu kapsamda şaşı olarak algılanan *Ebubekir*.

DEDE a. **Alevilik-bektaşilik**'te, **mürşitlik aşama**sına gelmiş, **babagan kolu**'nda **baba**, **çelebiyan kolu**'nda **çelebi** adıyla anılan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında ilk sırada gösterilen

cem'i yönetme **hizmet**inin sahibi durumunda bulunan dini-ruhani önder. (ANSİKL.) [1]

*Dede bağı: **Hacı Bektaş Tekkesi** yakınında yer alan ve **Tekke**'ye bağlı olarak işletilen üzüm bağı. (ANSİKL.) [2]

*Dede bağı **babası**: Dede bağı'ndaki **dergâh**ta yaşayan ve **dervişleri**yle birlikte dede bağı'nın işletilmesinden sorumlu olan **baba**.

*Dede dikmesi: Dedenin kendi yerine görevlendirdiği kimse.

*Dede düşeği: **Tarikat** görevi için bir yere giden dedenin, karşılandığı yer.

*Dede **hakkı**: **Tarikat hizmetleri**nin yürütülebilmesi için her **alevi-bektaşi**'nin vermekle yükümlü olduğu bir tür dini vergi.

*Dede **postu**: **Horasan postu**.

*Dede **semahı**: Kimi bölgelerde **miraçlama**'ya verilen ad.

*Dede **sultan**: *Abdal Musa Sultan*'a verilen unvan.

-[1] ANSİKL. Yarı kutsal olarak algılanan dedeler, dini önderliklerinin yanı sıra, toplumsal yaşamda da önemli roller üstlenmiş durumdadır: **Taliplerini**, **alevi-bektaşi** töresine göre terbiye eder, onları eğitir ve aydınlatır.

Dedeler, çıkış kaynaklarına göre üç grupta toplanabilir:

1- **Çelebiler**; **Hacı Bektaş Veli**'nin soyundan gelenler (**bel evlatları**).

2- **Ocakzadeler**; soyları **on iki imam**'lara çıkan **ocaklar**dan gelenler.

3- **Babalar**; **Hacı Bektaş Veli**'nin yolunu izleyenlerden gelenler (**yol evlatları**)

İlk iki yolda, dedelerin en önemli özelliği, **seyit** olmalarıdır; soylarının mutlaka **on iki imam**'lara oradan **Hz. Ali**'ye ulaşması gerekir.

Buna karşın, **dedebaba** geleneğini sürdüren ve daha çok kentlerde örgütlenen üçüncü yolda, **seyitlik** bir kural değildir; dedeler soydan gelmez, liyakata göre saptanır.

-[2] Dede bağı, eskiden vakıf olarak **dergâh** malıydı; **dergâh**'a

hizmet eden **dervişlerin** sebze-meyve ihtiyaçları buradan karşılanırdı.

Bugün dede bağı, ziyaretçilerin **kurbanlarının tığlandığı** kazanlarının kaynadığı, **lokmalarının** dağıtılıp yendiği bir mesire yeridir.

DEDEBABA a. **Bektaşilik**'in **babagan kolu**'nda, beş derece (**muhip - derviş - baba - halife - dedebaba**) sıralamasında ilk sırada yer alan, **pir postu**'nda oturan ve **Hacı Bektaş Veli**'yi temsil ettiği kabul edilen, onun adına **tarikat** inanış ve düşünüşünü yönlendiren, yöneten dini-ruhani önder.

*Dedebaba **bektaşiliği**: **Dedebabalık**.

DEDEBABALIK a. 1- **Bektaşilik**'in **babagan kolu**'nda, **dedebaba** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Babagan kolu**'nda, derece sıralamasında **dedelik**ten sonra gelen ve **dedebaba** tarafından temsil edilen en üst **aşama**.

3- **Dedeler**'in soyla değil, liyakatla seçildiği, **alevi** aileden gelmeyenlerin de yola alındığı, **dedebaba** geleneğine bağlı **babagan kolu bektaşiliği**.

DEDELİK a. 1- **Tarikat yolu**'nda **dede** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- Derece sıralamasında **halifelik**'ten sonra gelen ve **dedelerce** temsil edilen **aşama**.

DEĞNEK a. **Alacadeğnek**.

DELİKLİTAŞ a. *Hacıbektaş* ilçesine yaklaşık 2 km. uzaklıkta bulunan ve söylenceye göre **Hacı Bektaş Veli**'nin **çile** doldurduğu yer olarak kabul edilen kutsal mağara. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Hacıbektaş*'a gelen **alevi-bektaşiler**, **çiledağı** ola-

rak da bilinen Deliklitaş'ı ziyaret eder ve içinden geçerek **günah**larından arınır.

DELİL Ar. (*delîl*, **rehber, kılavuz**) a. 1- Yol gösterici; **mürşit**.

2- **Tekkelerde, törenlerin** yapıldığı **meydan**'daki **çerağları** uyandırmakta kullanılan balmumlu fitil; bir tür küçük **çerağ**.

*Delili dinlendirmek: **Çerağı dinlendirmek, çerağı sır etmek.**

DELİLCİ a. **Çerağcı**.

DELİLCİLİK a. **Çerağcılık**.

DELV Ar. (*delv*, su kovası) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve kovalı bir sakayla sembolize edilen **burç**; kova burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; delv, bu "*burç insanı*"nın **ruhsal** dirilişi anlatan bacaklarını temsil eder.

DELVE Ar. (*delve*) a. **Delv**.

DEM Fars. (*dem*) a. 1- **Kâmil insan**'ın söz, ses ve soluğunda var olduğuna inanılan ruhani güç, *tanrısal* etki.

2- Bu gücün, bu etkinin belirdiği an, zaman.

3- Şarap, içki.

*Dem almak: Dem görmek.

*Dem geldi **semahı**: *Eskişehir-Seyitgazi* yöresinde yaygın olarak oynanan, üç aşamalı bir **semah**. (ANSİKL.)

*Dem görelim: "*İçki alalım*" anlamında kalıp söz.

*Dem görmek: İçki ya da **şerbet** içmek.

*Dem sunmak: İçki ya da **şerbet** sunmak.

*Dem tablası: İçine içki ya da **şerbet** bardaklarının konduğu, derinliksiz düz kap.

*Dem tutmak: **Kâmil insan**'da var olduğuna inanılan *tanrısal* gücün belirme zamanı olarak algılanan; "**Şah**", "**Ya Şah**", "**Hû**", "**Ali'm**", "**Haydar Haydar**" vb. çağrı-anma sözcüklerini, tek ya da toplu olarak söylemek.

*Deme **muhabbet**: **Kızılbaşlık**'ın ilkeleri sıralamasında yer alan şarabı sevme ilkesi.

*Dem-i **hizmet**: **Tarikata** girenin kendisine verilen görevi, güler yüz ve **gönül** açıklığıyla yapması.

*Dem-i **Hünkâr**, dem-i **Pir**: **Gönüllere feyiz** veren, **gönülleri** dirilten, insanı *tanrısal* **varlık** alanına çeken bir manevi güçle yüklü **Pir**'in sözü, sesi, soluğu.

-ANSİKL. Dem geldi **semahına** kalkanlar, daire biçiminde halka olur: Ezgiye uyarak kol ve ayak hareketleri başlar; hareketlerde müziğe uygunluk sağlanınca, **sazlar** hızlanır ve **canlanma** başlar.

Her oyuncu yanındaki ve karşısındaki arkadaşının hareketine uymak koşuluyla karşılama hareketlerine geçilir.

Daha sonra **sazlar** tempo kazanır ve **semahçılar** coşar; halkanın ortasında bir **semahçı** da kendi başına döner; karşısına kim denk gelirse eşi o olur

Dem geldi **semahı**, bütün coşkusuyla devam ederken **mürşit**, ara sıra, "**Aşk** *ile* **Allah**!... **Şah** *ile* **Allah**!... **Şah** *aşkına* **Allah**!..." sözleriyle **dua** eder ve **cem**'dekileri heyecana getirir; onlar da **mürşit**'e eşlik eder. Coşkunun doruğu, insanı bu dünyadan, öte dünyaya (*tanrısal varlık alanı*) geçiren ruhani gücün **zuhur** dem'i (anı, zamanı) olarak algılanır.

Yeldirme bitince **semah** sona erer; **mürşit**'in okuduğu **gülbank**'ı, **dâr**'dakilerin **niyaz ederek** yerlerine geçip oturması izler.

DEME a. **Nefes.**

DEMLENMEK f. Şarap içmek.

DEMLİ s. Sarhoş.

*Demli olmak: Sarhoş olmak.

DERÂGUŞ Fars. (***derāguş*** < ***der***-, eklendiği sözcüğe "içinde" anlamı katan önek ve ***-āguş***, kucak'tan) a. kucaklama, sarma.

*Derâguş etmek: Kucaklamak, sarmak.

DERECE Ar. (***derece***) a. **Alevilik-bektaşilik**'te, **tarikat yolcusu**'nun ulaştığı; **muhip, derviş, baba** (ya da **çelebi**), **halife** ve **dede** tarafından temsil edilen her bir **aşama**.

DERGÂH Fars. (***dergāh***, kapı eşiği) a. **Mürşit** ve **dervişlerin, tarikat** törelerini uyguladıkları yapı, **tekke**. (ANSİKL.)

*Dergâh avlusu: **Pirevi**'nin ikinci avlusu.

*Dergâh semahı: *Hacıbektaş* yöresinde oynanan bir **semah**.

*Dergâh-ı ilahi: **Tanrı** katı.

-ANSİKL. **Dergâhların** büyüklerine **âsitâne**, küçüklerine, **zaviye** denir: Çeşitli **hizmetlerin** görüldüğü özel bölümleri vardır; en büyük bölüm, toplu **ayin** ve **törenlerin** yapıldığı **meydan**'dır.

DERME a. Derleme, toparlama.

*Derme evi: Kimi bölgelerde **cemevi**'ne verilen ad.

DERNEK a. **Tahtacılar**'da, **cem**'den daha küçük toplantı.

DERVİŞ Fars. (***derviş*** < ***deryūş***, dilenci < ***der***, kapı ve ***yūş***, arayan, isteyen'den) a. Kendini **tarikat yolu**'na adamış, **derece** sıralamasında **muhipten** sonra gelen **alevi-bektaşi**. (ANSİKL.)

*Derviş bektaşiliği: **Dedebabalık**.

-ANSİKL. **Tarikat** kuralları, **törenleri** aracılığıyla kendi varlığından vazgeçip gerçeği arayan dervişler; **tekkede babaya** ya da **çelebiye** yardımcı olarak **hizmet** görürler: **Rehberlik, çerağ uyarma, aşçılık, kurban tığlama, meydancılık** vb. **hizmetleri** yerine getirirler.

DERVİŞAN Fars. (***dervîşân*** < ***dervîş***'in çoğulu) a. **Dervişler.**

DERVİŞANE Fars. (***dervîşâne*** < ***dervîş*** ve ***-âne***'den) s. 1- **Dervişlere** yaraşır olan.

2- be. **Dervişlere** yaraşır biçimde.

DERVİŞLİK a. 1- **Tarikat yolu**'nda **derviş** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Derece** sıralamasında **muhiplik**'ten sonra gelen ve **dervişlerce** temsil edilen **aşama.**

*Dervişlik erkânı: **Muhiplik aşamasını** tamamlayan **tarikat yolcusu**'na, **derviş** unvanı verilmesi sırasında yapılan **tören.**

DERYA Fars. (***deryâ***, deniz) a. 1- **Varlık.**

2- **İnsan-ı kâmil.**

DEST Fars. (***dest***) a. El.

*Dest ve **dâmen** tutmak: **El etek tutmak.**

*Dest vermek: **El vermek**, yardımlaşmak.

*Dest-i **velayet**: **Tarikatta, velilik aşamasına** çıkmış olan **ulu**nun eli; **velilik** eli.

DESTAN Fars. (***dâstân***'dan) a. **Alevilik-bektaşilik**'te önemli kişileri ya da olayları övüp yücelten, gerçeküstüyle gerçeğin, ef-

saneyle tarihin iç içe geçtiği uzun manzume.

*Destan-ı **Fatma**: **Fatma** destanı.

DESTE Fars. (***deste***) a. *Azerbaycan* ve *İran*'da, **aşure törenlerine** verilen ad.

*Deste **nefesi**: *Rumeli*'de, okunuş ve söyleniş özellikleriyle ayrımlanan, **yatır semahı nefeslerine** verilen ad.

DESTECİ a. **Deste nefesi** okuyan kimse.

DESTEÇUP Fars. (***deste-çūb***, değnek, sopa) a. 1- Söylenceye göre; **Hz. Ali**'nin, kılıcı **zülfikâr** yerine elinde taşıdığı ağaç parçası.

2- Eline **zülfikâr** verilmiş kimse olarak algılanan **yol erbabı**'nın, bu durumunu simgelemek için kullandığı **değnek**.

DESTEGÜL Fars. (***destegül***) a. **Dervişlerin tennure** üzerine giydikleri, kolsuz üstlük.

DESTUR Fars. (***destūr***, izin) a. 1- Bir **tarikat yolcusu**'nun, **baba**, **dede** gibi bir **tarikat** yetkilisine karşı, "*izin verir misiniz*?" anlamında kullandığı söz.

2- **Dervişler** arasında, "*izin verin, yol verin*" anlamında kullanılan bir söz.

3- **Alevi-bektaşi** halk şairlerinin, **ayinlerde**, meclislerde ezgiyle okudukları, **koşma** biçiminde bir tür **nefes**.

*Destur almak: Bir **tarikat yolcusu**, bir **tarikat** yetkilisinden izin almak.

*Destur **erenler**: **Dervişler** arasında, "*izin verin erenler, yol verin erenler*" anlamında kullanılan söz.

*Destur istemek: Bir **tarikat yolcusu**, bir **tarikat** yetkilisinden izin istemek.

*Destur vermek: Bir **tarikat** yetkilisi, bir **tarikat yolcusu**'na bir **hizmeti** yerine getirmesi için izin vermek.

DEVHA Ar. (***devha***, büyük ağaç) *Devhat-üz-zeheb (büyük altın ağaç): "**Hz. Ali**'yi mübarek, kutlu kılma, kutsama" anlamında kullanılır.

DEVİR Ar. (***devr***, dönüş) a. 1- Varlığın **tekvin, sudur** ya da **tecelli** biçiminde, *tanrısal* başlangıçtan başlayarak ortaya çıkışı ve çeşitli **aşamalar**dan geçip **çevrimini** tamamladıktan sonra yeniden **Tanrı**'ya dönüşü.

2- Bu görüşü savunan öğreti; devir öğretisi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Devir öğretisi, **varlığın âlem-i gayb**'dan **âlem-i şuhud**'a inişiyle başlar; sırasıyla taş, toprak vb., bitki hayvan ve insan biçiminde **tecelli eder**. İnsan **mertebe**sine gelen **varlık**, aslına dönmek gereksinmesini duyar; **derece derece** yükselerek **Tanrı**'ya ulaşır.

Varlık, Tanrı'dan taşan bir ışıktır: **Mutlak varlık**'tan çıkan bu ışık, **akıllar** aracılığıyla maddenin **dört** öğe'sine (**toprak, su, hava, ateş**) değin inerek **varlık dairesi** ya da **varoluş çemberi**'nin aşağı doğru inen ilk yarısını oluşturur; buna **alçalan eğri (devre-i ferşiye, kavs-i nüzul)** denir. Böylece en aşağıya inen **varlık**, çeşitli biçimlerde **tecelli ederek** yaratılmışların en onurlusu olan insana döner ve **derece derece** yükselip **Tanrı**'ya vararak **varlık dairesi** ya da **varoluş çemberi**'nin yükselen ikinci yarısını oluşturur; buna **yükselen eğri (devre-i arşiye, kavs-i uruç)** denir.

DEVLET Ar. (***devlet***) a. Mutluluk, talih, ongunluk.

DEVRE Ar. (***devre***, dönme) *Devre-i arşiye: **Kavs-i nüzul**.

*Devre-i ferşiye: **Kavs-i uruç**.

DEVRİ Ar. (***devrî***) s. Devirle ilgili, devire ilişkin olan.

*Devri âsân olsun: Gerekli olgunluk **aşamalarına** ulaşamadan **Hakk'a yürüyen** birinin ardından, "*göçtükten sonra ruhunun dolaşacağı* **aşamalarda** *kolaylık bulsun*" anlamında söylenir.

DEVRİYE (***devriyye*** < ***devr***'den) a. **Devir öğretisi**'ni konu edinen; insanın sonsuz gerçeklikten gelip, değişik **aşamalardan** geçip yine oraya varacağını anlatan şiir.

*Devriye-i arşiye: **Devir öğretisi** kapsamında, **yükselen eğri**'yi konu edinen şiir.

*Devriye-i ferşiye: **Devir öğretisi** kapsamında, **alçalan eğri**'yi konu edinen şiir.

DEYİŞ a. **Alevi-bektaşi** edebiyatında, **tarikat** inancını ve **tarikat** ilkelerini dile getiren, bu kapsamda güncel yaşamı betimleyen, serbest konulu şiir.

DEYNEK a. **Alacadeğnek**.

DIŞ a. **Zahir**.

*Dış anlam: **Zahir anlam**.

*Dış **kurban**: Kimi bölgelerde, **Abdal Musa**, **Hıdrellez** ve **adak kurbanlarına** verilen ad.

DİDAR Fars. (***dîdâr***) a. 1- (yüz, çehre) *Tanrısal* güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzü; **Tanrı**'nın yüzü.

2- (görme) *Tanrısal* güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzünü görme; **Tanrı**'nın yüzünü görme.

*Didara ermek: Didar-ı görmek.

*Didara kavuşmak: **Hakk'a yürümek, göçmek**.

*Didara varmak: Didar-ı görmek.

*Didar-ı görmek: **Tanrı**'yı görmek, **Tanrı**'ya ulaşmak.

*Didar'ı Hakk: **Hakk**'ın yüzü.

*Didar-ı yâr: Sevgilinin yüzü, **Tanrı**'nın yüzü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnanca göre; **Tanrı**, insan yüzünü kendi eliyle biçimlendirdi; ona, kendi yüceliğine yaraşan bir özellik verdi; bu nedenle, **Tanrı** insan yüzünde görünür oldu.

DİL Fars. (***dil***) a. **Tanrı**'nın **evi** anlamında **gönül**.

*Dil ehli: **Gönül** dilinden anlayan kimse, **gönül adamı**.

DİL a. **Hz. Ali**'nin **Zülfikârı**'nı simgeleyen vücut organı.

*Dil bağı: **Alevi-bektaşi** ahlakının üç temel ilkesinden biri olan **diline sahip olmayı** simgelemek üzere. **tığbente** atılan üç düğümden biri.

DİLDAR Fars. (***dildār***, birinin **gönlü**nü almış kimse, sevgili) a. **Tanrı**.

DİN Ar. (***din***) a. (İnsanın kutsal olanla ilişkisini betimleyen inanış ve dogmalar bütünü) 1- **Tarikat makamı**nda beliren inanç.

2- **Aşk**, sevgi.

DİNİ Ar. (**dīnī**) s. (dinle ilgili olan) 1- **Tarikat makamı**nda beliren inanca ilişkin olan.

2- **Aşk**la, sevgiyle ilgili olan.

*Dini emirler: **Bâtını** bilmeyen cahillerin görevleri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bâtını** bilen **tarikat yolcuları**'ndan dini emirler düşer.

DİNLENDİRMEK f. Bir **mum** ya da **ocağı** söndürmek.

(ANSİKL.)

-ANSİKL. Söylenceye göre; **Hacı Bektaş Veli çerağa** üfleyince, tüm **Rum (Anadolu) erenleri**'nin **çerağları dinlenir**: Bu öyküye yönelik bir incelik olarak **çerağ**, asla üflenerek **dinlendirilmez**.

DİVAN Fars. (***dîvân***) *Divan-ı Hikmet: *Ahmet Yesevi*'nin şiirlerinin toplandığı yapıt.

DİVANE Fars. (***dîvâne***, deli) a. **Aşık**.

DİVANEGİ Fars. (***dîvânegî***, delilik) a. **Aşık**'ın **aşkına** yenilip kendine egemen olamaması durumu.

DİVANSAZI a. **Meydansazı**.

DOKUZ a. **Tanrı**'nın, dokuz **sudur** kademesindeki dokuz varoluş biçimini simgeleyen kutsal sayı, (ANSİKL.) [1].

*Dokuz **akıl**: **Akl-ı evvel**'den türeyen ikinci **sudur (oluşum)** kademesi. (ANSİKL.) [2]

*Dokuz **gök (ata, felek)**: Dokuz **ruh**'tan türeyen dördüncü sudur (**oluşum**) kademesi. (ANSİKL.) [3]

*Dokuz **ruh**: Dokuz **akıl**'dan türeyen üçüncü **sudur (oluşum)** kademesi. (ANSİKL.) [4]

-ANSİKL. [1]. **Alevilik-bektaşilik**, **Tanrı** - *doğa - insan* ilişkisini **sudur (oluşum) teorisi** çerçevesinde açıklar. **Sudur teorisi**nde, **Tanrı**'dan çıkıp yeniden **Tanrı**'ya dönen bir **çevrim** vardır; bu **çevrim** üzerinde **Tanrı**, dokuz kademede dokuz varoluş biçimiyle görünür [Kimi kaynaklarda kademe sayısı değişiktir]:

1- **Hak**

2- **Akl-ı evvel**

3- Dokuz **akıl**

4- Dokuz **ruh**

5- Dokuz **gök**

6- **Dört nitelik**

7- **Dört öğe**

8- **Üç âlem**

9- **İnsan-ı kâmil**.

-[2] Sıralamadaki dokuz **ruh**a kaynaklık eden dokuz **akıl**.

-[3] Dokuz **gök**; en üstten aşağıya doğru:

1- **Atlas**

2- **Burçlar**

3- **Zühal**

4- **Müşteri**

5- **Merih**

6- **Güneş**

7- **Zühre**

8- **Utarit**

9- **Ay**

-[4] Dokuz **ruh** [Kaynaklarda sayı ve sıralama konusunda bir birlik yoktur]:

1- Meleklerin **ruhu**

2- Peygamberlerin **ruhu**

3- **Ermişlerin ruhu**

4- İnananların **ruhu**

5- İnanmayanların **ruhu**

6- Cinlerin-şeytanların **ruhu**

7- Hayvanların **ruhu**

8- Bitkilerin **ruhu**

9- Doğal elementlerin **ruhu**.

DOLAŞAN ÖLÜ Tutkularının, duygularının tutsağı olmuş, olgunlaşmamış **ham** kimse.

DOLU a. 1- İçki doldurulmuş kadeh; içki. (ANSİKL.)

2- **Arif.**

*Dolu sunmak, dolu vermek: İçki sunmak.

-ANSİKL. **Alevi-bektaşiler**'de dolu kutsaldır; bu nedenle dolu'ya "**Hak Dolusu, Ali Dolusu, Hünkâr Hacı Bektaş Veli Dolusu, Şah İbrahim Veli Dolusu, Gerçek Erenler Dolusu**" gibi adlar verilir.

DOLUCU a. **Saki.**

DOLUCULUK a. **Sakilik.**

DON a. (Elbise, giysi) 1- **Tarikat ulu**larının, **keramet** göstererek büründükleri görünüş. (ANSİKL.) [1]

2- **Hakk**'a yürüyen, ancak yok olmayıp başka bir yere taşınan **tarikat** ulusunun yeni **ruh zarfı.** (ANSİKL.) [2]

*Don değiştirmek: 1- Bir **tarikat ulusu**, **keramet** göstererek yeni bir görünüşe bürünmek.

2- **Hakk**'a yürüyen **tarikat** ulusu, yok olmayıp başka bir yere taşınarak **ruh**una yeni bir **zarf** kazanmak.

-[1] ANSİKL. **Keramet** gösteren **tarikat ulu**ları, genellikle geyik, güvercin donlarına bürünür.

-[2] **Hakk**'a yürüyenin **ruh**unun yok olmayıp başka bir yere taşınarak yeni bir **zarf** kazandığı inancının kanıtı olarak, **Hacı Bektaş Veli; İmam Ali**'nin don değiştirmiş hali kabul edilir.

DOST Fars. (*dūst*) a. Gerçek sevgili anlamında **Tanrı.**

DÖNME a. Kimi **semah**larda, **ağırlama** ve **yürütme**yi izleyen; sağdan sola hızlı dönüşlerle belirgin üçüncü bölüm.

DÖRT a. **Hz. Muhammet**'in ev halkından damadı **Hz. Ali**, kızı **Hz. Fatma** ve torunları *Hz. Hasan*'la *Hz. Hüseyin*'i simgeleyen kutsal sayı.

*Dört **anne (ana)**: **Dört öğe**.

*Dört **evtâd**: **Evtâd**.

*Dört inanç: **Alevilik-bektaşilik**'in özünü oluşturan ve dört **kapı**ya dayanan **ibadet**, **niyaz**, **adak** ve **vuslat**.

*Dört **kapı**: **Tarikat yolu**'nda **tarikat yolcusu**'nun, **Tanrı**'ya ulaşmada yükselmek ve derinleşmek durumunda olduğu dört **aşama**yı simgeleyen **şeriat kapısı**, **tarikat kapısı**, **marifet kapısı** ve **hakikat kapısı**.

*Dört **kapı** öğretisi: **Tanrı**'ya ulaşmada, dört **kapı** görüşünü temel alan öğreti (ANSİKL.) [1]

*Dört **kapı** selamı: **İkrar verme töreni**'nde, **talip**'in **tığbent**inden yedilerek **mürşit**'e teslime götürülmesi sırasında; her adımda **ayaklar mühürlenip**, **kapı**ları temsil eden insanların adları anılarak verilen selam. (ANSİKL.) [2]

*Dört **kapı töreni**: **Ayin-i cem**'in kolları sıralamasında yer alan bir **tören**.

*Dört köşe: **Muhabbetler**in heyecanlı ve coşkulu anlarında okunan, hareketli ve canlı **nefes**lere verilen ad.

*Dört öğe (unsur): *Önsüz-sonsuz* olarak algılanan ve **varlık** türlerini oluşturan, her biri bir **kapı** insanının kökeni durumunda bulunan **toprak**, **su**, **hava** ve **ateş**.

*Dört öğe öğretisi: Dört öğe görüşünü temel alan öğreti. (ANSİKL.) [3]

*Dört nitelik: Bir **varlık** ortamında bulunan dört ayrı nitelik. (ANSİKL.) [4]

*Dört sevgili: Dört rakamıyla temsil edilen, **ehlibeyt**'ten **Hz.**

Ali, Hz. Fatma, *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin*.

*Dört tür insan: Her birinin kökeni dört öğeden birine dayanan ve yine her biri bir **kapı**yla temsil edilen **abitler**, **zahitler**, **arifler** ve **muhipler**.

*Dört vuruş: **Çâr darp**.

-ANSİKL. [1] Dört **kapı** öğretisi'nde **kapılar**, **Tanrı** yolunda yürüyen bir insanın yükselmek ve derinleşmek zorunda olduğu manevi **aşamalar** olarak algılanır.

Dinsel bilgiye ve deneyime açılan bu dört **kapı**, ilk olarak **Cebrail** tarafından **Âdem**'e tanıtıldı: **Hz. Muhammet** de, "**Şeriat** benim sözlerimdir; **yol**, **tarikat**, benim işlerimdir; **marifet** tüm şeylerimin başıdır; **hakikat** benim **ruhsal** durumumdur" diyerek bunları öğretti.

Bu kapsamda, **insan-ı kâmil aşamalarından** ilkini temsil eden ve **abitler**le özdeşleştirilen **şeriat kapısı**; **benliğini** henüz kötülüklerden arındıramayan, gelişmemiş ve olgunlaşmamış insanların din kuralları ve yasalar zoruyla eğitildiği bir manevi evredir.

İnsan-ı kâmil aşamalarından ikincisini temsil eden ve **zahitler**le özdeşleştirilen **tarikat kapısı**; kötülüklerden arınmanın ve herkesle iyilik etmenin sağlandığı bir manevi evredir.

İnsan-ı kâmil aşamalarından üçüncüsünü temsil eden ve **arifler**le özdeşleştirilen **marifet kapısı**; **gönül** yolunda en yüce düzeye ulaşma ve *tanrısal* **sırlara** ulaşma evresidir.

İnsan-ı kâmil aşamalarından sonuncusunu temsil eden ve **muhipler**le özdeşleştirilen **hakikat kapısı**; **Hakk**'ı görme, zaman ve mekân içinde *tanrısal* **âlem**in gücü içinde erime evresidir.

Kimi kaynaklar, **kapı** sıralamasını **şeriat**, **tarikat**, **hakikat** ve **marifet** biçiminde yapar; **marifeti**, insanın *tanrısal* varlıkta belirmesi anlamında en son evre olarak görür.

Normal insan, bu dört **kapı** ve bu dört **kapı**ya bağlı **kırk makam**'dan geçerek, **ruh**unu ve **benliğini** ergin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **İlahi sırra** ulaşır.

-[2] Dört **kapı** selamı:

*Esselam-ü aleyküm ey **nur-u şeriat erenleri.**

*Esselam-ü aleyküm ey **pir-i tarikat erenleri.**

*Esselam-ü aleyküm ey **nur-u marifet erenleri.**

*Esselam-ü aleyküm ey **nur-u hakikat erenleri.**

-[3] Kaynaklar arasında bir birlik olmamasına karşın dört öğe öğretisinde yaygın olarak, **dokuz** ya da **yedi gök** katından **varlık** türlerinin oluşumuna katılan ve *önsüz-sonsuz* biçimde algılanan dört öğe (**toprak, su, hava, ateş**) oluştu; dört anne adıyla anılan bu öğelerden de mineral, bitki ve hayvanlar **âlemi** ortaya çıktı.

Makalat ve **Vilayetname**'de **Allah**'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikat kavmi** olan **zahitler**; **marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler**. Bu dört tür insan, dört **kapı** ve dört öğeyle temsil edilir: **Abitler, şeriat kapısı** ve **hava**; **zahitler, tarikat kapısı** ve **ateş**; **arifler, marifet kapısı** ve **su**; **muhipler, hakikat kapısı** ve **toprak**.

-[4] Dört nitelik, dış ortamda *sıcaklık, soğukluk, kuruluk* ve *yaşlık*'la temsil edilen dört ayrı niteliktir.

Küçük **âlem** olarak algılanan insanda ise *kan, safra, sevda* ve *balgam*'la simgelenen dört ayrı karakteri belirtir.

DÖRTBUDAK a. **Horasan çerağı.**

DUA Ar. (***du'ā'***, çağırma) a. **Hakk**'a duyulan özlemi dile getirme; **Hakk**'a yakarış. (ANSİKL.)

*Dua vermek: Dua etmek.

-ANSİKL. **Halk**'ın duası lisan, **zahit**'in duası fiil, **arifin** duası ise **hal** diliyledir.

DÛZAH Fars. (***dūzah***, cehennem) a. **Dünya** zevklerine düşkün olanların toplu durumda bulunduklarına inanılan yer.

DÜLDÜL Ar. (***Düldül***) a. **Hz. Muhammet**'in **Hz. Ali**'ye

armağan ettiği kır donlu at. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Ali**, **harici**lerle yaptığı savaşta bu kır donlu ata bindi. **Hz. Muhammet**'in armağanı olduğu için özenle bakılan Düldül, uzun yıllar yaşadı ve *Muaviye* döneminde *Yenbu*'da öldü.

DÜNYA Ar. (***Dünyâ***, üzerinde insanların yaşadığı Güneş sistemi gezegeni) a. İnsanı **Tanrı**'dan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey.

DÜR Ar. (***dürr***, inci) *Dürr-i yetim (sedefinden tek olarak çıkan iri inci): 1- **Hz. Muhammet**.

2- **İnsan-ı kâmil**.

DÜRZİ Ar. (***dürzî***) a. **Dürzilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

DÜRZİLİK a. XI. yy. başlarında *Fatimi halifesi Hâkim bin Emrillah*'ın veziri *Hamza bin Ali* tarafından kurulan, insanın tanrısallığını ileri süren bir **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Adını, **mezhebin** yayıcılarından *Ebu Abdullah Muhammet bin İsmail ed-Derezi*'den alır.

DÜŞKÜN a. **Yol** terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse. (ANSİKL.)

*Düşkün edilmek: Suçlu duruma düşen **tarikat yolcusu**'na, düşkün **meydanı** açarak ceza verilmek.

*Düşkün kaldırılmak: Düşkünün düşkünlük durumunu, düşkün **meydanı** açarak sona erdirmek.

*Düşkün meydanı: Düşkün edilmek ya da düşkün kaldırılmak için yapılan toplantı, **tören**.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te **cem**, yalnızca dinsel nitelikli bir toplantı, **tören** değildir; aynı zamanda hem ruhen yenilenme,

yıkanma, hem de toplumsal ve bireysel sorgulanma yeridir.

Şeriatı kabul etmeyen **alevi-bektaşiler** için **cemler**, özellikle *Osmanlılar* döneminde *halk mahkemeleri* gibi çalıştı. **Alevi-bektaşiler**, hiçbir zaman *Osmanlı Devleti*'nin mahkemelerine gitmedi; bu yola başvuran bir **alevi-bektaşi** düşkün sayıldı ve toplumdan dışlandı.

Alevilik-bektaşilik inancına göre; dünya işleri, dünyada çözümlenir; kişi **Tanrı**'ya olan borcunu ödeyemeden ölse bile, bu yalnızca onun sorunudur. Dünya işleri kapsamında **kul** borcunu ödemek bir **alevi-bektaşi** için temel koşuldur; bu koşulu yerine getirmeyen yargılanıp düşkün ilan edilir ve toplumdan dışlanır. Bu nedenle, **kul** borcu olan suçlular asla **cem**'e alınmaz. Bu yargılama sistemi, **alevilik-bektaşilik** inancını, diğer inanç sistemlerinden ayıran önemli bir özellik durumundadır.

Düşkünlük suçun durumuna göre belli bir süre sonra kaldırılabilir; burada temel ölçüt, kişinin düzelmesi ve halkın da bu kişiyi düzelmiş kabul etmesidir; **dede** bu konuda sadece hakemdir; bir **dede**nin düşkün ettiği kişinin düşkünlüğünü kendisi ya da kendisi yoksa aynı **ocak**tan bir başka **dede** kaldırabilir.

Düşkün edilmesine karar verilen bir kimse olunca **mürşit**, bir düşkün **meydanı** açar ve cezayı verir: Cezanın durumuna göre belli bir süre geçtikten sonra **mürüvvet meydanı** açılır; düşkün kaldırılmasına karar verilirse yapılan bir **törenle** suçluluk sona erer ve kişi topluma katılır.

Cezalar ve ödenecek tazminatlar:

1- Hırsızlık; çalınanın iki katı ödenir ve üç ay düşkün sayılır.

2- Öldürme; ancak üç yıl sonra **mürüvvet meydanı** açmak hakkına sahip olabilir; **ocağın** saptayacağı kan bedelini öder.

3- Yalan söyleme: Yüz bir gün düşkün kalır; **mürüvvet meydanı** giderini öder; çift **kurban tığlatır**.

4- Zina; bir yıl üç gün düşkün sayılır; dönüşünde davacının rızasını almak zorundadır; alamaması durumunda evlenir.

5- Sırları açıklama; dört **baş okuttuk**tan sonra ancak **meydan**'a

alınır.

DÜŞKÜNLÜK a. **Düşkün** olma durumu.

*Düşkünlük meydanı: **Düşkün meydanı.**

DÜVAZ (Fars. ***düvāzdeh***'in kısaltılmış söylenişi) a. **Düvazdeh.**

*Düvaz **imam**: **Düvazdeh imam.**

DÜVAZDEH Fars. (***düvâzdeh***, on iki) a. **Alevi-bektaşi** edebiyatında **On İki İmam** için söylenmiş **nefeslere** verilen ad; düvazdeh **nefesi.**

*Düvazdeh İmam: **On İki İmam.**

E

EBCET Ar. (***ebced***) a. *Arap* alfabesini oluşturan harflerin sayısal karşılıklarını akılda kolayca tutabilmek için oluşturulmuş sekiz sözcükten ilki. (ANSİKL.) [1]

*Ebcet hesabı: Tarih düşürmede kullanılan *Arap* harflerinin sayısal değerlerine dayanan bir hesap sistemi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] - [2] Sekiz sözcük ve sözcükleri oluşturan harflerin sayısal değerleri:

1- Ebced (elif: 1; be:2; cim:3; dal:4);

2- Hevvez (he: 5; vav: 6; ze: 7);

3- Hutti (ha: 8; tı: 9; ye: 10);

4- Kelemen (kef: 20; lam: 30; mim: 40; nun: 50);

5- Safes (sin: 60; ayın: 70; fe: 80; sad: 90);

6- Karaşet (kaf: 100; re: 200; şin: 300; te: 400);

7- Sehaz (se: 500; hı: 600; zel: 700);

8- Dazığ (dad: 800; zı: 900; gayın: 1000).

EBİ Ar. (***ebī***) a. Baba.

EBİYE Ar. (***ebiyye***) s. Babayla ilgili, babaya ilişkin olan.

EBU MÜSLİM (*Horasan*'daki *Abbasi* İhtilalinin önderi *Ebu Müslim el-Horasani* [-755] *Ebu Müslim nacağı (*Demirci Ahi Hurdek* tarafından *Ebu Müslim*'e savaş aracı olarak yapılan balta): *Ebu Müslim*'in baltası anısına **Rum abdalları**'nın, **Hacı Bektaş Veli** düşüncesinin yılmaz savaşçıları olduklarının bir simgesi olarak omuzlarında taşıdıkları kısa saplı, küçük balta.

EBUMÜSLİMNAME a. *Ebu Müslim el-Horasani*'nin tarihi kişiliği, efsaneleşmiş yaşamı ve savaşları kapsamında **Ali** yandaşlarıyla *Muaviye* yandaşları arasındaki mücadeleyi anlatan, destansı halk hikayesi.

ECEL Ar. (***ecel***) a. 1- Ölüm zamanı; yaşamın sonu.

2- Duyguların, tutkuların tutsağı olma, geçici isteklere kapılma anlamında insan olmanın sonu; **dolaşan ölü** durumuna geçme zamanı.

EDEP Ar. (***edeb***, terbiye, güzel ahlâk; görgü kurallarına uygun davranma) a. **Eline - diline - beline sahip olarak** kötü **hal** ve hareketlerden uzak durma. (ANSİKL.)

*Edep, **erkân**!: **Cemaatı tarikat adabına, yoluna** davet için **mürşit** tarafından söylenen uyarı sözü.

-ANSİKL. **Alevi-bektaşi** ahlâkının temelini oluşturan edep; **el-dil** ve **bel** sözcüklerinin ilk harflerinden türetilmiş olarak algılanır. **Alevi-bektaşi**ye göre, **hizmet**teki edep, **hizmet**in kendisinden daha değerlidir. Edep kapsamında üç şey önemlidir:

1- **Eline sahip olma**; hırsızlık yapmama, kan akıtmama anlamında, **alevi-bektaşi** barışçılığının ve cana saygısının bir simgesi durumundadır; bu yolla bir **alevi-bektaşi eli**, suç işleme aracı olmaktan çıkarıp güzellikleri yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

2- **Diline sahip olma**; yalan söylememe, sözle insanları birbirine düşürmeme, kov ve gıybette bulunmama anlamında, **alevibektaşi** açıklığının bir simgesi durumundadır; bu yolla bir **alevi-bektaşi**

dili, dedikodu yapma, fitne ve fesada katılma aracı olmaktan çıkarıp doğruyu söyleme, söz güzelliğini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

3- **Beline sahip olma**; **nefs**ine sahip olma, zina yapmama anlamında, gayrimeşru ilişkilerden uzak durma anlayışının bir simgesi durumundadır; bu yolla bir **alevi-bektaşi** cinsel organları, zina aracı olmaktan çıkarıp herkesin eşiyle sevgilisiyle birlikte yaşamasının güzelliklerini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

EDEPLİ s. (Terbiyeli, nazik, kibar) **Eline - diline - beline** sahip olan.

EDEPSİZ s. (utanmaz, hayasız) **Eline - diline - beline** sahip olmayan.

EDVAR Ar. (***edvâr***, devirler < ***devr***'in çoğulu) *Edvar-ı vücut (varlık dönemleri): **Varlığın, varoluş çemberi**'nde kendisi için olanaklı olan seyrini tamamlayarak aslına geri dönmesi.

EFRAT Ar. (***efrâd*** < ***ferd***'in çoğulu) a. Belli **aşamaları** yaşayarak olağanüstü nitelikler kazanmış, **Tanrı** tarafından kimi kutsal **hizmet**lerle görevlendirildiklerine inanılan **gayb erenler**.

EHAD a. **Ahad**.

EHADİYET a. **Ahadiyet**.

EHL Ar. (***ehl***) a. **Tarikat** kurallarına uyan, **yol**u bilen kimse.
*Ehl-i **âbâ**: **Hz. Muhammet** ve ailesi.
*Ehl-i **Ali**: **Hz. Ali** yandaşları.
*Ehl-i **bâtın**: Tanrısal **sırra** ermiş olanlar.

*Ehl-i cehl: Cahiller, bilgisizler.*Ehl-i **dil**: **Gönül** dilinden anlayanlar; **gönül** adamları.

*Ehl-i **Hak**: **Marifet** sahipleri, **arifler**.

*Ehl-i **hal**: **Hal**den anlayanlar; **hal** adamları.

*Ehl-i **sünnet**: **Hz. Muhammet** ile **ashâb**ının izledikleri yolu benimseyenler.

*Ehl-i **şia**: Ehl-i **Ali**.

*Ehl-i **tarik**: **Tarikat**a giren, **mürşit**'e bağlanan kimse; **derviş**.

*Ehl-i **tarikat**: **Tarikat ehli**.

*Ehl-ül-**lâh**: **Hak** dostları, **ermiş**ler.

EHLİBEYT Ar. (***ehl-i beyt***, ev halkı < ***ehl*** ve ***beyt***, ev'den) a. **Hz. Muhammet**'in; damadı **Hz. Ali**, kızı **Hz. Fatma** ve torunları *Hz. Hasan*'la *Hz. Hüseyin*'den oluşan ailesi. (ANSİKL.) [1]

*Ehlibeyt **muhabbeti**: **Alevilik-bektaşilik**'te, gençleri gelecekteki yollarına hazırlamak için düzenlenen küçük **tören**lere verilen ad. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] **Alevilik-bektaşilik**'te ehlibeyt iki türlü algılanır:

1- Ehlibeyt, **Hz. Muhammet**, **Hz. Ali**, **Hz. Fatma**, *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin* olarak tanımlanır ve beş rakamıyla simgelenir; önceleri **penç-i âbâ** olarak bilinirken sonraları **pençe-i Âl-i âbâ** biçimine dönüştü ve bir elin beş parmağıyla simgelenir oldu.

2- Ehlibeyt, **Hz. Ali**, **Hz. Fatma**, *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin* olarak algılanır ve dört rakamıyla simgelenir; bu anlamda **dört sevgili**, **alevi-bektaşi** felsefesinin temeli durumundadır.

-[2] Ehlibeyt **muhabbeti** için belli yaşa gelmiş gençler, **dede**nin atadığı bir **rehber**in gözetimi altında toplanır; önce kimi **nefes** ve **semahlar** gösterilir; daha sonra önde gelen **yol ulu**larının kimlikleri öğretilir ve bunlara ilişkin söylenceler anlatılır.

EKBÂD Ar. (***ekbād***) a. Karaciğerler.

EKBER Ar. (***ekber***) s. En büyük, çok büyük.

EKMEKÇİ a. **Ekmekevi**'nde görevli kimse.

*Ekmekçi postu: **Meydan**'daki, **on iki post** sıralamasında yer alan, **Balım Sultan makamı**.

EKMEKEVİ a. **Bektaşi tekke**lerinde bulunan **on iki ev**'den biri

*Ekmekevi babası: **Ekmekevi**'ni yöneten **baba**.

EKREM Ar. (***ekrem*** < ***kerem***, el açıklığı, cömertlik) s. Eli açık, yüce gönüllü, cömert.

*Ekrem-ül-ekremin (ekremlerin ekremi): **Tanrı**.

EL a. *Tanrısal* gücü simgeleyen, tutma, dokunma organı.

*El almak: Bir **mürşit**'e bağlanmak; **derviş** olmak.

*El ele, el **Hakk**'a: **Dede**ye **biat etme** yoluyla **Hz. Muhammet**'e ve **Tanrı**'ya **biat etmiş** olma.

*El-etek sahibi olmak: Bir **mürşit**'e bağlanarak **nasip almış** olmak.

*El-etek tutmak: **Nasip alma töreni**nde, bir eli **mürşit**'in elinde, diğeri eteğinde olarak bağlılık yemini etmek.

*El-göğüs-dudak yapmak: **Hz. Ali**'ye bağlılığın bir kanıtı olarak, *O*'nun adı geçtiğinde toparlanıp eli göğüse ve dudaklara götürerek selam vermek.

*El öpmek: Bağlılık ifadesi olarak, **mürşit**'in sağ elinin içini öpmek.

*El vermek: **Tarikat yolu**'nda belli deneyimlerden geçen birine durumuna uygun yetki vermek.

*Eline - diline - beline sahip olma: **Edep**.

ELEST Ar. (***elest*** < ***elestü***) a. **Tanrı**'nın insan **ruhlarını** yarattığı zaman; insanların yaratılışının başlangıcı.

*Elest meclisi: **Tanrı**'nın **ruhları** toplayarak; "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*" diye sorduğu ve **müminlerin** evet, kafirlerin hayır yanıtını verdiği toplantı.

*Elest şarabı: **Mutlak güzellik**'in anlık görünüşüyle **vecd** durumuna geçmenin anısına, **tarikat yolu**'nda içsel bir yaşam deneyimini tatmak için içilen şarap.

ELESTÜ Ar. (***elestü***, değil miyim) *Elestü bi-rabbiküm: **Tanrı**'nın **ruhları** toplayarak sorduğu, "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*" sorusu.

*Elestü **mihrabı**: **Meydan**'da, **gönüllerin** yöneldiği **Tanrı nuru**.

ELGÜLÜ a. Defin günü akşamı toplanılan yas evi.

ELİF Ar. (***elif***) a. **Ebcet hesabıyla** sayı değerinin bir olmasından esinlenerek **Tanrı**'nın *tekliğinin* ve *birliğinin* bir simgesi olarak algılanan *Arap* alfabesinin ilk harfi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Elif, "*Besmele*"nin "**Ba**"sının altında bulunan ve **İmam Ali**'yi simgeleyen **nokta**dan, diğer harfler elif'ten türer; tıpkı bunun gibi bütün **varlıklar** da **Tanrı**'dan **zuhur eder**. Nasıl elif, bütün harflerin ilkiyse **Tanrı**'da bütün **varlıkların** ilkidir. Bütün harflerin elif'te görüldüğü gibi bütün **varlıklar Tanrı**'da görülür.

İnsan gizli iken görünmek isteyince "**nokta**" olup ana rahmine düşer; dokuz ay on gün sonra dünyaya gelerek "elif" olur: Vücut, bir bütün olarak "*Besmele*"yi; gövde, "*Besmele*"nin "**Ba**"sını; baş, "**Ba**"nın altındaki **noktayı** simgeler.

ELİFİ Ar. (***elifî*** < ***elif***) s. Elif gibi olan.

*Elifi **nemed**: Kuşak altına bele sarılan keçe **kemer**.

*Elifi **sumat**: **Dervişlere** yolculuklarında verilen ve büzülüp kuşağa bağlanarak taşınan deriden sofra örtüsü.

*Elifi **taç**: **Hacı Bektaş Veli**'yle **Anadolu**'ya geldiği kabul edilen, dört dilimli, dikiş çizgisi elif harfini simgeleyen, uzun çuha **başlık**.

ELLİK a. *Niksar* yöresinde oynanan bir **semah** oyunu.

EMANET Ar. (***emânet***) a. **Can**.

*Emaneti teslim etmek: **Hakk'a yürümek**.

EMEVİ a. **Emeviler** hanedanı'ndan kimse, topluluk.

EMEVİLER a. İlk *İslam* impatorluğunu kuran *Arap* hanedanı [661-750].

EMİR Ar. (***emîr*** < ***emr***, buyruk) a. 1- Geleneksel *Müslüman* toplumunda kimi askeri, sivil ya da dinsel görevler için kullanılan yöneticilik unvanı.

2- **Hz. Muhammet**'in soyundan gelen kimse.

*Emir **âlemi**: **Hakk**'ın **tecellisiyle** **çokluk** durumunda beliren **âlem**.

*Emir-i **nahl**: **Hz. Ali**'nin lakabı.

*Emir ül-**müminin**: **Hz. Ali**'nin lakabı.

EMİRÜLÜMERA Ar. (***emîr-ül-ümerâ***, emirlerin emiri) a. *Abbasiler*'den başlayarak *İslam* devletlerinde yararlık gösteren komutanlara, başkomutana ya da kendi güçleriyle toprak ele geçiren **emir**lere verilen unvan.

EMMARE Ar. (***emmare***) s. Emreden, yönlendirici olan.

ENBİYA Ar. ***enbiyā*** < ***nebi***'nin çoğulu) a. Peygamberler, yalvaçlar.

*Enbiya-yı **kibar**: Büyük peygamberler.

ENE Ar. (***enā***) a. **Ben**.

ENEİYE Ar. (***eneiyye*** < ***ene***, ben ve ***-iyye***) a. **Benlik**.

ENEİYET Ar. (***eneiyyet*** < ***ene***, ben ve ***-iyyet***) a. **Benlik**.

ENELHAK Ar. (***ene-l-Ḥaḳḳ*** < ***enā***, ben ve ***el-Ḥaḳḳ***) ünl. *Hallac-ı Mansur*'un, kendini aşarak **Tanrı**'ya ulaştığını ve **Tanrı**'nın kendinde **tecelli ettiğini** göstermek için söylediği, "*Ben Tanrıyım*" anlamındaki ünlü sözü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında **kâmil insan**, artık "varoluş ötesi" bir varlık durumuna gelmiş demektir: **Tanrı**'ya doğru yürüyebilir ve **Tanrı**'yla birleşebilir; **ruhu** başka bir insana geçebilir ya da kendisi bir *peygamber*in **ruh**unu alabilir: **Ali**'nin **ruhu** da **Hacı Bektaş Veli**'nin vücuduna böyle geçti ve onu bu yolla ikinci **Ali** yaptı.

Bu kendini aşma; **Tanrı**'yla, peygamberle, **imam**la özdeş olma, **alevi-bektaşi** düşüncesinin özünü oluşturur. Bu kapsamda, **Tanrı**'ya ulaştığına inanan ve bunu açıklamak için de "**Enel hak**" diyen *Hallac-ı Mansur*, **sünnilik** tarafından suçlu bulundu ve derisi yüzülerek öldürüldü; **sünniliğ**in tersine **alevilik-bektaşilik** *Hallac-ı Mansur*'u en saygın yere yerleştirdi; insanın, **Tanrı**'nın hayali bir görüntüsü olduğu görüşü, **alevilik-bektaşilik** felsefesini besleyen bir kaynak oldu.

ENFAL Ar. (***enfāl*** < ***nefel***'in çoğulu) a. Savaşata ele geçirilen

mallar; ganimetler.

ENSÂR Ar. (***enṣār*** < ***nâṣır***'ın çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'e yardım eden ve *İslamiyet*'in yayılmasında yararlık gösteren kimseler.

ENSÂRİ Ar. (***enṣārī***) a. **Ensâr**'dan olan kimse, topluluk.

ER a. 1- **Edep** ve **erkâna** saygılı, **nefs**ine boyun eğmeyen kimse.

2- **Gönül bilgisi**yle donanmış, yücelme **aşamalarından** geçerek gerçekliğe ulaşmış **tarikat** üyesi. (ANSİKL.)

*Er çiçeği: **Baba**'nın kabul ettiği kimse, **derviş**.

*Er eteğinden tutmak: Bir **pir**'in, **mürşit**'in **hizmet**inde bulunarak olgunlaşma, yükselme olanağı bulmak.

*Erler katı: Kendini eğiterek gerçekliğe ulaşmış **tarikat ehli**'nin bulunduğu **aşama**.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te er, bütün tutkulardan, eksikliklerden arınmışlığı, **gönül** aydınlığını, yüceliği anlatır.

ERBAA Ar. (***erba'a***) s. **Dört**.

ERBAİN Ar. (***erba'în***, kırk) a. **Tarikat**a giren **dervişler**in **nefs**i ezmek, bencilliği kırmak için doldurdukları kırk günlük **çile**.

*Erbain çıkarmak: Bir **derviş**, kendini eğitmek için, kırk gün toplumdan uzak hücrede yaşamak; **çile çıkarmak**.

*Erbain-i aşura: *Hz. Hüseyin*'in *Kerbela*'da şehit edilişinin kırkıncı gününe rastlayan, *kameri takvim*'in ikinci ayı **safer** ayının yirminci günü.

ERBAP Ar. (***erbāb***, sahipler < ***rabb***'ın çoğulu) *Erbab-ı **zahir**: **Evren**i dış yüzüyle, görünüşüyle değerlendirenler, **şeri-**

atçılar.

ERDEBİL (*İran Azerbaycanı*'nın doğu kesiminde yer alan, **Safeviye tarikatı**'nın kurucusu *Şeyh Safiyettin*'in [1252-1335] doğduğu ve gömülü bulunduğu kent) *Erdebil **dergâhı**: **Erdebiliye (Safeviye) tarikatının** *Erdebil*'de bulunan, yönetim merkezi durumundaki **dergâhı**.

*Erdebil **dervişleri**: **Erdebiliye (Safeviye) tarikatından dervişler**.

*Erdebil **sufileri**: *Şeyh Safiyettin*'in soyundan gelenler ve yolundan gidenler.

*Erdebil **şeyhi**: **Erdebiliye (Safeviye) tarikatının** kurucusu *Şeyh Safiyettin* [1252-1335].

ERDEBİLİ a. **Safevi**.

ERDEBİLİYE a. **Safeviye**.

EREN a. (Ulaşan, varan) **Benliğinin** geçici tutkularını yenerek olgunluk **aşamasına** varan, **ermiş** olan **tarikat** üyesi kimse.

ERENLER (*eren*'in çoğulu) a. 1- Gerçekliğe ulaşan, olgunluk **aşamasına** varan ve **Tanrı**'nın dostluğunu kazandığına inanılan **tarikat** üyeleri. (ANSİKL.)

2- Ünl. **Dervişler** arasında kullanılan seslenme sözü.

*Erenler **demi**: **Cem**'e katılanların uyguladığı **erkân** ve **muhabbet**.

*Erenler **hakkı**: Misafir ya da yoksullar için ayrılan yemek.

*Erenler **meydanı**: **Meydan**.

*Erenler **nefesi**: **Alevi-bektaşilerin** inanç ve düşüncelerini dile getiren şiir, **deyiş**.

*Erenler önünde baş eğmek: Bilim olarak algılanan **post**'un batıl yanının bir koşulu olarak erenlere kendini teslim etmek.

*Erenler şahı: **Hacı Bektaş Veli.**

*Erenlerim: **Dervişler** arasında "sen" yerine kullanılan bir hitap sözü.

*Erenlerin **ser çeşmesi**: Ermişlerin ana kaynağı anlamında **Hacı Bektaş Veli.**

-ANSİKL. *Müslümanlık*'m doğuya doğru yayıldığı dönemlerde *İslam* dinini kabûl eden *Türkler*; kimi eski inanç ve geleneklerini, benimsedikleri bu yeni dinle uzlaştırdılar. Bu kapsamda, *Şaman*, *Fars* ve *Hint* inançlarından kimi öğeler, özellikle *tasavvuf*ta derin izler bıraktı; **abdallar**, **dervişler**, **erenler**, **sufiler** bu izlerin en belirgin örnekleri durumundadır.

Horasanlı *Ahmet Yesevi*'nin kurduğu **Yeseviye tarikatının** gezginci **dervişleri**, **tarikatlarını** **Anadolu**'ya yaydılar; *Tanrısal* sırlara erdiklerine inanılan ve **ermiş** kabul edilen bu kişilere erenler denildi.

ERENLİK a. **Eren** olma durumu; **eren** olan kimsenin niteliği.

ERKÂN Ar. (***erkân*** < ***rükn***, direk'in çoğulu) a. 1- **Ruhsal aşama** bakımından üstün durumda bulunan **tarikat yolcuları**; **tarikat** ileri gelenleri.

2- **Tarikat ulu**larının koyduğu ve **tarikat**ın yasası durumunda olan ilkeler, kurallar ve törenler bütünü; erkân-ı **tarikat**.

3- **Alacadeğnek**.

*Erkân çalmak: **Düşkün kaldırılması** sırasında **dede**, **düşkün**ün sırtına **alacadeğnek**le "**Allah - Muhammet - Ali**" aşkına otuz üçer kez sembolik olarak vurmak. (ANSİKL.) [1]

*Erkân değneği: **Alacadeğnek**.

*Erkân değneği hakkı: **Düşkün kaldırılması** sırasında, **günah**larından arınması için **alacadeğnek**le sembolik olarak dövülen

düşkünden, bu vuruşların bedeli olarak alman para vb.

*Erkân meydanı: **Tören meydanı.**

*Erkân semahı: Daha çok *Erzincan* yöresinde oynanan, ağır kol hareketleri ve buna uygun adımlarla belirgin bir **semah**. (ANSİKL.) [2]

*Erkân sürmek: **Meydan** açıp **tören** yapmak.

*Erkâna girmek: **Görgü törenine** katılmak.

*Erkândan geçmek: **Görgü töreninden** geçmiş olmak.

*Erkân-ı evliya: **Alacadeğnek**.

*Erkân-ı meşayih: **Mürşitler** erkânı.

*Erkân-ı tarikat: **Tarikata** ilişkin davranış kuralları; erkân.

-ANSİKL.[1] **Düşkünü meydana** getirirler; vücudunun üst yanı çıplak olarak **meydan eşiğine** baş koyar ve **dede**'nin barışıklık sağlamasını diler.

Düşkünün, **eşik öperek dâr**'a **geçmesine** izin verilir: **Dede** ve **cemaat** ayağa kalkar; **dede ocak** başına geçer; bu sırada **rehberi düşkünü** yüzüstü yatırır. Yeşil torbasından çıkarılan **alacadeğneği** eline alan **dede**, **düşkünün** sırtına "**Allah** - **Muhammet** - **Ali**" adına otuz üçer kez, toplam doksan dokuz kez sembolik olarak vurur; böylece **düşkünü günah**larından arındırmış olur.

-[2] Erkân **semahı** için, kadınlar odanın bir yanında, erkekler diğer yanında oturur: **Mürşit**, **rehber**, **mürebbi**, **gözcü**, **sazcı** yerlerini alır. Ardından **mürşit**'in karısı üç kez "*Ya* **Allah**, *ya* **Muhammet**, *ya* **Ali**" diyerek **niyazda bulunur** ve tüm **can**lara **dolu** sunarak gelip **dâr'a durur**; aynı şeyi **rehber** ve **mürebbi**'nin eşleri de yapar ve **dâr'a durur**.

Daha sonra **cem**'deki kadınların en yaşlılarından biri önce **mürşit**'in önünde **secde**ye kapanır, ardından herhangi bir erkeğin önüne **niyaz** eder. Önüne **niyaz edilen** erkek kalkar; bu sırada kadınlar erkân **semah**ını oynamaya başlar; toplantıya katılan herkes **dâr'a durur**. **Saz** ve **nefes** eşliğinde sürmekte olan oyuna, ortadaki kadınla erkek de katılır.

ERKÂNNAME Ar. + Fars. (***erkānnāme*** < Ar. ***erkān***, direkler ve ***nāme***, mektup) a. **Tarikat ulu**ları tarafından konulan ve **tarikat**ın yasası niteliğinde olan ilkeleri, davranışları, kuralları vb. içeren yapıt.

ERLİK a. **Er** olma durumu, **er** olan **tarikat** üyesinin niteliği.
*Erlik **makamı**: **Er** olanların ulaştığı **aşama**.

ERMİŞ a. **Tanrı**'ya yakın, **Tanrı**'yla dost olduğuna, kendisinde olağanüstü manevi bir güç bulunduğuna inanılan kimse; **evliya**, **veli**.

ERMİŞLİK a. **Ermiş** olma durumu; **ermiş** olan kimsenin niteliği; **evliyalık**, **velilik**.

ERŞET Ar. (***erşed*** < ***reşīd*** < ***rüşd***, erginlik) s. Ergin, uyarıcı, bilgin olan.

ERVAH Ar. (***ervāh*** < ***rūḥ***'un çoğulu) a. **Ruh**lar.
*Ervah-ı **abidin**: Dindarların **ruhu**.
*Ervah-ı **arifin**: **Ermiş**lerin **ruhu**.
*Ervah-ı **cinni**: Cinlerin **ruhu**.
*Ervah-ı **enbiya**: Peygamberlerin **ruhu**.
*Ervah-ı **evliya**: **Evliya**ların **ruhu**.
*Ervah-ı hayvanat: Hayvanların **ruhu**.
*Ervah-ı kâfirin: İnanmayanların **ruhu**.
*Ervah-ı **müminin**: İnananların **ruhu**.
*Ervah-ı nebatat: Bitkilerin **ruhu**.
*Ervah-ı şeytani: Şeytanların **ruhu**.
*Ervah-ı **tabayi**: Doğal elementlerin **ruhu**.

ERZİNCAN (*Doğu Anadolu*'nun *Yukarı Fırat Bölümü*'nde kent) *Erzincan **semahı***: *Erzincan* yöresinde yaygın, **erkân semahı**yla aynı kalıplar içinde oynayan bir **semah**.

ESED Ar. (***esed***, aslan) a. **Burç**lar sıralamasında yer alan ve aslanla sembolize edilen **burç**; aslan burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; esed, bu "*burç insanı*"nın, **benlik** ve yırtıcılık güdülerini anlatan **kalb**ini ve sırtını temsil eder.

ESEDULLAH Ar. (***esedullah***) a. **Allah'ın aslanı** olarak algılanan **Hz. Ali**.

ESHÂB Ar. (***aṣḥāb***) a. **Ashâb**.

ESLAH Ar. (***eslāh***) s. Temiz ve dürüst olan.

ESMA Ar. (***esmā*** < ***ism***'in çoğulu) a. Adlar.

*Esma-yı **hüsna***: **Tanrı**'nın adları. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdeti vücut** felsefesine göre, **evren**deki tüm **varlık**lar, **Tanrı**'nın adlarının görüntüye dönüşmesiyle **tecelli eder**; bu kapsamda bütün **varlık**lar ve olaylar, **Tanrı**'nın adlarının **zuhur**undan başka bir şey değildir.

EŞ a. **Yola** girişte, **talip**'in kefil olarak seçtiği **musahip**.

*Eş **meydanı***: **Alevilik**'e kabul **töreni**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Nasip meydanı** olarak da bilinir: **Alevilik** inancına göre herkes "**mümin**" olarak doğar; ana-baba terbiyesi alır, olgunlaşır ve **çöp atlama zamanı** gelir; böylece **hamlık**tan kurtulmuş olur.

Erkek ve kadın (karı-koca) iki **talip**, kendilerine birer **musahip** eş bulur. **Kurbanlar** hazırlanır; yiyecekler **rehber**e teslim edilir.

Kefenleri giydirildikten sonra, erkeğe **rehber dede**, karısına **rehber bacı abdest** aldırır: Yalın ayak olarak **meydan**'a girişte boyunlarına **tığbent** geçirilir; **tığbent**lerin birer ucu **rehber** tarafından, kadının **tığbent**inin boşta kalan ucu erkeğin eşi, erkeğin **tığbent**inin boşta kalan ucu ise kadının eşi tarafından tutulur; **rehber** önde, **talipler** (karı-koca) onun arkasında olmak üzere durur; erkek **talip** sağ eliyle kadın **talip** sol eliyle eşlerinin ellerinden, başparmakları karşılaşacak biçimde tutar.

Apdest alınan odadan çıkarken **talip**lerin gözleri bağlanır: **Rehber Meydan eşiğine niyaz eder**; eşler de **taliplere** üç kez **niyaz ettirir**; **eşiğe** basmadan içeri girilir; ayaklar **mühürlü** durumda **peymançede dururlar**; bu sırada **rehber**, "**Allah, eyvallah**... **Muhammet Ali** *aşkına* **Pir***im* **Hacı Bektaş Veli divanı***nda* **dâr***'a durmaya* **can** *geldi.* **Erenler meydanı***nda özü* **dâr***'da, gözü* **niyaz***da*... **Bel oğlu yol***a geldi*..." **tercümanını** okur ve **dede**'ye **niyaz eder. Dede taliplere**; "*Ey* **talip çerağa** *talip misiniz? Döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığımız varsa güldürün.Yıktığımız varsa yapın.* **Erenler meydanı***nda* **hak yolu***ndasınız. Gelen dönmez, dönen görmez.***Hû** *gerçeğe, lanet* **münkire**..." der.

Talipler, bağışlanmalarını ister: Herkes, **Allah eyvallah** diyerek **hak**larını helâl eder.

Sonra **dede** huzuruna varılır ve **niyaz** edilir: **Dede** ve **cemaat** ayağa kalkar; **dede** önce kadını ve eşini, **ocağ**ın kenarındaki **çerağ-ı Ali**'nin önüne getirerek diz çöktürür ve "**Eline, diline, beline** *dürüst olacağına söz mü*? der; onlar da "*söz*" der; bu işlem erkek ve eşi için de yapılır. Ardından ayağa kalkılır, **eşiğe** kadar geri gidilir ve **eşiğe** basmadan dışarı çıkılır.

Rehber yeniden içeri girer, **meydan**'ın sağında sol tarafı kapıya gelmek üzere durur; ardından **gözcü**yle **kurbanları**yla birlikte **talipler** girer.

Dede, "-**Kurban***ların* **hakk***ını verin*" deyince **zâkir** bir **düvaz** okur; **aşçı** içeri girer, **niyaz ederek kurbanları** alıp götürür.

Çerağcı, **çerağları uyandırarak** ilgili **tercümanı** okur:

Daha sonra **rehber**, önce kadın **talip** ve eşini, ardından erkek **talip** ve eşini **dede** huzuruna götürür: **Dede**, "*-Mezhebin İmam Caferi mezhebi*, **mürşit***in* **Muhammet**, **rehber***in* **Ali**'dir. *Bildiğinden ayrılma, yolundan dönme. Dönen gelmez, gelen dönmez.* **Pir***in* **Hacı Bektaş Veli**'dir..." **telkin**ini yapar.

Telkinden sonra **musahipler**, **talipler***in* gözlerini çözer: Bu sırada **cemaat** hep bir ağızdan "-**Bism-i şah**" der; ilgili **düvaz** okunduktan sonra **dede**, **ocağ**ın üstündeki çiviler üzerinde yatay olarak duran yeşil renkli **alacadeğnek** torbasını alır; **talipler**, **rehber** tarafından, ayakları **eşiğe** uzanacak biçimde yüzü koyun yere yatırılır; **dede**, "-**Allah Muhammet Ali**" diyerek **alacadeğneği**, yerde yatan **talipler**in omuz başlarına üçer kez vurur; sonra **talipler** ayağa kalkar; önce kadın **talip** ve eşi, ardından erkek **talip** ve eşi, **alacadeğneğ**in altından geçer; **dede**, **makam**ına oturur. **talipler** önünde **niyaz eder**.

EŞİK a. **Hz. Muhammet**'in, "*Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır*" **hadis**inden esinlenerek **Hz. Ali**'yi temsil ettiğine inanılan ve **yola** girişin bir sembolü olarak algılanan, **meydan**'m giriş kapısının iç kısmı. (ANSİKL.)

*Eşik ıssı: **Düşkünün**, evine sığındığı kimse.

*Eşik öpmek: **Tarikat** ışık ve bilgisine ulaşmış olmanın anısına, bir alçakgönüllülük ve teslimiyet ifadesi olarak, eşiğin önünde sol diz üzerine çökerek elleri eşiğe koyup her bir eli bir kez öpmek.

*Eşiğe baş koymak: Eşik öperek **tarikat**a bağlanmak.

*Eşiği aşmak: Eşiği öperek **meydan**'a girmek.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te eşik kutsaldır; kişiyi **Hakk**'a ulaştıran **kapı**dır; asla eşiğe basılmaz, eşik öpülür.

ETHEM (*Belh* Sultanıyken tacını, tahtını terkederek **der-**

vişlik yolunu seçen İbrahim Ethem'in adından)

*Ethemî taç: *İbrahim Ethem*'in, **tarikat yolcusu** olmak için dünyevi **tac**tan vazgeçişinin anısına, dünya nimetlerinden uzaklaşma simgesi olarak algılanan dört **terkli derviş tacı**.

ETVAR Ar. (***etvār*** < ***tavr***'ın çoğulu) a. Tavırlar, davranışlar, hareketler.

*Etvar-ı seba: **Tarikat yolcusu**'nun **ruh**sal arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu yedi **aşama**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu yedi **aşama (makam)** şöyle sıralanır:

1- **Nefs aşaması (ben makamı)**: Kişi duyusal eğilimlerinin etkisi altındadır; henüz *tanrısal* gerçekliği kavrayabilecek durumda değildir; arınmak zorundadır.

2- **Gönül aşaması (sadr makamı)**: Kişi **gönül** yoluyla düşünmeye, tutkularından uzak kalmaya başlar.

3- **Ruhsal aşama (ruh makamı)**: Kişi **ruhsal varlık** alanına yönelir; *tanrısal* gerçekliği anlama yolundadır.

4- **Gizem aşaması (sır makamı)**: Kişi, dünyaya özgü tüm geçici **varlık**lardan sıyrılmış ve *tanrısal* gerçekliğe ulaşmış durumdadır.

5- **Gizemlerin gizemi aşaması (sırru's-sır makamı)**: Kişiye, *tanrısal* gizlilikler bir bütünlük içinde açılır.

6- **En gizli aşama (ahfa makamı)**: Kişi, **nur**un (ışığın) siyah olarak algılandığı, *tanrısal* **evren**e en yakın alandadır.

7- **Salt gerçeklikler aşaması (mutlak hakikatlar makamı)**: Kişi, bütün kişisel niteliklerinden sıyrılmış, *tanrısal* **varlığın** özünde ölümsüzlüğe ulaşmış durumdadır; kişi, kendinde değildir, **Tanrı**'dadır; söz ve davranışları, *tanrısal* özün belirtileridir.

EVLAT Ar. (***evlād*** < ***veled***'in çoğulu) a. **Dört sevgili**.

EVLİYA Ar. (***evliyā'*** < ***velī***'nin çoğulu) a. **Ruhsal** arınma **aşama**larından geçerek **Tanrı**'ya yaklaşan, O'nun sevgi ve dostluğunu

kazananlar; **ermişler, erenler.**

*Evliyaların **ruhu**: **Ervah-ı evliya.**

EVRAT Ar. (***evrâd***) a. **Kuran**'dan seçilmiş ve sık sık okunması gelenek olmuş **dua**lar.

EVREN a. **Âlem.**

EVRENSEL s. **Evren**le ilgili, **evrene** ilişkin olan.

*Evrensel **ruh**: **Nefs-i kül.**

*Evrensel **zekâ (akıl)**: **Akl-ı kül.**

EVTÂD Ar. (***evtâd*** < ***veted***, kazık, direk'in çoğulu) a. **Gayb erenleri** sıralamasının üçüncü **aşama**sında bulunan ve **Tanrı**'nın bunlar aracılığıyla dünyayı kontrol ettiğine inanılan dört büyük **veli; dört evtâd.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tanrı** bu **ermiş kul**ları aracılığıyla doğuyu, batıyı, kuzeyi ve güneyi kontrol eder: Dört büyük **veli**den *Abdurrahman* doğunun; *Abdülvedut* batının; *Abdürrahim* güneyin ve *Abdülkuddûs* kuzeyin direği durumundadır.

EVVEL Ar. (***evvel***) a. **Tanrı.**

EYVALLAH Ar. (***ey va'llah***) a. 1- Edilen bir sözü, yapılan bir işi, gösterilen bir tavrı olumlama, onaylama, benimseme.

2- Razı olma, itaat etme.

3- Teslim olma, bağlanma.

*Eyvallah **Kapısı**: **Pirevi**'nde **babaların** yetiştirildiği bölüm. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik yolu**nda **baba** olabilmek için eyvallah **kapı**sına başvuran **derviş, dede bağı**'nda iki-üç yıl **hizmet** ederdi;

daha sonra büyük **baba** tarafından kabul edilir ve bu kez **tekke**de **derviş** olurdu; **tekke**ye kabul edilen **derviş**, yaklaşık on iki yıl hizmet ettikten sonra kıdemi ve ehliyeti elverirse **baba** olabilirdi.

EZEL Ar. (***ezel***, önsüzlük) a. **Tanrı**'nın başlangıcı olmaması durumu.

EZELİ Ar. (***ezelî***) a. **Ezeliye** mezhebinden olan kimse, topluluk.

EZELİYE Ar. (***ezeliyye***) a. **Subh-i** ezel unvanıyla anılan *Yahya Mirza*'nın kurduğu, **babilik**'in bir kolu durumundaki **mezhep**.

F

FAHR Ar. (*faḫr*, övünmeye neden olan şey) a. 1- **Hırka**.

2- **Taç**.

*Fahr-ı şerif: **Bektaşi tacı**.

FAKİR Ar. (*faḳīr*) a. 1- **Tanrı** karşısında yokluk, yoksulluk anlamında "*ben*" sözcüğü yerine kullanılır.

2- **Tanrı** uğruna dünya **varlığı**ndan vazgeçen, **fakr** yolunu seçen kimse. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Fakir, **nefs**inin bayağı isteklerine tutsak olmayan, dünya nimetlerine önem vermeyen, kendi elinde olanı bile kendi malı bilmeyen kimse anlamına gelir.

FAKİRNAME Ar. + Fars. (*faḳīrnāme* < Ar. *faḳīr* ve Fars. *nāme*) a. **Yol ehli**'nin uyacağı koşulları anlatan küçük hacimli yapıt.

FAKR Ar. (*faḳr*, yoksulluk) a. **Tanrı**'da bireysel bilincin yok olmasının bir görünümü olarak algılanan, her şeyi **Tanrı** karşısında yok sayma durumu. (ANSİKL.)

*Fakr yolu: Kişinin malını mülkünü, niteliklerini ve etkinliklerini **Tanrı** yolunda yok sayması **yolu**.

*Fakrimiz **fahrımızdır**: "Yoksulluğumuz övüncümüzdür"

anlamında kullanılır.

*Fakr u **fahr**: "Yoksulluk benim onurumdur, övüncümdür" anlamında kullanılır.

*Fakr u **fena**: Kişinin, kendi benliğini **Tanrı**'nın varlığında yoketmesi.

*Fakr u **manevi**: Kişinin kendisini mutlak surette **Hakk**'a muhtaç bilmesi.

*Fakr u **suri**: Kişinin malı mülkü olmaması.

-ANSİKL. Fakr, var olan bütün olanakların gerçek sahibinin **Tanrı** olduğuna inanarak bir tek **Tanrı**'ya gereksinim duyma ve **Tanrı** dışında hiç kimseden bir şey beklememe durumudur. Maddi fakirliğin ötesinde kişinin, tüm nitelik ve etkinliklerini **Tanrı**'da yoketmesi gerçeğini anlatır; bu kapsamda, maddi servete sahip olan biri eğer mülkünü kendine köle yapabilirse, gerçek bir fakr içinde olabilir. Fakr, **Tanrı**'ya **gönül** yoluyla yükselişte **ruh**un, **Muhammet** ve **Ali**'yle bir olacağı bir **aşama**dır, **makam**dır.

FANİ Ar. (*fānī*, geçici < *fenā*, kalıcı olmama) s. **Tanrı** özünün dışa vurması olarak algılanan, **varlık**ların kalıcı olmadığını, bir gölge gibi gelip geçici olduğunu belirtmek için kullanılır.

FARK Ar. (*farḳ*, şeyleri, kimseleri birbirinden ayıran özellik) a. **Birliği çoklukta** ve **çokluğu birlikte** düşünme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Fark **kula**, **cem Hakk**'a atfedilir; **halkı** görmek fark, **Hakk**'ı görmek **cem**'dir. Farkı olmayanın **kulluğu**, **cem**'i olmayanın **marifeti** olmaz.

Fark, **halkın Hak** sayesinde var olduklarını ve varlıklarını koruduklarını idrak etmedir; **birlikte çokluğu**, **çoklukta birliği** görmedir.

FARZ Ar. (*farż*) a. **Pir**'e **hizmet**.

FATIMA Ar. (*Fātıma*) a. **Fatma**.

FATIMİ Ar. (*fātımī*) a. **Fatımiler**'den olan kimse, topluluk.

FATIMİLER a. *Kuzey Afrika*'da ve *Mısır*'da hüküm süren, **Hz. Ali**'nin eşi **Hz. Fatma** soyundan gelen **İsmailiye mezhebine** bağlı hanedan [909-1171].

FATMA a. **Hz. Ali**'nin eşi.

*Fatma Ana: *Hz. Fatma.*

*Fatma Ana Kuşağı: *Gökkuşağı.*

*Fatma Ana semahı: **Ali nur semahı.**

*Fatma Bacı: **Bacıyan-ı Rum** örgütünün kurucusu ve **Ahi Evren**'in eşi.

*Fatma destanı: *Hz. Fatma*'nın yaşamını ve ölümünü konu edinen manzum, dinsel halk destanı.

*Fatma ocağı: **Ocak**.

FAZİLET Ar. (*fāżilet*) a. İnsanda, iyilik etmeye yönelik sürekli ve değişmez eğilim.

FAZİLETNAME Ar. + Fars. (*fażīletnāme* < Ar. *fażīlet* ve Fars. *nāme*, mektup) a. **Tarikat** kural ve **tören**lerini konu edinen yapıt.

FAZL Ar. (*faż*l, bağış, yardım) a. Herhangi bir nedene bağlı olmadan ve herhangi bir karşılık gözetmeden yapılan iyilik.

*Fazl-ı **Hak** fazl-ü **Hak**: **Tanrı**'nın yardımı.

FEDEK a. **Hz. Muhammet**'in hurma bağı; Fedek hurmalığı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Ebubekir* **halife** olunca, peygamberin kızı **Fatma**'nın

hakkı olan Fedek hurmalığını elinden aldı ve *Beytülmal*'e devretti. Bu durum **Fatma**'yı çok üzdü. *Ömer* **halife** seçilince **Ali**'yi memnun etmek için Fedek hurmalığını **Fatma** evladına vermek istedi; ancak **Ali**, "**Fatma***'nın ölümünden sonra neye yarar*" diyerek *Ömer*'in teklifini reddetti.

FEHİM Ar. (***fehm***, anlama, kavrama, kavrayış) a. **Tanrı**'nın sözünü anlama ve bunun gereğini yerine getirme.

*Fehim **kıblesi**: **Çerağ tahtı**.

FELEK Ar. (***felek***) a. Gökyüzü.

*Felek-i **azam**: En üst gök, dokuzuncu gök.

FENA Ar. (***fenâ'***, kalıcı olmama) a. **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, duygularından ve iradesinden sıyrılarak **benliğini** **Tanrı**'nın varlığında yok etmesi.

*Fena diyarı: **Dünya**.

*Fena **makamları**: Bu **dünya**ya özgü geçici **aşama**lar.

*Fena fi'l **ehadiyet**: **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, gerçek **varlık** katına ulaşması.

*Fena fi'l **pir**: **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, bütün varlığını **pir**'in manevi kişiliğinde yok etmesi.

*Fena fi'l vücut: **Varlık**ta, bütün duygularından sıyrılarak yokluğun sınırına ulaşma; *tanrısal* **varlığın** özüne dalarak kendinden geçme.

*Fena-i **mutlak**: **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, bütün varlığından sıyrılarak kendi özünde yok olması.

*Fena'il-fena: Olgunluğun en yüksek aşaması olarak algılanan; **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, derin bir içe kapanış ve sınırsız bir coşkuyla kendini *tanrısal* özde bulmak için yokluğun ötesine geçmesi durumu.

FENAFİLLAH Ar. (*fenā'fillāh*) a. **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, kendi varlığını **Tanrı** varlığında yok etmesi; Tanrı yolunda kendi varlığından geçmesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Gerçekliğin en yüksek **aşama**sına ulaşmak için görünür, **varlık**lardan kopma, sıyrılma anlamına gelen fenafillah, bir bakıma yalnız *tanrısal* olanla yetinmedir. Fenafillah **aşama**sına ulaşmış olan **salik**, özünde ve çevresinde sadece **Tanrı**'nın bulunduğunu kavramış olur; bu **aşama**da "*ben*", "*sen*" gibi sözcükler "**birlik**"e aykırı olduğundan yani "**ikilik**" yarattığından geçersizdir.

FERAH Ar. (*ferah*, iç rahatlığı, sevinç) a. **Tanrı**'ya yakın olma durumunun yarattığı manevi haz.

FERAİZ Ar. (*feraiz*) a. **Farz**lar.

FERRAŞ Ar. (*ferrāş*, hizmetçi) a. **İmam** *Hüseyin* adına kurulan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan temizlik işlerini yürüten görevli.

FERRAŞLIK a. **Ferraş** olmanın gereklerini yerine getirme; **ferraş**ın işi, görevi.

FERŞ Ar. (*ferş*) a. 1- Döşeme, yayma, serme.

2- Döşenen, yayılan, serilen şey.

3- Yeryüzü, zemin, kır, sahra.

FERŞİYE Ar. (*ferşiye* < *ferş*) a. 1- Döşemecilikte kullanılan gereç.

2- Bu gereç için yapılan harcama.

FESAT Ar. (*fesād*, bozulma) a. **Tarikat adap** ve **erkân**ının değişmesi.

FETÂ Ar. (*fetā*, genç, delikanlı) a. **Sofi** savaşçı.

FETİH Ar. (*feṭḥ*, açma, açılma, açılış) a. **Tanrı** ya da **tarikat yolcusu**'na görünen ve onu bu **yol**da yüce **aşama**lara taşıyan **kemal hal**leri.

*Feth-i karib: **Kul**a açılan ve onu **nefs**in derecelerine taşıyan **kalp makamı**.

*Feth-i kudret: **Tarikat** sevgisini yayarak **gönül**leri açma, **ruh**ları ışıklandırma, **Ali** sevgisini çoğaltma.

*Feth-i **mutlak**: **Zat-ı ahadiyet**'in **tecelli**si.

*Feth-i **mübin**: **Kul**a açılan **velayet makamı**.

FETTAH Ar. (*fettâḥ*, fetheden, açan) a. **İmam** *Naki*'nin unvanı.

FEVÂİD Ar. (*fevā'id*, faydalar, kazançlar < *fā'ide*'nin çoğulu) a. 1- **Ruh**un, olgunlaşması için idrak ettiği şeyler.

2- **Hakk**'ın **tarikat ehli**'ne, anlayışları artsın diye ihsan ettiği lütuflar.

3- **Fevâidname**.

FEVÂİDNAME Ar. + Fars. (*fevā'idnāme* < Ar. *fevā'id* ve Fars. *nāme*, mektup) a. Öbür dünyaya duyulan ilginin bir ifadesi olarak algılanan ve **Hacı Bektaş Veli** tarafından yazıldığı kabul edilen bir öğüt kitabı.

FEYİZ Ar. (*feyż*, suyun taşıp akması / bolluk, çokluk, verimlilik / ilerleme gelişme) a. 1- **Sudur** kuramına göre, **evren**in **aşama aşama Tanrı**'dan çıkışı, belirişi.

2- **Tanrı**'nın kutsaması olarak algılanan ve kişide **ruhsal** bir olgunluk yaratan manevi deneyim.

*Feyiz almak: **Mürşit**'in bilgisiyle aydınlanmak.

FIKARA Ar. (*fıḳarā*) a. **Fukara.**

FIRKA Ar. (*fırḳa*, insan topluluğu) a. Bir **mezhep** içinde aynı inanç ve kanıları paylaşanların oluşturduğu grup.

*Fırka-i naciye: **Caferi mezhebi** içinde, **bektaşilik** yoluyla **İlahi Hakk**'ın sırlarına erişebilecekleri inancında ve kanısında olan **bektaşiler**in, kendileri için kullandıkları ad.

FİİL Ar. (*fi'l*) a. İnsanın kendi iradesi ürünü olan davranış.

FİLLAH Ar. (*fī-llah* < *fi*, içinde ve *Allah*) a. **Allah**'ın varlığı içinde.

FİTYAN Ar. (*fityān*, gençler, delikanlılar < *feta*'nın çoğulu) a. 1- **Ahi** teşkilatına bağlı olanlar.

2- **Sofi** savaşçılar.

FUKARA Ar. (*fıḳarā*, fakirler, yoksullar < *fakir*'in çoğulu) a. **Fakr** yolunu seçenler, **yol** üyeleri; **dervişler.**

FÜTÜVVET Ar. (*fütüvvet*, gençlik, yiğitlik < *feta*, genç, yiğit) a. 1- Bir kimsenin, sırf insani nedenlerle başkalarının **hak** ve çıkarlarını kendisininkinden önde tutması.

2- Bir kimsenin, herhangi bir karşılık ya da ödül beklemeden başkalarına yardım ve iyilik etmesi.

3- **Ahi** teşkilatının önceli durumunda olan ve **Abbasi halifesi** *Nasır Li-dinillah* [566-575] zamanında kurulan, *Selçuklular*'ın ilk dönemlerinde de etkinlik gösteren bir savaş ve esnaf örgütü. (ANSİKL.)

*Fütüvvet ehli, fütüvvet erbabı: Fütüvvet yolunu seçenler.

*Fütüvvet eri: Fütüvvet teşkilatına özel bir **tören**le katılarak **kemer** kuşanan kimse.

*Fütüvvet kemeri: Fütüvvet teşkilatına yeni katılan birine **şeyh** ya da **pir** tarafından kuşatılan kuşak.

*Fütüvvet libası: Fütüvvet teşkilatına yeni katılana **şeyh** ya da **pir**in giydirdiği şalvarla **kemer**.

*Fütüvvet teşkilatı: Fütüvvet.

-ANSİKL. *İslamiyet* öncesinde "fütüvvet" sözcüğüne rastlanmaz; *İslamiyet*in ilk yıllarında, savaşta kahramanlık gösteren, cömert ve şövalye ruhlu genç insanları tanımlamak için "*feta*" sözcüğü kullanılırdı; sonraları, *feta* ülküsünü kent ortamında yaşatmaya çalışan *Arap* erkek topluluklarını anlatmak için "*fityan*" sözcüğü kullanılmaya başlandı.

VIII. yy'da, bu ülküyü yaşatanları tanımlamak üzere "*mürüvvet*" sözcüğünün yapısından yararlanılarak "*feta*"dan "*fütüvvet*" sözcüğü türetildi.

Bir kardeşlik örgütü olarak beliren fütüvvetde; yiğit, cömert insanın özellikleri temelinde, *fityan*'ın savaşçı geleneğiyle **sufiler**in soyut düşünce geleneği birleşti.

Önemli bir siyasal güç durumuna gelen fütüvvet, **Abbasi halifesi** *Nasır* [1180-1225] döneminde yeniden düzenlendi; böylece resmi bir kimlik kazandı.

Moğol istilası, fütüvvet örgütlerine köklü bir darbe indirdi; ancak yine de **Abbasi halife**lerinin yeni merkezi Mısır'da uzunca bir süre yaşadı.

Fütüvvet, *Türkleşen* **Anadolu**'da farklı bir gelişme gösterdi, **ahilik**'e dönüştü.

FÜTÜVVETNAME Ar. + Fars. (***fütüvvetnāme*** < Ar. ***fütüvvet*** ve Fars. ***nāme***, mektup) a. **Fütüvvet** ilkelerini, kurallarını, **tören**lerini ve tarihini konu edinen yapıt.

G

GADİRİ HUM a. **Hz. Muhammet**'in *Veda Hacc*ı dönüşünde, kendisinden sonra **Ali**'nin **İmam** olmasını söylediği yer.

GAFLET Ar. (***ġaflet***, aymazlık, dalgınlık) a. **Nefs**in arzularına tutsaklık.

*Gaflete düşmek: **Nefs**in arzularına tutsak düşmek (ANSİKL.)

-ANSİKL. Gaflete düşen kişi, zamanını boşa geçirmiş olur; yetişemediği ve olgunlaşamadığı için *tanrısal* gerçekleri kavrama yeteneğinden yoksun kalır.

GALEBE Ar. (***ġalebe***, yenme, üstün gelme) a. *Tanrısal* öze ilişkin bir **halin**, **salik**'i etki ve egemenliği altına alıp, onu düşünemez, **edebe** uyamaz, karşılaştığı şeyleri birbirinden ayıramaz duruma sokması.

GALEYAN Ar. (***galeyān***, kaynama) a. **Tarikat yolu**'nda coşma, taşma.

GALİ Ar. (***ġāli***) a. **Galiye mezhebi**nden kimse, topluluk.

GALİYE Ar. (***ġāliyye*** < ***gulüvv***, ileri gitme, sınırı aşma) a. *Abdullah bin Sebâ* tarafından kurulan, **Ali**'nin varlığında **Tanrı**'nın

nesnelleştiğini, insan biçiminde görünür duruma geldiğini ileri süren **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Galiye **mezhebi**ne göre, gerçek **Kuran**'ın bildirdiği gibi değildir: İnsanla **Tanrı** birdir; olgunluk bakımından en yüksek **aşama**ya ulaşmış kimse **Tanrı**'dır; bu **aşama**ya varan **Ali** olduğuna göre **Tanrı** da odur.

Hz Ali'yi aşırı ölçüde yücelten Galiye **mezhebi**, yorum farklılıklarına dayalı olarak birçok kola ayrıldı: **Ali**'nin *tanrılığı*na inananlar *hattabiye*, *muhammediye*, *cenahiye*, **dürziye**, **nusayriye**, hallaciye, *ezafire*, *berkukiye*, *kâmiliye*, *mukannaiye*, *harbiye* ve *hulmaniye*; **Tanrı**'nın **Ali**'de göründüğü inancında olanlar mugıriye, gurabiye, **sebiye**, **babiye**, *mansuriye*, *şureykiye* ve *ammariye* biçiminde kümelendi.

GANİ Ar. (*ġanī*, zengin, varlıklı doygun) s. Bir gereksinme, istek duymayan.

*Ganisiyim: Bir öneri karşısında istekli olmadığını belirtmek için "*gereksinmem yok*" anlamında söylenir.

GARİP Ar. (*ġarīb* < *ġurbet*, *ġarābet*'ten) a. *Tanrısal* **âlem**'e geçişte bir basamak olarak algılanan bu **dünya**da yaşayan kimse. (ANSİKL.)

*Garipler **semahı**: *Eskişehir / Seyitgazi* yöresinde yaygın, kadınlı erkekli oynanan, ağır el kol hareketleriyle belirgin bir **semah**.

-ANSİKL. **Tarikat yolcusu**'na göre bu **dünya**, *tanrısal* **âlem**'e ulaşmada yaşanması gereken geçici bir **aşama**dır; bu kapsamda garip, bu **dünya**da bir "*yolcu*"dur.

GARİPNAME Ar. + Fars. (*ġarībnāme* < Ar. *ġarīb* ve Fars. *nāme*, mektup) a. *Aşık Paşa*'nın önsöz, giriş ve on bölümden oluşan **tasavvuf** ve ahlâk konulu **mesnevi**si.

GARK Ar. (*ġark*, batma, boğulma) a. Fark **makam**ından geçerek **cem mertebe**sinde kaybolma, neşe ve coşku içinde kendinden geçme.

GAŞİY Ar. (*ġaşy*, kendinden geçme) a. **İlahi tecellilere** mazhar olan **salik**'in kendinden geçmesi.

GAVS Ar. (*ġavs*, yardım) s. ve a. **Tarikat yolu**'nda **hakikat** ve **marifete** ermiş **arifler** için kullanılır.

*Gavs-ı **azam**: En büyük yardımcı anlamında **bektaşilik**'in kurucusu ***Hacı Bektaş Veli***.

*Gavs-ül **vasılin**: **Hakikate** ve **marifete** ermiş olan **kâmille**rin başı anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

GAYB Ar. (*ġayb*, görünmeyen, örtülü, gizli şey) a. **Hakk**'ın kendisinden değil, **kul**undan gizlediği şey.

*Gayb **âlemi**: Duyularla tanınıp algılanabilen **âlem**in ötesinde bulunduğuna inanılan **âlem** (ANSİKL.)

*Gayb **erenleri**: **Halk** içinde bulunmalarına karşın, *tanrısal* gizeme ulaştıkları için kendilerini **halk**tan gizleyebilen **arifler**.

*Gayb-ı **izafi**: Peygamberlerle **hakikate** ve **marifete** ermiş **arifler**in algılayabildiği **âlem**.

*Gayb-ı **mutlak**: **Tanrı**'dan başka kimsenin bilmediğine inanılan, duyularla ulaşılamayan, **akıl** ve bilgiyle kavranamayan, yalnızca **aşk**ın gerçekleri olarak algılanan salt görünmezlik **âlemi**, *tanrısal* **evren**.

-ANSİKL. **Âlem**, duyuların ulaşabildiği **şuhud âlemi** (**âlem-i şuhud**) ve duyuların ulaşamadığı **gayb âlemi** (**âlem-i gayb**) olmak üzere genelde ikiye ayrılır.

Gayb **âlemi** de kendi içinde ikiye bölünür: Gayb-ı **mutlak** ve gayb-ı **izafi**.

GAYBET Ar. (*ġaybet*, kaybolma, yitme) a. 1- **Tanrı**'da yok

olma yolunda bir **aşama** olarak algılanan, **Hakk**'tan gelen doğuşlar ve **feyiz**ler nedeniyle çevreden ve kendi fizik varlığından soyutlanma biçiminde beliren, her şeyden habersiz olma durumu. (ANSİKL.) [1]

2- **Tanrı** ya da **tarikat yolu**nda *tanrısal* gizeme ulaşmış ermişler için, **halk** içinde bulunmalarına karşın **halk**a görünmemeleri durumu; kaybolma, gizlenme. (ANSİKL.) [2]

*Gaybet dönemi: Gaybet durumunun sürdüğü zaman dilimi.

*Gaybet-i **kübra**: Büyük gizlenme, büyük gizleniş.

*Gaybet-i **sugra**: Küçük gizlenme, küçük gizleniş.

-ANSİKL. [1] Gaybet durumuna giren **tarikat yolcusu**, **kalb**ini **Tanrı**'dan başka her şeyden arındırır; **Tanrı**'yla birlikte olmanın huzurunu yaşar; bütün benliğini **Tanrı** bilincine yönelttiği için çevreden ve bu arada kendi duyularından soyutlanır; bu **dünya**da olmasına karşın, *tanrısal* gizemle örtülür ve bir bakıma yok olur.

-[2] **Alevilik-bektaşilik** inancına göre *On İkinci İmam Muhammet Mehdi*'nin iki gizlenişi (gaybet) vardır: 1- Küçük gizleniş (gaybet-i **sugra**); doğumundan (869) başlar ve 942 yılına değin sürer.

2- Büyük gizleniş (gaybet-i **kübra**); gaybet-i **sugra**nın bitimiyle başladığına inanılan bu dönem; **kıyamet** gününden önce gelip **dünya**yı adalet ve huzura boğacağı güne değin sürer.

GAYRET Ar. (*ġayret*, kutsal sayılan bir şeyi koruma, kayırma, esirgeme) a. 1- **Aşığın Tanrı**'yı kıskanması.

2- **Ruhun sırrını**, **kalb**in **bâtını hal**lerini gizli tutma, dışarıya sızdırılmasını kıskanma çabası.

*Gayret kuşağı: **Tığbent**.

GAZA Ar. (*ġazā'*, din uğruna yapılan savaş) Gaza **gülbankı**: **Sünnet** sırasında **mürşit** ya da bir **derviş** tarafından okunan **gülbank**.

GAZİ Ar. (*ġāzī*, din uğruna savaşa katılmış kimse) a. **Hora-**

san'dan yetişip gelen, **tarikat yolu**'nda **Anadolu** insanına manevi **rehberlik** eden **derviş**; **Horasan erenleri**.

*Gazi dervişan: **Horasan erenleri**.

GAZİYAN Ar. - Fars. (*ġāzīyān* < Ar. *ġāzī* ve Fars. çoğul eki -*yân*) a. **Gazi dervişler**; **Horasan erenleri**.

*Gaziyan-ı rum: **Rum** gazileri.

GECE a. Karanlık olarak algılanan *cehalet*.

GENÇLER SEMAHI **Alıştırma semahı** kapsamında, evlenmemiş erkek ve kızların oynadığı bir **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Gençler **semah**ında kızla erkek hiçbir zaman birbirine dokunmaz: **Ağırlama**da erkek, kollarını sağa sola hareket ettirir; kız ise kollarını omuz düzeyinden yukarı kaldırmamak koşuluyla aynı hareketleri yapar; bu sırada ayaklar ileri-geri hareket halindedir. **Yeldirme**de, birbirlerine biraz daha yaklaşan gençler, daha dar bir alan içinde gider-gelir ve yeri geldiğinde dönme hareketini yaparlar.

GENC Fars. (*genc*, hazine) a. **Kulluk makamı**.

GERÇEK a. 1- **Hakikat**

2- **Zahir**.

*Gerçek aşk: **Hakiki aşk**.

*Gerçek erenler: **Hakk**'a ermiş olanlar; **Hak erenler**, **evliyalar**.

*Gerçek erenler dolusu: İçki.

*Gerçek erenler postu: **Ali postu**.

*Gerçek varlık: **Tarikat yolcusu** için, **Tanrı** olarak algılanan **Hakikat**'ın kendisi.

*Gerçeğe kavuşmak (ulaşmak): **Hakk**'a **yürümek**.

GIYBET Ar. (*ġıybet*) a. Birinin ardından onun saygınlığını, değerini, toplum içindeki yerini sarsacak söz söyleme, bu yolla araya geçimsizlik sokma.

*Gıybet etmek: Arkadan konuşmak, dedikodu yapmak, bu yolla araya geçimsizlik sokmak.

GİDİŞ a. **Hakk**'a yürüyüş.

*Gidiş çeyizi: **Hakk'a yürüyene** gömülmeden önce giydirilen **tennure**, **arakiye** ve **boynuna** dolanan **tığbent**'e verilen ad.

GİZEM (sır, giz) *Gizem aşaması: **Tarikat yolcusu**'nun, **ruhsal** arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu **aşamalar** sıralamasında yer alan **sır makamı**.

*Gizemlerin gizemi aşaması: **Tarikat yolcusu**'nun, **ruhsal** arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan **sırru's sır makamı**.

GİZLENME a. **Takiye**.

GÖÇMEK f. **Hakk'a yürümek**.

GÖK a. **Dokuz ruh**tan türeyen **dokuz gök** sıralamasında yer alan her bir oluşum kademesi; gök katı.

*Gök katı: Gök.

GÖNÜL a. 1- İnsanın **marifete** ulaşma gücü.

2- "**Tanrı evi**" anlamında, **Tanrı**'nın **tecelli** ettiği, görünüş alanına çıktığı ve **Tanrı**'yla ilgili bilgilerin geldiği yer; İnsanın, **Tanrı yolu**'na açılan **kapısı** olarak algılanan ve bu anlamda kutsal sayılan iç varlığı.

*Gönül adamı: **Derviş**.

*Gönül almak: 1- Darılan, kırılan birini söz ya da davranışla memnun etmek.

2- Birisiyle sevgi temelinde iletişime girerek onu kendine bağlamak, çekmek, onunla gönüldeşlik ilişkileri kurmak.

*Gönül altında kalmak: Bir kimsenin gücenmesine, incinmesine yol açmak, onu kırmak.

*Gönül aşaması: **Tarikat yolcusu**'nun **ruh**sal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu **aşama**lar sıralamasında yer alan, tutkulardan uzak kalmaya alışmayla belirgin **sadr makamı**.

*Gönül bağlama: **Rabt-ı kalp**.

*Gönül bilgisi: **İrfan**.

*Gönül etmek: Yardım etmek, yardımcı olmak.

*Gönül kalmak: 1- Bir istek yerine gelmemek, bir özlem giderilememek.

2- Özlem duymak ya da **aşık** olmak, sevmek.

3- Darılmak, kırılmak, incinmek.

*Gönül kıblesi: **Meydan**.

*Gönül koymak: Darılmak, kırılmak, incinmek.

*Gönül öldüren: Büyüklük taslayıp gönül kıran, insanı gücendiren kimse için kullanılır.

*Gönüle uğramak. Bir kimseyi kırıp incittikten sonra, onun bir bedeli olarak istenmeyen üzücü bir olayla karşı karşıya gelmek.

*Gönüller **semahı**: Genç kızlar tarafından oynanan, hem kendi ekseni çevresinde, hem de daire düzeninde dönüşlerle belirgin bir **semah**.

GÖRGÜ a. Görgüden geçmekle kazanılan deneyim.

*Görgü ayini: Görgü **cemi**.

*Görgü cemi: **İkrar tazelemek**, bu yolla **tövbe** etmek, **ruhsal** açıdan temizlenmek için yapılan **cem**. (ANSİKL.)

*Görgü **kurbanı**: Görgü **cemi**.

*Görgü töreni: Görgü **cemi**.

*Görgüden geçmek: Görgü **cemi**ne katılıp **ikrar tazeleyerek ruhsal** açıdan temizlenmek.

*Görgüsü yapılmak: Görgüden geçmek

-ANSİKL. Görgü **cemi**, **cemaat**ın rahatça oturabileceği bir evde ya da **cemevi**'nde yapılır; Genellikle **musahipli**ler, daha önce **görülmüş** olanlar ve **görülme**ye talip olanlar girebilir. Görgü **cemi**ne girecek olanlar, sabahın erken saatlerinde **Pir**'in **desturu**'yla **Hakk**'a çağrılır; akşam hava karardıktan sonra çağrılı olanlar eşleriyle birlikte "**Hak meydanı**" olarak algılanan **cemevi**ne gelirler; getirdikleri yiyecekleri **hizmet** sahibine teslim ettikten sonra **dâr'a dururlar**. **Dede dua** eder; **dua**yı alan eşler, **meydan**'a **niyaz eder**. Ardından erkekler, ortada büyük bir boşluk bırakarak halka birçiminde otururlar; kadınlar ise erkeklerin oluşturduğu halkanın gerisinde topluca otururlar.

Daha sonra **dede**'nin dışındaki **hizmet** sahipleri **dâr'a durur**; **dede** bunlara **dua verir**; **hizmet** sahipleri **meydan**'a **niyaz ederek hizmet**lerinin başına geçer.

Görgüden geçecek olan karıkoca, **musahip** eşleriyle birlikte yalın ayak ve bellerinde **kemerbest kuşağı**yla **dâr'a dururlar**. **Rehber**, görgü **dâr**'ında bulunan dört kişinin sağına geçip **meydan**'ı **niyaz ettik**ten sonra ilgili ayeti okur.

Dede, **cem**'de bulunanlara, "**Ayin-i cem erenleri**. *Siz bu canlardan razı mısınız?*" der; itiraz yoksa **cem** de bulunanlar, razı olduklarını bildirmek için yere **niyaz ederler**. **Dede**, ilgili ayeti okur ve **cemaatı salavat** vermeye çağırır.

Görülenler yüzüstü kapanıp **secde**de dururlar. **Dede**, "*Geldiğin* **Ali yolu**, *durduğun Mansur dâr'ı, gördüğün* **Hak didarı**... **Erenler meydanı***nda ne gördün, ne işittin*?" diye sorar; **dâr**'dakiler, "**Hak** *gördük*, **Hak** *işittik*" diye yanıt verir. Ardından **dede telkini**ni yapar ve yine sorar; "**Erenler meydanı***nda*, **Pir** *huzurunda* **mürşit***ine teslim-i rıza oldun mu*? **Allah - Muhammet - Ali, On İki İmam** *ve* **ehlibeyt** *soyuna* **İman-ü ikrar ettin** *mi*?..." **dâr**'da-

kiler "**Allah, eyvallah**" diye yanıt verir.

Dede'nin "**Allah - Muhammet - Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli** *ikrarımızda sabit kadem eyleye*, **gerçek erenler demine Hu**" demesiyle **görülen**ler, **dede**'nin önünde diz üzeri otururlar. **Dede**, en sağda oturan **talip**'in sağ elinden tutar; başparmağını kendi başparmağına iliştirir; **talip** ise sol eliyle **dede**'nin eteğinden tutar. **Dede** ilgili ayeti okuduktan sonra yüksek sesle, "*Yâ* **Allah** - *Yâ* **Muhammet** - *Yâ* **Ali**..." diyerek, **görülen taliplerin** sırtına ayrı ayrı, sağ elinin parmakları açılmış durumda üçer kez vurur. Daha sonra görgüsü yapılmakta olan **canlar**, **meydan**'a **niyaz edip** geri geri çekilerek yerlerine giderler; diğer **hizmetler**le **cem**'e devam edilir; **on iki hizmet**in tamamlanmasıyla görgü **cem**i sona erer.

GÖRÜLEN a. ***Görgü cemi***nden geçmiş olan kimse.

GÖRÜLME a. **Görgüden geçme.**
*Görülmeye talip olma: **Görgüden geçme**yi isteme.

GÖRÜLMÜŞ a. **Görgü**den geçmiş kimse.
*Görülmüş olmak: **Görgü**den geçmiş bulunmak.

GÖRÜNME a. **Baş okutma.**

GÖZCÜ a. **Ali** soyundan *Abdülkerim* adına kurulan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **meydan**'da düzeni sağlama işini yürüten görevli: (ANSİKL.)

*Gözcü **postu**: Kimi bölgelerde **on iki post** sıralamasında gösterilen *şeyh Karaca Ahmet Sultan* **makamı**.

-ANSİKL. **Cem**'de gözcü, hem gözleyen hem de göze çarpan durumundadır; **cem**'deki toplu davranışları yöneten, kimi kez **canları**, **cem**'in ilgili **aşama**larına sokan bir liderdir.

GÖZCÜLÜK a. **Gözcü** olmanın gereklerini yerine getirme; **gözcünün** işi, görevi.

GÖZLEKÇİ a. **Gözcü.**

GÖZLEKÇİLİK a. **Gözcülük.**

GULÂT Ar. (*ġulāt*, azgınlar, taşkınlar < *gali*'nin çoğulu) a. **Galiye.**

*Gulat-ı şia: **Galiye.**

GULÜV Ar. (*ġulüvv*, ileri gitme, taşkınlık) a. **Aklın** kabul etmekte zorlandığı abartma.

GUSÜL Ar. (*ġusl*) a. 1- **Ayin** ve **tören**lere girmeden önce kirlilik olarak algılanan durumlardan arınmak için yapılan yıkanma.

2- **Ahdi** yenileme.

GÛYENDE Fars. (*gūyende*, söylenen, anlatan < *güften*, söylemek) a. **Zâkir.**

GÜL Fars. (*gül*) a. 1- **Tarikat yolu**'nda **gönül** yoluyla elde edilen ürün.

2- **Bektaşi tacında, hakikat** yeri olarak algılanan, dilimlerin birleştiği tepe noktası.

*Gül bahçesi: **Salik**'in **gönlünün marifete** ve **irfana** açılmış durumu.

GÜLABDAN Fars. (*gül-ābdān* < *gül* ve *ābdān*, su kabı, kova) a. Gülsuyu serpmekte kullanılan, ağzı emzikli, armut biçiminde kap.

GÜLBANK Fars. (***gül-bang*** < ***gül*** ve ***bang***, ses) a. **Tarikat törenlerinde**, yüksek sesle okunan özel **dua**, yakarış.

*Gülbank çekmek: Gülbank okumak.

*Gülbank-ı **Muhammedi**: Ezan.

GÜLBENK Fars. (***gül-bang***'tan) a. **Gülbank**.

*Gülbenk çekmek: **Gülbank çekmek**.

GÜLDESTE Fars. (***gül-deste***) a. **Alevilik-bektaşilik**'te kutsal kabul edilen edebiyat ürünlerini derleyen yapıt, antoloji.

GÜNAH Fars. (***günāh***) a. **Nefs**inin tutsağı olup **gönül** yoluyla **hakikat**e ulaşamama.

*Günah-ı **kebair**: Büyük günah, büyük suç.

*Günah-ı **sagair**: Küçük günah, küçük suç.

*Günah-ı şeytaniye: En büyük günah, en büyük suç.

GÜNDÜZ a. Aydınlık olarak algılanan ve **hakikat**e ulaşmayı sağlayan bilgi ışığı.

GÜNEŞ a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

GÜRUH Fars. (***gürūh***, topluluk) a. **Cemaat**.

*Güruh-i **naci**: **Tarikat yolu**'nda **Tanrı** katına ererek kurtulmuş olan topluluk.

GÜVENDE Fars. (***gūyende***, söylenen, anlatan'dan bozma) a. **Zâkir**.

GÜZELLEME a. Genellikle hece ölçüsünde ve dörtlük düzeninde yazılıp söylenen din dışı **alevi-bektaşi** şiiri.

H

HABBE Ar. (***ḥabbe***, tahıl tanesi, tohum) a. 1- **On İki İmam** türbelerini ziyaret edenler tarafından, **haydari**'nin ön kenarlarına yukarıdan aşağıya doğru takılan, fındık içi iriliğinde değerli taş. (ANSİKL.)

2- **On İki İmam**'la **Hz. Muhammet** ve **Hz. Fatma**'yı temsil eden on dörtlü kristal **bektaşi** tespihi.

-ANSİKL. Habbeler, kısa gümüş bir zincirle **haydari**'nin ön kenarlarına sağlı-sollu tutturulur. **On İki İmam** anısına genellikle on iki tane takılır; kimi kez de **Hz. Muhammet** ve **Hz. Fatma** anısına iki tane daha eklenir.

HABL Ar. (***ḥabl***) a. İp.

*Habl-i metin (sağlam ip): *İslam* dini.

*Habl-ul-lah (Allah'ın ipi): **Kuran**.

HAC Ar. (***ḥacc***) a. 1- **İmam**'ı ziyaret edip hizmetinde bulunma.

2- **Kâbe** olarak algılanan insanın **kalb**ini kazanma, **gönl**üne yönelme.

3- **Hakk**'a ermek için yapılan **gönül** yolculuğu.

HACE Fars. (***ḫ'āce***) a. **İmam, mürşit.**

HACI a. **Yesevi Dergâhı**'nda kendisini eğiten *Lokman Perende* tarafından **Hacı Bektaş Veli**'ye verilen lakap.

HACI BEKTAŞ (**Bektaşilik tarikatı**'nın **piri** [1210-1271]

*Hacı Bektaş **Ocağı**: **Bektaşilik tarikatı**.

*Hacı Bektaş **postu**: **Pir postu**.

*Hacı Bektaş **semahı**: Sekiz-on iki kişiyle oynanan, *Hacı Bektaş Veli*'ye saygı **semahı**. (ANSİKL.) [1]

*Hacı Bektaş **Tekkesi** Hacı Bektaş Veli **Dergâhı**: **Pirevi**.

*Hacı Bektaş **vilayetnamesi**: *Hacı Bektaş Veli*'nin yaşamını anlatan yapıt. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL.[1] *Hacı Bektaş* **semahı**na, sağ el göğüste **mühürlenmiş** olarak başlanır; **semahçılar**, **dede**'nin önüne geldiklerinde, sol ellerini öne doğru uzatarak yere doğru eğilir ve selam verirler. **Semahın** ikinci **aşama**sında, **bacılar** ve erkekler karşılıklı iki dizi oluşturur; kollar göğüste çapraz durumdadır; karşılıklı salınmalarla **semah** devam eder. **Bacıların**, yavaş hareketlerle arkadan dolaşıp erkeklerin arasına girmesiyle yeni bir **semah** öbeği oluşur; ilk dönüşte, sol el **dede**'den yanadır; aynı hareketler yinelenirken **yeldirme**'ye geçilir ve dönüşler hızlanır.

-[2] *Hacı Bektaş Vilâyetnamesi*'yle ilgili olarak nazım, nesir ya da nazım-nesir karışık nüshalar bulunmaktadır; bunlardan hangisinin ilk kez yazıldığı belli değildir.

Vilâyetname'de, *Hacı Bektaş Veli*'nin doğumu, **Horasan**'da geçen çocukluk dönemi, *Ahmet Yesevi*'yle olan ilişkileri ve **Anadolu**'ya gelişi, *Sulucakarahöyük*'e yerleşmesi, buradaki yaşantısı anlatılır. Yapıt, *Hacı Bektaş Veli*'nin ölümü ve **halife**lerin **menkıbe**leriyle son bulur.

HACIBEKTAŞTAŞI a. Değişik renkte damarlar içeren, mermer görünümlü, kolay işlenen ve özellikle süs eşyası yapımında kullanılan, yarısaydam bir kayaç türü.

HACIM SULTAN (**Hacı Bektaş Veli**'nin ünlü **halifesi** [XIV. yy.]

*Hacım Sultan **makamı**: *Hacım Sultan* adına kurulan, **tarikat yolu**'ndan sapanların **düşkün** ve terbiye edildiği yer durumunda bulunan, **meydan** ya da **meydan odası**'ndaki **meydan taşı**.

*Hacım Sultan Vilâyetnamesi: *Hacım Sultan*'ın yaşamını anlatan yapıt. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Vilâyetname*'ye göre, **On İki İmam**'dan *Ali Naki*'nin oğlu *Hüseyin*'in soyundan gelen *Hacım Sultan*, *Ahmet Yesevi* tarafından **Hacı Bektaş Veli**'yle birlikte **Anadolu**'ya gönderilir; **Hacı Bektaş**'ın **halifesi** olarak *Uşak* çevresine gider ve buradaki **Türkmenler** arasına yerleşir.

HÂCİP Ar. (***ḥācib***, kapıcı < ***hicab***'dan) *Hâcib-i **Hak** (**Hakk**'ın kapıcısı): **Hak** ile **halk** arasında aracı durumunda bulunan **insan-ı kâmil**.

HAD Ar. (***ḥadd***, sınır, hudut) a. **Tanrı**'nın sonsuzluğu ve sınırsızlığı karşısında, kulların zaman ve mekân bakımından sınırlılığı; **tarikat yolcusu**'yla **Tanrı**'sı arasındaki çizgi.

HADES Ar. (***ḥades***, ortaya çıkan yeni şey) a. *Apdest* ve *gusül* apdestinin tazelenmesini gerektiren durum.

*Hades-i **asgar** (Küçük kirlenme): Büyük ve küçük aptes bozma, vücuttan kan, irin vb. akması durumunda oluşan kirlenme.

*Hades-i **ekber** (Büyük kirlenme): Cünüplük, aybaşı ve lohusalık durumlarında oluşan kirlenme.

HÂDİ Ar. (***hādī***, yol gösteren kimse, kılavuz) a. Doğruluğu bulan, doğru yola yönelten anlamında, *11.* **İmam** *Hasan'ül Askeri* ve *12.* **İmam** *Mehdi*'ye verilen unvan.

HADİKA Ar. (*ḥadīḳa*, meyve bahçesi, bağ)

*Hadikat üs-sü eda: *Fuzuli*'nin *Kerbela* olayını anlatan, bir önsöz, on bölüm ve bir sonsöz'den oluşan yapıtı (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bölümlerin konuları şöyledir:

1- Kimi peygamberlerin kısa yaşam öyküleri.

2- **Hz. Muhammet**'in *Kureyş*'le olan ilişkilerini, *Ubeyde bin Haris*, *Hamza* ve *Cafer Tayyar*'ın şehit edilişleri.

3- **Hz. Muhammet**'in ölümü.

4- **Hz. Fatma**'nın ölümü.

5- **Hz. Ali**'nin şehit edilişi.

6- *Hz. Hasan*'ın şehit edilişi.

7- *Hz. Hüseyin*'in *Medine*'den *Mekke*'ye gelişi.

8- *Müslim-i Akîl*'in ölümü.

9- *Hz. Hüseyin*'in *Mekke*'den **Kerbela**'ya gelişi.

10- *Hz. Hüseyin*'in şehit edilişi ve **ehlibeyt** kadınlarının **Kerbela**'dan *Şam*'a gelişleri.

HADİM Ar. (*ḫādim*, hizmet eden, yardımcı olan kimse) a. **Derviş** olmayan, ancak **dervişlere** hizmet eden ve bunu bir **ibadet** olarak algılayan **hizmet eri**.

HADİMLİK a. **Hadim** olmanın gereklerini yerine getirme; **hadim**in görevi.

HADİS Ar. (*ḥadīṣ*) a. **Hz. Muhammet**'in söz, davranış ve kişiliğine ilişkin olarak kendisinden ya da **sahabe**'den aktarılan bilgi, söz.

HÂDİS Ar. (*ḥādis*, sonradan ortaya çıkan, yeni oluşan) s. (**Tanrı**'nın dışındaki bütün varlıklar için) Sonradan yaratılan.

*Hâdis-i kadim: **Melek**, **şeytan** ve **cin**'in **ruhsal** durumlarının

karşılığı olarak algılanan ve ilk yaratılan **evren**.

HAFİ Ar. (*hafî*, saklı, gizli, kapalı) a. **Ruh**.

*Hafi **kurban**: Kimi yörelerde, "*gizli kurban*" anlamında **musahip** tutacak kişilerin **kurbanına** verilen ad.

HAK Ar. (*hakk*) a. **Tanrı**.

*Hak **divanı**: **Tanrı** huzuru.

*Hak **dolusu**: İçki.

*Hak **erenler**: **Tarikat yolu**'nda belli **aşama**lara yükselen **gerçek erenler**.

*Hak **meydanı**: **Cemevi**.

*Hak - **Muhammet - Ali divanı**: **Tanrı** huzuru.

*Hak ül-yakin: **Tarikat yolcusu**'nun **Tanrı**'da yok olduğunda, elde ettiği gerçek bilgi. (ANSİKL.) [1]

*Hak vere: "*Yok*" anlamında söylenir.

*Hak **yolu**: **Tanrı yolu**.

*Hakk'a çağrılmak: Hak **meydanı** olarak algılanan **cemevi**'ne çağrılmak.

*Hakk'a yürümek: Ölmek.

*Hakk'ın sureti: **İnsan-ı kâmil**

*Hakk'ın yüzüne ulaşmak: Bir insan, **Tanrı**'nın yüzü olarak algılanan kendi yüzünü bulmak, bilmek. (ANSİKL.) [2]

*Hakk'la Hak olmak: **İkilik**'ten kurtulup **birlik**'e ulaşmak. (ANSİKL.) [3]

*Hakk'ta: "*Yok*" anlamında, söylenir.

-ANSİKL. [1] Hak ül-yakin, bilginin en yüksek **aşaması** olarak algılanır; **evren**in tüm **sırlarını**, yaşamın anlamını, önemini, değerini kavrama **makamıdır**; burada **tarikat yolcusu**, olgunluğa ulaşmış sayılır; onun için bütün gizlilikler açılır, gerçekleri örten perdeler kalkar; gerçeklerin gerçeği yüce **varlık**la, **Tanrı**'yla karşı karşıya gelme

olanağına kavuşur.

-[2] **Tanrı**'nın yüzü, insanın kendi yüzüdür; insanın kendi yüzünden başka ve ayrı bir **Tanrı** yüzü yoktur; çünkü, insanda **tecelli eden Tanrı**'dır; bu nedenle Hakk'ın yüzüne ulaşma, insanın kendi yüzünü bulması, tanıması anlamına gelir.

-[3] Kişi kendi özünde **Tanrı**'yı bulduğu anda onunla birlik içinde olduğunu, arada bir ayrılığın bulunmadığını kavrar; Hakk'la Hak olur.

HAK Ar. (***ḥaḳḳ***) a. Bir şeyden bir kimse için ayrılan pay.

*Hak üleştirme: 1- **Nevruz**'da **ruh**ların selameti için sofradaki yemek ve içkilerin bir kısmını dağıtma.

2- Kutsal günlerde, çocukları sevindirmek için kuruyemiş dağıtma.

HÂK Fars. (***ḫāk***, toprak) a. Bir **ermiş**in gömülü olduğu yer, **türbe**.

HAKAİK Ar. (***ḥaḳâ'ik*** < ***ḥaḳīḳat***'in çoğulu) a. **Hakayık**.

HAKAYIK Ar. (***ḥaḳāyık*** < ***ḥaḳīḳat***'in çoğulu) a. Hakikatler.

HAKİKAT Ar. (***ḥaḳīḳat***, gerçek) a. 1- **Dört kapı öğretisi**'ne göre, **insan-ı kâmil aşama**ları sıralamasında son sırada yer alan ve **muhiplerle** özdeşleştirilen; **Hakk**'ı görme, *tanrısal* **âlem**in gücü içinde erime evresi; hakikat **kapısı**. (ANSİKL.)

2- **Hakk**'ın **tarikat yolcusu**'ndan özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen şey.

*Hakikat bilgisi: **Bâtın**a, **tarikat**a ilişkin bilgi.

*Hakikat **ehli**: Tek gerçeğin **Tanrı** ve her şeyin O'nun sıfatlarının **tecelli**leri olduğunu kavrayan **tarikat yolcusu**.

*Hakikat **kapısı**: Hakikat.

*Hakikat kavmi: **Muhipler**.

*Hakikat **noktası**: **Bektaşi tacının** tepesi.

*Hakikat-i Muhammediye: İlk insandan başlayarak varlık alanına çıkan **Hz. Muhammet**'in **nuru**, *tanrısal* özü.

*Hakikatler: Yüce ve manevi öğretiler.

...kikat ül-**esma**: **İlahi**.

...at ül-**hakayık**: Her şeyin kendisinden geldiğine inanılan gerçek **birlik**, **Tanrı**.

...L. **Dört kapı öğretisine** göre, **insan-ı kâmil aşama**...ür ve her biri bir **kapıyla** temsil edilir:

1- **Şeriat**; **şeriat kapısı**.

2- **Tarikat**; **tarikat kapısı**.

3- **Marifet**; **marifet kapısı**.

4- Hakikat; hakikat **kapısı**.

Normal insan **tarikat yolu**'nda, bu **dört kapı** ve bu **dört kapı**ya bağlı **kırk makam**dan geçerek, **ruh**unu ve **benliğini** ergin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **ilahi sırra** ulaşır.

Son **kapı** olan hakikat **kapısı**, **evren**in bütün **sırlarını**, yaşamın anlamını, önemini, değerini kavrama **aşamasıdır**; burada **tarikat yolcusu**, olgunluğa ulaşmış kabul edilir; **benliğinden**, bencilliğinden sıyrılır ve kesin **birlik**'e ulaşır.

Tanrı'nın kişiye göründüğü **aşama** olarak algılanan hakikat **kapısında**, bütün "**ben**"ler, "**sen**"ler karışıp kaynaşır ve "**birlik**"e varır; bu **kapıya** ulaşan kişi **tarikata** göre **insan-ı kâmil** olur.

Hakikat **kapısının** on **makamı** şöyledir:

1- Alçakgönüllü olma. (**türab olma**)

2- Kimsenin ayıbını görmeme.

3- Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememe.

4- **Tanrı**'nın her yarattığını sevme.

5- Tüm insanları bir görme.

6- **Birlik**'e yönelme ve yöneltme.

7- Gerçeği gizlememe.

8- Manayı bilme.

9- **Sırrı** öğrenme.

10- **Tanrı**'nın varlığına ulaşma.

HAKİKİ Ar. (*ḥakīkī*) s. *Tanrısal* **varlık** alanıyla ilgili, *tanrısal* özelliklere ilişkin olan.

*Hakiki aşk: **Tarikat yolcusunu** olgunluğa, ölümsüzlüğe ştırdığına inanılan; kendini **Tanrı**'ya verme, **Tanrı**'dan başka bir **varlığı** sevmeme, görmeme, **gönlünü** O'nunla dolup taşırma durumu.

HAKİM Ar. (*ḥakīm*, bilge < *ḥikmet*) a. **Arif**.

*Hakim-i **mutlak**: **Tanrı**.

HAKKULLAH Ar. (*ḥakk-ul-lah* < *ḥakk* ve *Allah*) a. **Dedelere**, geçimlerini sağlamak için yapılan yardım. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dedelerin** görevi, salt **cem** yönetmek değildir; yılın belirli günlerinde, kendilerine bağlı yerleşim yerlerini dolaşarak toplum ilişkilerini gözden geçirirler; **dede**'ye bu **hizmet** karşılığında her **talip**, daha önceden **rehber** ya da saygın bir kişinin başkanlığında toplanan kurulun kendisine uygun bulduğu salmayı (para ya da malı) verir; kimi kez bu bedel köyce toplanıp ortak verilir.

HAL Ar. (*ḥal*) a. 1- **Tarikat yolcusu**'nun kendi iradesine bağlı çabalarıyla elde edebileceği **makam**lardan öte, bir **Tanrı** vergisi olarak algılanan ve **kalbe**, **gönüle** doğan feyz. (ANSİKL.) [1]

2- Bu durumla, belirgin ve **tarikat yolcusu**'nu olgunluğa, ölümsüzlüğe ulaştıran **aşama**. (ANSİKL.) [2]

3- **Tanrı**'nın nesnel alanda yansıması anlamına gelen **evreni** gözlemleyerek ulaşılan, derin coşku durumu.

*Hal ehli: Hal'den anlayan kimse.

-ANSİKL. [1], [2] **Tarikat yolcusu**, **tarikat yolu**'nda üzerine düşen görevleri yerine getirerek kendisini haller'e hazırlayabilir ya da hal'in uzamasına yol açabilir. Haller, *tanrısal* **âlem**'de var olmak için **tarikat yolcusu**'nun, **Tanrı**'nın esirgemesiyle geçmek zorunda olduğu **aşama**lar durumundadır. Bir bakıma **Tanrı**, haller yoluyla **tarikat yolcusu**'nu dener; sevinç verebileceği gibi keder ve elem de verir; bu nedenle **tarikat yolcusu**, her şeye karşın hal'e katlanmalı ve hoşnutluk göstermelidir; ancak bu yolla, daha yüksek bir hal'i yaşayabilme olanağına kavuşur.

HALİFE Ar. (*ḫalîfe*, vekil) a. 1- **Hz. Muhammet**'in ölümünden sonra onun vekili olarak *Müslümanlar*ın **imamlığı**nı yapan kimse.

2- Kendini **tarikat yolu**'na vermiş, **derece** sıralamasında **baba**'dan sonra gelen ve **mürşit**'in, **pir**'in yerine geçme yetkisi olan **alevi-bektaşi**. (ANSİKL.)

*Halife baba: **Tarikat mürşit**inin **dergâh**tan uzak bölgelere atadığı, halife **aşama**sında temsilci.

*Halife makamı (aşaması): **Halifelik**.

-ANSİKL. Halife, bir **mürşit**'e bağlı en yüksek **derece**de kişidir; **dervişler**den, ancak **tarikat mürşiti**'nin uygun gördükleri halife olabilir.

HALİFELİK a. 1- **Tarikat yolu**'nda **halife** olmanın gereklerini yerine getirme durumu; **halife**nin görevi.

2- **Derece** sıralamasında **babalık**'tan sonra gelen ve **halifeler**ce temsil edilen **aşama**.

HALK Ar. (*ḫalḳ*) a. **Tarikat yolu**'nda birleşmiş **alevi-bektaşi** topluluğu; **cemaat**.

*Halk mahkemesi: **Cem mahkemesi**.

HALK Ar. (***ḫalḳ***, yoktan var etme, yaratma ya da yaratılma) a. Zaman ve mekân içinde yaratılmış olan maddi **âlem**; halk **âlemi**.

*Halk **âlemi**: Halk.

HALKA Ar. (***ḫalḳa***, çember) *Halka **namazı**: **Cemevi**'nde daire oluşturacak biçimde bir düzen alarak yapılan **ibadet**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Halka **namazı**, *göksel varlıkların* bir sistem ve uyum içinde dönmelerinden esinlenilerek, kişilerin **Tanrı**'nın yansıması olarak algılanan **didar**a (yüze, birbirinin yüzüne) bakarak kendilerini **Tanrı**'ya teslim etmelerini anlatır.

HALLÂK Ar. (***ḫallāḳ***, berber) a. *Mehmet Hanefi* adına kurulan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan saç, sakal, bıyık tıraşı işlerini yürüten görevli.

HALLÂKLIK a. **Hallâk** olmanın gereklerini yerine getirme; **hallâk**'ın işi, görevi.

HALVET Ar. (***ḫalvet***, tek başına kalma, topluma karışmama < ***ḫalā***, boşluk, yokluk) a. **Tarikat yolcusu**'nun, **mürşit**in onayıyla tek başına **çileevi**'ne çekilerek **Tanrı**'yla baş başa olduğunun bilincine varması; içe kapanıp derin düşünceye dalarak **Tanrı**'yla manen konuşması. (ANSİKL.)

*Halvete çekilmek, halvete varmak: **Çileye oturmak**.

-ANSİKL. Halvete çekilen **tarikat yolcusu**, bütün dünya işlerinden, bütün istek ve gereksinmelerinden sıyrılır; kendisini **Tanrı**'ya adar ve *kırk gün* boyunca sürekli **ibadet** yapar.

HALVETHANE Ar. + Fars. (***ḫalvethāne*** < Ar. ***ḫalvet***, tek başına kalma ve Fars. ***hāne***, mesken) a. **Çileevi**.

HAM Ar. (*ḫām*, olgunlaşmamış; çiğ) s. **Tarikata** yeni girmiş ve henüz olgunlaşmamış olan.

*Ham **ervah**: **Ruh**sal açıdan henüz olgunlaşmamış **tarikat yolcusu**; **zahit**.

HÂME Fars. (*ḫâme*) a. Kalem.

*Hâme-i kudret: Kudret kalemi.

HAMEL Ar. (*ḫamel*, kuzu) a. **Burç**lar sıralamasında yer alan ve bir koçla sembolize edilen **burç**; koç burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; hamel, bu "*burç insanı*"nın, aydınlığa çıkışı anlatan başını temsil eder.

HAMİDE Ar. (*ḫamîde* < *ḫamîd*'in dişili) s. Övgüye layık olan.

HAMLIK a. **Ham** olma durumu, **ham** kimsenin niteliği.

HAMMÂR Ar. (*ḫammâr*, meyhaneci < *ḫamr*, şarap, içki) a. **Mürşit**.

HAMMUDİ a. **Hammudiler** hanedanından kimse, topluluk.

HAMMUDİLER a. **Hz. Ali** soyundan gelen ve *Endülüs Emevi Devleti*'nde *Elcezire* ve *Malaga*'da hüküm sürmüş olan *İslam* hanedanı (1010-1058).

HAMSE Ar. (*ḫamse*) a. Beş.

*Hamse-i **Al-i âbâ divanı**: **Alevilik**'e kabul **tören**inde, karı-koca, iki **talip** ve **rehber**'den oluşan beşlinin, **dede**'nin huzurunda yaptıkları **niyaz etme duruşu**'na verilen ad.

HAMSİN Ar. (*ḫamsīn*, elli) a. 31 Ocakta başlayıp, 21 Marta (**nevruz**'a) değin süren 50 günlük soğuk döneme verilen ad.

HAN Fars. (*ḫān*) *Han bağı: **Hacı Bektaş Veli Tekkesi** yakınında, **dergâh**ın yiyecek gereksinimini karşılamak üzere kurulmuş olan üzüm bağı.

*Han bağı **babası**: Han bağı'nın yönetiminden sorumlu **baba**.

HANEDAN Fars. (*ḫānedān*, kökten asil ve büyük aile, ocak) a. Aynı soydan gelen **ulu** kişiler zinciri.

*Hanedan-ı **ehl-i beyt**: **Ehlibeyt** soyundan gelen **ulu** kişiler.

HANEKÂH Ar. (*ḫaneḳāh*) a. **Hankâh**.

HANKÂH Ar. (*ḫanḳāh*) a. 1- Büyük **tekke**, büyük **dergâh**.
2- **Pirevi**.

HARABAT Ar. (*ḫarābāt*, meyhane) a. 1- **Gönül**.
2- **Tekke**.

HÂRIK Ar. (*ḫārıḳ* < *ḫarḳ*, yakma'dan) s. Yakan.

*Hârık ül-**Kuran**: **Kuran**'ı yakan anlamında *Halife Osman*'a verilen unvan. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Halife Osman* dönemine değin dört ayrı **Kuran** kullanılıyordu: 1- *Şamlılar*'ın kullandığı *Ubay bin Kab*'ın topladığı **Kuran**;

2- *Kufeliler*'in kullandığı *Abdullah bin Mesut*'un topladığı **Kuran**;

3- *Basralılar*'ın kullandığı *Ebu Musa'l Eşari*'nin topladığı **Kuran** ve

4- *Yemenliler*'in kullandığı *Mikdat bin Esvad*'ın topladığı

Kur'an.

Halife Osman Haşimi lehçesindeki **kuran**ları yakarak ya da yırtarak yok ettirir; derleme grubu, **Hz. Ali**'nin toplayıp yazdığı **Kuran**'ı kabul etmez.

Halife Osman'ın derlemesi olan günümüzdeki **Kuran**, bu nedenle **Osman Kuranı, Osman nüshası** adıyla anılır. Kimi kaynaklar **Kuran**'ın 6666 ayetten oluştuğunu belirtmesine karşın *Osman*'ın derlettiği **Kuran**'da 432 ayet eksiktir.

HARİCİ Ar. (*ḫāricī*) a. **Haricilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HARİCİLİK a. **Hz. Ali** ile *Muaviye* arasındaki anlaşmazlığın giderilmesinde, hakemlik yöntemine karşı çıkarak **Ali**'den ayrılan ve her iki tarafa da muhalefet eden ayrılıkçıların, "*Hüküm yalnız* **Allah***'ındır*" ayeti kapsamında "**İmam***ın yanılmazlığı*" **şii** inancını yadsıyarak kurdukları **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Siffin Savaşı* [657-658] sürerken, gelişmelerin aleyhine döndüğünü gören *Muaviye*, her iki taraftan da birer hakem seçilerek sorunun çözümlenmesini önerdi. **Hz. Ali**'ye karşı avantajlı duruma geçmek isteyen *Muaviye* ordusu, komutanları *Amr bin As*'ın buluşuyla **Kuran** sayfalarını mızraklarının ucuna takarak, "**Kuran**, *aramızda hakem olsun*!" sloganıyla **Ali** güçlerinin üzerine yürüdü.

Hz. Ali bunun bir aldatmaca olduğunu anlatmakta zorlanınca, *Muaviye*'nin önerisini kabul etmek zorunda kaldı.

Hakemlerin kararı **Ali** aleyhine sonuçlandı: Gelişmeler üzerine bu yöntemi *İslamiyet*'e aykırı bulan çoğu *Temim kabilesi*'nden kimi **Ali** taraftarları, *Kûfe* yakınındaki *Harura* kasabasına çekildi ve *Abdullah bin Vehb er-Rasibi*'yi kendilerine başkan seçti.

Halifeliğinin altıncı yılından sonra doğru yoldan saptığı gerekçesiyle *Osman*'ı da suçlu gören hariciler, bu kapsamda *Osman*'ın katillerinin cezalandırılması isteğiyle **Ali** üzerine yürüyen *Muaviye*'ye de karşı oldular. Kendilerine katılmayanları *kâfir* olarak gören ve öldürülmelerinin gerektiğine inanan hariciler, pek çok *Müslüman*

öldürdü. Savaşmaktan başka çare kalmadığım anlayan **Hz. Ali**, 658 yılında haricileri, ağır bir yenilgiye uğrattı. Bununla birlikte harici ayaklanmaları son bulmadı. 661 yılında, **Hz. Ali**, bir harici tarafından kılıçla ağır biçimde yaralandı ve üç gün sonra da öldü.

Daha çok bedevi *Araplar*'dan yandaş bulan haricilik, düşünsel açıdan etkileyici kaynaklara yönelerek uzun süre varlığını sürdürdü: "**İmam***ın yanılmazlığı*" biçimindeki **şii** inancına karşı çıkan hariciler, özellikle özgürlüğüne düşkün toplum katlarında yer edindiler; onlara göre **amel**, *imanın* ayrılmaz bir parçasıydı; bu kapsamda büyük günah işleyenler, yani harici olmayanlar *kâfir*di; öldürülmeleri gerekliydi; kadınlarının, çocuklarının kanları, ırzları ve malları kendilerine helaldi.

HARİCİYE Ar. (***ḫāriciyye***) a. **Haricilik**.

HAS Ar. (***ḫaṣṣ***) s. **Gönül bilgisi** yoluyla gerçeğe ulaşan, içi aydınlanmış olan.

*Hasu'l-**havas**: **Gönül bilgisi** yoluyla gerçeğe ulaşan, içi aydınlanmış kimseler.

HASANİ Ar. (***ḥasanī*** < Hasan bin Ali'nin adından) a. **Hasaniler**'den olan kimse, topluluk.

HASANİLER a. Peygamberin torunu *Hasan bin Ali* soyundan gelen ve XVI. yy'dan başlayarak *Fas*'ın bir bölümünü yöneten sülale.

HASTA Fars. (***ḫaste***) a. **Tarikat yolu**'nda geri kalmış kimse.

HAŞİMİ Ar. (***hāşimī***) a. **Haşimiye** soyundan kimse, topluluk.

HAŞİMİ Ar. (***hāşimī*** < *Üsküdarlı Seyit Mustafa Haşim*'in

adından) a. **Haşimilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HAŞİMİLİK a. *Üsküdarlı Seyit Mustafa Haşim* [1717-1783] tarafından **sünni** *celvetilik*'in bir kolu olarak kurulan, ancak sonraları **bektaşilik** izlerinin ağır basmasıyla bağımsız bir yapı kazanan **tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Celvetiler*, bu **tarikatı** kendilerinden saymazlar; buna karşın **bektaşiler**, *Üsküdarlı Seyit Mustafa Haşim*'i (Haşim Baba'yı), **dedebaba** kabul ederler.

HAŞİMİYE Ar. (***hāşimiyye***) a. 1- **Hz. Muhammet**, **Ali** ve *Abbas*'ın ataları olan *Haşim bin Abdümenaf*'ın soyundan gelenlere verilen ad.

2- **Emeviler** döneminde, **imamlığın**, *Muhammet bin el-Hanefiye*'den oğlu *Ebu Haşim*'e geçtiğine inananlar için kullanıldı.

3- **Abbasiler** döneminde, **İmamlığın**, *Ebu Haşim*'in ölümüyle *Muhammet bin Ali bin Abdullah bin el-Abbas*'a, onun aracılığıyla **Abbasi** hanedanına geçtiğine inananlar için kullanıldı.

HAŞYET Ar. (***ḫaşyet***, korku; korkma) a. **Tarikat yolcusu**'nun, işlemiş olduğu **günahlar** nedeniyle ileride başına gelecekleri düşünerek **gönlünde** hissettiği acı ve üzüntü.

*Haşyet-ul-lah: **Tanrı** korkusu.

HATAİ a. **Hatayi**.

HATAYİ a. **Alevi-bektaşi** geleneğinde usta ve kutsal sayılan ozanlar sıralamasında yer alan *Şah İsmail*'in şiirlerinde kullandığı *mahlas*.

HATEM Ar. ***ḫātem***, mühür; yüzük; son) a. **Tarikat yolcusu**'nun, bütün **makamları** yaşayarak sona ermesi durumu.

*Hatem-i Cem, hatem-i Cemşid: *Sultan Cem*'in mührü.

*Hatem-i **enbiya**: **Hz. Muhammet** anlamında son *peygamber*.

*Hatem-i **pir**: **Hacı Bektaş Veli** anlamında son **pir**.

*Hatem-ün-**nübüvvet**: *Peygamberlik* işareti.

HAVA Ar. (***hevā***) a. **Sudur öğretisi**'ne göre, *önsüz-sonsuz* olarak algılanan ve **varlık** türlerini oluşturan **dört öğeden** biri (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dokuz** ya da **yedi gök** katından, **dört ana, dört anne** adıyla anılan ve **varlık** türlerinin oluşumuna katılan **toprak, su, hava** ve **ateş** oluştu; bunlardan da mineral, bitki ve hayvanlar **âlemi** ortaya çıktı.

Makalat ve **Vilayetname**'de, **Allah**'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler; tarikat kavmi** olan **zahitler; marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler**. Bu dört tür insan **dört kapı** ve **dört öğeyle** temsil edilir: **Ahitler, şeriat kapısı** ve **hava; zahitler, tarikat kapısı** ve **ateş; arifler, marifet kapısı** ve **su; muhipler, hakikat kapısı** ve **toprak**.

HAVALET Ar. (***ḥavālāt*** < ***ḥavāle***'nin çoğulu) a. **Tarikat** yetkilisinden izin alma, izin isteme.

HAVÂRİC Ar. (***havāric*** < ***ḫāric***'in çoğulu) a. **Hariciler**.

HAVAS Ar. (***ḫavāṣṣ***, ileri gelenler; bilginler < ***hass***'ın çoğulu) a. **Gönül bilgisi** yoluyla gerçeğe ulaşanlar, içi aydınlanmış olanlar.

*Havassu'l **has**: **Hasu'l-havas**.

HAVF Ar. (***ḫavf***, korku, korkma) a. 1- **Tanrı**'dan korkarak suç

sayılan eylemlerden, **günah**tan sakınma, kötülükten, eğrilikten kaçınma.

2- **Tarikat yolcusu**'nun **tarikat yolu**'nda, belli bir **aşama**ya yükselirken duyduğu endişe, ikircik.

*Havf-ul-lah: **Tanrı** korkusu.

HAVVA Ar. (*Havvâ'*, **Âdem**'in zevcesi) a. **Nefs-i kül.**

HAYÂ Ar. (*ḥayâ*, utanma, sıkılma) a. Yakışıksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma; kınanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma.

HAYAL Ar. (*ḫayâl*, zihinde tasarlanan, canlandırılan şey, düş) a. **Tanrı** dışındaki her şey.

*Hayal aşaması: **Nefs**in, maddi **âlem**le ilişkisini tümüyle kesmesiyle ulaşılan **mertebe**.

HAYDAR Ar. (*ḥaydar*, arslan) a. Cesur, yürekli anlamında **Hz. Ali**'nin lakabı.

*Haydar-ı **kerrar**: Tekrar tekrar saldıran anlamında *Hz. Ali* nitelemesi.

HAYDARİ Ar. (*ḥaydarî* < *Seyit Kutbettin Haydar*'ın adından) a. 1- **Dervişler**in giydiği kolsuz, yakasız, bele kadar inen, omuz başlarında üçgen biçimli birer parça bulunan bir tür üstlük.

2- **Haydarilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

*Haydari **taç**: **Hüseyni taç**.

HAYDARİLİK a. *Seyit Kutbettin Haydar*'ın [XIII. yy.] kurduğu, **Ali**'ye ve **On İki İmam**'a bağlılıkla belirgin, **dünya** ve **ahiret** nimetlerine ilgisizliği, geçici **varlık**lara bağımlılıktan kurtulmayı, ölümsüzlüğe ve **Tanrı**'ya ulaşmanın tek yolu olarak gören **tarikat**

(ANSİKL.)

-ANSİKL. **Haydariler**, başlarına **On İki İmam**'ı simgeleyen on iki dilimli bir külah giyerler; **Hz. Ali**'nin **kulu** kölesi olduklarının anısına kollarına halkalar, boyunlarına ise **tavk-ı haydari** adı verilen demir bir kolye takarlar.

HAYDARİYE Ar. (***haydariyye***) a. **Haydarilik.**

HAYAT Ar. (***hayat***, yaşam, yaşama) a. 1- **Tarikat yolcusu**'nu, dünya nimetlerinden ve **nefsi**nin arzularından koparan **ilahi tecelli.**

2- **Tarikat yolcusu**'nda, **ilahi nurun tecelli** edip **nefsi**n ölmesiyle başlayan **gönül** yaşamı, **Hak** ile yaşama olgusu.

HAYIR Ar. (***ḫayr***, iyilik, yarar) a. Var olan her şey.

*Hayır gecesi: **Hakk'a yürüyen**in **sırlanışı**nın üçüncü, yedinci ya da kırkıncı gecesinde yapılan **tören.**

HAYIRLI a. **Mürşit / dede** tarafından kimi hizmet **aşama**larında okunan **dua.**

*Hayırlı almak: Bir **hizmeti** yerine getirmek için **mürşit**'in / **dede**'nin **duas**ını almak.

*Hayırlı vermek: **Mürşit / dede dua** etmek.

HAYVAN Ar. (***ḫayvān***) a. Hayat.

HAZERAT Ar. (***ḥażerāt*** < ***ḥażret***'in çoğulu) *Hazerat-ı **hamse**: **Varlıkların, Tanrı**'da doğmalarından, doğup taşmalarından başlayarak, **insan-ı kâmil** durumuna gelinceye değin geçirdikleri beş **aşama, beş görünür olma hali.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu beş **aşama, beş görünür olma**; beş **varlık** alanını gösterir. Bunlar:

1- Hazret-i **gayb-ı mutlak**; henüz **Tanrı**'nın ad ve sıfatlarının **tecelli** etmediği **varlık** alanı.

2- **Âlem-i ceberut**; salt **ruhsal âlem**.

3- **Âlem-i melekut**; **ruhsal âlem**le maddesel **âlem** arasındaki geçiş **âlem**i.

4- **Âlem-i şehadet**; madde **âlem**i.

5- Mertebe-i **insan-ı kâmil**; olgun ve kusursuz insanlık **aşaması**.

HAZRET Ar. (***ḥażret***, ön, huzur) a. 1- **Hakk**'ın huzuru.

2- **Aşama**, **makam**, **mertebe**.

3- Din ve **tarikat** ulularının adları önüne *Farsça* tamlama kuralınca getirilen san.

*Hazret-i **ahadiyet**: **Tanrı**'nın **mutlak varlığı**.

*Hazret avlusu: *Hacıbektaş*'taki **Pirevi**'nde, **atlılar kapısı**'ndan girilen üçüncü ve en içerideki avlu.

*Hazret-i esmaiye: Hazret-i **vahidiyet**'ten sonra gelen ve onun mazharı durumunda olan **mertebe**.

*Hazret-i **Fatma ocağı**: **Meydan odası**'nda, giriş kapısının karşısında bulunan **ocak**.

*Hazret-i **gayb-ı mutlak**: **Hazerat-ı hamse** sıralamasında ilk sırada yer alan, henüz **Tanrı**'nın ad ve sıfatlarının **tecelli** etmediği **varlık** alanı.

*Hazret-i İbrahim'in ateşi: *Hz. İbrahim*'i ateşe attıran, *Babil*'in kurucu hükümdarı *Nemrud*'un *gazabı*.

*Hazret-i **Muhammet makamı**: Peygamberlik **makamı**.

*Hazret-i Nuh'un tufanı: **Sünnet**e bağlı olanları boğan **zahiri** ilimler.

*Hazret-i **Pir**: **Hacı Bektaş Veli**.

*Hazret-i **vahidiyet**: Hazret-i **ahadiyet**'ten sonra gelen ve onun mazharı durumunda olan **mertebe**.

HEYBET Ar. (***heybet***, saygıya dayanan korku) a. **Tanrı**'nın ce-

lal sıfatı ile kendi yüceliğini, ululuğunu, enginliğini gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın **gönl**ünde **tecelli** etmesi, görünmesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Heybet. **Tanrı**'nın **celal** sıfatıyla insanın **gönl**ünde görünüş alanına çıkmasıdır: **Tanrı**'nın, **gönül**de görünüş alanına çıkmasıyla insan, **gaybet** durumuna girer (kendinden geçer); **Tanrı**, **cemal** sıfatıyla insanın **gönl**ünde görünürse **üns** (sevinç) oluşur; heybet **gaybeti**, **üns** ayılmayı gerektirir.

HEYULA Ar. (***heyūlā'***, ilk madde < Yun. ***hyle***, madde) a. Zihinde düşünülen asıl biçim; kendisinde suretlerin göründüğü şey. **bâtın**.

HIDRELLEZ a. (***Hızır*** ve ***İlyas***'ın adlarından) 1- **Hızır** ve **İlyas** peygamberlerin her yıl buluştuklarına ve bu buluşma anısına doğanın yeniden canlandığına inanılan altı Mayıs günü. (ANSİKL.)

2- Bu günde yapılan **tören**.

-ANSİKL. Hıdrellez (altı mayıs) *halk takvimi*nde yazın başlangıcı kabul edilir.

Efsaneye göre, ölümsüzlük suyundan içen iki **ermiş** olarak algılanan **Hızır** ve **İlyas**, her yıl 5 mayısı 6 mayısa bağlayan gece buluşup doğaya can vermek üzere anlaşırlar; **Hızır**, bitkilerin ve bereketin, **İlyas** ise suların ve hayvanların koruyucusudur.

Her şeyin yeniden hayat bulduğu hıdrellez gecesinde, dilenen dileklerin gerçekleşeceğine, hastaların iyileşeceğine, uğursuzlukların sona ereceğine, kısmetlerin açılacağına inanılır.

HIRKA Ar. (***ḫırḳa***) a. **Pir emaneti** olarak algılanan ve **tarikata** girenlere ya da **tarikat yolu**'nda belli **aşama**lara varanlara özel **tören**le giydirilen, önü açık, düğmesiz, yakasız, kollu, geniş ve topuklara kadar uzanan bir giysi. (ANSİKL.)

*Hırka altında sultan: **Nefis**lerini baskı altına alan kimseler anlamında **dervişler**i nitelemek için kullanılır.

*Hırka altından **dünya**yı seyredenler: Olup bitenden habersizmiş gibi görünmekle birlikte, her şeyi neden ve sonuçlarıyla bilen **der-**

vişler.

*Hırka Dağı: *Hacıbektaş* ilçe merkezi yakınında bulunan ve **Hacı Bektaş Veli**'nin derin düşünceye dalarak **ruh**unu aydınlattığına inanılan dağ.

*Hırka giydirmek: Belli **hizmet** süresini dolduran **dervişe**, hırkasını giydirerek **aşama**sının yükselmesini sağlamak, bu yolla ona **icazet**, yetki vermek.

*Hırka giymek: Bir **derviş**, **hırka** kuşanarak **aşama**sını yükseltmek, bu yolla **aşama**sının gereği görevler için **icazet**, yetki almak.

*Hırka-i **fakr ü fena**: Yoksulluk ve yokluk hırkası.

*Hırka-i **iradet**: **Tarikat** için gerekli çabaları gösteren **mürit**'e giydirilen hırka.

*Hırka-i **settar**: "Örtücü giysi" anlamında **bektaşi** hırkası.

*Hırka-i **teberrük**: Yeni bir kimliğe bürünme anlamında, **tarikata** yeni girenlere giydirilen hırka.

*Hırkaya bürünmek: **Hırka giymek**.

-ANSİKL. Hırka, **mürşit**'le **müride** arasında manevi bağı simgeler, **dünya** nimetlerinden ve **nefs**inden sıyrılıp kurtulmayı anlatır; **pir emaneti** olarak algılandığı için kutsaldır ve içi **sır**la doludur; bu nedenle hırkaya, büyük saygı ve sevgi göstermek gereği vardır.

HIRKAPÛŞ Ar. + Fars. (***ḫırḳa-pūş*** < Ar. ***ḫırḳa*** ve Fars. ***pūş***, örten, giyen, giyinmiş) a. **Derviş**.

HIZIR a. Peygamber, bilge ya da **veli** kabul edilen, kurtarıcı kutsal kişi. (ANSİKL.)

*Hızır Balı: **Balım Sultan**.

*Hızır İlyas Bayramı: **Hıdrellez**.

*Hızır İlyas **kurbanı**: Yaşanan sevinçli bir olayın ya da bir dileğin yerine gelmiş olması anısına mayıs ayının altıncı günü yapılan **tören**; bu **tören** gereği **tığlanan kurban**.

*Hızır Nebi: Hızır.

*Hızır Nebi Bayramı: *İran Azerbaycanı*'nda şubat ayının ikinci haftasında kutlanan bayram.

*Hızır Nebi günü: 1- Hızır Nebi bayramının bir uzantısı olarak şubat ayının ikinci haftasıyla altı mayıs arasında kutlanan gün.

2- **Abdal Musa kurbanı.**

*Hızır orucu: Hızır Nebi günü ve **Abdal Musa kurbanı** öncesi tutulan üç günlük **oruç**.

*Hızır postu: Kimi bölgelerde **ibrikçi hizmet**ini temsil eden **posta** verilen ad.

-ANSİKL. **Anadolu** halk inancında Hızır, peygamber ya da **ulu** bir **ermiş** kabul edilir; ondan *"Hızır peygamber"*, *"Hızır Aleyhisselam"* ya da *"Hızır Nebi"* olarak söz edilir. Ölümsüzlük suyu içmiştir; zaman zaman **dünya**ya gelerek darda olanların yardımına koşar ve doğaya yeniden can verir. Halk arasında, üzerinde çiçeklerden yapılmış bir cüppesi bulunan, kırmızı pabuçlu, ak sakallı ve nur yüzlü bir yaşlı olarak betimlenir: Bastığı yerde güller, çiçekler açar; ekinler yeşerir, bülbüller ötmeye başlar; elini sürdüğü kişi dertlerden, uğursuzluklardan ve hastalıklardan arınır; ömür boyu sürecek bir bolluğa kavuşur.

HIZLI SEMAH **Çark semahı.**

HİCAP Ar. (***ḥicāb***, perde, örtü) a. **Tarikat yolcusu**'nun, *tanrısal* gizemlere ulaşmasını engelleyen her türlü dünyevi **varlık**, ilişki.

HİCRET Ar. (***hicret***, göç, sefer) a. **Tarikat yolcusu**'nun **nefs**inden sıyrılarak **gönül**e, **gönül**den **sır**ra, **sır**'dan **ruh**a, **ruh**tan **Hakk**'a **göç etmesi**.

HİDAYET Ar. (***hidāyet***, doğru yola girme) a. **Hak yolu**'na girme, **tarikatı** benimseme.

*Hidayete ermek: **Hak yolu**'na girmek, **tarikatı** benimsemek.

HİKMET Ar. (***ḥikmet***) a. 1- **Hakk**'a uygun düşen söz.

2- *Ahmet Yesevi*'nin [- 1166], **yesevilik** yolunu anlatan şiirlerine **müritl**erince verilen ad.

3- **Yesevilik**'i benimsemiş **dervişl**erin, **yesevi** yolunda söyledikleri şiirlere verilen ad.

HİLAFET Ar. (***ḫilāfet***, birinin yerini tutma) a. **Halifelik**.

HİLAFETNAME Ar. - Fars. (***ḫilāfetnāme*** < Ar. ***ḫilāfet*** ve Fars. ***nāme***, mektup) a. **Mürşit** ya da **pir** tarafından, belirli bir **aşama**ya yükselen **dervişler**e verilen **icazet**, yetki belgesi.

HİMMET Ar. (***himmet***, çalışma, çabalama, gayret) a. 1- Olgunlaşmak için **gönlün Hakk**'a yönelmesi.

2- **Ermişler**in, **varlık** ve olayların doğal düzenini ve işleyişini etkileme, dilediklerini yerine getirme gücü.

HİZMET Ar. (***ḫidmet***, vazife'den) a. **Mürit**'in, **nefs**ini arındırmak ve **Tanrı yolu**'nda ilerlemek için bir **mürşit**'in yönetiminde belirli görevleri yerine getirmesi, **tarikat adap** ve **erkân**ına ilişkin eğitim alması. (ANSİKL.)

*Hizmet erleri: **Cem**'deki **on iki hizmet**in sahipleri.

*Hizmet görme **erkânı**: Bir hizmetin yerine getirilmesi sırasında yapılan **tören**.

*Hizmet görmek: Bir hizmeti yerine getirmek.

*Hizmet sahibi: **Cem**'deki **on iki hizmet**ten her birinin sorumlusu.

*Hizmet **semahı**: Oynanması zorunlu **semahlar** sıralamasında yer alan ve bir hizmetin görülmesi sırasında oynanan **semah**.

*Hizmetleri **mühürlemek**: Hizmetleri yerine getirmiş olmak.

-ANSİKL. **Bektakişilik**'te, **on iki post** sayısınca **on iki hizmet** vardır; bu hizmetler, **Ali** soyundan gelenlerin adları anısına kuruludur.

HİZMETÇİ a. **İznikçi**.

HİZMETÇİLİK a. **İznikçilik**.

HORA Fars. (***ḫōr*** < ***ḫār*** < ***ḫōrden***, yemek içmek) *Hora geçirmek: Yemeği yemek.

*Hora geçti: Yenilen yemeğin hoşa gittiğini belirtmek için söylenir.

HORASAN (Bugünkü *Doğu İran*'ı, *Afganistan*'ın kuzeybatısını ve *Türkmenistan* çöllerinin güney bölümünü içine alan bölgenin eski adı)

*Horasan **çerağı**: On iki **çerağ**dan, **pir postu**'nun yanında bulunan, üç fitilli büyük **çerağ**. (ANSİKL.)

*Horasan **erenleri**: *Horasan*'dan yetişip gelen ve **Anadolu** insanına manevi **rehberlik** eden **dervişler**.

*Horasan **pir**leri: Horasan **erenleri**.

*Horasan **postu**: **On İki post** sıralamasında ilk sırada yer alan ve birinci **hizmet** olan **cem** başkanlığı **hizmet**ini temsil eden, **dede**nin, **baba**nın ya da **mürşit**'in oturduğu **post**.

*Horasan **tacı**: **Horasani taç**.

-ANSİKL. Horasan **çerağı**, on iki **çerağ**ın en büyüğü durumundadır. Başı **bektaşi tacı** biçiminde olan Horasan **çerağ**ının üst kısm-ı, on iki dilimli olup **On iki imam**'ı, alt kısmı dört bölümlü olup **dört kapı**yı simgeler. Horasan **post**unun yanında bulunan bu **çerağ**ın üç fitili vardır: Bunlardan biri **Allah**'ı, değerleri **Muhammet** ve **Ali**'yi gösterir. Bu nedenle Horasan **çerağı**, **Allah - Muhammet - Ali** birliğine bir değinme olarak algılanır ve **Hacı Bektaş Veli yol**unun bir ışığı kabul edilir; önce bu **çerağ** uyandırılır.

HORASANİ Fars. (***horāsānī*** < *Horasan*'ın adından) *Horasani **taç**: Dört terkli **derviş tacı**.

HORASANLI s. **Horasan** kökenli olan

*Horasanlı **postu**: **Horasan postu**.

HU Ar. (***hû*** < ***hüve***, o'dan) a. **Tanrı** anlamında **zikir** sözcüğü. (ANSİKL.)

*Hu çekmek (demek): **Tanrı**'nın adını anmak.

*Hu-**keşan**: "**Hu**" çekenler anlamında, eskiden yeniçeri ortalarında bulunan **bektaşi dervişlere** verilen ad.

-ANSİKL. Hu, **Tanrı**'nın yetkinliğini, yüceliğini, ululuğunu ve aşkınlığını dile getirir.

HUDA Fars. (***ḫudā*** < ***ḫod-āy***, kendi gelen) a. **Hüda**.

HULK Ar. (***ḫulḳ***) a. Huy.

HULLE Ar. (***hulle***) a. Cennet giysisi.

*Hulle **donu**: **Keramet** gösteren **ermiş**'in **ruh**unun büründüğü **zarf**.

*Hulle-i **Âdem**: **Âdem** *peygamber*'in giysisi; incir yaprağı.

HULUL Ar. (***ḫulūl***, bir şeyin, diğer bir şeye girmesi) a. **Tanrı**'nın insan biçiminde görünüş alanına çıkması; **Tanrı**'nın maddesel ve bedensel **kuluyla** birleşmesi, birleşerek cisimleşmesi. (ANSİKL.) [1]

*Hulul etmek: **Tanrı** bir **kul**unda cisimleşmek. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1], [2] **Tarikat** inancında ilke olarak her **varlık**, *tanrısal* gerçeğin bir görüntüsüdür; bu kapsamda **evren**, **Tanrı**'dan başka bir şey değildir. İnsanın seçkinliği ve onurluluğu, manevi nitelikleriyle *tanrısal* gerçeği en iyi yansıtmasından gelir; bu nedenle **Tanrı**, önce **Ali**'ye, sonra **imamlara** ve öteki **şia ulularına** hulul etti. Hulul düşüncesinin en saygın temsilcisi, "**Tanrı**'nın kendisine hulul ettiği" anlamında **Enelhak** (*Ben* **Tanrı***'yım*) diyen *Hallac-ı Mansur*'dur. Giderek yaygınlaşan hulul düşüncesi, **vahdet-i vücut** akımının kökleşmesine yol açtı.

HULULİ Ar. (***ḫulūlī***) a. **Hululilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HULULİLİK a. **Evren**in **ruh**unun **Tanrı** olduğunu, **Tanrı**'nın **evren**deki varlıkların biçimine büründüğünü ya da insan bedenine girerek cisimleştiğini, görünüş alanına çıktığını öne süren akımların ortak adı.

HULULİYE Ar. (*ḥulūliyye*) a. **Hululilik**.

HUMHANE Fars. (*ḫumhāne*, meyhane < *ḫum*, şarap küpü ve *hāne*, ev) a. 1- **Tanrı** aşığının **kalbi**.

2- **Tekke**.

HUMİSTAN Fars. (*ḫumistān* < *ḫum*, şarap küpü ve *-istān* < *-sitān*, yer adı yapmaya yarayan ek) a. **Humhane**.

HUMS Ar. (*ḫums*, beşte bir) a. Harp ganimetlerinden, madenlerden, definelerden ve yıllık kazançtan artan maldan, **beytülmale** ve **seyyitler**e ayrılan *beşte bir* oranında mal.

HURDENAME Fars. (*ḫurdenāme*) a. **Hacı Bektaş Veli**'ye ait olduğu kabul edilen bir yapıt.

HURUF Ar. (*ḥurūf* < *ḥarf*'in çoğulu) a. **Hurifilik**'te *tanrısal* **sır**ları gizleyen; anlamlandırılmasıyla *tanrısal* **sır**ların çözümüne aracılık eden işaretler.

HURUFİ Ar. (*ḥurūfī*) a. **Hurufilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HURUFİLİK a. *Fazlullah Hurufi*'nin kurduğu, **Tanrı**'yı, insanı ve genel olarak varlığı harfler ve sayılarla açıklayan **tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Hurufilik, öncelikle harflerin önemi ve onların sayılar-

la ilişkisi üzerinde durur: İnançlarını ve yükümlülüklerini **Arap** abecesinin 28 harfi ve **Fars** abecesinin 32 harfiyle yorumlar. Hurufilere göre, *tanrısal* sırlar harf ve sayılarda gizlidir; harf ve sayıların gerçek anlamları açığa çıkarılabilirse *tanrısal* **sırlar** çözüme kavuşturulmuş olur.

Hurufilik anlayışında **Tanrı**, harflerle seslerden oluşur; bu kapsamda varlığın özünü kuran harflerle seslerdir; harflerin içerdiği seslerin görünüş alanına çıkmasıyla **varlık** türleri oluşur. Ses insanda söz olarak gerçekleşir; harfler dile aktarılınca söz niteliğini kazanır; bu durum ses aracılığıyla harflerin **mana âlem**inden madde **âlem**ine geçmesi olarak algılanır ve "*oluş*" böylece gerçekleşir.

İnsan **evren**in özeti olması nedeniyle onun yüzü **hakikat**in aynasıdır. İnsanın yüzündeki doğuştan gelen **yedi çizgi (hutut-ı ebiye) yedi göğü**; yine yüzündeki sonradan oluşan **yedi çizgi (hutut-ı ümmiye)** *yer*i temsil eder. Bu on dört çizgiyle bu çizgilerin insan yüzünde bulundukları on dört yerin toplamı *yirmi sekiz*dir: *Yirmi sekiz* harf **Tanrı**'yı gösterir; insanda görünen ve konuşan **Tanrı**'dır.

Hurufilik'te, bütün **varlık**lar *insana*, bütün insanlar ise *peygamber* ve **imam**a bağlıdır. Nasıl *peygamberlik* **Hz. Muhammet**'le en yüce ve son noktaya ulaşmışsa tıpkı bunun gibi **imamlık** da **Hz. Ali**'yle olgunluğa ulaşmıştır; **Ali**'nin soyundan gelenler bu olgunluğu sürdürür.

İmam *Hasan Askeri*, **zahir imamlar**ın sonuncusudur; ondan sonra **gayb dönem**ine girilir; gizli **imam** dönemi **(gayb dönemi)** *Mehdi*'yle başlar ve *Mehdi* de *Fazlullah Hurufi*'dir.

XIV. yy'ın sonlarında ortaya çıkan hurufilik, *İran*, *Azerbaycan*, *Irak*, **Anadolu** ve *Rumeli*'de taban buldu; *İran*'da siyasal güçlüklerle karşılaşan hurufiler, *Osmanlı* topraklarına sığındı: *Fazlullah*'ın baş **halife**si *Bektaşi Tekkesi*'ne sığınarak, **tarikat**ını buradan yönlendirmeye çalıştı.

HÛT Ar. (***hūt***) a. **Burç**lar sıralamasında yer alan ve sırt sırta iki balıkla sembolize edilen **burç**; balık burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kay-

naklanan bir "*burç insanı*"dır; hût, bu "*burç insanı*"nın, organik yapının ilk biçimlenişini anlatan ayaklarını temsil eder.

HUTÛT Ar. (***ḫuṭūṭ*** < ***ḫaṭṭ***'ın çoğulu) a. İnsan yüzünde bulunan, **gök**leri ve *yer*i temsil ettiğine inanılan çizgiler. (ANSİKL.)

*Hutût-ı **ebiye**: **Hurufilik**'e göre, insanın yüzünde bulunan ve doğuştan gelen, **gök**leri temsil ettiğine inanılan yedi çizgi.

*Hutût-ı **ümmiye**: **Hurufilik**'e göre, insanın yüzünde bulunan ve sonradan oluşan, **yer**i temsil ettiğine inanılan yedi çizgi.

-ANSİKL. İnsan **baba çizgiler** olarak algılanan hutût-ı ebiye ile **ana çizgiler** olarak algılanan hutût-ı ümmiye'nin birleşmesinden oluşur.

HUZUR Ar. (***ḫuẓūr***, hazır bulunma) a. **Tanrı**'nın ya da yüce bir kişinin karşısında bulunma.

HÜCCET Ar. (***hüccet***) a. İnsanı **hakikat**e ulaştıracak olan **delil**.

*Hüccet-ul-lah (**Tanrı**'nın delili): **Hakk**'ın **halk** üzerindeki **delili** anlamında **insan-ı kâmil**.

*Hüccet-ül-islam: **İmam** Gazali.

HÜCRE Ar. (***hücre***) a. **Çileevi**.

HÜDA Fars. (***ḫudā*** < ***ḫod-āy***, kendi gelen) a. **Tanrı**.

HÜDA Ar. (***hüdā*** < ***hidāyet***, doğru yola girme) a. Doğru yolu gösterme, doğru yola gitme.

HÜKEMA Ar. (***ḫükemâ'*** < ***hakim***'in çoğulu) a. Bilgeler.

HÜMA Fars. (***hümâ***) a. **Anka.**

HÜMAY Fars. (***hümây***) a. **Anka.**

HÜNKÂR Fars. (***ḫudâvendgâr***'dan) a. Kutsal **evliya, veli** anlamında **Hacı Bektaş Veli**'ye verilen unvan.

*Hünkâr **Hacı Bektaş Veli dolusu**: İçki.

HÜSEYNİ Ar. (***ḥüseynî*** < **Hz. Muhammet**'in torunu, **Ali**'nin **Fatma**'dan olan ikinci oğlu *Hüseyin bin Ali*'nin adından) a. *İmam Hüseyin* **yolunu** benimsemiş kimse, topluluk.

*Hüseyni **taç**: Kubbesi on iki dilimli, alt bölümlü dört parçalı **derviş** başlığı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Hüseyni **tacın** kubbesindeki on iki dilim, **On İki İmam**'ı; alt kenarındaki dört parça ise **dört kapı**'yı simgeler.

HÜSN Ar. (***hüsn***, güzellik) a. **Kemâl.**

*Hüsn-i **hulk**: Huy güzelliği.

*Hüsn-i **mutlak**: **İlahi kemâl, mutlak kemâl.**

HÜSNA Ar. (***hüsnâ***) s. En güzel, çok güzel

I

IS a. Bir şeyi elinde bulunduran kimse, sahip.

IŞIK Ar. (*'āşık*'tan) a. **Derviş.**

İ

İBADET Ar. (*'ibādet*, tapma) a. **Niyaz** (ANSİKL.)

*İbadet meydanı: **Meydan.**

-ANSİKL. **Sünnilik**'te ibadet, **şeriat**'ın koyduğu ilkelere uymaktır: **Namaz, oruc, zekât, hac** ve **tevhit** gibi *İslam*'ın beş koşulu ibadet kavramı altında toplanır.

Alevilik-bektaşilik'te ibadet **niyaz** olarak algılanır. Şeriat'ın koyduğu ilkeler, **tarikat yolcusu**'nun doğru yolu bulması, kötülüklerden arınması ve olgunlaşması için bir ilk basamak durumundadır; **dört kapı** sıralamasında ilk sırada yer alır (**şeriat kapısı**); kötülüklerden, eksikliklerden arınan, yeterince olgunlaşan ve **şeriat kapısını aşama** olarak geride bırakan **tarikat yolcusu** için, **şeriatın** koşullarına uyma gereği yoktur.

İBADİ Ar. (*'ibādî* < Abdullah bin el-İbat'ın adından) a. **İbalilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

İBADİYE Ar. (*'ibādiyye*) a. **İbadilik.**

İBADİLİK a. *Abdullah bin el-İbat* tarafından kurulan, siyasal ve dinsel nitelikli bir **haricilik mezhebi** kolu.

İBÂHE Ar. (*ibāḥe*, mubah kılma, helal kılma, bir işin yapılıp yapılmamasını serbest kılma) a. Dinsel yasaklar ve haramlar karşısında kendini özgür görme, serbest hissetme.

İBÂHET Ar. (*ibāḥet*, serbest kılma) a. **İbahe.**

İBAHİ Ar. (*ibāhī*, her şeyi mubah sayan) a. **İbahiye** yanlısı olan kimse, topluluk.

İBAHİYE Ar. (*ibāhiyye*) a. İslam dininin yasaklar ve haramlar konusundaki hükümlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan **bâtını** akımların ortak adı.

İBLİS Ar. (*iblīs*, şeytan) a. **Nefs.**

*İblis ve **Âdem**: *Ebubekir* ve **Ali**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İblis, **Hz. Âdem**'e **secde etmediği için Tanrı**'nın huzurundan kovuldu ve rahmetinden uzaklaştırıldı. **İblis**, bencillik ve kibir yolunu yeğlerken **Âdem**, **şeytana** uyduğu için suçunu kabul edip özür diledi ve alçakgönüllülük yolunu seçti. Tıpkı bunun gibi *Ebubekir*'den de **Ali**'ye **secde etmesi** istendi; ama *O* bunu dinlemedi; bencil bir tutum takındı, kibirlendi. Bu nedenle *Ebubekir* iblis; **Ali**, **Âdem** olarak algılanır oldu.

İBN Ar. (*ibn*) a. Oğul.

*İbn-i vakt, İbn-ül-vakt: Zamanın değerini ve denetimini bilen.

İBNİ Ar. (*ibn*) a. **İbn.**

İBRİKÇİ a. **İbriktar.**

İBRİKÇİLİK a. **İbriktarlık.**

İBRİKTAR Ar. - Fars. (*ibrik-dār* < Ar. *ibrik* ve Fars. *-dār*, tutan) a. **Ali** soyundan *Selman* adına kurulan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan temizlik için ibrikle su dökme işini yürüten görevli.

İBRİKTARLIK a. **İbriktar** olmanın gereklerini yerine getirme; **ibriktarın** işi, görevi.

İCAZET Ar. (*icazet*) a. 1- İzin.

2- **Dedelik, babalık** ya da **rehberlik** yapacak olanlara **mürşit** tarafından verilen belge.

*İcazet almak: 1- Bir yere gitmek, bir işi yapmak ya da bir görevi yerine getirmek için **tekke** yetkilisinden izin almak.

2- Bir **hizmet**e giren ya da bir **hizmet aşama**sını tamamlayan **tarikat yolcusu**, özel bir **tören** ve giyim - kuşamla ilgili **hizmet** için yetki almak.

3- **Dedelik, babalık** ya da **rehberlik** yapacak olan **derviş, mürşit**ten belge almak.

*İcazet **tercümanı**: Bir yerden ayrılırken okunan **tercüman**.

*İcazet vermek: 1- **Tekke** yetkilisi, bir yere gitmek, bir işi yapmak ya da bir görevi yerine getirmek için birine izin vermek.

2- Bir **hizmet aşamasını** tamamlayan ya da bir **hizmet**e giren **tarikat yolcusu**'na, özel **tören** ve giyim - kuşamla ilgili **hizmet** için yetki vermek.

3- **Mürşit, dedelik, babalık** ya da **rehberlik** yapacak olana belge vermek.

İCAZETNAME Ar. + Fars. (*icazet-nāme* < Ar. *icazet* ve Fars. *nāme*, mektup) a. **Mürşit** tarafından **dedelik, babalık** ya da **rehberlik** yapacak olanlara verilen izin belgesi.

İÇ a. **Bâtın.**

*İç **kurbanı**: **Görgü cemi**ne ya da **görgü cemi**nde **tığlanan kurban**a verilen ad.

*İçe kapanmak: İnzivaya çekilmek.

İÇEL (*Akdeniz Bölgesi*'nde il) *İçel Kırtıl **semahı**: **Mengi**.

İÇERİ s. **Bâtın**la ilgili olan.

*İçeri **kurbanı**: **Görgü cemi**ne ya da bu **cem**de **tığlanan kurban**a verilen ad.

*İçeri **semahı**: Yaşlılar tarafından bir **ibadet** havası içinde oynanan, olgunluğu, pişmişliği simgeleyen bir **semah**.

İÇKİ a. **Mürşit**'in **tarikat yolu**'na, **Tanrı yolu**'na ilişkin uyarısı.

İÇREK s. **Bâtın**la ilgili, **bâtın**a ilişkin olan.

İHLAS Ar. (*iḫlāṣ* < *ḫulūṣ*, gönül temizliği) a. 1- Yalansız riyasız sevme.

2- *Özün söze, sözün öze* uyması durumu; özünü arındırma, ikiyüzlü olmama.

3- Tutum ve davranışlarda **Tanrı**'nın **rızası**nı gözetme.

İHSAN Ar. (*iḥsān*) a. 1- İyilik etme.

2- Bağışta bulunma, bağışlama.

3- Bağışlanan şey, bahşiş.

İHTAR Ar. (*iḫṭār*) a. **Düşkün** olana verilen uyarma cezası.

İHTİLAM Ar. (*iḫtilām*, düş azması) a. **Sırrı, ehil** olmayan birine verme konusunda acele etme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İhtilam, bir suçtur; bu suçu işleyenin **ahdi**nin yenilenmesi gerekir.

İHVAN Ar. (*iḫvān* < *aḫū*, kardeş'in çoğulu) a. **Tarikat** üyeleri; **canlar**.

İHYA Ar. (*iḥyā'*, yeniden canlandırma) a. **Tarikat yolu**'nda **gönül**leri diriltme, **gönül**leri **gönül bilgisi**yle doldurma.

*İhya gecesi: **Tekke**lerde **ayın**lerin yapıldığı gece.

İKİLİK a. **Varlığı Hakk**'tan ayrı bir şey gibi görme. (ANSİKL.)

*İkilik duygusu: İnsanın kendisini **Tanrı**'dan ayrı hissetmesi.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında ikilik, **birlik**'e ulaşılması için aşılması gereken bir olgudur. İkilik, **Tanrı**'ya ortak koşma, **Tanrı**'dan başkasına **ibadet** etme anlamını taşır.

Fiziksel **dünya**, **Hakikat**'in yokluktaki bir yansımasıdır; ikilik duygusu, **Tanrı**'nın varlığı gerçeğini saklayan bir örtü durumundadır; bu örtü nedeniyle insan kendisini **Tanrı**'dan ayrı hisseder ve çevresine de öyle bakar. Ancak bu görünen bir ayrılıktır; özünde insan ve **evren**, **Tanrı**'nın tezahürleridir; bu nedenle insan kendi içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşmeye çalışan bir gerçek varoluş kıvılcımı taşır; **gerçek varlık**'ta **birlik**'e ulaşma eğilimi, kendisini kendi "**ben**"iyle mücadele içine sokar; "**ben**", **birlik**'in olanaklı olabilmesi için fethedilir; "**ben**" ve ikilik duygusu'nu aşmak için yapılan bu mücadele, ancak **aşk** gücüyle başarılabilir.

İKİNCİ (Birinciden sonra gelen) *İkinci çağ: **İmamlar** ve **veliler** çağı.

*İkinci doğum: **Tarikata** girme, bir **mürşite** bağlanma.

*İkinci **pir**: **Balım Sultan**.

İKRAR Ar. (*İḳrār*) a. **Tarikata** girmek için verilen söz.

*İkrar alma **töreni**: İkrar **ayini**.

*İkrar almak: **Mürşit** ya da **dede**, **tarikata** giren **canın** verdiği sözü, yaptığı açıklamayı dinlemek.

*İkrar **ayini**: **Bektaşilik**'e girmek için düzenlenen büyük **tören**; **yola** giriş **töreni**. (ANSİKL.)

*İkrar-**bend**: **Alevi** olmamasına karşın, **Ali** ve **On İki İmam** sevgisini içinde duyan, söz vererek, içini dökerek **Hacı Bektaş Veli yoluna** bağlanan kimse.

*İkrar-**bend** olmak: **Alevi** olmamasına karşın, söz vererek içini dökerek **tarikat yolu**'na bağlanmak.

*İkrar bozmak: İkrardan dönmek.

*İkrar etmek: Söz vererek, içini dökerek **tarikat yolu**'na girmek.

*İkrar kırmak: İkrardan dönmek.

*İkrar **kurbanı**: İkrar **ayini**.

*İkrar tazelemek: **Görgüden geçerek ruhsal** açıdan temizlenmiş olmak.

*İkrar **töreni**: İkrar **ayini**.

*İkrar verme **erkânı**: İkrar **ayini**.

*İkrar vermek: **Tarikata** girmek için söz vermek; **tarikata** girdikten sonra **yol**'un bütün kurallarına uyacağını üstlenmek.

*İkrara çağırmak: İkrarı alınacak **canı**, ikrar **ayinine** davet etmek.

*İkrardan dönmek: **Tarikata** girerken verdiği sözden vazgeçmek; ikrarını inkâr etmek; ikrarından dönerek en büyük suçu işlemek.

*İkrarı alınmak: İkrar ettirilerek **yola** kabul edilmek.

*İkrar-ı iman: **Talip**'in iradesinin, **mürşit**'in **rıza**sında yok olması.

*İkrarı kırmak: İkrardan dönmek.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında, iki büyük **tören** vardır: Bunlardan ilkine ikrar **ayini**, diğerine **ayin-i cem** denir. Bu iki büyük **tören**, tam bir yaygınlık göstermese de beşerden on kola ayrılır. "**Bahçeden gül koklamak**" adı altında toplanan: 1- **Cuma töreni**; 2- **Tekkeye adanan kızlar töreni**; 3- **Mücerret babalar töreni**; 4- **Balım Sultan töreni** ve 5- **Tekvin töreni**, özünde birer ikrar **ayini**dir ve ikrar **ayini**nin kolları olarak algılanır.

"**Bahçeden gül koparmak**" adı altında toplanan: 1- **İlk vusul töreni**; 2- **Kızlar (bakireler) töreni**; 3- **Babalar töreni**; 4- **Asâ töreni**; ve 5- **Dört kapı töreni**, özünde birer **ayin-i cem töreni**dir ve **ayin-i cem**'in kolları olarak algılanır.

İkrar **ayini**, **bektaşilik**'e girmek için düzenlenen ilk büyük **tören**dir; bu **tören**den geçmeyen bir kimsenin **yola girme**, **bektaşi** olma olanağı yoktur.

İkrar **ayini**, **bektaşi** olmak isteyen **istekli**nin dileğini açıklaması, isteğini bir aracıyla **tarikat** yetkilisine ulaştırması **töreni**dir.

Bektaşi olmak isteyen **talip**, önce bir **rehber** bulur; **tarikat**a girmek için gerekli genel işlemleri ondan öğrenir.

Talip'in isteğini, dileğini öğrenen, düşüncelerini, amacını anlayan **rehber**; durumu, **tekke**nin en büyük yöneticisi olan **baba**'ya bildirir ve **yola** alınmasının uygun olduğunu önerir. **İstekli**, bir süre denenir; uygun bulunması durumunda, kendisini yetiştirmekle görevlendirilen kimselerden **nasip alır**.

Daha sonra **rehber**, öncülük ettiği **talip**'e, **tekke** kurallarına uygun olarak bir **tarikat abdesti** aldırır: Ardından iki rekât **namaz** kılınır. Bu işlemleri, **talip**'in beyaz **kefen**e sarılması izler; **kefen**e sarılan **talip** *bir bakıma ölmüştür* ve *yeni bir inanç dünyasında yeniden dirilecektir*.

Beyaz **kefen** içindeki **talip**'e şu **telkin verilir**:

"**Erenler meydanı**nda, **pir** *huzurunda* **mürşit**'*ine teslim-i rızada oldun mu? Yalan söyleme, haram yeme, livata ve zina etme, elinle koymadığın bir şeyi alma, gözünle her gördüğünü söyleme....* **Allah - Muhammet - Ali, On İki İmam, hanedan-ı ehlibeyt**'*e iman ettin mi, kaza ve kadere bel bağladın mı? Bunun ikisini bir bilip gece ve gündüz gönlünde* **Allah - Muhammet - Ali**'yi **mürşit**'*in aracılığıyla bir bildin mi?* **Hak** *dediğimizi* **hak, batıl** *dediğimizi* **batıl** *bildin mi,* **Tarikat-ı Naciye**'*den olup Cafer-i Sadık'ın* **mezhebi***ni* **hak** *tanıdın mı,* **tevellâ** *ve* **teberra**'*yı kıldın mı? Bu ikrardan dönersen huzur-u mahşer'de yüzün kara olsun mu?* **Allah - Muhammet - Ali**, *Hünkâr* **Hacı Bektaş Veli** *ikrarında sahip-kadem eyleye hu...*"

Telkin'in ardından **tığbent**'i boynuna takılan talip, **meydan**'a alınır; **şeriat, tarikat, marifet** ve **hakikat kapılarını** temsil eden **erenler**e tek tek selam verilir ve her selam verişte bir adım ilerlenir; böylece, **dört kapı**dan girmiş kabul edilir.

Mürşit, sağ elini **talip**'in iki omuzu arasına koyarak ilgili ayeti okur; boynundaki **tığbent** çözüldükten sonra kulağına, "*Girme, girme, dönme, dönme...* **Eline, beline, diline** *sağ ol,* **mürşit**'*in* **Muhammet, rehber***in* **Ali**", *der*; **kefen** çıkarılır; böylece **talip**, yeniden dirilmiş, yeni yaşamına başlamış olur; **çerağlar** uyarılır; ortalık pırıl pırıl olur. **Talip, mürşit**'ten başlayıp bütün diğer **post**ların önünde durur; önce eğilip **postu**, sonra **post**ta oturan **baba**'nın elini alarak avucunun içini öper; Ardından, **talip**'in **tekke**'ye adadığı **kurbanı tığlanır**; **sofra**lar kurulur, içkiler içilir, **nefes**ler okunur.

İLAHİ Ar. (*ilâhî*) a. Din ve **tarikat** konularında, ezgiyle söylenen bir şiir türü.

İLAHİ Ar. (*ilâhî*) s. 1- **Tanrı**'yla ilgili, **Tanrı**'ya özgü olan, *tanrısal.*

2- Ünl. "*Tanrım*" anlamında hitap sözü olarak kullanılır.

*İlahi Hakikat: **Tanrı**.

*İlahi kadeh: **Cam-ı ilahi**.

*İlahi tecelli: **Kul**un **gönl**ünde, **kalb**inde *tanrısal* **sır**ların belirmesi.

İLAHİYE Ar. (*ilāhiyye*, tanrıcılık) a. Her şeyin, *tanrısal* **birlik**'in içinde yer alması durumu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Tanrısal* **birlik**, bütün **varlık**ların özü ve kaynağıdır; **çokluk**, **birlik**'in çeşitli görünümlerinden başka bir şey değildir; her şey, *tanrısal* **varlığ**ın bir yönünü yansıtır; her şey *tanrısaldır*.

İLBAS Ar. (*ilbās*, giydirme, örtme) *İlbas-ı **hırka**: **Tarikat**ta, **aşama**sını tamamlayan **dervişe**, **aşama**sını yükseltmek için özel bir **tören**le **hırka** giydirme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hırka**, **dervişin mürşit**iyle daha yakın bağ kurduğunu ve başkalarını doğru yola çağırmaya yetkili olduğunu simgeler; **hırka** giydirilen **derviş**, yeni manevi **hal**lere kavuşur; eski alışkanlıklarından kopar; **Hakk**'ın makbulu olur.

İLHAM Ar. (*ilhām*, bildirme, haber verme) a. **Kul**un kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan **Tanrı** vergisi olarak **kalb**e atılan, **gönül**e doğan anlam, sezgi, bilgi (ANSİKL.)

-ANSİKL. İlham, **akıl** ve duyuların aracılığı olmaksızın, *tanrısal* gerçeklerin ve **sır**ların, **varlık** ve olayların içyüzünün, **veli**nin **gönl**üne doğması biçiminde algılanır; ancak, arınmış **gönül**lere iner; **akıl** ve duyu yanılgılarından uzak olduğu için, ilham'da aldanma ve yanılma payı yoktur.

İLİM Ar. (*'ilm*, bilme, bilgi) a. **Tarikat yolcusu**'nun, **gönül** yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde **Tanrı**'yı bulması.

*İlim şehri: *Tanrısal* **sır**lar **âlem**i.

*İlm el yakin: ilm-i yakin.

*İlm-i **bâtın**: Sezgiye dayalı bilim.

*İlm-i **esma**: **Tanrı**'nın adlarını ve sıfatlarını inceleyen bilim.

*İlm-i yakın: Kesin bilgi.

İLK (Önce yer alan, önce gelen) *İlk çağ: *Peygamberler* çağı.

*İlk **akıl**: İlk **zekâ**.

*İlk **vusul töreni**: "**Bahçeden gül koparmak**" adı altında toplanan **tören**ler sıralamasında ilk sırada yer alan ve **ayın-i cem**'in bir kolu durumunda bulunan **tören**.

*İlk **cevher**: **Cevher-i evvel**.

*İlk **zekâ (akıl)**: **Tanrı**'nın ilk ışığı.

İLLALLAH Ar. (*illâ-llâh* < *illâ*, -den başka ve ***Allah***) a. **Allah**'tan başka.

İMAM Ar. (*imâm*) a. 1- **Hz. Muhammet**'ten sonra onun vekilliğini üstlenen **halife**lere verilen san.

2- **Hz. Ali** ile soyundan gelen on bir kişiden her birine verilen san. (ANSİKL.)

*İmam Cafer Buyruğu: *İmam Cafer Sadık* [699-765] tarafından yazıldığı kabul edilen, dini-felsefi yapıt.

*İmam Hüseyin aşı: **Aşure**.

*İmam-ı zaman: Belli bir sürenin değil, bütün zamanların imamı anlamında *12. İmam Muhammet Mehdî* [870-878].

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'in temelini **imam** inancı oluşturur. **Hz. Ali**'yle başlayıp Mehdi'yle biten bu **imamların** sayısı on ikidir. **İmamın** varlığında dile gelen, biçimlenen inançlar, **tarikatın** özünü meydana getirir. **İmam**, üstün nitelikler taşıyan, **Tanrı**'ya yakın bir kimsedir; insan-üstü sayılan yetenekleri, yetkileri

vardır; onun görevi, yalnızca toplumu yönetmek değil, insanlarla **Tanrı** arasında bağlantı kurmaktır; yaptığı her şey **Tanrı** adınadır; bu nedenle **masumdur**, yani eylemlerinden sorumlu değildir; ölümsüzdür, yücedir, **uludur**. **İmamın** buyruklarını yerine getirmek, onun izinden ayrılmamak bir inanç gereğidir.

Alevilik-bektaşilik inancı **İmam**'la başlar; bağlanılan **On İki İmam**'ın ilki, en yüce doruğu **Ali**'dir.

İMAME Ar. (*'imāme*) a. **Sarık.**

İMAMET Ar. (*imāmet*) a. **İmamlık.**

İMAMEYN Ar. (*imāmeyn* < *imām*'ın ikili çoğulu) a. **Ermişlerin** oluşturduğu **rical ül-gayb** sıralamasında, üstten ikinci basamakta bulunan iki **imam.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Rical ül-gayb** sıralamasında ilk sırada yer alan **gavs** ya da **kutup** olarak adlandırılan **ermişin** sağında ve solunda bulunan bu iki **imam**; **gavsın**, madde ve mana **âlem**lerindeki olayları yönetmesine yardımcı olur. Her dönemin bir **kutbu** ve iki **imamı** vardır.

İMAMİ Ar. (*imāmī*) a. **Caferi.**

İMAMİYE Ar. (*imāmiyye*) a. **Caferilik.**

İMAMLIK a. **İmam** olma durumu; **İmam** olmanın gereklerini yerine getirme; **imamın** görevi.

İMAN Ar. (*īmān*, inanma, inan) a. **Gönül** yoluyla ulaşılan **Hakk**'a ilişkin anlam, sezgi, bilgi.

*İman-ı şahadet: **Allah** - **Muhammet** - **Ali** birliğine inanıp bunu **dille** açıklama, **gönülle** hissetme.

İMBİSAT Ar. (*inbisāṭ*, genişleme, yayılma, açılma) a. **Tarikat yolcusu**'nun, *tanrısal* **tecelli**ler ve lütuflar nedeniyle sevinç ve rahatlama **hal**ine girmesi.

İMTİHAN Ar. (*imtiḥān*, sınama, deneme) a. **Hakk**'ın **kulunu** denemek, sınamak için, onu olumsuz bir durumla karşı karşıya bırakması.

İNÂBE Ar. (*inābe*, pişman olma, dönme) a. 1- Görünür **günah**lardan öte, iç kusurlardan da arınıp **Tanrı**'ya yönelme; **halk**tan **Hakk**'a kaçma.

2- Bir **mürşit**'in **mürit**'i olma; bir **mürşit**'e bağlanma.

3- Manevi bir **hizmet**te bulunmak için bir **mürşit**'ten izin isteme.

*İnâbe almak: **Tarikat**a girmek için **mürşit**'in onayını elde etmek; **derviş** olmak.

*İnâbe vermek: **Mürşit**, **tarikat**a girecek olana **dervişlik** payesi vermek; **derviş** olmak.

İNÂBELİ a. **Mürşit**'ten onay alarak **tarikat**a girmiş kimse.

İNÂBET Ar. (*İnābet*) a. **İnâbe**.

İNAYET Ar. (*'ināyet*, iyilik, yardım, lütuf) a. **Hakk**'ın **kulu**nu kayırması.

İNKÂR Ar. (*inkār*, yalanlama) a. **Tarikat**a girerken verdiği sözü yadsıma.

İNSAN-I KÂMİL a. 1- **Derece derece** yükselerek **Hakk**'a ulaşan eksiksiz insan; olgun insan; yetkin insan. (ANSİKL.)

2- Bu insanla temsil edilen en olgun insanlık **aşaması**.

-ANSİKL. **Sudur** ve **tecelli** görüşlerine göre, var olan **âlem**lerin en aşağısı olarak algılanan bu **dünya**ya düşen bir **varlık**; önce canssız şey, sonra bitki, hayvan ve insan görüntülerinde ortaya çıkarak **devri**ni tamamlamaya çalışır; sonunda, insan-ı kâmil durumuna ulaşarak **Hakk**'a kavuşur; nasıl **mutlak varlık**'tan çıkarak bu toprağa indiyse bu kez de bu topraktan yükselerek aslına varmış olur.

İNTİBAH Ar. (***intibāh***, uyanma, uyanıklık) a. **Hakk**'ın, **kulu** harekete geçirmesi, zorlaması.

İNZİVA Ar. (***inzivā'***, tek başına yaşama) a. **Tanrı** düşüncesini daha içten ve derinden yaşayabilmek için, **günah** işleme ortamından uzak, ayrı yaşama. (ANSİKL.)

*İnzivaya çekilmek: **Günah** ortamı olarak algılanan *toplum yaşamından* koparak tek başına yaşamak.

-ANSİKL. Bu **dünya**ya ilişkin şeyler; **tarikat yolcusu**'nun, **Tanrı**'ya doğru ilerleyişini engelleyen etkenlerdir: **dünya** sevgisi ve **dünya**ya duyulan ilgiden sıyrılamadığı sürece **salik**, geçici **varlık**lar **âlem**inden kurtularak **vahdet**'e ulaşamaz. İnziva, **tarikat yolcusu**'na yükselme ve arınma sağlayan bir yöntem durumundadır.

Genelde iki şekilde anlaşılır ve uygulanır:

1- **Halk** içinde **Hakk**'la olmak; belli olgunluk **aşama**sına gelmiş **tarikat yolcusu** tarafından uygulanabilir; **tarikat yolcusu** toplumun içinde, işinde gücündeyken bile yalnızdır ve **Tanrı**'yla birliktedir; bu anlamda **dünya**da bir başınadır ve gariptir; her şey elinde olsa bile hiçbir şeyi yoktur.

2- **Dünya** nimetlerinden uzakta bir başına yaşama; **tarikat** yaşamına yeni girenler, yeterli olgunluk **aşama**sına ulaşamayanlar için bir yükselme ve arınma yöntemi durumundadır; daha çok, **tekke**lerde belli süreler için **çileevi**'nde geçirilen bir yaşama biçimidir.

İRADE Ar. (***irâde***, dileme, isteme / emir, buyruk) a. 1- **Hakk**'ın

çağrısına olumlu yanıt vermeyi gerektiren **gönül** sevgisi.

2- **Nefs**in isteklerine yüz çevirip **Hakk**'ın **rıza**sına yönelme.

İRADET Ar. (*irādet*, gönül isteği) a. Verilen bir sözü, içten gelen bir istekle yerine getirme; sözünde durma, sözünün eri olma.

*İradet getirmek: Verdiği sözü, içten gelen bir istekle yerine getirmek; sözünde durmak, sözünün eri olmak.

İRFAN Ar. (*'irfān*, bilme, anlama) a. 1- **Evren**in **sır**larını bilme, kavrama gücü.

2- **Uyarıcı**'dan (**mürşit**) alman bilgi; **gönül** yoluyla edinilen bilgi.

İRŞAT Ar. (*irşād*, doğru yolu gösterme, uyarma < *rüşd*) a. 1- **Mürşit**'in, **tarikat**a girecek **istekli**'ye gerekli bilgileri vererek onu aydınlatması, ona gidilecek yolu, uygulanacak yöntemi, sürdürülecek görevleri öğretmesi.

2- **Mürşit**'in **tarikat yolcusu**'na, **Tanrı yolu**'nda önderlik etmesi.

*İrşat etmek: 1- **Mürşit**, **tarikat**a girecek bir **istekli**'yi uyarmak.

2- **Mürşit**, **Tanrı yolu**'nda bir **tarikat yolcusu**'na önderlik etmek.

İSİM Ar. (*ism*) *İsm-i azam: "En büyük ad" anlamında insan.

*İsm-i Celâl: "En yüce ad" anlamında **Tanrı**.

İSLAM Ar. (*islām*) a. 1- **Hz. Muhammet** tarafından ortaya koyulan ve yayılan din.

2- Bu dinden olan kimse, topluluk.

3- s. Bu dinle ilgili, bu dine ilişkin olan.

İSM Ar. (***işm***, günah, suç) a. **Kalb**i rahatsız eden, **gönl**ü inciten şey.

İSMAİLİ Ar. (***ismāīlī*** < *Cafer-i Sadık*'ın oğlu *İsmail*'in adından) a. **İsmaililik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

İSMAİLİLİK a. *Cafer-i Sadık*'ın oğlu *İsmail* tarafından kurulan ve **imam**'ın yanılmazlığı temeline dayanan **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Ali**, *Hasan*, *Hüseyin*, *Zeynelabidin*, *Muhammet Bakır* ve *Cafer-i Sadık*'tan sonra gelen yedinci **imam** konusunda **şiiler** arasında anlaşmazlık çıktı: Bir bölümü *Musa Kâzım*'ın **imam**lığını tanırken, bir bölümü *İsmail*'in **imamlığı**nı benimsedi.

İsmaililik adını alan, bu kesime göre **imamlık**, *İsmail*'den sonra oğlu *Muhammet Mektum*'a ondan da oğlu *Muhammed Habip*'e geçti; bu üç **imamın imamlıkları** gizliydi; *Habip*'ten sonra gelen *Ubeydullah Mehdi*'yi izleyen **imamlar** yeniden açığa çıktı.

Sebiye (yedicilik) olarak da bilinen İsmaililik'te temel görüşler, üç grupta toplanabilir:

1- **İmamlar**, insanların en yücesi ve **Tanrı**'nın **halife**sidirler.

2- **İmamlar** gizlidir, ancak koşullar gerektirdiğinde açığa çıkarlar.

3- **Tanrı**'nın ışığı **imam**ın özünde olduğundan **imamlar** yanılmazdır ve **günah**sızdır; hiçbir davranışından sorumlu tutulamaz.

İSMAİLİYE Ar. (***ismāīlliyye***) a. **İsmaililik**.

İSNAAŞERİYE Ar. (***işnā-'aşeriyye*** < ***işnā-'aşer***, on iki ve ***-iyye***) a. **Caferilik**.

İSPAT Ar. (*işbāt*, gösterme) a. **Tarikat yolcusu**'nun, kötü eylem ve davranışlarını yok ederek yerine iyilerini koyması.

*İspat-ı **mahz** (kesin kanıtlama): Kavramların görünüşteki anlamlarından sıyrılıp derinliğine inerek "sadece **Tanrı** vardır" deme; **Tanrı** varlığının özünü anlama.

İSTEKLİ a. **Talip**.

İSTİDRAC Ar. (*istidrāc*, yavaş yavaş, adım adım ilerleme < ***derece***) a. **Hakk**'ın makbul **kul**u olduğu savında olan inançsız ya da *günahkâr* bir kişide görülen olağanüstü durum.

İSTİVA Ar. (*istivā'*, birbirine denk olma < ***sevā'***, eşitlik) a. 1- **Tanrı**'nın görünüş alanına çıkmasından başka bir şey olmayan görünen geçici **evren**le görünmeyen **Tanrı** özünün eşitliği, özdeşliği.

2- Kendi varlığında *tanrısal* olanı gören, en yüksek olgunluk **aşaması**; istiva **makamı**.

3- Bu aşamaya ulaşmış **ermiş** kişi.

*İstiva **makamı**: İstiva.

İŞRAK Ar. (*işrāk*, aydınlatma, ışıklandırma, parlatma) a. **Ruh**un eğitilmesi ve olgunlaştırılmasıyla kazanılan iç aydınlığıyla **gayb âlem**inde gizli olanın kavranılması.

İŞTİRAK Ar. (*iştirāk*, ortak olma < ***şirket***, ortaklık) *İştirak **kurbanı**: Kimi yörelerde **Abdal Musa Kurbanı**'na verilen ad.

İZAFİ Ar. (*izāfī*, görece) *İzafi **âlem**: **Gayb-ı izafi**.

İZNİKÇİ a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan **cemevi**'nin temizliği işini yürüten görevli.

İZNİKÇİLİK a. **İznikçi** olmanın gereklerini yerine getirme; **iznikçi**'nin işi, görevi.

İZZET Ar. (*'izzet*, ululuk, yücelik) a. **Gönül bilgisi**yle donanarak kazanılan **ruh** yüceliği, **gönül** olgunluğu.

K

KAADİYANİ Ar. (***kaadiyānī*** < *Mirza Ahmet Kaadiyan*'ın adından) a. **Kaadiyanilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

KAADİYANİLİK a. **On İki İmam**'ın sonuncusu *Mehdi*'yle *Hz. İsa*'nın kendi varlığında yeniden ortaya çıktığını ileri süren, *Mirza Ahmet Kaadiyan* tarafından kurulan **mezhep**.

KAB Ar. (***kāb***, uzaklık ara, mesafe) *Kabe **kavseyn** (iki mızrak uzunluğunda): **Hakk**'a ulaşmayı engelleyen bir ölçü olarak algılanan **Tanrı**'yla insan arasındaki uzaklık. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnsan **gönlü**, **Tanrı**'nın **tecelli ettiği** yerdir: Kendini **Hakk**'a vererek **cezbe**ye kapılan biri için kabe kavseyn, **Tanrı**'ya kavuşmayı önleyen bir engel durumundadır; **Tanrı yolu**'nda bir **tarikat yolcusu**, bu uzaklığın ötesine geçemezse **Tanrı**'dan uzak kalmış kabul edilir; **insan-ı kâmil**, bu uzaklığın ötesine geçerek **Tanrı**'yla "*bir*" olur.

KÂBE Ar. (***ka'be***, *Hicaz*'da, *Mekke*'de *Harem-i Şerif*'in ortasında yer alan kutsal yapı) a. İnsanın **gönlü**; **gönül**.

KÂBETULLAH Ar. (***ka'bet-ul-lāh*** < ***ka'be*** ve ***Allāh***) a. **Kâbe**.

KABZ Ar. (***ḳabż***, ruhun teslim alınması; ölme) a. **Bast** halinde bulunan **tarikat yolcusu**, **edebe** aykırı bir **hal** ve harekette bulunduğunda bunun manevi cezası olarak **kalbe** gelen sıkıntı durumu.

*Kabz ü **bast** (açılıp kapanma, daralıp genişleme): **Tarikat yolcusu**'nun kabz durumundan **bast** durumuna ya da **bast** durumundan kabz durumuna geçmesi.

KADEM Ar. (***ḳadem***, adım, ayak) a. Uğur.

*Kadem (kademler) getirmek: Uğur getirmek; uğurlu gelmek.

KADERİ Ar. (***ḳaderī***) a. **Kaderiye** yanlısı kimse, topluluk.

KADERİYE Ar. (***ḳaderiyye***) a. **Tanrı**'nın insana **akıl**la birlikte bir de yapabilme gücü verdiğini ve onu davranışlarında özgür bıraktığını ileri süren *islami* inanç akımı.

KADIN a. Bilgisizliği, katılığı yüzünden gerçekliğe ulaşamayan, olduğu gibi kalan erkek.

KADINCIKEVİ a. **Balımevi**.

KADİM Ar. (***kadim***) s. Eski, ezeli.

KADİR Ar. (***ḳādir*** < ***ḳudret***, güç, takat) s. "Her şeye gücü yeten" anlamında **Tanrı**'nın sıfatı.

*Kadir-i **mutlak**: **Tanrı**.

KAFDAĞI a. Dünyayı çepeçevre kuşattığına inanılan efsanevi dağ.

KAFES Ar. (***ḳafeś***) a. İnsanın bedeni; beden. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Ruh**, kuş; beden kafestir.

KAF Ü NUN (*Arap* abecesinin "*k*" ve "*n*" harfleri) a. **Tanrı**'nın yaratma eylemini başlatan "**kün**" (ol) buyruğunu anlatan "*k*" (*kaf*) ve "*n*" (*nun*) harflerinin birlikte söylenişi.

KAHVECİ a. Kimi yazmalara göre, **meydan**'da *Ebu'l-Hasan Şâzelî*'yi temsil eden ve konuklara kahve pişirip sunan **derviş**.

*Kahveci **postu**: Kimi yazmalarda, **on iki post** sıralamasında gösterilen *Şeyh Şâzelî* **makamı**.

KALENDER Fars. (***ḳalender***) a. **Derviş**.

KALENDERHANE Fars. (***ḳalender-ḫāne*** < ***ḳalender***, derviş ve ***ḫāne***, ev) a. **Dervişler**in kaldıkları, yiyip içtikleri ya da geçici olarak konakladıkları **tekke**.

KALENDERİ Fars. (***ḳalenderī***) a. **Dervişlik**.

KALENDERİ Fars. (***ḳalenderī*** < *Kalender Yusuf Endülüsi*'nin adından) a. **Kalenderilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

KALENDERİLİK a. **Hacı Bektaş Veli**'nin çağdaşı *Kalender Yusuf Endülüsi* tarafından kurulan, **gönül** zenginliğini her şeyin üstünde tutan, *tanrısal* bir varlık olan insanın dünyaya bağlanmadan her türlü kuralın dışında, gösterişe önem vermeden yaşaması gerektiğini savunan bir **tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat**ın *beş temel koşulu* vardır:

1- **Kalp** temizliği.

2- **Nefs**in tinselliği.

3- **Dünya** pisliklerinden arınma.

4- **Zekât**larla yaşayarak sürekli dolaşma.

5- **Tanrı**'nın beğenisine ulaşabilmek için kesin ve kati bir sadelik uygulama.

Kalenderlik'i asıl geliştiren *Şeyh Cemalettin Savi* [Öl. 1233] oldu. Doğu düşüncesinden geniş ölçüde etkilenen kalenderilik, *Mısır*, *İran*, *Irak* ve *Orta Asya*'da yandaş buldu.

Saç, sakal, bıyık ve kaşlarını tıraş eden **kalenderiler**, yün ya da at kılından dokunmuş sade giysiler giyerdi; boyun, kulak, bel ve bileklerinde halkalar bulunurdu; toplumun dinsel değerlerini, geleneklerini ve göreneklerini fazlaca önemsemezlerdi; **Ali**, *Hasan*, *Hüseyin*, **Muhammet** ve **Fatma** sevgisi bütün sevgilerin üzerindeydi.

Kalenderiler, toplumun geniş bir kesimiyle çelişen düşünce ve uygulamaları nedeniyle **ehl-i sünnet** kadar ılımlı **şiilerin** de tepkisine neden oldu.

KALENDERİYE Fars. - Ar. (***ḳalenderiyye*** < Fars. ***ḳalender*** ve Ar *-iyye*) a. **Kalenderilik.**

KALIP Ar. (***ḳāleb*** ya da ***ḳālib***, dış görünüş, biçim) a. Vücut, beden, gövde.

*Kalıbı değiştirmek (dinlendirmek): **Hakk'a yürümek.**

KALLÂŞ Ar. (***ḳallāş***, çevrenin tepkisine aldırmadan keyfince yaşayan, berduş) a. **Dünya** nimetleriyle ilgisini kesen, **hal** sahibi kimse.

KALP Ar. (***ḳalb***) a. **Gönül.**

*Kalp kıblesi: **Meydan.**

KAMBER Ar. (***kanber*** < **Hz. Ali**'nin kölesi *Kanber*'in adından) a. Yolculuk sırasında, **dedelerin** günlük işlerini gören kimse.

*Kamber Ali Sultan postu: **Atacı postu.**

KAMBERİYE Ar. (***kanberiyye***) a. **Bektaşi babalarının**

kuşaklarına taktıkları, sadakatle **hizmet**, vefa ve bağlılık ifade eden, *necef* ya da **hacıbektaştaşı**ndan yapılmış, yumurta biçimli ortası delik taş. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Ali**'nin kölesi *Kanber*'i ya da *Hz. Ali*'nin atının göğüs kösteğini simgelediği kabul edilen kamberiye, alt ve üst tarafından işlemeli gümüş ya da altından birer rozetle süslüdür. Sivri tarafında madeni bir halka bulunur; kordon biçiminde ve her iki ucu halkalı kuşağın bir ucu kamberiyenin halkasına geçirilir; kuşak bele sarıldıktan sonra kamberiye, kuşağın diğer ucundaki halkadan geçirilerek belde, önde duracak biçimde ayarlanır.

KAMER Ar. (***ḳamer***) a. **Ay**.

KAMERİ Ar. (***ḳamerī***) s. **Ay** ile ilgili, **Ay**'a ilişkin olan.

KÂMİL Ar. (***kāmil***) s. Olgunluk **aşama**sına ulaşmış olan, üstün bir **aşama**da bulunan, olgun.

*Kâmil insan: **İnsan-ı kâmil**.

KÂMİLE Ar. (***kâmile*** < ***kâmil***'in dişili) s. Olgunluk **aşama**sına ulaşmış olan, üstün bir aşamada bulunan, olgun.

KÂMİLLİK a. **Kâmil** olma durumu; olgunluk.

KÂMİLİYE Ar. (***kāmiliyye***) a. Ebû Kâmil tarafından kurulan bir **şii tarikat**.

KAN a. Dört büyük **melek**'ten rızkları bölüştüren *Mikail*'in simgesi.

*Kan almak: Küçük aptestini yapmak.

*Kan etmek kanun etmemek: **Tarikat**a yeni âdet sokmamak.

*Kanını içine akıtmak: **Cezbe** ve **vecd hal**lerini içinde saklamak, coşku ve taşkınlık biçiminde dışarı vurmamak.

KANAAT Ar. (*ḳanā'at*) a. Elde bulunanla yetinme, **gönlü** zengin ve tokgözlü olma, aşırılığa kaçmama, tutkuya kapılmama. (ANSİKL.)

*Kanaat taşı: **Meydan taşı**.

-ANSİKL. Bir insanın yücelmesi, olgunlaşması için bütün tutkularından arınması gerekir; bu da ancak kanaat'la olur.

KANTARA Ar. (*ḳanṭara*, köprü) a. **Ahiret**'e geçmek için bir köprü olarak algılanan bu **dünya**.

KANUN Ar. (*ḳānūn*, egemenlik, güç) *Kanun çerağı: **Horasan çerağı**.

*Kanun-ı evliya çerağı: **Horasan çerağı**.

KAPI a. 1- **Gönül kıblesi** olarak algılanan **meydan**'ın girişi. (ANSİKL.) [1]

2- Bir **makam** olarak algılanan belli yükselme **aşaması** (ANSİKL.) [2]

*Kapı eşiği: **Eşik**.

-ANSİKL [1]. **Alevilik-bektaşilik**'te kapı kutsaldır: "*Bilim ilinin kapısı*" **Ali** olduğundan, **Hz. Ali**'yi simgeler; ona arka dönülmez, **eşiğ**ine basılmaz. Kapının iki kanadı *Hasan*'la *Hüseyin*'i, üstü **Hz. Muhammet**'i temsil eder.

-[2] **Bektaşilik**, **dört kapı** üzerine kuruludur.

1- **Şeriat kapısı**,

2- **Tarikat kapısı**,

3- **Marifet kapısı**,

4- **Hakikat kapısı**.

Bu **dört kapı**, dört yükseliş **aşama**sını gösterir; biri tamamlanmadan ötekine geçilemez.

KAPICI a. Kimi bölgelerde **gözcü**ye verilen ad.

KAPICILIK a. Kimi bölgelerde gözcülük **hizmet**ine verilen ad.

KARA a. **Hz. Fatma**'yı simgeleyen renk.

*Kara post: **Türbedar postu**.

KARACA AHMET (**Hacı Bektaş Veli**'nin **müritler**inden *Şeyh Karaca Ahmet* [XVI. yy.]) a. Karaca Ahmet Sultan **postu**: Kimi bölgelerde **gözcü postu**na verilen ad.

KARADONLU CAN BABA (**Alevi-bektaşi** şiirlerinde adı geçen kutsal kişi) *Karadonlu Can Baba **postu**: **Türbedar postu**.

KARAKAZAN a **Pirevi**'ndeki büyük aş kazanı. (ANSİKL.)

*Karakazan **hakkı**: **Dergâh**'ın yeme içme giderlerini karşılamak için yılın belli günlerinde ya da **baba**'nın uygun gördüğü bir dönemde, **tarikat**a bağlı **canlar**dan toplanan bir tür vergi.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te karakazan kutsaldır. Söylenceye göre bu kazan, **Hacı Bektaş Veli**'nin kardeşi *Menteş* tarafından *Moğol Hanı*'nın çadırından alındı.

KARİB Ar. (***karîb***) s. Yakında bulunan, yakın.

KARMATİ a. **Karmatilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

KARMATİLİK a. *Hamdan bin Karmat* tarafından kurulan, **İsmaililik mezhebi**nin bir kolu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Karmatiler**, *Cafer-i Sadık*'ın torunu ve *İsmail*'in oğlu *Muhammet*'in ölümünden sonra yeni bir **imam** tanımazlar; *Muhammet Mehdi*'yi beklemenin gerekliliğini savunurlar. Onlara göre, sekizinci **imam** olamayacağını simgeleyen **yedi** sayısı kutsaldır: **Gök**ler ve yer, **yedi** kattır; insanın bedeni iki el, iki ayak, sırt, iki kulak, iki burun deliği ve ağız olmak üzere **yedi** bölümden oluşur.

KARTAL (Güçlülüğün ve yüceliğin sembolü yırtıcı kuş) *Kartal semahı: *Hacıbektaş* yöresinde yaygın olarak oynanan bir **semah**.

KASEM Ar. (*kasem*) a. Yemin, ant.

*Kasem etmek: Yemin etmek, ant içmek.

KAŞAĞI a. **Dervişler**in kendi sırtını kaşımakta kullandığı, uzun saplı, ucu el biçiminde tırtıklı bir araç. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşiler** tırnakla kaşınmayı uğursuzluk sayarlar; bu nedenle kaşağı kullanmak gelenektendir. Kaşağılar, genellikle 35-40 cm boyundadır; tahtadan, kemikten ya da fildişinden yapılır.

KAVİS Ar. (*kavs*, yay, eğri) a. **Devir öğretisi**'ne göre, **varoluş çemberi**'ni oluşturan kavs-i **nüzul** (**alçalan eğri**) ve kavs-i **uruç** (**yükselen eğri**)'tan her biri.

*Kavs-i nüzul: **Devir öğretisi**'ne göre, **varoluş çemberi**'nin ilk yarısını oluşturan, **âlem-i gayb**'dan (kutsal kökenden) **âlem-i şuhud**'a (duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabilir varlıklar dünyası) inen varlığın, önce cansızlar, sonra bitkiler, en sonunda da hayvanlar ve insanlar biçiminde görünür duruma gelirken çizdiği varsayılan yarım daire.

*Kavs-i uruc: **Devir öğretisi**'ne göre, **varoluş çemberi**'nin

ikinci yarısını oluşturan, aslına dönmek isteyen insanın **âlem-i şuhud**'dan, **âlem-i gayb**'a yükselirken çizdiği varsayılan yarım daire.

KAVLİ Ar. (*ḳavlī*) a. **Kavliler**'den olan kimse, topluluk. *Kavli kolu: **Kavliler**.

KAVLİLER a. Kılıç kuşanmayan, asker olmayan; doğruluk, bağlılık ve sözünde durma ilkelerine göre davranan **ahilik** kolu.

KAVSEYN Ar. (*ḳavseyn*, iki kavis < *kavs*'in ikili çoğulu) a. 1- **Kabe kavseyn**.
2- **Devir öğretisi**'ne göre **varoluş çemberi**'ni oluşturan iki yarım daire (**kavs-i nüzul** ve **kavs-i uruc**).

KAYGUSUZ (Asıl adı *Alaettin Gaybi* olan, **alevi-bektaşi** edebiyatının kurucularından *Kaygusuz Abdal*) a. Kaygusuz (Abdal) **postu**: **Nakip postu**.

KAYLULE Ar. (*ḳaylūle*, öğle uykusu; şekerleme) a. Uyuyormuş görüntüsü altında, **gönlün** *tanrısal* gizlere açılması yoluyla varlıkta başkalığın ve **çokluğun** ortadan kalkması durumu.

KAZAK (örgüden üst giysisi) *Kazak çıkartılmak: **Düşkün edilmek**.

KAZANÇ (Elde edilen çıkar, yarar) a. Bir **talip**'in bir başka **talip**'le **musahip olmak** isteyip onunla dostluk etmesi.

KAZAYAĞI a. 1- Köy **alevileri** ve özellikle **tahtacılar** arasında üç parmakla gösterilen ve **Allah** - **Muhammet** - **Ali** üçlemesini temsil ettiğine inanılan işaret.
2- Bu işareti taşıyan takı.

KEBAİR Ar. (***kebā'ir***) a. Büyük günahlar.

KEBİR Ar. (***kebîr***) s. Büyük, ulu, yüce.

KEBİRE Ar. (***kebîre*** < ***kebîr***'in dişili) s. Büyük, ulu, yüce.

KEBİRE Ar. (***kebîre***, ***kebîr***) a. Adam öldürme, zina gibi büyük suç; büyük **günah**.

KEFEN Ar. (***kefen***, ölüyü sarmak için kullanılan beyaz bez) a. **Alevilik**'e kabul **tören**inde, ikinci doğuşu, yeniden doğuşu simgelemek üzere **talip**lere giydirilen beyaz bezden sade giysi.

KEFENPUŞ Ar. + Fars. (***kefen-pūş*** < Ar. ***kefen*** ve Fars. ***pūş***, giyen, giyinmiş ya da örten) s. Kefenli.

KELAM Ar. (***kelām***) a. 1- Söz.
2- Konuşma.
*Kelam-ı nefsi: İçten konuşma.

KELAMİ Ar. (***kelāmî***) s. 1- Sözle ilgili.
2- **Kuran**'la ilgili.
*Kelami **mezhep**ler: Söze önem veren **mezhep**ler.

KELAMULLAH Ar. (***kelām-ul-lāh*** < ***kelām*** ve ***Allāh***) a. 1. **Tanrı** sözü.
2- **Kuran**.

KELİME Ar. (***kelime***) a. **Tanrı**'nın sözü.
*Kelime-i **şahadet**: **Alevilik-bektaşilik**'in koşullarından biri olan; *"Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden*

abdühû ve resûlühü, Ali'yyün veliyullah" cümlesi. (ANSİKL.) [1]

*Kelime-i **tayyibe**: **Gönül** alıcı söz, güzel söz.

*Kelime-i **tevhit**: "*Lâ-ilâhe illallah; Muhammedün resûlullah, Ali'yyün veliyullah*" cümlesi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1], [2] Kelime-i **şahadet** ve kelime-i **tevhit**'te, **alevilik-bektaşilik**'le **sünnilik** arasındaki fark; **sünnilik**'te söylenen cümlelerin sonuna eklenen ve "*Ali, Tanrı'nın velisidir*" anlamına gelen "*Ali'yyün veliyullah*" cümleciğidir.

KEMAL Ar. (***kemāl***, erginlik, olgunluk, yetkinlik) a. 1- **Nefs**in isteklerinden, **dünya** nimetlerinden sıyrılma, arınma durumu.

2- **Tarikat yolu**'nda **aşama aşama** yücelme **hali**.

*Kemal **aşaması**: **Hakikat** bilgisine ulaşma **makamı**.

*Kemal-e ermek: 1- **Nefs**in isteklerinden, **dünya** nimetlerinden sıyrılmak, arınmak.

2- **Tarikat yolu**'nda **aşama aşama** yücelmek.

3- Kemal **aşama**sına ulaşmak.

KEMER Fars. (***kemer***) a. **Tarikat yolu**'nda belli bir **aşama**ya yükselen **derviş**'in beline özel bir **tören**le bağlanan ve **Ali**'ye, **Pir**'e bağlılığı simgeleyen kuşak. (ANSİKL.)

*Kemer bağlamak (kuşatmak): Manevi olgunluk ve bağlılık işareti olarak, belli **aşama**ya yükselmiş **derviş**in beline özel bir **tören**le kuşak dolamak.

*Kemer-i hidayet: **Ali yolu**na, **tarikat**a, **pir**e bağlılığı simgeleyen kemer.

-ANSİKL. **Hz. Ali**'den kaldığına inanılan ve kutsal olarak algılanan kemer; 12-14 cm eninde ve 275-300 cm boyunda, yünden örme bir kuşaktır. Genellikle koyu kırmızı ya da vişne çürüğü renginde olan kemerin kenarları; şeritler halinde, çeşitli renklerde çizgilidir. Baş tarafında, deriye dikilmiş tokalar vardır. Üçgen biçiminde ve işlenmiş olan uç kısmı, kalın bir kaytan şeklinde 30-40 cm uzar; ve bele dolanan kısmın

arasına sokularak kemerin bele tespit edilmesini sağlar.

Derviş ve **uyarıcılara**, özel bir **törenle tekbirlenerek** bağlanan kemer, **alevi-bektaşi** inancına göre önce **Hz. Ali** tarafından **On İki İmam**'a verildi; sonra elden ele **Hacı Bektaş Veli**'ye kadar geldi.

KEMERBEND Fars. (***kemerbend*** < ***kemer***, kuşak ve ***bend***, bağ, bağcık) a. **Derviş**.

KEMERBEST Fars. (***kemerbest*** < ***kemer***, kuşak ve ***best***, düğüm) a. 1- Kemer kuşanmış **derviş**.

2- **Tığbent**.

3- **Tığbent**'e atılan ve **eline - beline - diline** sahip olmayı simgeleyen üç düğümden her biri.

4- Yeni evlenen kızın beline bağlanan ve **Hz. Ali**'nin oğulları *Hasan* ve *Hüseyin*'le birlikte on yedi yakınına taktığı söylenen **kemeri** simgeleyen kuşak. (ANSİKL.)

*Kemerbest olmak: **Kemer** kuşanmış olmak.

-ANSİKL. Yeni evlenen kızların beline bağlanan kuşak, çarpana tezgâhlarından dokunur ya da çuha üzerine yapılır; üzeri, boncuk, para, pul ve çılkaklarla bezelidir. Üzerindeki on iki büyük sikke **On İki İmamı**; yanlarındaki kırk çılkak, **dört kapının kırk makamını**; uçlarına doğru dikilen ve göz olarak algılanan iki büyük düğme *Hasan* ve *Hüseyin*'i simgeler.

Kemerbest, geline düğün günü takılır; kırk gün ya da bir yıl kullanıldıktan sonra sandığa kaldırılır; ancak çok özel günlerde bağlanır.

KEMERBESTE Fars. (***kemerbeste*** < ***kemer***, kuşak ve ***beste***, bağlanmış, düğümlenmiş) a. **Kemerbest**.

*Kemerbeste olmak: **Kemerbest** olmak.

KEMERGÂH Fars. (***kemergāh***, kemer yeri < ***kemer***, kuşak

ve ***gāh***, yer) a. **Bel.**

KENZ Ar. (***kenz***, hazine) a. *Tanrısal* gizler dünyası.

*Kenz-i **mahfi** (gizli hazine): **Tanrı**'nın, **evren**in yaratılmasından önceki gerçekliği; **Tanrı**'nın ilk durumu; bilinmeyen ilk neden.

KERAMET Ar. (***kerāmet***) a. 1- *Peygamberlik* savıyla bir ilgisi olmaksızın **velilerde**, **ermiş**lerde görüldüğüne inanılan olağanüstü durum.

2- Bu durumda olan **velilerin**, **ermiş**lerin gerçekleştirdiklerine inanılan olağanüstü eylem.

KERBELA (*Irak*'ta, *Bağdat*'ın güneybatısında, *İmam Hüseyin*'in şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu kent) a. Kerbela **meydanı**: **Alevi meydanı** sıralamasında yer alan, Kerbela olayını anma **töreni**.

*Kerbela olayı: **Hz. Muhammet**'in kızı **Fatma**'yla **Halife Ali**'nin oğlu *Hüseyin* ve yandaşlarının; *Emevi halifesi Yezit* (1)'in askerleri tarafından Kerbela'da öldürülmeleri [680].

KEREM Ar. (***kerem***) a. Bağış, yardım.

*Kerem etmek: Bağışta, yardımda bulunmak.

*Kerem-i **Ali**, kerem-i **evliya**: **Hz. Ali**'den, **evliya**lardan yardım istemek için söylenen dilek sözü.

KERİM Ar. (***kerīm***) s. 1- Kerem sahibi olan.

2- Kutsal, ulu.

KERRAR Ar. (***kerrār*** < **kerr**, vazgeçtiği şeye yeniden yönelme) s. Savaş sırasında, geri çekildikten sonra yeniden saldırıya geçen.

KESME a. 1- Cem'de, **cemaat** huzurunda suçlanan **cana**, suçunun kanıtlanması durumunda, **dede** tarafından ceza biçilmesi.

2- **Tığlama.**

*Kesme kesmek: Suçlanan **cana**, suçunun kanıtlanması durumunda **dede** tarafından ceza biçilmek.

KESMEK f. **Tığlamak.**

KESRET Ar. (*keşret*, çokluk, bolluk) a. Gerçek **varlıklar** alanı olarak algılanan bu **dünya**da; şeylerin, **Tanrı**'nın dışında ve O'ndan ayrı olarak bilinen, görünen çokluk yönü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Masiva** olarak tanımlanan **Tanrı**'nın dışındaki her şey kesret'i oluşturur. **Varlıklar**, **Tanrı**'dan ayrı ve salt yaratılmış şeyler olarak algılandığında kesret'i (çokluğu); **Tanrı**'nın tecelli ettiği şeyler olarak algılandığında ise **vahdet**'i (**birliği**) gösterir. Sıradan insanlar, **varlıklar** alanında kesret'i, **arifler** ise kesret'te **vahdet**'i (**birliği** ya da **Tanrı**'yı) görür.

KEŞAN Fars. (*keşān* < *keş*, çeken, katlanan) a. Çekenler, katlananlar.

KEŞİF Ar. (*keşf*, gizli, saklı ya da bilinmeyen bir şeyi bulma, ortaya çıkarma) a. **Tarikat yolu**nda; gizli, örtük ve perdelenmiş durumda bulunan *tanrısal* gerçeği açığa çıkarma. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat** inancına göre, **Tanrı** katında seçkin bir yeri olan **tarikat yolcusu**; **Tanrı**'nın kendine bağışladığı esin kaynağıyla sıradan insanlara kapalı olan gerçekleri kavrayabilir; bu durumda **Hakk**'la arasındaki perde ortadan kalkar.

Tarikat yolcusu'nun, gizli **hakikati** açığa çıkarması üç **aşama**da gerçekleşir:

1- **Akıl**'ın kesin kanıt kullanarak, **Tanrı** hakkında kesin bilgi sahibi olması (**muhadara-ilm el-yakin**);

2- Açıklama ve bilim yoluyla bilme (**mükâşefe-ayn el yakin**);

3- **Tanrı** vergisi olan bir esinle aracısız bilme (**müşahede-Hakk ül-yakin**).

KEŞFİ Ar. (***kesfī***) a. **Keşfiye**'yi benimsemiş kimse, topluluk.

KEŞFİYE Ar. (***keşfiyye***) a. 1- **Keşfi**, **akıl**, duyu gibi bilgi yollarından biri olarak kabul edenlere verilen genel ad.

2- *Seyit Kâzım el-Hüseyni* tarafından kurulan; insan sezgisinin, **aklın** kavrama gücünü aşan ve akla gizli kalan gerçekleri kavrayabileceğini ileri süren bir **mezhep**.

KEŞKÜL Fars. (***keşkūl***) a. Gezgin **dervişler**in kullandığı, genellikle hindistancevizi kabuğundan yapılan, iki ucundan geçen zincirle omuzda ya da kolda taşınan yemek kabı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Keşkül, az ve sade yiyeceklerle yetinerek **nefs**i terbiye etmenin ve manevi zenginliğe ulaşmanın bir aracı olarak algılanır. Keşkül'e **keşkülüfukara** da denmesi, fakirliği çağrıştırmış ve gezgin **dervişler**in, dilenerek keşkül'le para topladıkları yorumuna yol açmıştır.

KEŞKÜLÜFUKARA Fars. (***keşkūl-i fuḳarā'*** < **keşkūl** ve **fuḳarā'**) a. **Keşkül**.

KETEN Ar. (***kettan***) a. **Tahtacı** kadın giyiminde başa örtülen, kenarları pul ve oyalarla süslü, beyaz renkte, büyük ve ince baş örtüsü.

KEVN Ar. (***kevn***) a. 1- Sonradan oluşma, meydana gelme.

2- Var olma, **varlık**.

3- **Dünya**.

KEVNEYN Ar. (***kevneyn*** < ***kevn***'in ikili çoğulu) a. Madde **âlemi** ile ruh **âlemi**.

KEVSER Ar. (***kevşer***) a. 1- **Cennet**'te bulunduğuna inanılan ırmak ya da havuz. (ANSİKL.)

2- Bu ırmak ya da havuzun suyunu simgeleyen ve **ayin-i cem**'de içilen **şerbet**.

3- **Tarikat yolu**'nda, *tanrısal* vergi ile kazanılan **hakikat bilgisi**.

-ANSİKL. İnanca göre, kevserin suyu buzdan soğuk, baldan tatlıdır; **saki**si **Ali**'dir; içenler, bir daha asla susamaz.

KIBLE Ar. (***kıble***, namaz kılarken dönülen **Kâbe** yönü) a. İnsanın yöneldiği, *tanrısal* gerçeklere ulaştığı, "**Tanrı'nın evi**" anlamında **gönül**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnanca göre kıble beştir:

1- **Ten kıblesi; meydan taşı.**

2- **Kalp kıblesi; meydan.**

3- **Akıl kıblesi; çerağ, post, mürşit.**

4- **Fehim kıblesi; çerağ tahtı.**

5- **Can kıblesi; Tanrı**'nın lütfu.

KILAVUZ a. **Rehber, mürşit.**

KILIÇ a. Kimi **ocaklar**da **alacadeğnek**'e verilen ad.

KIRAT (*Köroğlu*'nun kır donlu atının adından) *Kırat **semahı***: 16-18 kişiyle oynanan bir **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kırat **semah**ında, ellerin önce biri, ardından diğeri ritmik olarak havaya kalkar; el inerken göğüs hizasında durur; avuç açık, parmaklar kapalıdır. **Yeldirme** bölümünde, eller birbirine paralel öne

doğru uzatılır. İleri yürüyüşlerle **semah** sürer ve bir daire oluşturulur, **semahçılar** hem kendi ekseninde hem de daire çizgisi üzerinde hızlı dönüşler yapar.

KIRK a. **Kırklar**'ı, kırk **makamı** simgeleyen sayı.

*Kırk **abdal**: **Kırklar**.

*Kırk **makam**: **Alevi-bektaşi** inancına göre; **Hak** yolunda yürüyen **tarikat yolcusu**'nun geçmek zorunda olduğu manevi **aşamalar** olarak algılanan **dört kapıya** bağlı kırk alt **aşama**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Her kapıya bağlı on **makam** vardır:

-**Şeriat kapısının makamları**;

1- **İman** etme.

2- İlim öğrenme.

3- **İbadet** etme.

4- Haramdan uzaklaşma.

5- Ailesine yararlı olma.

6- Çevreye zarar vermeme.

7- *Peygamber*'in emirlerine uyma.

8- Şefkatli olma.

9- Temizliğe özen gösterme.

10- Yaramaz işlerden sakınma.

-**Tarikat kapısının makamları**;

1- **Tövbe** etme.

2- **Mürşit**'in isteğine uyma.

3- Temiz giyinme.

4- İyilik yolunda savaşma.

5- **Hizmetli** olma.

6- Haksızlıktan korkma.

7- Umutsuzluğa düşmeme.

8- İbret alma.
9- Nimet dağıtma.
10- Özünü fakir görme.
-**Marifet kapısının makam**ları;
1- **Edepli** olma.
2- Bencillik, kin, garezden uzak durma.
3- Mahrem olan şeylerden kaçınma.
4- Sabır gösterme.
5- Utanma.
6- Cömert olma.
7- İlim öğrenme.
8- Hoşgörü gösterme.
9- Özünü bilme.
10- Arif olma.
-**Hakikat kapısının makam**ları;
1- Alçak gönüllü olma.
2- Kimsenin ayıbını görmeme.
3- Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememe.
4- **Tanrı**'nın her yarattığını sevme.
5- Tüm insanları bir görme.
6- **Birliğe** yönelme ve yöneltme.
7- Gerçeği gizlememe.
8- **Manay**ı bilme.
9- **Sırr**ı öğrenme.
10- **Tanrı**'nın varlığına ulaşma.

KIRKBUDAK a. 1- **Horasan**'dan geldiğine inanılan ve kimi **tekkelerde meydan**'ın ortasında duran, kırk kollu ahşap **çerağ**; kırkbudak şamdanı. (ANSİKL.)

2- Kimi bölgelerde, **meydan**'daki en büyük **çerağa** verilen ad.

*Kırkbudak şamdanı: Kırkbudak.

-ANSİKL. Kırkbudak şamdanı, ancak kimi **tekkeler**de bulunur ve yalnızca **Nevruz** ve 10 **Muharrem töreni**nde kullanılır. İnanca göre; kırkbudak'ın ateşi **Horasan**'da yakıldı ve hiç sönmedi; bugün de için için yanmaya ve aydınlatmaya devam eder.

KIRKLAR a. **Gayb erenleri ululuk-ermişlik** sıralamasında yer alan, kim oldukları tam olarak bilinmeyen, ancak varlıklarına ve kutsallıklarına inanılan kırk kişilik **evliya, ermiş** topluluğu. (ANSİKL.) [1]

*Kırklar cemi: 1- **Tanrı**'nın, varlık **âlemi** içinde **tecelli**sinde tek bir vücut olarak algılanan Kırklar'ın, **Ali**'nin başkanlığında yaptığı toplantı. (ANSİKL.) [2]

2- Bu toplantının devamı durumundaki **cem**.

*Kırklar dansı: 1- Kırklar'ın kırklar **cemi**'nde, bir üzüm tanesi suyuyla kendilerinden geçerek yaptıkları dans. (ANSİKL.) [3]

2- Bu dansın devamı durumundaki **semah**.

*Kırklar **makamı**: Kırklar'ın, **gayb erenleri ululuk-ermişlik** sıralamasında bulundukları **aşama**.

*Kırklar meclisi: Kırklar **cemi**.

*Kırklar **meydanı**: 1- Kırklar'ın, Kırklar **cemi**'ni yaptığı yer. (ANSİKL.) [4]

2- Bu yeri temsil ettiğine inanılan **meydan**.

*Kırklar **semahı**: Kaynağını kırklar dansı'ndan alan ve **cem töreni**nin zorunlu **semah**lar sıralamasında ilk sırada bulunan bir **semah**.(ANSİKL.) [5]

*Kırklar **şerbeti**: 1- Kırklar **cemi**'nde içilen üzüm suyu.

2- Bunun bir devamı olarak algılanan ve **cem**'de içilen **şerbet**, içki.

*Kırkların dansı: Kırklar dansı.

-ANSİKL. [1], [2], [3] [4] **Tarikat** inancında, diğer insanlardan farklı kimi **Tanrı** dostu **eren**lerin bulunduğuna inanılır; *tanrısal*

sırları bildikleri için kendilerine **gayb erenleri** denilen bu kişiler, **ululuk-ermişlik** derecelerine göre sıralanırlar: En üst **derecede** sıralanırlar: En üst **derecede gavs** ya da **kutup** yer alır; bunu **iki imam, dört evtâd** ve kırklar izler.

Kırklar'la ilgili bilgiler daha çok söylencelere dayanır; bu söylencelerde, mekân ve anlatım teknikleri farklılık göstermekle birlikte hemen tümünde öz aynıdır. Bir gün **Hz. Muhammet**, *Medine*'de yaptırdığı mescitin bitişiğindeki toplantı yerine gelir ve kapıyı vurur. İçeride Kırklar toplantı durumundadır. Yalnızca bir iş için dışarıda bulunan *Selman-i Farisi* aralarında yoktur. **Hz. Muhammet**'e kapıyı açmadan kim olduğunu sorarlar; *peygamber* olduğunu söyleyince, "*bizim içimizde peygamberin yeri yok*" diyerek kapıyı açmazlar. **Hz. Muhammet** üzülerek geri döner; yolda, kulağına **Tanrı**'dan bir ses gelir; bu sese uyarak kapıyı yeniden çalar; kim o dendiğinde, "*kavmin* **seyyidi**, *yoksulların hizmetçisiyim*" karşılığını verir ve kapı açılır. İçeridekilere kimler olduğunu sorar; onlar da "*biz Kırklarız, toplandık konuşuyoruz*" derler. **Hz. Muhammet**, "*siz kırk değil otuz dokuz kişisiniz*" deyince, onlar da "*biz kırk kişiyiz, kırkımız da bir kişiyiz*" karşılığını verirler. **Hz. Muhammet** kararsızlık geçirince **Hz. Ali** koluna bir kesik atar; otuz dokuz kişinin kolundan yere birer damla kan akar; bu kan damlalarının ortasına bir damla kan da çatıdan düşer; bu, dışarıda görevli olarak bulunan *Selman-i Farisi*'nin kanıdır. Sonra **Ali**, kolunu sarar ve kanı durur; bu sırada diğerlerinin de kanı durur.

Bu aşamada *Selman-i Farisi*, bir üzüm tanesiyle içeri girer ve **Muhammet**'e; "*al bunu pay et*" der; **Muhammet** de üzüm tanesini ezer ve suyunu kırk kişiye pay eder; üzüm suyundan içen kırk kişi, kendinden geçip çoşar ve ayağa kalkıp dönmeye başlar; *Peygamber* de bu dansa eşlik eder; bir ara **Hz. Muhammet**'in takkesi yere düşer; bunu alıp kırka bölerler ve bellerine kuşak yapıp sararlar.

Tarikat inancında **cem**'in, **cem meydanı**'nın, **semahın** ve içkinin kaynağı bu dinsel söylenceye dayanır.

-[5] Kırklar **semahı**, en az dört, en çok on iki kişiyle dönülür; genel de, kırk yaşın altında olanların bu semahı dönmesi hoş görülmez.

Niyazlaşmadan sonra erkekler bir yana, kadınlar bir yan

karşılıklı dizilir: **Saz** başlayınca herkes, olduğu yerde sağ ve sol ayaklarını ileri-geri hareket ettirerek semaha başlar. Üç **nefeste** semah **ağırlanır**; dönek havasına geçilince canlar, önce sağ ayaklarıyla sağ kollarını, ardından sol ayaklarıyla sol kollarını ileri uzatarak semahı sürdürürler. Bundan sonra, "**Allah! Allah!**" denmesiyle semah dönen kadınlar, diz çöker; bu durumda iken **şemsi**, sol baştaki kadına **dolu**sunu sunar; o da, **dolu**yu sağ baştaki erkeğe verir; **dolu**, sırayla gider. Bu iş bittikten sonra, sol baştaki **semahçı** kadın, sağdan başlayarak **cem**'e gelenlere **dolu** dağıtır; en son **şemsi**'ye verir; birlikte içip **niyazlaşırlar**; ardından kadın, yere de **niyaz eder** ve çekilip yerine oturur.

KISMET Ar. (*kısmet*) a. **Tanrı**'nın, **tarikat yolcusu**'na uygun gördüğü şey, **nasip**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik** bir "*kısmet* **yolu**" olarak algılanır; bu **yola** girenler, **Tanrı** tarafından insana ne ayrılmışsa, ne verilecekse onu bulur. Yeter ki kişi, bütün tutkularından, küçültücü davranışlarından sıyrılıp içten ve güler yüzle **tarikat yolu**na yönelsin; işte o zaman dileklerinin gerçekleşeceği bütün kapılar önünde açılır.

KISSA Ar. (*kıssa*, hikaye, fıkra) a. **Tarikat ulularının** tarihi kişiliği ve efsaneleşmiş yaşamları kapsamında, **On İki İmam** yandaşlarıyla karşıtları arasındaki mücadeleyi anlatan, destansı halk hikayesi.

*Kıssadan hisse almak (çıkarmak): Bir hikayeden, bir olaydan ders almak (çıkarmak).

*Kıssa-i Ebu Müslüm: **Ebumüslümname**.

KIYAM Ar. (*kıyām*, bir şeye kalkışma, bir işe girişme) a. **Tarikat** kurallarını yerine getirmek için harekete geçme. (ANSİKL.)

*Kıyam etmek: **Tarikat** kurallarını yerine getirmek için harekete geçmek.

-ANSİKL. **Tarikat** inancında kıyam, **tarikat** felsefesinin hare-

ket noktası, **hakikat sırlarının** yörüngesi olarak algılanır.

KIYAMET Ar. (*kıyâmet*, ölümden sonra dirilme, ahret yaşamına başlama) a. 1- Öldükten sonra geçici olarak yüce ya da bayağı bir yaşam sürmek üzere dirilme (kıyamet-i **sugra**).

2- **Hakk**'a yürüdükten sonra *tanrısal* **âlem**de **kalbin**, **gönlün** sonsuz olarak diri kalması biçiminde yeni bir yaşama kavuşma (kıyamet-i **vusta**).

3- **Fenafillah aşama**sına erdikten sonra **bekâ billâh makamı**nda gerçek bir yaşama başlama (kıyamet-i **kübra**)

*Kıyamet-i **kübra**: Büyük kıyamet.

*Kıyamet-i **sugra**: Küçük kıyamet.

*Kıyamet-i **vusta**: Orta kıyamet.

KIZ *Kızlar töreni: **Cem töreni**nin kolları sıralamasında yer alan ve **cem töreni**nin belli ölçülerle yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir **tören**.

KIZILBAŞ a. **Kızılbaşlık**'ı benimsemiş kimse, topluluk.

*Kızılbaş **meydanı**: **Alevi meydanı**.

KIZILBAŞLIK a. Ne zaman ve kim tarafından kurulduğu tam olarak bilinmeyen, **On İki İmam** inancı ve **adama muhabbet** (insanı sevme), **deme muhabbet** (şarabı sevme), **nura muhabbet** (aydınlığı sevme) ilkeleri üzerine yapılanan **alevilik** kolu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Kızılbaşların** bu adla anılmalarına kaynak olarak genellikle, *İsmail Safevi*'nin savaşta erlerine giydirdiği ya da *Uhud Savaşı*'nda yaralanan *Peygamber*'in kanını gören **Ali**'nin, daha sonraki savaşlarda giydiği *kızıl renkli başlık* gösterilir; ancak en yaygını ve mantıklısı *İran* kökenli olanıdır.

İran'da *Safevi Devleti*'ni kuran **Erdebil sufileri**, on iki diliml taç giyme geleneğini başlattı. **Safeviye** tarikatının **şiileşmesini** sağla

yan *Şeyh Cüneyt*'in öldürülmesinden sonra **pir** olan oğlu *Haydar*, on iki dilimli *kızıl taç* giymeye ve *kızıl sarık* sarmaya başladı; **müritleri** de buna uyunca **haydari taç**, **tarikatın** simgesi durumuna geldi ve bunlara **kızılbaşlar** denildi.

Selçuklular'dan bu yana **Anadolu**'da bir inanç kurumu olarak yaşayan kızılbaşlığı, **şiilik** kolu kabul ederek doğrudan *İran*'a bağlamak tam gerçeği yansıtmaz; **Anadolu** toprağında **bektaşilik**'le ortak inanç, gelenek ve görenek temeli üzerinde gelişip şekillenen bir sentez olarak, bir **alevilik** kolu olarak algılamak daha doğru olur.

KIZILBÖRK a. **Taç**.

KIZILCAHALVET a. *Hacıbektaş*'taki **Pirevi**'nin üçüncü avlusunda, *Kırklar Meydanı* girişinin sağında yer alan ve **çilehevi** olarak kullanılmış olan küçük, karanlık oda.

KIZILDELİ a. *Şarap*.

KIZILEŞİK a. **Meydan taşı**.

KİBAR Ar. (***kibār*** < ***kebīr***'in çoğulu) a. Büyükler, **ulular**.

*Kibar-ı sahabe: **Hz. Muhammet**'in yüce, **ulu** arkadaşları.

KİLERCİ Fars. - Tr. (***kilār*** ve *-ci*'den) a. **Kilerevi**'nde, görevli kimse.

*Kilerci postu: Kimi kaynaklarda, **tarikatın on iki post** sıralamasında gösterilen, *Şah Kulu Hacım Sultan* **makamı**.

KİLEREVİ a. **Bektaşi tekke**lerinde bulunan, yiyecek ve içeceklerin depolanması, korunması **hizmet**lerinin yürütüldüğü **on iki** evden biri.

*Kilerevi **babası**: Kilerevini yöneten **baba**.

KİSVE Ar. (*kisvet*, elbise) a. Belli **aşama**ya gelmiş **yol evladım derviş** yapmak için, **yol ulusu** tarafından giydirilen özel giysi.

*Kisve giydirmek: Belli **aşama**ya gelmiş **yol evladına**, **dervişlik erkânı**'yla bu **aşama**nın özel giysisini giydirerek onu **derviş** yapmak.

KİSVET Ar. (*kisvet*, elbise) a. **Kisve**.

KİTABULLAH Ar. (*kitâb-ul-lâh* < *kitâb* ve *Allâh*) a. **Allah**'ın kitabı, **Kuran**.

KİTMAN Ar. (*kitmân*) a. Bildiğini söylememe, **sır** saklama.

*Kitman kaidesi: **Sır** olarak algılanan **tarikat bilgisi**ni, **ehil** olmayana söylememe, anlatmama ilkesi.

KİYSANİ Ar. (*kiysânî*) a. **Kiysaniye**'yi benimsemiş kimse, topluluk.

KİYSANİYE Ar. (*kiysâniyye*) a. **İmam Ali** yandaşlarından *Kiysani* tarafından kurulan, **şiiliğin** dört kolundan biri durumundaki **tarikat**.

KOÇ (Koyunun erkeği) *Koç kuzulu **kurban**: Her türlü bencilliği yol için feda etmeye hazır olan ve **cem**'e girmek isteyen kimse.

KOÇAKLAMA a. 1- Din dışı **alevi-bektaşi** şiirinin, yiğitlik ve başkaldırı konularını işleyen türü.

2- Bu türde yazılıp söylenen şiir.

KOFİ a. **Çeki.**

KOL a. **Tarikat** kurucusu **pir**in ölümünden sonra, **halife**lerinin **tarikat adap** ve **erkân**ında kimi değişiklikler yapmasıyla belirginleşen ve giderek bağımsız bir yapı kazanan **tarikat** dalı.

KOLDAN KOPMA a. Gençleri, yeni **talip** olanları, toplantıya alıştırmak, **alevilik-bektaşilik** yolunu, **edep** ve **erkân**ını öğretmek için düzenlenen eğitsel **tören**; koldan kopma **erkân**ı. (ANSİKL.)

*Koldan kopma **erkân**ı: Koldan kopma.

-ANSİKL. Koldan kopma **erkân**ı, küçük bir **tören**dir. Bu **tören**e, gerçek anlamda **cem** gözüyle bakılmaz. Diğer **tören**lere ve toplantılara, bekârların girmesi yasak olduğundan, koldan kopma **erkân**ına, evlenmemiş genç delikanlılar ve kızlar, anne-babalarıyla birlikte katılabilir.

Törene katılan erkekler kız-kadın **can**lar yiyecekleriyle gelir. Bu mecliste, **ayin**, **erkân** adına fazla bir şey yapılmaz; yalnızca **çerağ**lar yakılır, **nefes** ve **buyruk**lar okunur, **semah**lar yapılır; **mürşit gülbank** çektikçe, gençler ellerini birbiri üzerine koyar ve "**Allah! Allah!**" diyerek **cem** havasına katılır.

KONUK a. **Mihman.**

*Konuk dede: **Mihman dede.**

KONUŞAN KURAN a. **Hz. Ali.**

KOŞMA a. 1- 11 heceli dörtlüklerden oluşan ve belirli uyak düzenlerine göre kurulan, aşk, özlem, yiğitlik, başkaldırı, **Tanrı**'ya sitem vb. konuları işleyen şiir türü.

2- Bu türde yazılıp söylenen şiir.

KOŞTURMA a. Kimi **semah**larda, **yeldirmeyi** izleyen; daire biçiminde dizilmiş **semahçıların** hızlı dönüşleriyle belirgin evre.

KOYTAN a. Köy **alevi**lerinde, özellikle **tahtacılarda**, **Hakk**'a yürüyeni **sırlamak** için, mezar çukurunun sağ uzun kenarına açılan ve içine tabut yerleştirilen gizli bölme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ölü gömüldükten sonra koytanın ağzı, tuğlayla örülür; yukarıdan çukura bakan biri hiçbir zaman tabutun yerleştirildiği bu gizli bölmeyi göremez.

Daha sonra asıl mezar görüntüsü vermek üzere açılmış olan çukur, **saptırma** ya da **sapıtma** adı verilen aldatma tahtalarıyla kapatılır; baş ve ayak uçlarına cerenk tahtaları dikilir; kırkıncı gün dolunca, mezartaşları yerleştirilir.

KOYUN a. Suçlarından arınmış, yücelmiş, cennetlik anlamında insan.

KOYUN BABA (**Hacı Bektaş Veli**'nin 1210-1271] çağdaşı olduğuna ve yaşamı boyunca hiç konuşmayıp yalnızca **namaz** zamanlarında beş kez meledi̇ğine inanılan **ulu** kişi) *Koyun Baba **semahı**: **Cem**'de bulunanların tümünün katılımıyla oynanan, yürüyüş figürü üzerine kurulu **yatır semahlarına** verilen ad.(ANSİKL.)

-ANSİKL. **Yatır semahları** adı verilen büyük semahlara, Koyun Baba **semahı**, kimi yörelerde ise **Çoban Baba** semahı denir. Bu **semah**, geçmişte, ulu, aziz olarak bilinen kişilerin türbelerinde, yatırlarında, ölüm, doğum günleri biliniyorsa o günlerde **hıdrellez** ve **nevruz**'da oynanırdı; üç ya da yedi gün süren bu yatır **muhabbet**lerinin sonuncu gününde, gelenlerin tümü birden bir **mürşit/dede** yönetiminde Koyun Baba **semahını** oynarlar ve semah bitiminde dağılırlardı.

Koyun Baba **semahı**, daha çok yürüyüş figürü üzerine kurulu bir **semahtır**. **Semahçılar**, yarım metrelik aralıklarla ard arda dizilir: başta yaşlılar, ortada gençler, arkada çocuklar yer alır. Birkaç sazcınır

çaldığı **semah** ezgisi eşliğinde, kollar yana açık olarak **semah** dönülür; topuklar belli aralıklarla yere basar; ayaklar hafifçe büküktür; aksar biçimdeki yürüyüşe bel hareketleri eşlik eder; bir anda kitlesel ölçekte bir dalgalanma hareketi oluşur ve **yatır** alanını dinsel bir hava bürür.

KÖÇEK Fars. (***küçek***, küçük) a. **Tarikata** yeni girmiş kimse.

KÖMBE a. Kimi özel günlerde yapılıp yenen bir tür çörek. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kömbe, un, şeker ve sütle yapılır; üzerine çörekotu ve anason konur. (ANSİKL.)

KÖSEĞİ a. 1- Ocaktaki ateşi karıştırmakta kullanılan odun ya da demir sopa.

2- Ucu yanmakta olan odun.

3- **Delil**.

KÖYTAN a. **Koytan**.

KUBBE Ar. (***kubbe***) a. **Tacın**, yarım daire biçimli üst kısmı.

KUBBELİ s. (**Taç** için) Üst kısmı kubbe biçiminde olan.

*Kubbeli **elif**: **Elifi taç**.

KUL a. 1- **Tanrı**'ya göre insan.

2- **Mürşit**'e göre **mürit**, **derviş**.

KULLUK a. **Kul** olma durumu, **kul**un niteliği.

*Kulluk makamı: **Müritlik**, **dervişlik aşaması**

KULÛB Ar. (***kulūb*** < ***kalb***'in çoğulu) a. **Kalpler**, **gönüller**.

KUMRU Fars. (*kumrī*'den) a. **Kul**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdet** inancına göre, görünüşüyle (1) sayısını anımsatan servi **Tanrı**'yı; hep serviyle birlikte anılan kumru ise **Tanrı**'ya adanmışlığı anımsatan boynundaki renk kuşağı ve **Tanrı**'nın adını hatırlatan ötüşü nedeniyle **kulu** simgeler.

KURAN Ar. (*Kur'ān*, **Hz. Muhammet**'e inen kutsal kitap) a. **Hz. Muhammet**'in **gönlü**ne yansıyan, **gönlü**nde **tecelli eden** bilgilerin onun sezgisel **aklı** tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması (ANSİKL.) [1]

*Kuran-ı **natık** (Konuşan Kuran): **İnsan-ı kâmil** olan **Hz. Ali** (ANSİKL.) [2]

*Kuran-ı **samit** (sessiz Kuran): Yazılı Kuran (ANSİKL.) [3]

-ANSİKL. [1], [2], [3] **Alevilik-bektaşilik** inancına göre, **Muhammet**'in öğretisi demek olan Kuran üç bölümden oluşur:

1- **Dua**lar.

2- **Hz. Muhammet**'in yol arkadaşlarına açıkladığı düz yazı biçimindeki bilgiler.

3- **Muhammet**'in yalnızca **Hz. Ali**'ye verdiği gizli bilgiler.

Hz. Ali, bu üç bilgiye de sahip olduğundan Kuran-ı **natık** (Konuşan Kuran) durumundadır.

İnanca göre, **Hz. Muhammet**; istekleri ve düşüncesi olmayan, **Cebrail** tarafından harekete geçirilince konuşan ve **Tanrı**'nın **kelamını** aktaran bir otomat değil, bağımsız düşünür olarak algılanır; **Cebrail**, **Muhammet**'in sezgisel **aklı**ndan başka bir şey değildir.

Muhammet vecd durumundayken kendini şiir aracılığıyla normal durumdayken ise düzyazı aracılığıyla ifade ediyordu; **Muhammet** düşünürken bir insan olarak düşünüyordu, **Tanrı** olarak değil; **Tanrı**, **evren**de düşünmeyi insanlara bırakır; bilgiyi insana **Tanrı** vermez, tersine insan **Tanrı**'ya bilgi verir; **insan-ı kâmil**, bilgisini **Tanrı**'ya taşıyarak **Tanrı**'nın, *kendi kendini keşfetmesine* yardım eder; bu kapsamda, insan **Tanrı**'ya değil, **Tanrı** insana gereksinme duyar; bunun doğal bir sonucu olarak **sünniliğin** anladığı, algıladığı anlamda bir

Tanrı vahyi yoktur; ne yazılmışsa, ne söylenmişse tümü insanların eseridir; bu nedenle bilimsel açıdan ele alınıp incelenebilir.

Her **kâmil insan**, yaşadığı dönemin gerçek Kuran'ıdır; hayatta olmayan **kâmil insan**ların yazıları, sözleri; onların yaşam deneyimlerinden başka bir şey değildir; onları dogmatik olarak yorumlamak, içinden kimi söz ya da söz gruplarını seçerek doğru kabul etmek, gerçeklerle bağdaşmaz; her **kâmil insan** bağımsız olarak düşünebilen bir **varlıktır**; daha önce yaşamış **kâmil insan**ların görüşlerini benimseyebileceği gibi yadsıyabilir de.

KURB Ar. (***kurb***, yakın bulunma, yakınlık) a. **Tarikat yolu**'nda **Tanrı yolcusu**'nun, gönlünü **Tanrı** dışındaki her şeyden arındırarak *tanrısal* nitelikler kazanması ve bu yolla **Tanrı**'ya yakınlaşması.

*Kurb-ı feraiz: **Tarikat yolcusu**'nun tüm varlığından yok olması ve yalnızca **Hakk**'ın ortada kalması.

*Kurb-ı **Hüda**, kurb-ı **mevla**: **Tanrı**'ya yakınlık.

*Kurb-ı **nevafil**: **Tarikat yolcusu**'nun insani sıfatlarının yok olması ve buna koşut olarak **ilahi** sıfatların ortaya çıkması.

KURBAN Ar. (***kurbân***, dinsel bir buyruğu, bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan) a. 1- **Tarikat erkânı**nda gösterilen durumlarda, **Hakk**'a **yürümeden Hakk**'a kavuşmanın anısına, **lokma** edilip yenmek **için tığlanan** belli özelliklere sahip hayvan. (ANSİKL.)

2- **Hak yolu**'na kendi canından geçen, başını **yola** adayan **tarikat yolcusu**.

3- **Tarikat yolu**'nda bir engel olarak beliren ve feda edilmesi gereken, **tığlanan** hayvanla simgelenen **nefis**.

4- **Tarikat erkânı**ndan olan **ayin**, **tören**, toplantı.

*Kurban edilme: **İkrar töreni**.

*Kurban lokması: Cem'de **tığlanıp pişirilen** hayvanın eti.

*Kurban olmak: **Nasip almak**.

*Kurban **tekbirlemek**: **Tığlanacak** olan hayvanı kutsamak.

*Kurban **tığlama erkânı**: Kurban **tığlanması** sırasında güdülen yol, yöntem.

*Kurban **tığlamak**: **Tarikat erkânı** uyarınca kurban kesmek.

-ANSİKL. Kurban, **Hakk**'a **yürüme**den **Tanrı**'ya yaklaşma amacıyla yapılan bir **ibadet**tir.

Kurban **kesme** geleneği *Hz. İbrahim* söylencesine dayanır: *İbrahim* kendi **ikilik**'ini **birlik**'te yoketmek için oğlunu kesmek ister; ancak, vücudu terketmeden de **birlik**'e varılabileceğini anlayınca eyleminden vazgeçer; sonraları, gerçek kavuşma uğruna simgesel anlamda bir hayvan **kesmek** gelenek olur.

Alevilik-bektaşilik'te kurbanın saygın bir yeri vardır: **Tarikat yolu**'nda **Hakikat**'e ulaştıklarından, *Gerçek kavuşma*'ya erdiklerinden, bunun anısına bir kurban **tığlama**yı zorunlu sayarlar.

KURBANCI a. **Sofracı**.

*Kurbancı **postu**: **Meydanda**'ki **on iki post** sıralamasında yer alan *Hz. İbrahim* **makamı**.

KURBANCILIK a. **Sofracılık**.

KURBET Ar. (***kurbet***, yakınlık) a. **Kurb**.

KUTBEYN Ar. (***kutbeyn***, iki kutup < Ar. ***kutb***'un ikili çoğulu) a. *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin*.

KUTSAL s. **Tarikat** bağlamında mutlak saygı gösterilmesi gereken bir varlık, bir şey ya da bir yer için kullanılır.

*Kutsal kazan: **Karakazan**.

*Kutsal kitaplar: 1- **Kuran**. 2- Tevrat. 3- Zebur. 4- **İncil**.

KUTSİYAT Ar. (*kudsiyyât* < *kudsî*'nin çoğulu) a. *Tanrısal* **âlem**le ilgili şeyler.

KUTSİYE Ar. (*kudsiyye* < *kudsî*'nin dişili) s. Kutsal, **ilahi**.

KUTUP Ar. (*kutb*, değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demir) a. **Tanrı**'nın yeryüzündeki vekili olduğuna, **Tanrı** adına tasarrufta bulunduğuna inanılan ve **âlem**in **ruhu** olarak algılanan en büyük **veli**. (ANSİKL.)

*Kutb-i **âlem**: Âlemin en büyük **veli**si.

*Kutb-i **risalet**: **Hz. Muhammet**.

*Kutb-ül-**aktab** (kutupların kutbu): **Ermiş**lerin en büyüğü.

*Kutb-ül-**arifin**: **Arif**lerin en büyüğü.

*Kutb-ül-**ekber**: En **ulu ermiş**.

-ANSİKL. İnanca göre kutup **alem**in **ruhu**, **âlem** de onun bedenidir; her şey onun çevresinde döner ve onun sayesinde hareket eder; her şeyi o idare eder. Her dönemde bir kutup bulunur; **Tanrı** onun isteğini geri çevirmez.

Dünyayı yöneten ve **rical ül-gayb** olarak bilinen 366 tane **ermiş** vardır: Bunlardan bir tanesi, **evren**in de çevresinde döndüğü kutup'tur; O olmasaydı, **evren** bir kaosun içine düşerdi. Bu kutsal **ermiş**ler, insan vücudundan çıkarak bir **melek** varlığına bürünme yetisine sahiptir; bedensiz bir **ruh** olarak bütün **dünya**yı dolaşabilirler; dilemeleri durumunda **Tanrı**'nın huzuruna bile çıkabilirler. Bu **ermiş**lerin kendi aralarında *ruhani* bir hiyerarşi vardır: İlk sırada kutup yer alır; bunu üç **mukaba**, **dört evtâd**, **yedi** ve **kırk abdal** izler. Kutup inancı, insanı yücelten bir buluş açısı getirir: **Evren**i koruyan ve taşıyan insanların kendisi, özellikle **insan-ı kâmil**dir; sürekli bir bilgilenme sürecini gerekli kılar; bugün doğru olan, yarın yanlış olabilir; düşünce çelişe çelişe ilerler; her zaman ve her yerde uyulması gereken dogmaları içeren *kutsal kitap* yoktur; **kâmil insan**ın düşünceleri vardır.

KUYUCU a. 1- Kurban artığının ve kurban kemiklerinin gömülmesi **hizmet**ini yerine getiren kimse.

2- Kimi bölgelerde **saka**ya verilen ad.

KUYUCULUK a. 1- ***Kuyucu*** olmanın gereklerini yerine getirme; **kuyucu**nun işi, görevi.

2- **Sakalık**.

KUZULUK a. **Tekke** yemekhanelerinin duvarlarında yer alan ve içine sini, tabak, kaşık, bıçak vb. sofra takımı konulan hücre.

KÜBRA Ar. (***kübrā***) s. Daha büyük, en büyük.

KÜFÜR Ar. (***küfr***, bir şeyin üzerini örtme, o şeyi gizleme) a. Gerçek **iman** olarak algılanan, **çokluk**'un **birlik**'te gizli olması durumuna inanmama.

KÜL Ar. (***küll***, parçalara ayrılmamış olan şey, bütün) a. Bütün sıfatları kendisinde toplayan **ilahi birlik**.

KÜLAH Fars. (***külāh***) a. **Taç**.

KÜN Ar. (***kün***, ol, olsun) ünl. **Tanrı**'nın **evren**i yaratmak için verdiği "*ol*" anlamındaki buyruk.

*Kün fe-yekûn (ol [der] olur): **Tanrı**'nın "*ol*" buyruğuyla **evren**deki her şeyin oluşması.

KÜNTÜ KENZ a. **Tanrı**'nın ilk durumu anlamında gizli hazine. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat** inancına göre **evren**, *tanrısal* sevgi ve **aşk** nedeniyle yaratıldı; **Tanrı** küntü kenz durumundayken kend

güzelliğini görmek istedi; **evreni** ve insanı yarattı.

KÜPE a. **Menguş.**

KÜRE Ar. (***kürre***) a. 1- Bütün noktaları merkezinden aynı uzaklıkta bulunan kapalı bir yüzeyle sınırlandırılmış cisim.

2- **Dünya**, yeryüzü.

3- **Hazret-i Fatma ocağı.**

*Küre **makamı**: Çiğ yiyeceklerin pişirilip yenebilecek duruma getirildikleri bir yer olarak küre'yle (**Hz. Fatma ocağı**) simgelenen olgunlaşma, **kemale** erme **aşaması** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tekkelerde ocak**, bir **niyaz** yeridir; belli **aşamalardan** sonra **talip**, buraya getirilir ve kendisine küre'nin (**Hz. Fatma ocağı** ya da **ocak**) ne anlama geldiği anlatılır.

L

LADİK (*Orta Karadeniz*'de *Samsun*'a bağlı ilçe) *Ladik semahı: Ladik yöresinde oynanan bir **semah**.

LAFZİ Ar. (*lafẓī*) s. Sözel.

*Lafzi ifade: **Dış anlam**.

LAHUT Ar. (*lāhūt*) a. Beş **evren** sıralamasında ilk sırada yer alan, en yüksek **varlık** alanı; kesin **varlık** alanı, *tanrısal* **evren**; lahut **âlemi**. (ANSİKL.)

*Lahut âlemi: Lahut.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** düşüncesinde beş ayrı **âlem** vardır. Bunlar:

1- Lahut; kesin **varlık âlemi**, *tanrısal* **âlem**.

2- **Ceberut**; bütün **varlıkların Tanrı** bilgisinde toplandığı **âlem**.

3- **Melekût**; **Tanrı** bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı **âlem**.

4- **Nasut**; **Tanrı** bilgisinde toplanan **varlıkların**, madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı **âlem**.

5- **Misal**; bütün **varlıkların** gerçek biçimlerinin ve özlerinin, er olgun bir nitelikte bulundukları **âlem**.

LAKÎT Ar. (***laḳīt***, buluntu) a. Bir **mürşit**'ten **tarikat adap** ve **erkânını** öğrenmemiş, **mürşit**'in terbiyesinden geçmemiş, kör olarak algılanan kimse.

LAMEKÂN Ar. (***la-mekān***, mekânı olmayan, mekânsız) s. 1- Mekân ve zamanın dışında kalan **Tanrı**'nın durumunu belirtmek için kullanılır. (ANSİKL.)

2- **İlahi Hakk**'a erişen, bu nedenle mekân ve zaman gereksinimi ortadan kalkan **insan-ı kâmil**'in durumunu tanımlamak için kullanılır.

-ANSİKL. **Varlık**, zaman ve mekânla ilişkisi bakımından ikiye ayrılır:

1- Zaman ve mekândan bağımsız **varlık**; **Tanrı**, **insan-ı kâmil**.

2- **Tanrı birliğ**inin dışında kalan, **çokluğ**un oluş ve yokoluş yasalarının zaman ve mekân kalıplarına bağımlı **varlık**; **Tanrı** ve **insan-ı kâmil** dışında her şey.

LAMELİF Ar. (***lām-elif***, *Arap* alfabesinin 23. harfiyle 1. harfinin birlikte yazılış biçimi) s. Dolanbaçlı, çapraşık olan.

*Lamelif bağı, lamelif **bendi**: **Tığbent**.

LATİFE Ar. (***laṭīfe***, şaka, nükte) a. Ancak **gönül** yoluyla sezilebilen ve *tanrısal* **âleme** ilişkin olan ince anlam, işaret.

LEDÜN Ar. (***ledünn***, birinin yanı, huzuru) a. **Tanrı** katı, **Tanrı** yanı.

*Ledün bilimi: **Gayb** bilimi.

LEDÜNNİ Ar. (***ledünnī***) s. *Tanrısal*, **ilahi** olan.

LEDÜNNİYAT Ar. (***ledünniyyāt***) a. *Tanrısal* bilgi ve sırlar.

LENGER Fars. (***lenger***) a. **Tacın**, başa geçen alt kısmı.

LETAİF Ar. (***leṭā'if***, şakalar, nükteler < ***latife***'nin çoğulu) a. **Gönül** yoluyla sezilen ve sözle anlatılamayan *tanrısal* **âleme** ilişkin anlamlar, işaretler.

LEVH Ar. (***levh***, belli bir süreyle sınırlanmamış taktir) *Levh-i **mahfuz**: *Tanrısal* **evren**de bulunduğuna inanılan; insanın, genel olarak **evren**in kaderinin yazılı olduğu kaynak, kitap.

LEVVAME Ar. (***levvame***) s. Çekiştirici, paylayıcı olan.

LEYL Ar. (***leyl***) a. Gece.

LİBAS Ar. (***libās***, elbise) a. **Dervişlik aşamasına** ulaşanların giydiği **tennure**, **haydariye** ve **hırka**yla kuşandığı **kanberiye**, **kemer** ve taktığı **teslimtaşı**'ndan oluşan özel giysi.

*Libas giydirmek: **Aşamasını** tamamlayan **tarikat yolcusu**'na **tennure**, **haydariye** ve **hırka** giydirerek, **kanberiye**, **kemer** kuşatarak ve **teslimtaşı** takarak onu **derviş** yapmak, ona **dervişlik** yetkisi vermek.

LOKMA Ar. (***lukma***) a. **Tekke** yemeği.

*Lokma **ayini**, lokma **erkânı**: **Hakk'a yürüyen** için, yürüyüşünün üçüncü, yedinci, kırkıncı günlerinden birinde ya da bu günlerde olmazsa kırkıncı gününe kadar olan herhangi bir günde **kurban tığlanarak** yapılan özel **tören**.

*Lokma etmek, lokma görmek: Yemek yemek.

M

MA Ar. (***mā***) a. Su.
*Ma-ül-hayat: **Abıhayat.**

MAAD Ar. (***m'ād***, kendisine geri dönülen yer) a. Çıkılan kutsal kaynağa **Hakk'a yürüme**den ulaşma. (ANSİKL.)
-ANSİKL. **Tarikat yolcusu, Hakk'a yürüme**den **Tanrı**'ya dönüşü gerçekleştirmeye çalışır; **nefs**inin isteklerinden kurtulan ve **dünya** nimetlerinden sıyrılan **salik**, manevi bir yolculuğa çıkarak **Tanrı**'ya ulaşır.

MAALLAH Ar. (***ma'-allāh*** < **ma'**-, ile, birlikte ve ***Allah***) be. **Allāh** ile, **Allah** ile birlikte.

MAAŞ Ar. (***ma'āş*** < ***ayş***, yaşama) a. Geçinmeyi sağlayan şey, geçinecek şey.

MABET Ar. (***ma'bed***, ibadet edilen yer, tapınak) a. "**Tanrı'nın evi**" anlamında insanın **gönlü**.

MABUT Ar. (***ma'būd***) a. Tapınılan **varlık, Tanrı**.

MAĞFİRET Ar. (***maġfiret*** < ***ġufrān***, affetme) *Mağfiret-i

zünub (günahların bağışlanması): **Baş okutma**.

MAH Fars. (*māh*, Ay) *Mah-ı **nev** (yeni Ay, hilal): **Tarikata** yeni giren kimse.

MAHBES Ar. (*maḥbes*, hapishane, cezaevi, tutukevi) a. **Ruhun**, geçici bir süre *tanrısal* **evren**den uzak kaldığı yer olarak algılanan insan gövdesi.

MAHBUB Ar. (*maḥbūb*, sevgili) a. **Tanrı**'nın sevgilisi anlamında insan.

*Mahbub-ı **Hüda**: **Tanrı**'nın sevgilisi; **Hz. Muhammet**.

*Mahbub-ı **kulûb**, mahbub-ül-**kulûb**: **Gönül**lerin sevgilisi; **Hz. Muhammet**.

MAHFİ Ar. (*maḫfī* < *ḫafā*, gizleme) s. Gizlenmiş, gizli.

MAHFUZ Ar. (*maḥfūz*) s. Saklanmış, saklı, korunan.

MAHRAMA Ar. (*maḥrama*) a. Kimi yörelerde kadınların başlarına örttükleri, işlemeli büyük peştemal.

MAHSUSAT Ar. (*maḥsūsāt*) a. Gözle görülür, duyu organlarıyla algılanabilir şeyler.

*Mahsusat **âlemi**: **Halk âlemi**.

MAHZ Ar. (*maḥż*, katıksız süt) s. Katıksız olan, saf.

*Mahz-ı **keramet**: Gerçek **keramet**.

MAKALAT Ar. (*Makalāt*) a. **Hacı Bektaş Veli**'nin gene dini konuları içeren, özellikle "**Dört Kapı - Kırk Makam**" kav

ramını açıklayan yapıtı.

MAKAM Ar. (*maḳām*) a. 1- **Tarikat yolcusunun ruhsal** bakımdan ulaştığı olgunluk **aşaması**.

2- **Post**.

MAKSUT Ar. (*maḳsūd*) s. 1- İstek duyulan, arzu edilen.

2- a. İstek, arzu.

MAKTEL Ar. (*Maktel* < *maḳtel*, bir kimsenin öldürüldüğü yer) a. **Hz. Ali**'nin oğlu *Hüseyin*'in **Kerbela**'da şehit edilmesini konu edinen yapıt; Maktel-i Hüseyin.

*Maktel-i Hüseyin: Maktel.

MAKULAT Ar. (*ma'kūlāt* < *ma'ḳūl*'ün çoğulu) a. Akla dayanan, akılla kavranan şeyler.

*Makulat **âlemi**: Duyularla algılanamayan, yalnızca akılla düşünülebilen **evren**.

MANA Ar. (*ma'nā*, anlam) a. **Hakikat, sır, marifet**.

*Mana **adamı**: **Gayb ereni**.

*Mana **âlemi**: **Gayb âlemi**.

MANGIR a. Para.

MANSUR (*Hallac-ı Mansur*'un adından) a. Mansur **dârı**: **Dâr**.

MARİFET Ar. (*ma'rifet*, bilgi, beceri, başarı) a. **Dört kapı öğretisi**ne göre, **insan-ı kâmil aşamaları** sıralamasında üçüncü sırada yer alan ve **arifler**le özdeşleştirilen; **gönül** yolunda en yüce

düzeye ulaşma, *tanrısal* **sır**lara erme evresi; marifet **kapısı**. (ANSİKL.)

*Marifet bilgisi: Marifete eren **tarikat yolcusu**nun, **gönül** sezgisi yoluyla elde ettiği duyular üstü bilgi.

*Marifet **kapısı**: Marifet.

*Marifet kavmi: **Arifler**.

-ANSİKL. **Dört kapı öğretisi**ne göre **insan-ı kâmil** aşamaları dörttür ve her biri bir **kapı**yla temsil edilir:

1- Şeriat; şeriat **kapısı**.

2- Tarikat; tarikat **kapısı**.

3- Marifet; marifet kapısı.

4- Hakikat; hakikat **kapısı**.

Normal insan **tarikat yolu**nda, bu **dört kapı** ve bu **dört kapı**ya bağlı **kırk makam**dan geçerek, **ruh**unu ve **benliğ**ini engin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **ilahi sır**ra ulaşır.

Marifetin on **makamı** şunlardır:

1- **Edepli** olma.

2- Bencillik, kin, garezden uzak durma.

3- Mahrem olan şeylerden kaçınma.

4- Sabır gösterme.

5- Utanma.

6- Cömert olma.

7- İlim öğrenme.

8- Hoşgörü gösterme.

9- Özünü bilme.

10- **Arif** olma.

MASİVA Ar. (*mā-sivā*, bir şeyin dışında kalan şeylerin tümü) a. **Tanrı**'dan başka her şey; **dünya** ve dünyayla ilgili her şey. (ANSİKL.)

*Masiva **ehli**: Yaratıkların ve olayların **Tanrı**'nın gücüyle mey-

dana geldiğinin bilincine varamayıp **dünya** ve **dünya**yla ilgili şeylere **gönül** verenler.

-ANSİKL. **Gönl**ün masivayla ilgisini koparmak **tarikat yolcusu** için, **Tanrı**'ya doğru yükselişin, ön koşulu durumundadır; kişi ancak, masivadan sıyrılarak **Tanrı**'da yok olma **aşama**sına ulaşabilir.

MASUM Ar. (*ma'ṣūm*) s. ve a. Yanılgıdan ve **günah** işlemekten bağışlanmış olan kimse için kullanılır.

MAŞUK Ar. (*ma'ṣūk*, sevgili) a. **Tanrı**.

MATEM Ar. (*mātem*) a. **Hicret**'in 61. yılının 10 **Muharrem** Cuma günü [18 Ekim 680 M.] **Hz. Ali**'nin küçük oğlu, **Hz. Muhammet**'in torunu *Hz. Hüseyin* ve yandaşlarının **Kerbela**'da şehit edilmesinden duyulan derin üzüntü, acı.

*Matem ayı: Kamer aylarından **Muharrem** ayı.

*Matem bayramı: **Kerbela** olayı anısına düzenlenen yas **töreni**.

*Matem **orucu**: 1-10 **Muharrem** günleri; **Kerbela**'da şehit edilenlerin anısına, su içmeyerek, eğlencelerden uzak durarak tutulan yas **orucu**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Matem **orucu**, zalimlerden gelen ancak geriye getirilmesi olanaksız olan bir felaketin bedelini ödeme duygusunu yaşatmayı amaçlar. Bu günlerde **kurban** kesilmez; saç-sakal tıraş edilmez; çamaşır değiştirilmez; cinsel ilişkide bulunulmaz; eğlence, düğün yapılmaz ya da bu tür yerlere gidilmez.

MAZBATA Ar. (*maẓbaṭa*, tutanak) a. **Dervişlik aşama**sına gelene **mürşit** tarafından verilen ve **derviş** olduğunu bildiren belge.

MAZHAR Ar. (*maẓhar* < *ẓuhur*, ortaya çıkma, belirme) s. 1-

(Bir şeye, bir duruma ulaşmış olan) **Gönül** sezgisiyle *tanrısal* **sırlara** ermiş, erişmiş olan.

2- a. (Bir şeyin ortaya çıktığı, göründüğü yer) *Tanrısal* özelliklerin en mükemmel görüntüye büründüğü **varlık** anlamında insan.

3- **İlahi sırların tecelli ettiği** yer anlamında insanın **gönlü**.

*Mazhar olmak: **Tarikat yolunda** *tanrısal* **sırlara** ermek, erişmek.

*Mazhar-ı sırr-ı Ali: **Hz. Ali sırrına** ermek; **Hz. Ali sırrını gönlünde** duymak.

MEBDE Ar. (***mebde'***, başlangıç, ilk, evvel) a. **Tarikat yolcusunun**, **Tanrı** gerçeğine ulaşmak için başlattığı manevi yolculuğun başlangıç noktası.

MECAZİ Ar. (**mecâzî**) s. Geçici olan

*Mecazi aşk: **Evrende** görünen geçici bir **varlığa** bağlanma.

MECAZİB Ar. (***mecâzîb***, meczuplar) a. **Dervişler, abdallar.**

MECZUP Ar. (***meczûb***) s. **Tanrı** aşkıyla **cezbeye** kapılarak kendinden geçmiş **tarikat yolcusunun** durumunu belirtmek için kullanılır.

MEH Fars. (***meh***) a. **Mah.**

MEHDİ Ar. (***Mehdî***) a. **Şiilik'te, kıyamet**ten önce **dünyada** adaleti, dirlik ve düzenliği sağlamak için gizlendiği **gayb âlemi**nden kurtarıcı olarak ortaya çıkacağına inanılan, *11. İmam Hasan Askeri*'nin oğlu *12. İmam Muhammet*. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Kutup** olarak algılanan *İmam Mehdi*'nin bir gün ortaya çıkacağına inanılır: *İmam Mehdi*'nin iki gizlenişi vardır;

1- **Gaybet-i sugra** (küçük gizleniş); doğumundan [M. 869] 942 yılına değin sürer; bu süre içinde **ashab**ıyla konuşur.

2- **Gaybet-i kübra** (büyük gizleniş): 942 yılında başlayan bu dönem **kıyamet** öncesine değin sürecektir.

MEHDİCİLİK a. *On İkinci İmam Muhammet Mehdi*'nin ölmediğine, gizlendiğine; **kıyamet** kopmadan önce kurtarıcı olarak ortaya çıkacağına inananların tuttuğu yol.

MEKÂN Ar. (***mekân***, yer, konak) a. **Kemâl ehl**inin **makam**ı olarak algılanan, **Tanrı** katındaki menzillerin en yükseği olan menzil.

MELAİKE Ar. (***melâ'ike*** < **melek**'in çoğulu) a. **Melekler**.

MELAMET Ar. (***melâmet***, ayıplama, kınama, azarlama, kötüleme, sitem) a. Kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda, **Hak** yolunda yürüme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kim **halkı Hak** yoluna çağırsa, herkes onu kınar: Bu yüzden *peygamberler*, **veliler** hep kınanmıştır; **Hak** yolunda yürüyen, kınanmayı göze almak durumundadır.

MELEK Ar. (***melek***) a. Dinsel inanca göre, **Tanrı**'yla insan arasında aracılık yaptığına inanılan manevi **varlık**.

MELEKÛT Ar. (***melekût***, tam bir egemenlikle en üstün bir biçimde yönetme) a. *Tanrısal* **evren**den sonra gelen üçüncü **varlık** alanı; **ruh**lar ve **melek**ler **evren**i; melekût **âlem**i (ANSİKL.)

*Melekût **âlem**i: Melekût.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** düşüncesinde beş ayrı **âlem** vardır. Bunlar:

1- **Lahut**; kesin **varlık âlemi**.

2- **Ceberut**; bütün varlıkların **Tanrı** bilgisinde toplandığı **âlem**.

3- Melekût; **Tanrı** bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı **âlem**.

4- **Nasut**; **Tanrı** bilgisinde toplanan **varlıkların**, madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı **âlem**.

5- **Misal**; bütün **varlıkların** gerçek biçimlerinin ve özlerinin, en olgun bir nitelikte bulundukları **âlem**.

MENAKIB Ar. (***menāḳıb***, menkıbeler) a. 1- **Ermişlerin** destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri **kerametleri** anlatan kısa öyküler.

2- **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**.

*Menakıb-el esrar Behçetel **ahrar** (Menakıb ül-esrar Behçet ül-ahrar): **Buyruk**.

*Menakıb-ı **Hacı Bektaş Veli**:: **Hacı Bektaş Vilayetnamesi**.

*Menakıb ül-**arifin**: *Mevlana* ve *Mevlana* düşüncesi çerçevesinde *Orta Anadolu* tarihini ve toplumsal yaşamını anlatan yapıt.

*Menakıb ül-**Kudsiye**: *Babailer* isyanını başlatan *Horasanlı Baba İlyas*'ın yaşamını, düşüncesini ve mücadelesini anlatan yapıt.

MENAKIBNAME Ar. + Fars. (***menāḳıb-nāme*** < Ar. ***menāḳıb***, menkıbeler ve Fars. ***nāme***, mektup) a. 1- **Ermişlerin** destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri **kerametleri** anlatan kısa öyküleri bir araya toplayan yapıt.

2- **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**.

MENAZİL Ar. (***menāzil***, konaklama yerleri, duraklar < ***menzil***'in çoğulu) a. **Tanrı**'ya doğru manevi yolculuğa çıkan **tarikat yolcusunun**, geçmek zorunda olduğu manevi duraklar.

MENGİ a. 1- *İçel* ve çevresinde kadın erkek birlikte oynanan ve **tahtacıların** geleneksel oyunları arasında yer alan, **semaha** yakın özellikler gösteren karşılama türü bir halk oyunu.(ANSİKL.)

2- **Tarikat semahı.**

-ANSİKL. **Tahtacılar**'da menginin tarihi çok eskilere dayanır: Kimi mengiler "*Eski Horasani mengi*", "*Eski mengi*" ve "*Yeni mengi*" adlarıyla anılır.

Tahtacılar'da ağıt ve uzun havalar dışındaki bütün ezgiler 9 vuruşludur; **semahların** gizli oynanmasına karşın, dinsel yanı olmayan mengi, açıkta oynanır; ancak, kendi toplumları dışında oynanması durumunda bir "uğur" olarak *ceketler ters giyilir*.

Sevgi ve dostluğu simgelediğine inanılan mengi, kadın erkek birlikte, karşılıklı iki sıra halinde ya da halka biçiminde oynanır.

İki sıralı mengide, yüzler birbirine dönük olacak biçimde karşılıklı iki dizi oluşturulur; halkalı mengide ise daire yayı üzerinde bir kadın bir erkek bulunur.

Mengi, *kaval*, *kemane*, *zilli def* ve *davul* eşliğinde sekme, diz kırma, öne eğilme ve kolları sallama figürlerine koşut olarak türkü söylenip el çırparak oynanan bir oyundur.

MENGUŞ Fars. (***mengüş***, küpe) a. **Bektaşilik**'in **babagân kolunda**, **Hz. Ali**'ye ve **tarikat ulularına** bağlılık simgesi olarak, **mücerret dervişlerin** sağ kulaklarına taktıkları at nalı biçiminde halka. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Menguş'un, **Hz. Ali**'nin atı *Düldül*'ün nalı olduğuna inanılır: *Kûfe*'den *Bağdat*'a giderken düşen nal, seyisi *Kanber* tarafından alınarak kulağına küpe diye takılır.

Bu dinsel söylence **tarikatın** ikinci **piri** olan **Balım Sultan** zamanında yaşama geçirilir: **Hacı Bektaş postuna** oturan **Balım Sultan**, öncelikle **tekkenin** iç düzenini değiştirdi; **tarikatın** ilkelerini, kurallarını, **tekkenin** yönetimini yeni koşullara bağladı; **törenleri**, belli kurallara göre düzen altına aldı; hiç evlenmeme kuralını getirerek "**mücerret dervişlik**" örgütünü kurdu; bu örgüte giren **dervişler**,

tekkelerde yaşar, dünya isteklerinden ve geçici tutkularından sıyrılmışlığın bir belirtisi olarak sağ kulaklarına menguş takarlardı.

Mücerret ikrarı veren **dervişin** sağ kulak memesi; **pirevi**'nde, **Balım Sultan yatırının** iç kapısının eşiğinde tahta bir kaşığın sivriltilmiş sapıyla ya da şimşirden bir şişle delinir; daha sonra, kulakta açılan deliğin küçülmemesi için "**yıldıztaşı**" denen bir santimetre boyunda ve çapında bir taş deliğe yerleştirilir; yara tümüyle iyileştikten sonra menguşlar kulağa takılır.

MENKABE Ar. (***menḳabe***, öğünülecek güzel iş, hareket ya da davranış) a. **Menkıbe**.

MENKIBE Ar. (***menḳabe***'den) a. **Ermişlerin** destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri **kerametleri** anlatan kısa öykü.

MENZİL Ar. (***menzil***, konak yeri, konak) a. **Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, hakikate** ulaşabilmek için geçmek durumunda bulunduğu manevi durak.

MERDAN Fars. (***merdān***, adamlar, kimseler, kişiler < ***merd***'in çoğulu) a. **Erler, erenler, veliler**.

*Merdan-ı **Hüda**: **Hak erenler**.

MERDUD Ar. (***merdūd***, reddedilmiş, geri çevrilmiş ya da kovulmuş, atılmış) s. ve a. **Hak dergâhından** kovulan, **yoldan düşen** bir kimseyi ya da bu kimsenin durumunu belirtmek için kullanılır. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te, 1- **Kuran**'da evlenilmesi yasak edilmiş kimselerle evlenilmesi;

2- **İkrardan dönülmesi** ve

3- Zinada bulunulması durumlarında **yoldan düşme** söz konusu

olur. **Yoldan düşme**, en ağır yaptırımdır; o kimse artık ömrü boyunca **alevi** topluluklarında bulunamaz; merdud kabul edilir; ölümleri halinde bile cenazeleri yıkanmaz, **namaz**ları kılınmaz.

MERİH Ar. (*merîḫ*) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

MERSİYE Ar. (*mersiye*) a. **Alevi-bektaşi** edebiyatında **Kerbela** şehitlerinin acısını, **ehlibeyt** sevgisini işleyen, hece ya da aruz ölçüsünde yazılmış şiir.

MERT Far. (*merd*, adam, kimse, kişi) a. **Er**, **eren**, **veli**.

*Merd-i **Hüda**: **Ermiş** kişi, **eren**; **Tanrı** adamı.

*Merd-i **kâmil**: Olgun insan.

*Merd-i **merdan**: Yiğitler yiğidi, bu anlamda **Hz. Ali**.

*Merd-i **meydan**: Savaş alanlarının yiğidi anlamında **Hz. Ali**.

*Merd-i **mutlak**: **Kâmil insan**.

MERTEBE Ar. (*mertebe*, derece, rütbe) a. **Tanrı yolu**ndaki **tarikat yolcusu**nun ulaştığı, erdiği **aşama**.

*Mertebe-i **insan-ı kâmil**: Olgun ve kusursuz insanlık **aşaması**.

MERTLİK a. ***Mert*** olma durumu, ***mert*** kimseye özgü nitelik.

MERVAN (**Emeviler**'den **Mervaniler** *kolu*nun kurucusu ve halifesi [615-685]) a. *Peygamber* soyunun azılı düşmanları arasında yer alan *Mervan*'ın adından esinlenerek, aynı durumda görülen **yoldan düşen** bir kimseyi tanımlamak için kullanılır.

MERVANİ a. **Emeviler**'in **Mervaniler** *kolu*ndan olan kimse, topluluk.

MERVANİLER a. **Emeviler**'in, **Mervan**'ı **halife** kabul eden kolu.

MERVE Ar. (*Merve*, **Mekke**'de *Safa Dağı*'nın karşısında yer alan, **hac** farizasının vaciplerinden olan say'ın yapıldığı tepe) a. **Allah**'ın nişanı olarak bilinen bu tepeden esinlenilerek aynı anlam da algılanan **Hz. Ali**.

MERZİYE Ar. (*merżiyye*) s. Hoşnut, razı olan, beğenen.

MESH Ar. (*mesḥ*, el ile sürme) a. **Taharet-i sugra**da başı ıslak el ile sıvazlama.

*Mesh etmek: Başı ıslak el ile sıvazlamak.

MESLEK Ar. (*meslek*, gidilen yol, seçilen uğraş) a. **Tarikat yolcusu**nun, **Tanrı**'ya ulaşmak için benimsediği manevi uğraş.

MESNEVİ Ar. (*Meṣnevī*) a. *Mevlana Celalettin Rumi*'nin Farsça manzum yapıtı.

MEST Fars. (*mest*, kendinden geçmiş olan) s. **İlahi Hakk**'ın özünden tadıp kendinden geçmiş olanların durumunu belirtmek için kullanılır.

*Mest olmak: **İlahi Hakk**'ın özünden tadarak kendinden geçmek.

MEŞAYİH Ar. (*meşāyiḫ* < *şeyḫ*'in çoğulu) a. **Şeyh**ler.

MEŞİHAT Ar. (*meşîḫât*) a. **Mürşitlik, postnişinlik.**

MEŞREP Ar. (*meşreb*) a. 1- (Su içilecek yer, kaynak) Manevi yoldan **Tanrı**'ya ulaşma yolu olarak algılanan **tarikat, tarikat bilgisi.**

2- (Yaradılış, huy, karakter) **Tarikat yolu**nda **Tanrı yolcusu**nun yaşam tarzı, duyuşu, tutumu, davranış biçimi.

*Meşreb-i Hüseyin: **Hz. Hüseyin**'in yolu, anlayışı.

METBU Ar. (*metbū' < teba"*dan) s. Kendisine bağlanılan, uyulan.

*Metbu **ocak**: Kendisine bağlanılan büyük **ocak.**

MEVALİ Ar. (*mevālī < mevlā*'nın çoğulu) a. **Dervişlik aşama**sına ermiş kimseler.

MEVALİD Ar. (*mevālīd*, yeni doğmuş çocuklar, mevcutlar) a. Mevalid-i **selase**: 1- Cansız varlıklar, bitkiler ve hayvanlar.

2- Bu üç varlık türünü inceleyen bilim; doğa bilimi.

MEVLA Ar. (*mevlā*) a. 1- **Tanrı.**

2- **Velayeti** olan kimse, **veli.**

MEVLEVİ Ar. (*mevlevī < Mevlana Celalettin Rumi*'nin adından) a. **Mevlevilik**'e bağlı kimse, topluluk.

MEVLEVİLİK a. *Mevlana*'nın [1207-1273] sağlığında onun adına kurulmuş, *Sultan Velet* ve *Ulu Arif Çelebi* tarafından geliştirilip yayılmış **sünni** bir **tarikat.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Mevlevilik inancında; **ruh**, *tanrısal* bir **evren**den insan gövdesine girerek yurdundan uzak düşer; bu nedenle, geldiği yere

dönmenin özlemi içinde yanar tutuşur. Gerçeğe ulaşabilmek, tutkulardan sıyrılmakla olanaklıdır; bu da ancak *bin bir günlük çile*yle sağlanabilir; **ruh**, *tanrısal* **evren**e dönüşle ölümsüzlüğe ulaşır.

MEVLİT Ar. (***mevlūd***, yeni doğmuş) a. 1- **Hz. Muhammet**'in yaşamını ve erdemlerini anlatan manzum yapıt.

2- Bu yapıtın okunduğu dinsel **tören**.

*Mevlid-i Ali: 1- *Şah İsmail Hatai* tarafından yazılan ve **Hz. Ali**'yi öven, yücelten manzum yapıt.

2- Bu yapıtın okunduğu dinsel **tören**.

MEVT Ar. (***mevt***, ölüm) a. "*Ölmeden evvel ölme*" anlamında algılanan **nefs**in isteklerini köreltme; **nefs**i öldürme, **nefs**i öldürerek **eline - beline - diline** sahip olma.

*Mevt-i tabii: **Hakk'a yürüme**.

MEY Fars. (***mey***, şarap) a. **Tanrı**.

MEYDAN Ar. (***meydān***, alan, ortalık) a. **Tekke**lerde **cem**'in yapıldığı geniş oda; meydan odası. (ANSİKL.) [1]

*Meydan açmak: **Tarikat erkânı** gereği **cem** yapmak.

*Meydan çerağı: **Horasan çerağı**.

*Meydan eri: **Cem**'e katılan **can**lardan her biri.

*Meydan eşiğine baş koymak: 1- **Eşik öperek tarikata** bağlanmak.

2- **Düşkünlük** durumunun kaldırılması için meydan açılması halinde; düşkün olanın, **eşik öperek** kendini meydan **er**lerinin kolektif yargılamasına teslim etmek ve bu yolla **dede**nin **barışıklık** sağlamasını dilemek.

*Meydan görmek: **İkrar vermiş** olmak.

*Meydana **niyaz etmek**: Bir **aşama** olarak algılanan ve **tarikat** yolunda **cem**'e katılanları temsil eden meydana, bir dileğinin gerçekleşmesi için yakarmak.

*Meydan ocağı: **Hazreti Fatma Ocağı**.

*Meydan odası: Meydan.

*Meydan **rehberi**: **Dede**nin yöneteceği **töre**nin hazırlık işlerine bakma ve **töre**nin yöntemine uygun biçimde gerçekleşmesini sağlama **hizmet**ini yerine getiren kimse.

*Meydan taşı: Meydanda, giriş kapısının solunda yer alan ve *Kolu Açık Hacim Sultan* adına kurulan,suçluya ceza **makamı**nı temsil eden taş. (ANSİKL.) [2]

*Meydan-i **erenler**: Meydan **er**leri.

*Meydan-ı **muhabbet**: **Muhammet meydanı**.

-ANSİKL. [1], Meydan ya da meydan odası; **alevi-bektaşiler**de. resmi **tören** yeridir; **ibadet** meydanı, **erenler** meydanı ve **kırklar** meydanı adlarıyla da anılır.

Meydanın giriş kapısının iç kısmına **eşik**; meydanın orta kısmına **dâr** ya da **dâr-ı Mansur** denir. Genellikle giriş kapısının karşısında. **küre makamı** olarak algılanan bir **ocak (Hz. Fatma ocağı)** bulunur; **ocak** olmaması durumunda bunun yerine bir **çerağ** konur.

Meydana girene göre sağ taraf karşı köşede, yerden biraz yükseltilmiş bir zemin üzerinde **Hazreti Muhammet makamı** olarak algılanan **Ahmed-i Muhtar postu (mürşit postu)**; postun solunda kalan duvarın dibinde **çerağ tahtı**; bunun önünde ise meydan taşı bulunur.

Ocaktan sonra sırayla giriş kapısının sol tarafındaki duvar boyunca **postlar** sıralıdır; siyah renkli olan **Horasan post**una kimse oturmaz, boş tutulur.

Alevilik-bektaşilik'te meydan, bir **ibadet** yeri olarak *caminin* yerini tutar: Ancak, *cami*'de **şeriat**, meydan'da **marifet**; *cami*'de **Kıble**'ye dönüş, meydan'da karşılıklı **kıble** oluş vardır. *Cami*'de hoca ve müezzin; meydan'da **mürşit** ve **rehber** bulunur; *cami*'de yazılı **Kuran**, meydan'da **konuşan Kuran** okunur. *Camii*, dünya meydanıdır, güven yeridir; orada yapılan **ibadet** borç ödemektir. Meydan, büyük mahşerdir, insanı sonsuz yaşama götüren ölüm sahnesidir, bir **kurban** yeri, sonsuz saltanat yeridir; orada yapılan **ibadet**

miraca varmak içindir.

-[2] Meydan taşı, suçlulara ceza verilme yeridir; **erenler yolu**ndan sapanlar burada terbiye edilir; sahibi, *Kolu Açık Hacim Sultan*'dır; elinde, **Hz. Ali**'nin **Zülfikâr**'ını temsil eden tahta bir değnek vardır; korkulacak, çekinilecek bir **makam**dır.

MEYDANCI a. 1- **Çerağcı.**

2- Kimi bölgelerde, **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında gösterilen meydanı **törene** hazırlama ve **çerağları** uyandırma **hizmet**ini gören kimse.

*Meydancı **baba**: Meydanı yöneten **baba**.

*Meydancı **postu**: Meydandaki **on iki post** sıralamasında yer alan *Sarı İsmail Sultan* **makamı**.

MEYDANCILIK a. 1- **Çerağcılık.**

2- **Meydancı** olmanın gereklerini yerine getirme; **meydancının** işi, görevi.

MEYDANEVİ a. **Pirevi**'nde bulunan **on iki ev**den biri; **pirevi**'nin **ibadete** ayrılan bağımsız bölümü.

*Meydanevi **babası**: Meydanevini yöneten **baba**.

MEYDANSAZI a. Sesinin yüksekliği nedeniyle açık yerlerde çalınmaya uygun, on iki telli büyük **saz**.

MEYHANE Fars. (***meyhāne*** < ***mey***, şarap ve ***hāne***, ev) a. 1- "**İrşat** alınan yer" anlamında **dergâh, tekke**.

2- "**Tanrı'nın evi**" anlamında insanın **gönlü**.

MEZHEP Ar. (***mezhep***, gidilen, tutulan yol) a. Bir din içindeki anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *İslamlık*'ta, **Ali**'nin **halife** seçilemeyişi nedeniyle inançlarda, birbirine karşıt **yol**lar doğdu; bunların tümüne **mezhep** denildi.

MİHMAN Fars. (***mihmān***) a. 1- **Konuk**, misafir.

2- Bu geçici **dünya**da bir süre konakladıktan sonra *tanrısal* **evre**ne göçecek olan insan.

*Mihman dede: **İkrar törenleri**nde, **tarikat erkânı** gereği bulunan konuk **dede**. (ANSİKL.)

*Mihman **meydanı**: Mihman **dede** geldiğinde açılan **meydan**.

*Mihman-ı **Ali**: **Tanrı** misafiri anlamında **Ali** misafiri.

-ANSİKL. **İkrar töreninde**, karıkoca birlikte **nasip alır**: Kadın, başka bir kadının kocasının *kardeşliği*; erkek de başka bir erkeğin karısının *kardeşliği* olarak **meydan**a girer; kendilerinin, aynı **uyarıcı**'dan **nasip alarak** kardeş olmalarını sağlayan bu durum bile bir kuşku uyandırmasın diye **ikrar törenleri**nde bir de mihman **dede** bulunur ve karı ve kocanın her birine ayrı ayrı **telkin** yapar.

MİHMANDAR Fars. (***mihmān-dār*** < ***mihmān***, konuk, misafir ve ***-dār***, tutan) a. Bir konuğun yanına verilen, ona kılavuzluk eden kimse.

*Mihmandan **postu**: **Meydan**daki **on iki post** sıralamasında yer alan *Hızır Aleyhis-selam* **makamı**.

MİHMANDARLIK a. **Mihmandar** olmanın gereklerini yerine getirme; **mihmandar**ın işi, görevi.

MİHMANEVİ a. 1- **Pirevi**'nde ya da kimi büyük **tekke**lerde, **konuk**ların ağırlanmasına ayrılan bölüm.

2- İnsanın, sonunda *tanrısal* **evrene** göçmek üzere geçici olarak **konuk** olduğu yer anlamında **dünya**.

*Mihmanevi **babası**: Mihmanevini yöneten **baba**.

MİHMANHANE Fars. (*mihmān-hāne* < *mihmān*, konuk ve *hāne*, ev) a. **Mihmanevi.**

MİHRAP Ar. (*miḥrāb*) a. **Elestü mihrabı.**

MİRAÇ Ar. (*mi'rāc* < *'urūc*, yukarıya çıkma, yükselme) a. 1- **Hz. Muhammet**'in **gök**lere yükselerek **Tanrı** katına çıkması. (ANSİKL.) [1]

2- **Hak** yüzünü görme anlamında algılanan **ikrar verme**, **nasip alma**. (ANSİKL.) [2]

3- **Hz. Muhammet**'in birinci göğe yükselirken bindiği doğaüstü varlık.

*Miraçın kutlu olsun!: **İkrar vererek**, **nasip alarak alevi** olana, **tören** bittikten sonra söylenen kutlulama sözü.

-ANSİKL. [1] *İslam* inanç ve kaynaklarına göre **Hz. Muhammet**, *peygamberliğ*inin X. yılında, *Arap* aylarından recebin 27. gecesi, **Tanrı**'nın bir mucizesi olarak evinden alınıp önce **Kudüs**'teki *Mescidi Aksa*'ya götürüldü, oradan da **gök**lere, **Tanrı** katına yükseltildi.

Miraç mucizesinin *Kudüs*'e kadar olan ilk bölümü, **Kuran**'daki *İsra* suresinde açıklanır; diğer **aşama**ları ise **hadis**lere dayanır; bu nedenle miraç mucizesi, **sünni** ve **şia** inançlarında birbirinden farklıdır.

Sünni inanca göre; **Hz. Muhammet** evinde ya da **Kâbe**'nin avlusunda uyurken **Cebrail** yanına gelir ve göğsünü yararak **kalb**ini yıkar; *O*'nu **Burak**'a bindirerek bir anda *Kudüs*'e götürür. **Hz. Muhammet** burada, öteki birçok *peygamber*in **ruh**larıyla karşılaşır ve onlara **imamlık** yaparak iki *rekât* **namaz** kıldırır. Sonra, **Cebrail**'le birlikte "miraç" denilen doğaüstü varlığa binerek birinci göğe yükselir; ardından **melekler**in yardımıyla yedinci göğe kadar çıkar; buradan *sidret ül-müntehā*'ya kadar **Cebrail**'in yardımıyla devam eder; daha öteye **Refref** adlı doğaüstü varlığı kullanarak gider; en sonunda **Refref**'ten ayrılarak **Tanrı** huzuruna ulaşır.

Söylenceye göre bu gece **Hz. Muhammet** ümmetine üç armağan sunulur:

1- *İslam* itikat ilkelerinin özetlendiği *Bakara* suresinin son iki ayeti.

2- **Allah**'a ortak koşan ya da O'nun varlığını tanımayanların dışında kalan tüm ümmetin **cennet**'e gireceğinin müjdelenmesi.

3- *İslam* dininin en başta gelen ibadeti olan beş vakit namazın farz kılınması.

Alevilik-bektaşilik inancında ise miraç mücizesi çok farklıdır: **Cebrail**, **Hz. Muhammet**'e **Hakk**'ın davetini bildirir ve *O*'na **rehberlik** eder; sema'da önlerine bir arslan çıkar ve bir ses, "*Arslan senden bir nişan ister, yüzüğünü ver!*" der; **Hz. Muhammet**, yüzüğünü arslanın ağzına atar ve yoluna devam eder; bu arada içinden, "*Amcam oğlu* **Ali** *burada olsaydı bu arslanın hakkından gelirdi*" diye düşünür; sonunda **Hz. Muhammet**'e **Hak tecelli eder** ve **Hakk**'ın yüzünü görür; sessiz ve sözsüz olarak doksan bin **sır** söyleşilir.

Hz. Muhammet miraç dönüşünde, **Kırklar**'ın **sohbet**te oldukları eve uğrar; kapıyı vurur; "*-Kim o!*" dediklerinde, "*-Peygamberim!*" der; içeri girmesine izin vermezler; ancak "*Yoksulların hizmetçisiyim!*" dediğinde, buyur ederler.

Selman Farisi dışarıda görevli olduğundan içeride otuz dokuz kişi vardır. *Hz.* **Ali**'nin yanına oturan **Hz. Muhammet**, "*-Siz kimlersiniz?*" diye sorar; onlar da; "*-Biz* **Kırklarız**, *hepimiz bir gönül, bir cihetiz. Birimiz ne ise varımız odur*" derler. **Hz. Muhammet** kanıt isteyince, *Hz.* **Ali** kolunu neşterle yaralar; hepsinin kolundan kan akar; bir damla kanda çatıdan düşer; bu *Selman*'ın kanıdır.

Daha sonra *Selman*, elinde bir üzüm tanesiyle içeriye gelir; **Hz. Muhammet**'e "*Ey yoksulların hizmetçisi! Bu üzüm tanesini bize taksim et*" der; **Hz. Muhammet**, **Cebrail**'in getirdiği tabakta üzüm tanesini ezerek şerbet yapar; hepsi bu şerbetle sarhoş olur ve ayağa kalkıp "*-Ya* **Allah**!" diyerek **semah** dönmeye (dans etmeye) başlarlar.

Alevilik-bektaşilik inancında **Cebrail**, **Hz. Muhammet**'in sezgisel **aklı**dır; **Muhammet**, kendi sezgisel **aklı**yla (**Cebrail**) ulaşıp yorumladığı şeylerin nereden geldiğini anlamak, bilmek ister; söylencede geçen **Kırklar Meclisi bâtın âlemin**,

gayb âleminin, *tanrısal* **âlemin** karşılığıdır; **Muhammet**'in **ruhu** da **gayb âleminde** olduğundan, her şeyin **Kırklar Meclisi**'nden geldiğini sezer ve onların bulunduğu kapıyı çalar; bu kapsamda miraç, **Hz. Muhammet**'in **Kırklar Meclisi**'ne katılması, **Ali**'nin yolunu bulmasıdır.

-[2] **Hz. Muhammet**'in **Kırklar Meclisi**'ne katılması, **Ali** yolunu tanıması anısına **alevi-bektaşilerde ikrar vermeye**, yani **nasip almaya** miraç adı verilir: Miraç, **nefsin** ölümünü, **tarikat yolunda** yeniden doğuşu; anasız-babasız olarak dünyaya ikinci kez gelişi simgeler; bu yeni yaşamda **mürşit baba**, **rehber ana** olarak algılanır.

MİRACİYE Ar. (*mi'rāciyye*) a. **Miraçname**.

MİRAÇLAMA a. **Alevi-bektaşi törenlerinde** yapılan ilk **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşi semahlarında** belli bir sıra vardır: **Saz**, öpülerek alınır ve çalınmaya başlar; **nefes** ve **deyiş** denen parçalar okunur. **Mürşit** görevindeki **dedenin**, işaretiyle **semah** başlatılır; ilk oyun miraçlamadır.

Simgesel düzeyde **miracın** işlendiği miraçlama, kısa bir **semahtır**; **yeldirme** bölümü ve **duası** yoktur. Temelde iki ana figüre dayanır; uçma olayının işlendiği el-kol hareketleri ve yürüyüş-ayak hareketleri.

MİRAÇNAME Ar. + Fars. (*mi'rāc-nāme* < Ar. *mi'rāc*, çıkılacak yer, merdiven ve Fars. *nāme*, mektup) a. *Peygamberin* **miraç** yolculuğunu ve dönüşünde **Kırklar Meclisi**'ne katılışını anlatan dinsel yapıt.

MİRAT Ar. (*mi'at*) a. Ayna.

MİSAL Ar. (***miṣāl*** , düş, rüya) a. Beş **evren** sıralamasında son sırada yer alan; bütün varlıkların, biçimleri ve özleriyle en olgun nitelikte bulundukları **evren**; misal **âlemi** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşi** düşüncesinde, beş ayrı **evren** vardır: Bunlar;

1- **Lahut**; kesin **varlık evreni**.

2- **Ceberût**; bütün **varlıkların Tanrı** bilgisinde toplandığı **evren**.

3- **Melekût**; **Tanrı** bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı **evren**.

4- **Nasut**; **Tanrı** bilgisinde toplanan **varlıkların** madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı **evren**.

5- Misal.

MİSKİN Ar. (***miskīn***, zavallı, biçare, tepkisiz kimse) a. Kendisine hiçbir varlık tanımayan **derviş**.

MİSKİNLİK a. **Miskin** olma durumu, **miskin dervişin** özelliği.

MİZAN Ar. (***mīzān***) a. Burçlar sıralamasında yer alan ve teraziyle temsil edilen **burç**; terazi burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; mizan, bu "*burç insanı*nın, yargılamayı, iyiyi kötüden ayırmayı anlatan böbreklerini temsil eder.

MUFADDİLE Ar. (***mifaddile***) a. **Halifeliğin Ali** ile oğullarının hakkı olduğunu savunanlar.

MUGAN Fars. (***muġān***) a. **Tarikat** büyüğü.

MUHABBET Ar. (***muḥabbet***) a. 1- **Tanrı**'ya, **tarikat ulu**larına ya da **tarikat yol**unda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde uyanan sevgi, bağlılık.

2- Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için yapılan **cem töreni**; muhabbet **meydanı**.

3- Gençleri **görgü ayini**ne hazırlamak için yapılan **cem töreni**; muhabbet **meydanı**.

4- **Adak muhabbeti**.

*Muhabbet **meydanı**: Muhabbet.

*Muhabbet-i **ehlibeyt**: **Hz. Muhammet** soyuna sevgi ve bağlılık

MUHACİR Ar. (***muhācir***, göçmen) a. **Hz. Muhammet**'ten önce, onunla birlikte ya da ondan sonra *Mekke*'den *Medine*'ye göç etmiş kimse, topluluk.

MUHACİRİN Ar. (***muhācirīn*** < ***muhācir***'in çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'le *Mekke*'den Medine'ye göç edenler.

MUHADARA Ar. (***muḥāḍara***, birlikte olma < ***ḥużūr***'dan) a. **Kalb**in, **gönl**ün **Hakk**'ın huzurunda olması durumu.

MUHADDES Ar. (***muḥaddeṣ***, haber verilmiş, şükranla bildirilmiş) s. Kendilerine ilham gelen **velileri** tanımlamak için kullanılır.

MUHADESE Ar. (***muḥadeṣe***, konuşma, sohbet) a. **Hakk**'ın **kulu**na, madde **âlem**indeki **varlık**lardan hitap etmesi.

MUHAL Ar. (***muḥāl***) s. Olanaklı olmayan olanaksız.

MUHAMMET (İslam peygamberi [571-632])

*Muhammet-**Ali divanı (meydan)**: **Meydan**.

*Muhammet-**Ali semahı**: **Tahtacılar**'da, dinsel **tören**lerin açılış **semahı** (ANSİKL.)

*Muhammet **miraçtan indi semahı**: **Miraçlama**.

*Muhammet **rahı**: Hz. Muhammet **yolu**.

-ANSİKL. **Dede**'nin **sazcı**ya hayır **dua** etmesinden sonra, "üçler" aşkına üç kez birer çift (bacı-erkek) kalkıp **semah** döner; ardından "Hu" çekilir ve **dede**nin izniyle oturulur.

Daha sonra, "*Üçten sonra kırkımız bir, birimiz kırk*" denilir ve üç çift birlikte kalkıp **semah dönme**ye başlanır.

MUHARREM Ar. (***muḥarrem***) a. *Kameri* ayların birincisi.

*Muharrem **ayini**: **Aşure töreni**.

*Muharrem **kurbanı**: **Aşure töreni**.

*Muharrem **matemi**: **Matem**.

*Muharrem **orucu**: **Matem orucu**.

*Muharrem yas **töreni**: **Aşure töreni**.

MUHARREMİYE Ar. (***muḥarremiyye***) a. **Maktel**.

MUHASEBE Ar. (***muḥāsebe***, karşılıklı hesap görme, hesaplaşma) a. **Tarikat yolcusu**nun, kendi kendini eleştirmesi, kendisiyle hesaplaşması.

MUHİP Ar. (***muḥibb***, sevgi besleyen, seven, dost) a. 1- **Tarikata** girmiş, ancak **ikrar verip derviş** olmamış kimse. (ANSİKL.)

2- **Tarikata** girmemiş, ancak **tarikata** karşı ilgi duyan, sevgi besleyen kimse.

*Muhip meşrep **talip**: Bilgili olmasına karşın henüz **Hakk**'ın **muhabbet**ini fark edemeyen **talip**.

-ANSİKL. Muhip, **tarikat**ta belli bir deneme süresini doldurur; başarılı görülürse **ikrarı alınıp dervişlik aşama**sına yükseltilir.

MUHİBBAN Ar. - Fars. (***muḥibbān***, dostlar, sevgililer < Ar. ***muḥibb***'in Fars çoğulu) a. **Muhipler**.

MUHİBBANE Ar. - Fars. (***muḥibbāne***, sevgiliye, dosta yaraşır biçimde < Ar. ***muḥibb*** ve Fars ***-āne***'den) be. **Muhib**e yaraşır biçimde.

MUHİBBE Ar. (***muḥibbe*** < ***muḥibb***'in dişili) a. Kadın **muhip**.

MUHİPLİK a. 1- **Tarikat yolu**nda **muhip** olmanın gereklerini yerine getirme; **muhip**in görevi.

2- **Derece** sıralamasında **dervişlik**ten önce gelen ve **muhipler**ce temsil edilen **aşama**.

MUKABELE Ar. (***muḳābele***, karşı karşıya olma, yüzyüze gelme) a. **Mürşit**'in gözetiminde **dervişler**in bir araya gelerek zikir yapmaları.

*Mukabele günü: **Dergâh**ta **ayin** yapılan gün.

MUKADDEM Ar. (***muḳaddem*** < **takdīm**'den) s. Önce gelen, önceki.

*Mukaddem-ül-mütefekkirin: "Düşünenlerin öncüsü" anlamında **Hacı Bektaş Veli**'yi tanımlamak için kullanılır.

MUKALLİT Ar. (***muḳallid***, taklit eden ya da birine benzemeye çalışan kimse) *Mukallit meşrep **talip**: **Tarikat yolu**nu kolay

aşılır sanarak heves eden **talip**.

MUM Fars. (***mūm***) a. **Çerağ**.

*Mum-**pervane**: **Âşık-maşuk**.

*Mum söndürme: **Çerağı sır etme**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. "Mum söndürme" konusunda; kaynağını **sünnilik**'ten alan ve **Anadolu alevilerine**, özellikle **kızılbaşlara** yönelik olarak geliştirilen bir iftira vardır. Gerçekle hiçbir ilgisi, ilintisi bulunmayan, **alevilik-bektaşiliği** bütün kurumlarıyla dinsiz, sapkın sayan, **Anadolu** uygarlığından habersiz, kendi tarihinin cahili kimselerin elinde beslenip büyütülen bu suçlamanın tarihi, oldukça eskilere dayanır.

Resmi dünyayla barışık ve onun bir parçası durumunda bulunan **sünnilik**; hemen her şeyi **sünni** anlayışla açıklama kolaycılığı ve bunun dışında bir gerçek tanımama bağnazlığıyla bu tür iftiralar için "*verimli bir tarla*" durumundadır.

Sünni anlayışta kadın, erkekten sonra gelir, ondan geridir; kadınlar örtünür, erkekten kaçar; kadın-erkek topluluğu oluşturma yoktur. **Alevilik-bektaşilik**'te ise kaç-göç yoktur; kadın-erkek eşitliği, kadınlı-erkekli **tören** düzenleme geleneği vardır. Bu **törenlere** evli olmayan erkekler giremez; evli erkek eşiyle birlikte gelir; **töreni** yöneten yetkilinin gerekli görmesi durumunda kadın kurallara uygun olarak içki de dağıtabilir. Eskiden **törenlerin** yapıldığı yerler mum ya da yağ lambalarıyla aydınlatılırdı; görevli, **tören** başlamadan bu mum ya da lambaları yakar, **tören** bitiminde ise söndürürdü. Kadın-erkek birlikte içkili **tören** yapmayı, büyük bir günah olarak algılayan **sünni** anlayış, sembolik anlamda içilen ve kökeni **Kırklar Meclisi**'ne dayanan içkiyi de abartarak, "**Alevi-bektaşiler** *kadın-erkek bir araya toplanır; içki içip sarhoş olduktan sonra, mumları söndürerek cinsel ilişki dahil her türlü ahlaksızlığı yaparlar*" yalanını üretir.

Gerçek hiç de böyle değildir; **törenler**, camii karşılığı olarak algılanan **meydan**'da yapılır; **tören** namaz gibi bir **ibadettir**; bu **ibadet** yerine getirilirken, hiç kimse **tarikat** kuralları dışına çıkamaz.

MURAKABE Ar. (*murâḳabe*, bakma, gözetleme) a. **Tarikat yolcusunun**, kendi iç dünyasına yönelerek **kalbinde**, **gönlünde** **Tanrı**'ya bakması; derin düşünceye dalarak kendini **Tanrı** üzerinde yoğunlaştırması.

MURAKKAA Ar. (*murakḳa'a* < *murakḳa'*, yama yapılmış, yamalı) a. **Dervişlerin**, **dünya** malına önem vermeme ve alçakgönüllülük simgesi olarak giydikleri yamalı **hırka**.

MURTAZA Ar. (*murtażâ*) a. **Hz. Ali**'nin lakabı.

MURTAZAVİ Ar. (*murtażâvî*) s. **Hz. Ali**'yle ilgili, Hz. **Ali**'ye ilişkin olan.

MUSAFAHA Ar. (*muṣâfaḥa*, el sıkışma, tokalaşma) a. Karşılıklı saygı, sevgi gösterme olarak algılanan; sağ eller, başparmaklar birbirine karşı ve yukarı kalkık biçimde avuç avuca tutulup öne doğru yavaşça eğilme biçiminde uygulanan bir selamlaşma. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kimi durumlarda, bu selamlaşmanın bir parçası olarak karşılıklı birbirinin elini öpme geleneği de vardır.

MUSAHİBE Ar. (*muṣâḥibe* < **muṣâḥib**'in dişili) a. Kadın **musahip**.

MUSAHİP Ar. (*muṣâḥib*, arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan) a. **İkrar verecek**, **nasip alacak** erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği **kefil** anlamında eş; **yol** arkadaşı, **yol** kardeşi. (ANSİKL.)

*Musahip ayini: **İkrar verme erkânı**.

*Musahip evi: Kimi bölgelerde **cemevi**'ne verilen ad.

*Musahip kavline girme: **Alevi meydanı**.

*Musahip kurbanı: **İkrar verme erkânı**.

*Musahip tutma: **İkrar verme erkânı**.

-ANSİKL. **İkrar töreninde**, karı-koca birlikte **nasip alır**; kadın, bir başka kadının kocasını; erkek de başka bir erkeğin karısını musahip seçerek **meydana** girer.

MUSAHİPLİ s. **İkrar vermiş, nasip almış** olan.

*Musahipli olmak: **İkrar vermiş, nasip almış** olmak.

*Musahipli olmamak: **İkrar vermemiş, nasip almamış** olmak.

MUSAHİPLİK a. **Musahip** olmanın gereklerini yerine getirme; **musahip**'in görevi.

MUSHAF Ar. (*muṣḥaf*, sayfalardan oluşan kitap) a. *Halife Osman* döneminde çıkarılan elyazması **Kuran**: mushaf-ı **Osman**, **Osman Kuranı**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Peygamber*in ölümünden sonra devletin sınırları genişleyince **Kuran**, farklı bölgelerde farklı biçimde yorumlanmaya başlandı. Olumsuzluğu ortadan kaldırmak üzere *Ömer*'in önerisiyle *Ebubekir* tarafından bir kurul oluşturuldu; *ayet* ve *sureler* toplandı, saklaması için *Ömer*'in kızı *Hafsa*'ya verildi. Ancak, **Kuran**'ın okunmasında ve yorumlanmasındaki çelişkiler bir türlü giderilemedi; durum *Halife Osman*'a ulaştırılınca yeni bir kurul oluşturuldu; Kurul sayfaları kitaba dönüştürdü; daha önceki sayfa ve yazılar yakıldı ya da yokedildi; mushaf-ı **Osman** adı verilen bu yeni Kuran, çoğaltılarak büyük kentlere gönderildi.

Mushaf-ı **Osman**, bir sürü tartışmayı da beraberinde getirdi. *Haşimi* lehçesiyle inen **Kuran**, *Kureyş* lehçesine çevrilmişti; anlam kaymaları olduğu savıyla *Haşimiler*, musaf-ı **Osman**'ı kabullenmek istemedi.

Hz. **Ali**'nin iniş tarihlerine göre sıraladığı sureler, Kurul tarafından kabul edilmedi; bu durum, **Ali** yandaşlarınca **ehlibeyt**'e ilişkin ayetlerin Mushaf-ı Osman'a alınmadığı biçiminde yorumlandı.

Sonuçta, *peygamber* dönemindeki 6666 ayet, *Halife Osman* dönemindeki düzenlemeyle 6234'e inmiş oldu; daha önceki belgeler yakıldığı ya da yokedildiği için eksik olarak gözüken 432 ayetin ne olduğu tam olarak bilinmiyor.

MUTASAVVIF Ar. (***mutaṣavvıf***) a. **Tasavvuf** düşünce ve yaşamını benimsemiş olan kimse.

MUTEZİLE Ar. (***mu'tezile***, bir kenara çekilenler, ayrılanlar) a. Vasıl bin Ata tarafından kurulan **akıl** ilkelerine dayalı **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Muntezile inancında insan, bir akıl varlığıdır; bu nedenle tüm eylemlerinde ölçü **akıl** olmalıdır; insan, yazgısından değil, **akıl** varlığı olduğu için ancak yaptığından sorumlu tutulabilir; elinde olmadan, yazgı gereği yaptığından sorumlu değildir.

MUTLAK Ar. (***muṭlaḳ***) a. *Önsüz-sonsuz* olarak algılanan özlük.

*Mutlak **adem**: **Zulmet** olarak algılanan, olmayan ve olması olanaklı bulunmayan **adem**.

*Mutlak **birlik**: *Tanrısal* **birlik**.

*Mutlak güzellik: **Tanrı**.

*Mutlak **hakikatler makamı**: **Salt gerçeklikler aşaması**.

*Mutlak varlık: **Tanrı**.

*Mutlak zaman: **Önsüz-sonsuz** olarak algılanan zaman anlamında **Tanrı**.

MUTMAİN Ar. (mutma'in) s. Gönlü kanmış, inanmış olan.

MÜBELLİĞ ar. (***mübelliġ*** < ***tebliġ***, götürme, taşıma) s. Haber veren, **tebliğ** eden.

MÜBİN Ar. (***mübîn***) s. 1- İyiyi kötüden ayıran, ayırabilen. 2- Açık, belli.

MÜCAHEDE Ar. (***mücâhede***, savaşma, savaş) a. **Tarikat yolcusunun nefsine** karşı açtığı mücadele.

MÜCERRET Ar. (***mücerred***, cisim halinde olmayan, soyutlanmış, soyut) s. ve a. **Bektaşilik**'in **babagan kolu**ndan, hiç evlenmemiş ve **mücerretlik ikrarı** vererek evlenmemeye söz vermiş **derviş, baba** için kullanılır.

*Mücerret **andı**, mücerret **ayini**, mücerret **babalar töreni**, mücerret **ikrarı**: **Mücerretlik ikrarı**.

*Mücerret **Kol**: **Bektaşilik**'in **babagan kolu**.

MÜCERRETLİK a. 1- **Mücerret** olma durumu; **mücerret** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Bektaşilik**'in **babagan kolu**nda, mücerretlik **ikrarı** verilerek ulaşılan ve **mücerret dervişler**le temsil edilen **aşama**.

*Mücerretlik **andı**, mücerretlik **ayini**: Mücerretlik **ikrarı**.

*Mücerretlik **ikrarı**: **Bektaşilik**'in **babagan kolu**nda, **aşama**sını tamamlayan **derviş** yapılan bir **tören**le; hiç evlenmemeye, kendini **tarikata**, **Ali yolu**na adamaya söz verme. (ANSİKL.)

*Mücerretlik küpesi: **Menguş**.

-ANSİKL. Belli **dergâh**larda yapılan bu **töre**ne, yalnızca aşamasını tamamlamış **dervişler** katılır: **Tarikat** kuralı gereği **can**ın, saç, sakal, bıyık ve kaşları tıraş edilir; sağ kulak memesi delinerek, evlenmemeye söz vermenin, **Ali**'ye ve **tarikat ulu**larına bağlılığın simgesi olarak algılanan **menguş** takılır.

MÜCESSİME Ar. (***mücessime*** < ***cism***, beden, gövde) a. **Tanrı**, **Âdemi** kendi benzeri olarak yarattığına göre kendi de insan biçimindedir, savına dayanan bir **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Mücessime inancında **Tanrı**'ya nesnel bir **varlık** niteliği yüklenir: O, **arşta** oturur; gövdesi, eli, kulağı vardır; bir insan gibi görür, işitir, öfkelenir ve sevinir.

MÜCTEBA Ar. (***müctebā***, seçilmiş, seçkin) a. *İmam Hasan*'ın lakabı.

MÜÇTEHİT Ar. (***müctehid***, gücü yettiği kadar çalışan) a. Dinsel kaynaklardan yararlanarak hüküm çıkaran *fıkıh* bilgini.

MÜHÜR Fars. (***mühr***) a. 1- **Gül.**
2- **Namaz mühürü.**
*Mühr-i **nübüvvet**: Son peygamber anlamında **Hz. Muhammet**.

MÜHÜRLEMEK f. **Ayak mühürlemek.**

MÜKÂŞEFE Ar. (***mükāşefe***, inceleme, açığa çıkarma) a. 1- Sezgiye dayanan bilgi yolu.
2- Bu yolla *tanrısal* **sırların hakikat ehlin**e görünmesi **hal**i.

MÜLHİME Ar. (***mülhime***) s. İçine doğduran, **ilham**, veren.

MÜLHİT Ar. (***mülḥid***) s. **Tanrı** tanımaz, dinsiz, inançsız.

MÜLK Ar. (***mülk***) a. Maddi **âlem.**

MÜMİN Ar. (***mü'min***) s. ve a. *Müslüman.*

MÜMİNÎN Ar. (***mü'minīn*** < ***mü'min***'in çoğulu) a. *Müslümanlar.*

MÜMKÜN Ar. (***mümkin***, olanaklı) s. Mümkün **adem**: Olmayan, ancak olması olanaklı olan **adem**.

MÜNACAT Ar. (***münācāt***, gizlice söyleşme, fısıldaşma) a. 1- **Tanrı**'ya yakarma, **tarikat ulu**larını övme, onlara bağlılığını bildirme.

2. Bu konuları işleyen şiir ya da düzyazı.

MÜNAFIK Ar. (***münāfık***) s. ve a. İnanmamasına karşın inanır görünen, içi dışı bir olmayan.

MÜNASAFE Ar. (***münāṣafe***, yarı yarıya bölüşme, eşitlik) a. **Hakk**'la **halk**la güzel muamelede bulunma.

MÜNİB Ar. (***münīb***, **Hak** yoluna giren, tövbekâr) s. 1- Her şeye yüz çevirerek **Tanrı**'ya yönelen.

2- Acemilik dönemini tamamlayarak **dervişliğe** kabul edilen.

MÜNİR Ar. (***münīr*** < ***nūr***, ışık) s. Işık veren, **nur**landıran.

MÜNKİR Ar. (***münkir***, inkâr eden) s. ve a. **İkrardan dönen** kimse için kullanılır.

MÜNTEHA Ar. (***münteha***) s. 1- Sona ermiş olan.

2- a. Son, uç.

MÜRCİE Ar. (***mürci'e***) a. Bilmeden inanılmaz, **ibadet** yapılmaz; önemli olan **Tanrı**'yı, *peygamber*i anlamak, sevgi-saygı göstermektir; eğilip kalkmak değil; insan büyük suç işlemekle dinden çıkmaz; onların durumlarını **Tanrı**'dan başka kimse bilemez anlayışında olan ve **sünni** inançlara karşı çıkan bir **mezhep**.

MÜRDE Fars. (***mürde***) s. ve a. Ölmüş olan, ölü.

MÜREBBİ Ar. (***mürebbî***, eğitici) a. **Mürşit**.

MÜRG Fars. (***mürġ*** ya da ***murġ***, kuş) a. **Ruh**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat yolcusu** için asıl olan "**ölmeden evvel ölmek**"tir; yani nefsini yenerek **Hak yolu**nda ilerlemektir; böyle bir durumda; mürg (**ruh**), kafes olarak algılanan gövdeden kurtulur ve kuş gibi kanatlarını açarak *tanrısal* **âleme** doğru uçar.

MÜRİT Ar. (***mürîd***) a. **Tarikat**a giren, bir **mürşit**'e, **pir**e bağlanan kimse, **derviş**.

MÜRİTLİK a. **Mürit** olma durumu; **mürit** olmanın gereklerini yerine getirme.

MÜRŞİT Ar. (***mürşid***, kılavuz, uyarıcı) s. ve a. **Müritl**erine kurtuluş yolunu ve *tanrısal* **sır**ların çözümünü gösteren, **dervişleri** yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, üstün **aşamalı tarikat ulus**u.

*Mürşit evi: **Dergâh**.

*Mürşit postu: **Ahmed-i Muhtar Postu**.

*Mürşid-i azam: **Hz. Muhammet**.

MÜRŞİTLİK a. 1- **Mürşit** olma durumu; **mürşit** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Derece** sıralamasında, ulaşılan en üst **aşama**.

MÜRÜVVET Ar. (***mürüvvet***, adamlık, insanlık, yiğitlik, mertlik) a. Büyüklük, ululuk, bağışlama.

*Mürüvvet dilemek: Suç işlemiş biri, **meydan**'da **dâr**'a durup

kendisi için mürüvvet **meydanı** açılmasını istemek.

*Mürüvvet **meydanı**: Suçlunun topluma geri dönebilmesi için küçük suçlarda kırk gün sonra, büyük suçlarda verilen cezanın bitimini izleyen günlerde yapılan **tören**.

*Mürüvvet taşı: **Meydan taşı**.

MÜSAMERE Ar. (***müsâmere***, gece sohbeti) a. 1- **Tanrı**'yla insan **ruhu** arasında yapıldığına inanılan *gizli görüşme*.

2- **Tanrı**'nın **gayb âleminde ariflere** hitabı.

MÜŞAHEDE Ar. (***müşâhede***, görme) a. *Tanrısal* **sırları** ve **tecellileri** seyretme, bu yolla *tanrısal* **âlemi** görme.

MÜŞEBBİHE Ar. (***müşebbihe***, benzetenler) a. **Mürcie**.

MÜŞRİK Ar. (***müşrik***) s. ve a. Birden fazla **Tanrı** olduğuna inanan, **Tanrı**'ya ortak koşan kimseler için kullanılır.

MÜŞTERİ (Jüpiter gezegeni) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

MÜTEEHHİL Ar. (***müte'ehhil***) s. Evli olan, evlenmiş.

N

NAAT Ar. (***na't***, övme, överek anlatma) a. **Hz. Muhammet**'i övmek, ona yalvarıp şefaat ve bağışlama dilemek için yazılmış şiir.

*Naat-ı Ali: **Hz. Ali** için yazılmış övgü şiiri.

NACİ Ar. (***nâcî*** < ***necât***, tehlikeli bir durumu atlatma, kurtuluş, kurtulma) s. Esenliğe ermiş, kurtulmuş.

NACİYE Ar. (***nâciye*** < ***nâcî***'nin dişili) s. **Naci**.

NÂDİ Ar. (***nâdî***, haykıran, seslenen, çağıran)

*Nadi Ali: "**Ali**'*ye seslenme*", "**Ali**'*yi yardıma çağırma*" anlamında sabah ve akşamları ya da **törenler**de okunan bir **dua**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşi** inancında; "**Hz. Ali**'*de olağanüstü* **hal***ler göründü. Sen vârisler (vekiller) arasında onun yardımını bulursun. Her üzüntülü ve sevinçli anlarında* **Ali**'*nin dostluğu sana yetişir ve kolaylıklar açılır*" anlamına gelen **Nâdi Ali**'ye ilişkin kimi söylenceler vardır: *Uhut* gazası sırasında bir ara güç duruma düşen **Hz. Muhammet**, **Cebrail**'den öğrendiği Nâdi **Ali**'yi okur; bunun üzerine **Ali** *lebbeyk* (*buyurun*) diyerek **Hz. Muhammet**'in yardımına yetişir ve savaşçıları yüreklendirerek O'nu güç durumdan kurtarır.

Kimi kaynaklarsa Nâdi **Ali**'nin **kızılbaş** şairlerinden *Zugaylı Huzai*'nin bir dörtlüğünden alındığını kaydeder.

NAHL Ar. (***naḥl***) a. Arı, balarısı.

NAİP Ar. (***na'ib***) a. Birinin yerine bakan kimse vekil.

NAİPLİK a. Naip olma durumu; naip olmanın gereklerini yerine getirme.

NAKİB Ar. (***naḳîb***) a. Bir **tekke**de **mürşit**'e yardım eden, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına iş gören **derviş** ya da **dede**.

*Nakib postu: **Meydan**'daki **on iki post** sıralamasında yer alan ***Kaygusuz*** *Sultan* **makamı**.

NAKİBLİK a. 1- **Nakib** olma durumu; **nakib** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- Derece sıralamasında üstün **aşama**.

NAKİBÜLEŞRAF Ar. (***naḳîb ül-eşrâf***) a. *Peygamber* soyundan gelenlerin işlerine bakmak için, aralarından hükümet tarafından atanan görevli.

NAMAZ Fars. (***namâz***, **Tanrı**'ya ibadet biçimi) a. **Halka namazı**.

*Namaz **mühürü**: **Kerbela** toprağından preslenerek yapılmış olan, namaz kılınırken **secde** edilen yere konan yuvarlak, dört ya da on iki köşeli plak. (ANSİKL.)

*Namaz-ı **tâat**: **Tanrı**'nın buyruklarını, **Ali** yolunun gereklerini yerine getirme.

-ANSİKL. Genellikle madeni para büyüklüğünde olan namaz **mühür**leri kutsal kabul edilen **Kerbela** toprağından yapılır; eskiden gezginci **dervişler** tarafından dağıtılırdı. Yuvarlak olabildiği gibi **dört kapı**yı ya da **On İki İmam**'ı simgeleyecek biçimde dört ya da on iki köşelidir. Üzerine **Allah**, **Muhammet**, **Ali**, **Fatma**, *Hasan* ve *Hüseyin* isimleri yazılı namaz **mühür**leri, temiz bir kese içinde saklanır ve namaz kılınacağı sırada çıkarılarak alın üzerine gelecek biçimde **secde** edilen yere konur.

NAMUS Ar. (***nâmûs***) a. **Tanrı**'ya yakın olan **melek**ler.

*Namus-ı **ekber**: **Cebrail**.

NAN Fars. (***nân***, ekmek) s. İyilikten anlayan, iyilik bilir kimse için kullanılır.

NANKÖR Fars. - Tr. (***nânkör*** < Fars. ***nân***, ekmek ve Tr. ***kör***) s. Yapılan iyiliğin değerini bilmeyen ve minnettarlık duymayan kimse için kullanılır.

NÂPUHTE Fars. (***nâ-puhte***, pişmemiş, çiğ) s. Yeterince olgunlaşmamış, deneyimsiz kimse için kullanılır.

NASİHATNAME Ar. + Fars. (***naṣîḥat-nâme*** < Ar. ***naṣîḥat***, öğüt ve Fars. ***nâme***, mektup) a. *Şah Hatai*'nin, **yol** kurallarını anlatan **mesnevi**si.

NASİP Ar. (***naṣîb***, birinin elde edebildiği şey) a. Nasip alma: **İkrar vererek tarikata** girme, bir **mürşit**'e bağlanma; **ikrar verme**, **el alma**.

*Nasip almak: **İkrar vermek**, **el almak**.

*Nasip **meydanı**: **Eş meydanı**.

*Nasip vermek: **El vermek**.

NASUT Ar. (*nāsūt*, insanlar, insanlık) a. **Beş evren** sıralamasında dördüncü sırada yer alan; **Tanrı** bilgisinde toplanan **varlıkların** madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı **evren**; nasut **âlemi**. (ANSİKL.)

*Nasut âlemi: Nasut.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında beş ayrı **evren** vardır:

1- **Lahut**; kesin **varlık evreni**.

2- **Ceberut**; bütün **varlıkların Tanrı** bilgisinde toplandığı **evren**.

3- **Melekût**; **Tanrı** bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı **evren**.

4- Nasut.

5- **Misal**; bütün **varlıkların** gerçek biçim ve özleriyle bulundukları **evren**.

NATIK Ar. (*nāṭık* < *nuṭk*, söz, konuşma, söylev) s. 1- Söz söyleyen, konuşan.

2- Düşünce öne süren, düşünen, anlayan.

3- Bir şeyi ifade eden, gösteren, bildiren.

NATIKA Ar. (*nāṭıka* < *nâṭık*'ın dişili) s. **Natık**.

NAZ Fars. (*nâz*, cilve, eda) a. **Tanrı**'ya yaklaşmanın ileri bir **aşaması** olarak algılanan; **gönlün Tanrı** sevgisiyle dolup taşması sonucu aşırı bir coşkuya kapılıp söylenmemesi gereken sözleri söyleme. (ANSİKL.)

*Naz ehli: **Hakk**'a nazı geçen, **Hakk**'a karşı nazlanan **veli**.

-ANSİKL. Naz **ehli**'nin coşku anında söylediği sözler, **Tanrı** katında suç sayılmaz; aynı sözleri **halkın** söylemesi ise suçtur; yasaktır; naz, ancak **ermişlere** özgü bir durumdur.

NAZAR Ar. (***nazar***, bakma, bakış) a. **Mürşit**'in, kendini **tarikata** veren **cana** derin bakışı. (ANSİKL.)

*Nazarım: **Alevi-bektaşilerin** birbirine "*siz*" yerine, "*görüşü benim gibi olan*" anlamında kullandıkları bir seslenme sözü.

-ANSİKL. **Alevi-bektaşi** inancında; "**Ehl-i dil***in nazarı toprağı cevher eder*". **Mürşit**'in bakışı (nazarı), **tarikat yolcusunu** olgunlaştırır; onu kuşkulardan, kuruntulardan uzaklaştırır; gerçeğe, güzelliklere götürür; ancak o zaman bakma, görme haline dönüşür.

NAZENİN Fars. (***nâzenîn***, ince, narin) *Nazenin tarikatı: 1- **Bektaşilik**.

2- **Bektaşilik**'in **babagan kolu**.

NEBİ Ar. (***nebî*** < ***nübüvvet***, peygamberlik) a. *Peygamber*.

NEBİLİK a. **Nübüvvet**.

NECAT Ar. (***necât***, kurtulma, kurtuluş) a. **Hacı Bektaş Veli yoluna** bağlanma, onun yolunda yürüme.

*Necat bulmak: **Hacı Bektaş Veli yoluna** bağlanmak, onun **yolunda** yürümek.

NEFES Ar. (***nefes***, soluk) a. 1- **Alevi-bektaşi** şairlerin **törenlerde**, meclislerde ezgiyle okunan, **tarikat** inançları ve bu inançlarla ilgili olayların anlatıldığı **koşma** biçimindeki şiirlerine verilen ad. (ANSİKL.)

2- Bu şiirler üzerine bestelenen ve ezgi yalınlığı bakımından **halk** türkülerine yaklaşan **ilahi**.

3- **Mürşit**'in, **gönülleri** ferahlandıran manevi gücü.

4- **Cemlerde**, kutsal olarak algılanan insan **benliğine**, kişiliğine yönelik sözlere verilen ad.

*Nefes evladı: 1- **Babagan kolu** inancına göre; **Hacı Bektaş Veli**'nin burun kanıyla gebe kalan *Kadıncık Ana*'dan doğan çocuk.

2- **Yol evladı.**

-ANSİKL. Nefesler, kutsal bir esin ürünü kabul edilir; genellikle 7, 8, 11 heceli kalıplarla söylenmiş 3-7 dörtlükten oluşur; aruzla yazılmış nefesler de vardır. **Alevi-bektaşi** felsefesinin özeti sayılabilecek olan nefeslerde özetle şunlar anlatılır:

1- Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren birlik **dolu**sunu içtik, bu nedenle şaraba gereksinmemiz kalmadı. Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak **Hakk**'a kavuştuk; bunun için **mihrab**a gereksinimimiz kalmadı.

2- Bizim yolumuzda **can**ın önemi yoktur, biz **canan**ı arıyoruz. **Gönlü Kâbe** bilir, **gönül**e ulaşma **yol**unun kurallarına uyarız. Biz; bu nedenle *insana* **secde ederiz**; bizim için bundan başka bir **ibadet** biçimi yoktur.

3- Söylediği sözleri; *Tevrat*'tan, *İncil*'den anlamlar taşıyan **Kuran**'ın gerçeklerini ortaya çıkaran bizleriz. Biz **Kuran**'ı *insanın* yüzünde bulur ve oradaki **Kuran**'ı okuruz. Bize başkaca bir **Kuran** gerekmez.

4- Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakılan ama yılmayan insanlarız. Ezelde evet dedik ve bu sözümüzden asla dönmeyiz. Biz zaten **melek**lerle dostuz. Bu nedenle, **günah**-sevap **melek**leri bizim **günah**ımızı-sevabımızı yazmayı bırakmıştır.

NEFH Ar. (***nefh***, üfleme) a. **Ruh** verme, canlandırma.

*Nefh-i **ruh**: 1- **Tanrı**'nın **Âdem** peygambere nefesiyle can vermisi.

2- **Cebrail**'in nefesiyle *Bakire Meryem*'i hamile bırakması.

NEFİR Fars. (***nefir***) a. Gezici **dervişler**in, vahşi doğada öttürerek hayvanları ürkütüp kaçırmak için boyunlarına ya da omuzlarına asarak taşıdıkları, boynuzdan yapılmış boru.

NEFİS Ar. (*nefs*, öz varlık, benlik) a. 1- Bir **varlığın**, kendisinden ayrı bir **varlık** olarak algılanan manevi gücü; **ruh**. (ANSİKL.) [1]

2- Bir insanın içindeki yıkıcı arzular ve kötü duyguların tümü. (ANSİKL.) [2]

*Nefs **aşaması**: **Tarikat yolcusunun ruhsal** arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu **aşamalar** sıralamasında yer alan ve duygu egemenliğiyle belirgin olan **ben makamı**.

*Nefsi kırmak: Nefsin isteklerinden sıyrılmak, arınmak.

*Nefs-i **kül**: 1- **Akl-ı kül**'den doğan evrensel **ruh**.

2- **Havva**.

-ANSİKL. [1] **Varlığın**, kendisinden ayrı canlandırıcı, etkin bir güç olarak algılanan nefsin, temelde yedi türü vardır:

1- Nefs-i **cemadi**: Maddeyi bir arada tutan ve dağılmasına engel olan güç; maddesel **ruh**.

2- Nefs-i nebati: Üremeyi, büyümeyi ve beslenmeyi sağlayan güç; bitkisel **ruh**.

3- Nefs-i hayvani: Canlılardaki hareketi sağlayan güç; hayvansal **ruh**, canlılık **ruhu**.

4- Nefs-i insani: Bütünü kavrama ve **akıl** yürütme gücü; insan **ruhu**.

5- Nefs-i **natıka**: İnsanın canlılar arasındaki yerini belli eden güç, cevher; insan **ruhu**.

6- Nefs-i kudsiye: Olanaklı olan her şeyi elde edebilme melekesine sahip güç; kutsal **ruh**, **ermiş**lerin **ruhu**.

7- Nefs-i **kül**: **Akl-ı kül**'den sonra gelen, ondan etkilenen, etki alan güç; bir insan gibi algılanan **âlemin ruhu**, **canı**.

Tanrı'nın yaratıcı gücü eyleme geçince; **akl-ı kül**, kendi özünden etkilenen gücü doğurdu (**nefs-i kül**); **Akl-ı kül** ile **nefs-i kül** ilişkisinden **göklerle göklerin** gövdeleri durumunda olan yıldızlar belirdi; **göklerin** dönmesinden **toprak**, **hava**, **ateş** ve **su** ortaya çıktı; bu **dört unsurla göklerin** birleşmesinden de *cansız maddeler*, *bitki-*

ler ve *insanlar* yaratıldı.

Tanrı, görünüş alanına yine **akl-ı kül** olarak algılanan **Âdem** biçiminde çıktı; bu ilk insandan etkilenen, etki alan varlık olarak **Havva (nefs-i kül)** doğdu; bütün insan soyu da bu iki kişiden (**Âdem** ile **Havva / Akl-ı kül** ile **nefs-i kül**) geldi.

-[2] **Alevilik-bektaşilik** inancında; insanda, her türlü kötülüğü yapmaya yatkın duygu hali olarak algılanan nefis, *en büyük düşman* kabul edilir; bu kapsamda en büyük savaş, insanın kendi içinde, kendi nefsine karşı verdiği savaştır; gaza ya da cihat denince, insanın kendini terbiye etmesi anlaşılır. İnsan nefsini yedi aşamada terbiye eder, arındırır:

1- Nefs-i **emmare**: İnsanı günaha, kötülüğe ve şehvete zorlayan duygu durumu; bütün kötülüklerin kaynağı kabul edilir.

2- Nefs-i **levvame**: Az da olsa eğitilmiş nefis.

3- Nefs-i **mülhime**: Eğitilmiş olmakla birlikte yeterince olgunlaşmamış, iyilik ve kötülüğe yönelik duygu durumlarının birlikte yaşandığı nefis.

4- Nefs-i **mutmaine**: İyiliğe, gerçeğe yönelik duygu durumlarının ağırlıkta olduğu nefis.

5- Nefs-i **raziye**: **Tanrı**dan gelen her şeyi hoşnutlukla karşılayan nefis.

6- Nefs-i **merziye**: Terbiye edilip olgunlaşmış, **Tanrı**'nın sevgisini kazanmış nefis.

7- Nefs-i **kâmile**: Bütünüyle olgunlaşmış, arınmış, en üst **aşama**da bulunan nefis.

NEMED Fars. (***nemed***) a. Keçe.

NEV Fars. (***nev***) s. Yeni.

NEVAFİL Ar. (***nevafil*** < ***nafile***, farzların dışında kılınan namaz) a. Yapılması **farz** olan **ibadet**lerin dışında kalan ve fazladan yapılan **ibadetler**.

NEVNİYAZ Fars. (***nev-niyāz***, bir işe yeni başlayan) a. **Tarikata** yeni giren kimse.

NEVRUZ Fars. (***nev-rūz***, yeni gün) a. 1- İlkbaharın başlangıcı sayılan, güneşin *balık burcu*ndan çıkıp *koç burcu*na girdiği, **Hz. Muhammet**'in *peygamberliğ*inin ilân edildiği, **Hz. Ali**'nin doğduğu ve evlendiği gün olarak bilinen, eski *İran takvimi*ne göre yılın ilk günü [21 Mart]

2- Bu günde yapılan bayram, kutlama, **tören**; nevruz bayramı, nevruz **erkânı**; nevruz **kurbanı** nevruz **töreni**. (ANSİKL.)

*Nevruz bayramı, nevruz **erkânı**, nevruz **kurbanı**, nevruz **töreni**: Nevruz.

*Nevruz **semahı**: Ege bölgesi **Tahtacıları**'nın, nevruz'da toplu-ca oynadıkları bir **semah**.

-ANSİKL. Nevruz, dünyanın güneş çevresinde dönmesine göre düzenlenmiş *eski İran takvimi*ne göre, geceyle gündüzün eşit uzunlukta olduğu 21 Mart günü başlar.

Nevruz bayramı, **alevi-bektaşiler**in büyük bayramıdır. Sabahleyin nevruz **erkânı** yapılır; **nevruziye**ler okunur, **nefesler** söylenir, **semah** yapılır. Daha sonra topluca kırlara çıkılır, hazırlanan yiyecekler yenir, eğlenceler düzenlenir. Gece **meydan** açılır, **isteklilere nasip verilir**. 23 Mart günü mezarlıklarda ziyafet verilir.

NEVRUZİYE Fars. - Ar. (***nevrūziyye*** < Fars. ***nevrūz*** ve Ar. - ***iyye***) a. **Nevruz** konusunu işleyen şiir.

NEZİR Ar. (***nezir***) a. 1- **Adak**.

2- Uğur olsun, bereket olsun diye **mürşit**'e verilen armağan.

NİDA Ar. (***nidā***, çağrı, seslenme) a. **Hakk**'ın kuluna korkutmak ve uyarmak ya da müjdelemek ve şereflendirmek için seslenmesi.

NİYAZ Fars. (*niyāz*) a. 1- Bir **tarikat ulusuna**, büyüğüne ya da **tarikatta** bir **makamı** temsil eden *şeye*, *yere* ve bunlar aracılığıyla **Tanrı**'ya yalvarma, yakarma biçiminde uygulanan bir **ibadet**; niyaz **ayini**. (ANSİKL.)

2- Birbirine gösterilen sevgi duygusu; saygı, hürmet.

3- Dilekte bulunma, dileme, rica.

4- Sunulan armağan, para.

*Niyaz duruşu: **Peymançe**.

*Niyaz duruşunu almak: **Peymançeye geçmek**.

*Niyaz etmek: 1- Yalvarmak, yakarmak.

2- Saygı sunmak, hürmet etmek.

3- Dilekte bulunmak, dilemek, rica etmek.

*Niyaz penceresi: **Türbelerde**, yatırlara yakarmak, dilekte bulunmak için dışarıdan bakılan küçük pencere.

*Niyaz perdesi: **Sazda**, ara nağmeleri bulmaya yarayan "fa" ve "sol" seslerine verilen ad.

*Niyaz taşı: **Meydan taşı**.

*Niyaz vermek: Yalvarmak, yakarmak.

-ANSİKL. **Tanrı**, gizli bir hazineydi; bilinmek istedi, insanları yarattı; insan **aşk** ile **aşk** için yaratıldı. **Alevi-bektaşilik**'teki niyazın kökeni bu inanca dayanır: İnsana karşı dönülerek, insan **kıble** edinilerek aslında büyük yaratıcıya yalvarılır, yakarılır; diğer yandan insan onurlandırılarak, şereflendirilerek **Tanrı**'nın kendini tanımasına, bilmesine katkıda bulunulur; bu kapsamda **Tanrı**'nın insana gereksinmesi olduğu vurgulanmış olur.

NİYAZLAŞMAK f. **Niyaz etmek**.

NİYET Ar. (*niyyet*) a. **Oruç** tutmaya, **aptes** almaya vb. karar verdikten sonra, başlangıç duasını okuma.

*Niyet-i **savm**-ı **atşanını**: **Susuzluk orucu** niyetine.

*Niyet-i **siyam-ı matemine**: **Matem orucu** niyetine.

NOKTA Ar. (***nokṭa***) a. 1- **Hakiki birlik**, tüm **çokluğun** aslı.

2- "*Besmele*"nin "*Ba*"sının altındaki nokta anlamında **Hz. Ali**.

3- Gizli iken görünmek isteyip ana rahmine düşen insanın durumu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Her şeyi harflerle açıklayan **hurufilik**, **alevilik-bektaşilik**'i derinden etkilemiştir. Bu inanca göre **evren**in ve bütün insanlığın gizi harflerdedir; otuz iki harf, "**elif**"ten çıkar; "**elif**"in öncesi de **Hz. Ali** olarak algılanan "*Besmele*"nin "*Ba*"sının altındaki "*nokta*"dır. Yine insan, ana rahminde iken bir "*nokta*"dır; doğar "**elif**" olur.

NÖBETÇİ Kimi bölgelerde **pervane**'ye verilen ad.

NÖBETÇİLİK a. Kimi bölgelerde **pervanelik**'e verilen ad.

NUKABA Ar. (***nuḳabā'*** < ***naḳīb***'in çoğulu) a. 1- Bir **tekke**de **mürşit**'e yardım eden, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına iş gören **derviş** ya da **dedeler**.

2- **Gayb erenleri** hiyerarşisinde yer alan, **gavs**'a bağlı **ermiş** kişiler.

NUR Ar. (***nūr***) a. **Evren**de görünür duruma gelen varlıklarda beliren ve bir ışık, aydınlık, parlaklık biçiminde algılanan *tanrısal* öz, **ilahi** belirti.

*Nura **muhabbet**: **On İki İmamı** sevme.

*Nur-ı **daim**: **Çerağ-ı Ali**.

*Nur-ı **ilahi**: Her şeyin başlangıcı olarak algılanan **Tanrı** ışığı.

*Nur-ı **Muhammet**, nur-ı **nebi**: **Tanrı**'dan ilk yaratılan ve ya-

ratılan her şeyin kaynağı durumunda olan ışık.

*Nur-ı **velayet**: **Velilik aşamasına** ulaşmış **ulu**ların ışığı.

*Nurun **âlâ** nur olsun: "*Daha iyi, daha güzel olsun*" anlamında söylenen bir selâmlaşma sözü.

NUSAYRİ Ar. (***nuṣayrī***, *Muhammet bin Nusayr*'ın adından) a. **Nusayrilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

NUSAYRİLİK a. *Muhammet bin Nusayr*'ın kurduğu, **Ali**'nin **Tanrı**, **Muhammet**'in **Güneş** olduğu inancına dayalı bir **mezhep**.

NUSH Ar. (***nuṣḥ***) a. **Akıl** verme, öğüt, nasihat.

NUTFE Ar. (***nuṭfe***, duru su, saf su) a. Dölsuyu.

NÜBÜVVET Ar. (***nübüvvet***) a. *Peygamberlik*, **nebilik**.

NÜCEBA Ar. (***nücebā***, soyu temiz olanlar, soylular, seçkinler) a. **Kırklar**.

NÜSHA Ar. (***nüsḫa***, kopya suret) a. **Âlem**.

*Nüsha-i **kübra**: **Büyük âlem**.

*Nüsha-i **sugra**: **Küçük âlem**.

NÜVVAB Ar. (***nüvvāb*** < ***nā'ib***, vekil'in çoğulu) a. Vekiller.

*Nüvvab-ı **erbaa**: Dört vekil.

NÜZUL Fars. (***nüzūl***) a. 1- Yukarıdan aşağıya inme.

2- Bir yere gelme, orada konaklama.

O

OCAK a. 1- Oturulan, barınılan yer, ev, aile, yuva.

2- Evlerin oda ve mutfaklarında ateş yakılan yer.

3- **Tekke**.

4- **Ehlibeyt** soyu.

5- **Dede**'nin bağlı olduğu soy.

6- **Dedelik**.

7- **Hazreti Fatma ocağı**.

*Ocak kazma: **Tahtacılar**'da, ana-baba evinden ayrılıp yeni bir yuva kurma.

*Ocağı **bektaşiyan**: Yeniçeri ocaklarına verilen ad.

OCAKLI a. **Çelebiyan kolu**'nun bir alt dalı durumunda bulunan **ocakzade** grubuna bağlı **dede** ya da **tarikat yolcusu**.

OCAKZADE Tr. - Fars. (***ocak-zāde***, ocak oğlu, ocak evladı < Tr. ***ocak*** ve Fars. ***zāde***, evlat, oğul) a. **Bektaşilik**'in **çelebiyan kolu**'nda, soyları **On İki İmam**'lara bağlanan **dedeler** grubu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dedeler**, çıkış kaynaklarına göre üç grupta toplanır:

1- **Dedebabalar**; **Hacı Bektaş Veli** yolu'ndan gelenler; **Hacı Bektaş Veli**'nin manevi evlatları; **yol evlatları**.

2- **Çelebiler**; **Hacı Bektaş Veli**'nin soyundan gelenler; **bel evlatları**.

3- Ocakzadeler; **On İki İmam** soyundan gelenler.

OD Esk. Tr. (*od*) a. **Ateş**.

OKUYUCU a. **Zâkir**.

OKUYUCULUK a. **Zâkirlik**.

OLGUN s. **Tarikat yolu**'nda **ruhsal** açıdan eğitilmiş kimse için kullanılır.

*Olgun insan: **İnsan-ı kâmil**.

OLGUNLUK a. **Tarikat yolu**'nda **ruhsal** açıdan eğitilerek **hamlık**tan kurtulmuş olma durumu.

OLUŞUM a. **Sudur**.

*Oluşum teorisi: **Sudur teorisi**.

ON *On altı inanç: **Tarikat**a girmek isteyenin bilmek inanmak durumunda olduğu, **Tanrı yolu**na gönülden bağlanmanın koşulları olarak algılanan on altı görüş. (ANSİKL.) [1]

*On iki dilimli taç: **Hüseyni taç**.

*On **dört masum**, on **dört masum**-u pak: Her türlü yanılgıdan ve **günah** işlemekten bağışlanmış olan **Hz. Muhammet**, kızı **Hz. Fatma** ve **On İki İmam**'a verilen ad.

*On iki ev: Büyük **tekkeler**de, **hizmet**lerin yürütüldüğü, başlarında bir **baba** bulunan bağımsız yapı birimlerinin tümüne verilen ad.

*On iki farz: Yapılması, yerine getirilmesi, uyulması zorunlu on

iki buyruk. (ANSİKL.) [2]

*On iki **hizmet**: **Hz. Ali** soyundan gelenlere bağlanan ve **cem**'de yürütülen **hizmetler**. (ANSİKL.) [3]

*On iki **hizmet** sahibi: **Cem**'de yürütülen **hizmetler**in sorumlusu durumunda bulunanlar. (ANSİKL.) [4]

*On İki **İmam**, on iki **imamlar**: **Hz. Muhammet**'ten sonra **halife** olarak tanınan **Hz. Ali**'yle onun soyundan gelen on bir **imam**. (ANSİKL.) [5]

*On İki **İmamlar semahı**: *Urfa* yöresinde, On İki **İmam**lar anısına oynanan otantik bir **semah**.

*On İki **Koyun**: On İki **İmam**.

*On iki **kapı**: İnsan gövdesinde bulunan insanın içine açılan kapılar olarak algılanan iki göz, iki burun deliği, iki kulak, bir ağız, iki meme, bir göbek bağı ve iki dışkı yeri olmak üzere toplam on iki delik.

*On iki **post**: **Tarikat**ta belli bir görev **aşama**sını gösteren on iki **makam**. (ANSİKL.) [6]

*On iki **terkli taç**: **Hüseyni taç**.

*On sekiz bin **âlem**: *Araplar*'ın son sayı olan binle anlatmaları sonucu "on sekiz bin **âlem**" olarak söylenen; **Tanrı**'nın farklı görünür olma durumlarını temsil eden on sekiz **evren**. (ANSİKL.) [7]

*On yedi **kemerbest**: **Hz. Ali**'nin **kemer** kuşattığı, **ehlibeyt**'le birlikte savaşmış ve çoğu şehit düşmüş on yedi savaşçı. (ANSİKL.) [8]

-ANSİKL. [1] On altı inanç, **tarikat**a girmek isteyen **can**a soru biçiminde yöneltilir ve olumlu yanıtı istenir. Bunlar:

1- **Mertlik**; İnanç bakımından olgunluk, bilgi bakımından gelişmişlik.

2- **Zindelik**; **tarikat**a bağlanma, onun kurallarına, ilkelerine uyma, gereklerini yerine getirme konusunda kişide beliren **ruhsal** olgunluk, güçlülük, dirençlilik.

3- **Tac-ı devlet**; başa giyilen **taç**la temsil edilen **ruh**, **gönül** yüceliği, ululuğu, mutluluğu.

4- **Namaz-ı taat**; **Tanrı**'ya, **Ali**'ye uymak, **Tanrı**'nın, **Ali**'nin buyruklarını uygulamak, yerine getirmek için gösterilen **kulluk**.

5- **Feth-i kudret**; **tarikat** sevgisini yayarak, **gönülleri** açarak **Ali** sevgisini çoğaltma.

6- **Nur-u velayet**; **velilik aşama**sına ulaşmış bir kimsenin, bütün **gönüllere** ışık saçacak yücelikte olduğunu anlatır.

7- **Bank-ı muhammet**; **Hz. Muhammet**'in insanları **İslamlığa** çağırışı, birlik, bütünlük sağlayışı ve **Allah - Muhammet - Ali** üçlüsünün özünde var olan **birlik**'i anlatır.

8- **Buy-i cennet**; **Allah - Muhammet - Ali** inancını benimseyip **pir**'e bağlanan kimselerin gideceği yerin **Cennet** olduğunu; oraya **şeriat**'ın koyduğu yasaklarla, baskılarla değil, **Ali** yolunda **ruh** olgunluğuna ulaşıp **arif** olmakla gidilebileceğini anlatır.

9- **İman-ı şehadet**; **Allah - Muhammet - Ali** üçlüsünün **birliğine** inanma, bunu dille, **gönülle** açıklama.

10- **Kuran-ı hikmet**; inanmış kimsenin **gönlünün Kuran** olduğunu anlatır.

11- **Dest-i velayet**; "**velilik eli**" anlamında **Hacı Bektaş Veli**'nin yol göstericiliğini bu eli tutmayanın yolda kalacağını, olgunlaşamayacağını anlatır.

12- **Kemer-i hidayet**; **tarikata** bağlanmayı, **Ali** yolunda, **pir** yolunda gitmeyi anlatır.

13- **Dem-i hizmet**; verilen görevi güler yüzle, sevinç duyarak, **gönül** açıklığıyla yapma; **hizmete** karşılık beklememe, çıkar düşünmeme, yarar gözetmeme; bencillikten, kendini beğenmişlikten sıyrılma.

14- **Erkân-ı meşayih**; **erkânın**, **tarikat** kurallarına uymayı zorunlu kıldığını ve insanın gereksiz davranışlarını önleyen ayakbağı niteliğinde olduğunu anlatır.

15- **Ecel**; **Tanrı** buyruğu olan ölümün güler yüzle karşılanmasını, asıl **dolaşan ölü** durumuna düşmekten korkulmasını anlatır.

16- **Kısmet**; **Ali**'nin, **Pir**'in izini süren, kendini olgunlaşma, yücelme yoluna veren **tarikat yolcusu**'nun önünde bütün kapıların

açık olduğunu, **Tanrı**'nın ona nice mutluluklar bağışlayacağını anlatır.

-[2] On iki **farz** şu şekilde sıralanır:

1- **Hakk**'tan korkma.

2- Kimseye haksız söz söylememe.

3- Yol ve **erkâna** can, baş verme.

4- İnsana sevecen davranma, insanı sevme.

5- **Hakk**'ı yadsımama, **Tanrı**'dan gelene razı olma.

6- **Dünya** işlerine önem vermeme; kadere, yazgıya boyun eğme.

7- **Tanrı**'nın görücü olduğuna inanma; her şeye dayanma, katlanma.

8- **Halk**'tan sakınma.

9- Azla yetinme.

10- **Hakk**'tan gelecek rızk için tasalanmama, kaygılanmama.

11- **Halk**a karışmama; **gönl**ünde **Tanrı**'yla yaşama.

12- **Talip** olanda **Hak** bilgisi olma.

-[3] **Alevilik-bektaşilik**'te on iki **post** sayısınca ayrı nitelikte on iki **hizmet** vardır; kimi bölgelerde **hizmetler**e verilen adlar ve **hizmet** sıralaması değişiktir; yaygın **hizmet** sıralaması şu şekildedir:

1- **Cemi** yönetme.

2- **Görgü**sü yapılanlara ve **cem**e katılanlara yardımcı olma.

3- **Cem**de düzeni ve sessizliği sağlama.

4- **Çerağları** yakma, **meydanı** aydınlatma.

5- **Deyiş, düvaz, miraçlama** söyleme; okuma.

6- **Meydanı** silme-süpürme.

7- Su getirme, dağıtma; sofranın sonunda el temizliğini sağlama.

8- Kurban ve yemek işlerine bakma.

9- **Semah** yapma.

10- **Cem** yapılacağını duyurma.

11- **Cemevi**ni temizleme.

12- **Cem**in ve **ceme** katılanların evlerinin güvenliğini sağlama

-[4] Her **hizmet**in bir sahibi (sorumlusu) vardır; kimi bölgelerde **hizmet** sahiplerinin adları ve sıralanışı değişiktir; yaygın hizmet sahipleri ve sıralaması şöyledir:

1- **Dede**.

2- **Rehber**.

3- **Gözcü**.

4- **Çerağcı**.

5- **Zâkir**.

6- **Ferraş**.

7- **Saka - ibriktar** -

8- **Sofracı - kurbancı** -

9- **Pervane - semahçı** -

10- **Peyik**

11- **İznikçi**

12- **Bekçi**.

-[5] **Alevilik-bektaşilik**'te **imam**, **Tanrı**'ya yakın kutsal kişidir; insanlarla **Tanrı** arasında bağlantı kurar. Onun bütün yaptıkları **Tanrı** adınadır; bu nedenle o suçsuzdur, masumdur; eylemlerinden sorumlu değildir; yücedir, uludur, ölümsüzdür. **İmamın** buyruklarını yerine getirmek bir din görevidir, bir inanç gereğidir; onun sözleri tartışılmaz, ona karşı başka bir düşünce ileri sürülmez.

Alevilik-bektaşilik'te **imam** bir inanç kaynağı durumundadır; daha doğrusu inanç **imam**la başlar. On İki İmam şu şekilde sıralanır:

1- **Ali** [598-661]; **Hz. Muhammet**'in amcasının oğlu ve damadı; ilk **imam**.

2- *Hasan* [624-670]; **Ali**'nin büyük oğlu; ikinci **imam**.

3- *Hüseyin* [625-680]; **Ali**'nin ikinci oğlu; üçüncü **imam**.

4- *Zeynelabidin* [659-719]; **Ali**'nin torunu ve üçüncü **imam**

Hüseyin'in oğlu; dördüncü **imam**.

5- *Muhammet Bakır* [677-733]; *Zeynelabidin*'in oğlu beşinci **imam**.

6- *Caferi Sadık* [699-765]; *Muhammet Bakır*'ın oğlu; altıncı **imam**.

7- *Musa Kâzım* [645-799]; *Caferi Sadık*'ın oğlu; yedinci **imam**.

8- *Ali Rıza* [765-818]; *Musa Kâzım*'ın oğlu; sekizinci **imam**.

9- *Muhammet Taki* [811-835]; *Ali Rıza*'nın oğlu; dokuzuncu **imam**.

10- *Ali Naki* [829-868]; *Muhammet Taki*'nin oğlu; onuncu **imam**.

11- *Hasan Askeri* [846-874]; *Ali Naki*'nin oğlu; on birinci **imam**.

12- *Muhammet Mehdi* [870-878]; *Hasan Askeri*'nin oğlu; on ikinci **imam**.

-[6] **Alevilik-bektaşilik**'te On İki **İmam** sayısınca on iki **post** vardır; kimi bölgelerde **post** adları ve sıralaması değişiktir; yaygın ad ve sıralama şu şekildedir:

1- **Horasan postu (pir postu)**; **Hacı Bektaş Veli**'nin **Horasan**'dan geldiğini bildirir; **tarikatın** temeltaşı durumundadır; bu **posta** kimse oturamaz.

2- **Ahmed-i Muhtar postu (mürşit postu)**; **Hz. Muhammet makamı**.

3- **Ali postu**; **rehber makamı**.

4- **Aşçı postu**; *Seyit Ali Sultan* **makamı**.

5- **Ekmekçi postu**; **Balım Sultan makamı**.

6- **Nakib postu**; **Kaygusuz** *Sultan* **makamı**.

7- **Atacı postu**; *Kanber Ali Sultan* **makamı**.

8- **Meydancı postu**; *Sarı İsmail Sultan* **makamı**.

9- **Türbedar postu**; **Kara Donlu Can Baba** *Sultan* **makamı**.

10- **Kurbancı postu**; *Hz. İbrahim* **makamı**.

11- **Ayakçı postu**; **Abdal Musa** *Sultan* **makamı**.
12- **Mihmandar postu**; *Hz. Hızır* **makamı**.
-[7] İnanca göre on sekiz **âlem** şöyle sıralanır:
1- **Akl-ı kül**.
2- **Nefs-i kül**.
3- **Dokuz gök**.
4- **Dört öğe** (**su**, **toprak**, **hava**, **ateş**).
5- **Üç mevcut** (maden, bitki, hayvan).
-[8] On yedi **kemerbest**:
1- *Selman Farisî*
2- *Muhammet bin Ebu-Bekir*
3- *Malik Eşter*
4- *Ammar bin Yâser*
5- *Veysel Karanî*
6- *Ebu-Zer Gaffarî*
7- *Huzeyme bin Hâris*
8- *Abdullah-i Asgar*
9- *Abdullah bin Bedî*
10- *Ebül-Heysemut Tihanî*
11- *Hâris şeybanî*
12- *Haşim bin Utbe*
13- *Muhammet bin Ebu-Huzeyfe*
14- *Kanber*
15- *Mürtefi bin Vezza.*
16- *Sad bin Kays Hemedani.*
17- *Abdullah bin Abbas.*

ONİKİİMAMCI a. **Caferi**.

ONİKİİMAMCILIK a. **Caferilik**.

ORUÇ Fars. (*rūze*'den) a. 1- **Matem orucu**.

2- Kendini, iradesiyle yanlışa, kötüye karşı koruyan kimsenin tavrı, eylemi.

3- Bir kimsenin **tarikat sırrını** açıklamaktan kaçınma eylemi.

OSMAN (Dört halife'nin üçüncüsü [574-656] *Osman Kuranı: **Kuran-ı Osman.**

OTMAN BABA (1402'de *Timur*'la birlikte **Horasan**'dan **Anadolu**'ya gelip *Rumeli*'ye geçen, *mehdilik* ve *peygamberlik* savında bulunduğu için idam edilen **kalenderi** şeyhi [-1478] *Otman Baba Velayetnamesi: Ölümünden sonre **dervişlerinden** *Küçük Abdal* tarafından 1483'te yazılan, Otman Baba'nın yaşamının, düşüncelerinin ve gösterdiği **kerâmetlerin** anlatıldığı yapıt.

OTURAK a. Ağır makamda ve otururak söylenen **nefeslere** verilen ad.

Ö

ÖĞRETİCİ SEMAH **Cem**'de yapılması zorunlu **semahlar** sıralamasında yer alan, eğitme-belletme amaçlı **semah**.

ÖLME a. **Hakk'a yürüme**.

ÖLMEK f. **Hakk'a yürümek**.

*Ölmeden evvel ölmek, ölmezden ölmek: **Tarikat** yolunda bütün tutkulardan, aşırı isteklerden, **dünya**ya bağlı geçici dileklerden, eğilimlerden kurtulmak, özünü gerçeğe adamak.

ÖLÜM a. **Hakk'a yürüme**.

ÖVGÜ a. **Naat**.

ÖZÜR Ar. (*'uẕr*'dan) a. Bir hatanın, bir kusurun hoş görülmesini, bağışlanmasını gerektiren neden.

*Özür okumak: **Dede**'ye **niyaz ettik**ten sonra **dar'a durup** aklanmasını dilemek.

P

PADİŞAH Fars. (***pādişāh***, hükümdar) a. **Tanrı**.

PALAHENG Fars. (***pālāheng***, dizgin, yular ya da büyük kement) a. **Palheng**.

PALHENG Fars. (***pālāheng***, dizgin, yular ya da büyük kement'ten) a. **Kemer** üzerine takılan, **On İki İmam**'ı simgeleyen on iki köşeli taş; palheng taşı. (ANSİKL.)

*Palheng taşı: Palheng.

-ANSİKL. Palheng, **dervişlerin gönüllerini Tanrı**'ya bağlamalarının bir sembolü olarak algılanır; **eline-diline-beline sahip olmak** gerektiğinin işareti kabul edilir; **Hz. Muhammet**'in, aç yattığı günler, midesi üzerine taş bastırarak açlığını giderişi anısına taşınır.

Kemerin sol yanına takıldığından **yantaşı** adıyla da anılır.

PALİHENG Fars. (**pālāheng**'ten) a. **Palheng**.

PARPILAMA a. **Sır**rına sahip ve güçlü olması için **dede**'nin, yeni doğan çocuğa ad verdikten sonra parmağını ağzına götürüp aldığı nemi çocuğun ağzına sürmesi.

PASBAN Fars. (***pāsbān***) a. **Bekçi.**

PASBANİ Fars. (***pāsbānī***) a. **Bekçilik.**

PAY a. **Lokma.**

PENÇ Fars. (***penc***, beş) *Penç erkân: **Alevilik-bektaşilik**'te **cemaate** kabul edilen adayın katıldığı beş tören [**cem erkânı, sorulama erkânı, ikrar verme-musahip tutma erkânı, koldan kopma erkânı, dâr'dan indirme erkânı**].

PENÇE Fars. (***pence***, yırtıcı hayvanlarda, ön ayaklarla tırnaklardan oluşan bölüm) a. **El.**

*Pençe atmak (vurmak): Mızrapla değil, tırnakla çekerek **ruzba** çalmak.

*Pençe düzeni: **Ruzba düzeni.**

*Pençe vurmak: Pençe atmak.

*Pençe-i Âl-i âbâ: 1- Bir elin beş parmağıyla simgelenen, **Hz. Muhammet, Ali, Fatma**, *Hasan* ve *Hüseyin*'den oluşan **ehlibeyt.**

2- Bu adların, sağ elin başparmağından başlamak üzere sırayla yazıldığı levha.

PENÇECİ a. **Bektaşilik**'in **çelebiyan kolu**'nda, **görgü** sırasında **talip**'in sırtını **alacadeğnek**le değil de elle sıvazlayanlara verilen ad.

PEND Fars. (***pend***) a. Öğüt, nasihat.

*Pend etmek: Öğüt vermek, nasihat etmek.

PERDE Fars. (***perde***, kapı, pencere gibi yerlere asılan örtü) a.

Tanrı ile nesnel **varlık** dünyasını birbirinden ayıran engel; **kulu Hakk**'ından ayıran engel. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hak** ile **kul** arasında kimi **zulmet**ten (karanlık), kimi **nur**dan (ışık) engeller (perdeler) vardır. **Hakk**'ın **gönül**de **tecelli**leri **nur**dan (ışıktan) engellerdir; **tarikat** yolunda, olgunluğun yüksek aşamalarına ulaşan **canlar**, bu engelleri (perdeleri) aşarak *tanrısal* varlıkla yüz yüze gelebilir.

Dünyasal istekler, mal, mülk, **nefs**, şehvet vb. **Hak** ile **kul** arasındaki **zulmet** (karanlık) engelleridir (perdeleridir); **nefs**ini yenemeyen, bu isteklerden sıyrılamayanlar, *tanrısal* **varlık**la yüz yüze gelme şansını tümüyle yitirirler; onlar **dolaşan ölü**dürler.

PERVANE Fars. (***pervâne***, geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek / fırıldak) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **semah** yapma görevini yerine getiren kimse.

PERVANELİK a. **Pervane** olmanın gereklerini yerine getirme; **pervane**nin işi, görevi.

PERVAZ Fars. (***pervâz***; kanat açma, uçma) a. 1- Kimi **alevi** boyları, topluluk ya da toplumlarında **semah**a ya da **semah havasına** verilen ad.

2- Kimi yörelerde **semah** yapan karşılıklı çiftlerin, el-kol hareketlerine verilen ad.

3- Tek kız tarafından, belirli bir ezgi eşliğinde oynanan **semah**. (ANSİKL.)

*Pervaz etmek: **Semah** yapmak, **semah** oynamak.

*Pervaz semahı: **Çark semahı**.

*Pervaza kalkmak: **Semah**a kalkmak, **semah** yapmaya başlamak.

-ANSİKL. Genellikle bekâr bir kız tarafından oynanır; ezgiyle birlikte kız kalkar ve yavaş, yavaş ilerler; yere **niyaz edip** doğrulur;

ardından kendi ekseni çevresinde hızla dönmeye başlar; dönüşler sırasında kollar yana açık ya da yanlarda vücuda bitişiktir.

PERVAZCI a. Kimi **alevi** boylarında **semah** yapan kimseye verilen ad.

PEYİK Fars. (***peyk***'ten) a. **Peyk.**

PEYİKLİK a. **Peyklik.**

PEYK Fars. (***peyk***, haber taşıyan, haber getiren) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **cem** yapılacağı haberini komşulara, **cemaata** ulaştırma görevini yerine getiren kimse.

PEYKLİK a. **Peyk** olmanın gereklerini yerine getirme; **peyk**in işi, görevi.

PEYMAN Fars. (***peymān***) a. Yemin, **ant.**

PEYMANÇE Fars. (***peymānçe***) a. **Mürşit** karşısında; **ayaklar mühürlenmiş**, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik biçimde gerçekleştirilen yalvarma-yakarma duruşu; **niyaz duruşu.**

*Peymançe yeri: **Dâr.**

*Peymançe durmak: **Dâr'a durmak.**

*Peymançeye geçmek: **Dâr**'da **niyaz duruşu** almak.

PEYMANE Fars. (***peymāne***, şarap bardağı, büyük kadeh) a. "**Tanrı'nın evi**" olarak algılanan insanın **gönlü.**

PİR Fars. (***pīr***, yaşlı, ihtiyar) a. 1- **Tarikatın** kurucusu, yayıcısı, önderi olan ve **tarikatta** en yüksek **aşamada** bulunan kimse. (ANSİKL.)

2- Bu anlamda **Hacı Bektaş Veli**.

*Pir divanı: **Meydan**.

*Pir kapısı: **Hac**.

*Pir ocağı: *Hacıbektaş*'taki **Dergâh**.

*Pir postu: **Horasan postu**.

*Pir semahı: **Miraçlama**.

*Pir-i evvel: 1- **Tarikatın** kurucusu; ilk pir.

2- Bu anlamda **Hacı Bektaş Veli**.

*Pir-i mugan: **Mürşit**.

*Pir-i sani: 1- **Tarikatın** yayılmasını sağlayan kimse; ikinci pir, ikinci **ulu**.

2- Bu anlamda **Balım Sultan**.

*Pir-i tarikat: 1- Yolun kurucusu, büyüğü.

2- Bu anlamda **Hacı Bektaş Veli**.

-ANSİKL. Pir, **Tanrı** bilgisine ulaşmış, **Tanrı** sevgisini kazanmış kişidir; yol göstericidir, **mürşit**'tir; **müritlerinin** doğru yolu bulmalarına ve o yolda ilerlemelerine yardımcı olur; bir anlamda **Hz. Muhammet**'in vekili sayılır.

PİREVİ a. *Hacıbektaş* ilçesindeki **Hacı Bektaş Veli Tekkesi** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Pirevi, *Hacıbektaş* ilçesinin ortasında, ayrı ayrı üç avlu ve bunların çevresinde birçok yapıdan oluşan büyük bir külliyedir; 16 Ağustos 1964'te *müze* durumuna getirildi.

Pirevi'nin kuruluşuna **Kızılcahalvet** adı verilen küçük bir odanın yapımıyla başlandı; **Hazret-i Pir**'in **Hakk**'a yürümesinden sonra bitişiğine diğer yapılar eklenerek bugünkü durumunu aldı.

Pirevi'nde; **aşevi**, **ekmekevi**, **atevi**, **mihmanevi (konukevi)**, **meydanevi**, **kilerevi** ve *çamaşırhane* gibi bağımsız bölümler vardır; pirevi dışında ise **balımevi (kadıncıkevi)**, **han bağı**, **dede bağı** yer alır. Bütün bu evlerin ve bağların birer **babası** ve yeterli sayıda **dervişleri** bulunurdu.

Pirevi dışında dört büyük **dergâh** vardı. Bunlar.

1- *Seyyid Ali Sultan* (*Kızıl Deli*) **Dergâhı**; Rumeli / Dimetoka.

2- **Kerbela** *Dergâhı*.

3- **Abdal Musa** *Sultan* **Dergâhı**; Elmalı / Tekke köyü.

4- **Kaygusuz** *Sultan* **Dergâhı**; Mısır / Kahire.

Bu **dergâhlar halife makamıydı**. *Mehmet Ali Hilmi Dedebaba*'nın *Şahkulu Sultan* **Dergâhı** (Merdiven köyü) sonradan bunlara katıldı.

PİRLİK a. 1- **Pir** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Pir** tarafından temsil edilen **tarikatın** en yüksek **aşaması**.

POST Fars. (*pūst*, tüylü hayvan derisi) a. **Tarikat** yolunda bir **aşamayı**, **makamı** simgeleyen ve **seccade** olarak algılanan, **pirin**, **dedenin** ya da **babanın** oturduğu tabaklanmış, tüylü deri. (ANSİKL.)

*Post **ehli**: Post sahibi olanlar.

*Post **hizmeti**: 1- **Pirlik**.

2- **Dedelik**.

3- **Babalık**.

*Posta oturmak: Postun simgelediği **aşamaya**, **makama** ulaşmak; bu **aşamanın**, **makamın** gereklerini yerine getirmeye **hak** kazanmak; post sahibi olmak.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te **On İki İmam** sayısınca **on iki post** vardır. Postlar kutsaldır; büyük bir saygı ve sevgi kaynağı durumundadır.

Alevi-bektaşi inancında postun başı "teslim"; ayağı "**hizmet**"; sağı "**el tutma**"; solu "**nefsi kırma**"; dışı "**sebat**"; içi "**temkin**"; ortası "**muhabbet**"; mihrabı "**cemâl**"; doğusu "sevinç"; batısı "bilim"; koşulu "**erenler** önünde baş eğmek"; canı "**tekbir**"; **şeriatı** "yok olma"; **tarikatı** "acıma"; **marifeti** "rıza" ve **hakikati** "kavuşma ve bekleme"durağı olarak algılanır.

POSTNİŞİN Fars. (***pūstnişīn*** < ***pūst***, post ve ***-nişīn***, oturan) a. Bir **tekke**de, **post**ta oturan en üst yetkili.

PUŞİ Fars. (***pūş***, örtü'den) a. **Çeki**.

PUŞİDE Fars. (***pūşīde***, örtünmüş, örtülü) a. Tabutun üzerine örtülen, üstüne ayetler yazılı örtü.

R

RAB Ar. (***rabb***, sahip, efendi) *Rabb-ül-**erbab**: Efendilerin efendisi anlamında **Tanrı**.

RABBANİ Ar. (***rabbānī***, kendini **Tanrı** yoluna adayan) *Rabbani adam: **Veli**, **mürşit**.

RABBANİYUM Ar. (***rabbāniyyūn*** < ***rabbānī***'nin çoğulu) a. **Dünya**dan ilgilerini keserek **Tanrı**'nın iradesine teslim olmuş **tarikat** yolcuları.

RABIT Ar. (***rabṭ***, bağlama, bağlanma) a. Kendini **tarikat yolu**na hasretme.

*Rabt-ı **kalb**: **Kalp** yoluyla, **gönül** yoluyla bağlanma.

RAFIZİ Ar. (***rāfızī***) a. **Rafızilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

RAFIZİLİK a. *Ebubekir* ve *Ömer*'in **halife**liğini tanımayanların oluşturduğu dinsel-siyasal akım. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Rafiziler, **gulat** ve **zeydi**ler'le birlikte, **şia**nın üç kolundan birini oluşturur. *Eş'ari* [873-936], *Makalat-ül-İslamiye* adlı yapıtında, rafızilik akımının ilk kez *Ebubekir* ile *Ömer*'in **halife**likle-

rine karşı çıkanlar tarafından başlatıldığını belirtir; diğer kimi kaynaklara göre ise *Hz. Hüseyin*'in torunlarından *Zeyd bin Ali'nin Ebubekir*'le *Ömer*'in **halifeliğini** onaylamasına karşı çıkanlar rafizilik akımını başlattı.

RAFIZİYUN Ar. (*rāfıziyyūn* < *rāfızī*'nin çoğulu) a. Rafızilik'i benimsemiş olanlar.

RAH Fars. (*rāh*, yol) a. **Tarikat**.

RAH Ar. (*rāḥ*, şarap) a. **Mürşit**'in **nefesi**.

RAHMAN Ar. (*Raḥmān* < *raḥm*, acıma, esirgeme) a. "Kullarını esirgeyen" anlamında **Tanrı**'nın adlarından biri.

RAHMANİ Ar. (*raḥmānī*) s. **Tanrı**'dan gelen, **Tanrı**'ya ilişkin olan, *tanrısal*.

*Rahmani sultan: "**Tanrı'nın evi**" olarak algılanan insan **gönlü**ndeki **akıl**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnanca göre insan **gönlü**, ulu bir kenttir; bu kentin iki **sultanı** vardır; **aklı** temsil eden rahmani **sultan** ve **nefsi** temsil eden **şeytani sultan**.

RAHMANİYUN Ar. (*raḥmānīyyūn* < *raḥmānī*'nin çoğulu) a. *Tanrısal* **sır**lara erdiklerine, **gayb âlemi**'nden haber getirdiklerine inanılan kimseler.

RAKİP Ar. (*rakīb* < *rekābet*, çekişme, yarışma mücadele) a. Dünyasal istekler, **nefs**, **şeytan**.

RAM Fars. (*rām*, boyun eğen) a. 1- **Tarikat yolcusu**'nun, tüm varlık ve benliğiyle **Tanrı**'ya bağlanıp O'nun dışındaki her şeyden

sıyrılması, arınması.

2- **Mürit**'in **mürşit**'ine tüm **gönl**üyle, **kalb**iyle bağlanması.

RAVİ Ar. (*rāvī* < *rivāyet*'ten) a. **Hz. Muhammet**'in yaptıklarını, sözlerini, davranışlarını, onaylarını ya doğrudan kendine ya da ilk müslümanlara dayanarak aktaran kimse.

RAYİHA Ar. (*rāyiha*, hoşa giden güzel koku) *Rayiha-yi **cennet**: **Buy-i cennet**.

RAZ Fars. (*rāz*, gizli tutulan şey, sır) a. **Tarikat yolcusu**'nun **gönl**ünde açıklık kazanan *tanrısal* **sır**.

RAZİ Ar. (*razī'*) s. **Rıza** gösteren, razı.

RAZİYE Ar. (*raziyye* < *razī'*'nin dişili) s. **Rıza** gösteren, razı.

REF Ar. (*ref'*, bulunduğu düzeyden yukarıya kaldırma / ortadan kaldırma) *Ref-i **taayyün**: Görünür **varlık** alanında görünmez duruma gelme biçiminde beliren, olgunluk bakımından yükselişin son **aşama**sı.

REFREF Ar. (*Refref*) a. **Hz. Muhammet**'in **miraca** çıkarken bindiğine inanılan dört binekten sonuncusu olan doğaüstü varlık. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Cebrail mirac** gecesi **Hz. Muhammet**'i, gidebileceği son noktaya kadar götürdü; daha ileriye gitmesine izin verilmediğinden, Refref geldi ve **Hz. Muhammet**'i alıp **Tanrı** katına çıkardı.

REH Fars. (*reh*, yol) a. **Ruh**.

REHBER Fars. (***rehber***, yol gösteren kimse, kılavuz < ***reh***, yol ve ***ber***, gösteren) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **dede**'nin yöneteceği **törenleri** hazırlama, **yola** girecek **canlara yolu** öğretme görevini yerine getiren kimse.

*Rehber **postu**: **Ali postu.**

REHBERLİK a. **Rehber** olmanın gereklerini yerine getirme; **rehber**in işi, görevi.

RAHREVAN Fars. (***rāh-revān***, yolcu < ***rāh***, yol ve ***revān***, yürüyen, giden) *Rahrevan-ı **tarikat**: **Tarikat yolcusu, derviş.**

REHREVAN Fars. (***reh-revān***, yolcu < ***reh***, yol ve ***revān***, yürüyen, giden) *Rehrevan-ı **tarikat**: **Rahrevan-ı tarikat.**

RESUL Ar. (***resūl***) a. *Peygamber.*

*Resul-ullah, Resul-i **Ekrem**: **Hz. Muhammet.**

REVAN Fars. (***revān*** < ***reften***, gitmek) s. 1- Giden, yürüyen.

2- a. **Ruh**, can.

*Revan-ı pak: Temiz **ruh**.

REVŞENİ a. **Revşeniye**'yi benimsemiş kimse, topluluk.

REVŞENİYE a. *Afganistan*'da, XVI. yy. ortalarında; "*Piri Revşen*" adıyla tanınan *Bayezit bin Abdullah* tarafından kurulan, **vahdet-i vücut** temelinde sekiz **makama** dayanan bir **tarikat.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Revşeniye **tarikatına** göre, **evren**de görünür tüm **varlıklar**, gerçekte "*bir*" olan **Tanrı** varlığının değişik yansımalarından başka bir şey değildir. **Tarikat**, her biri bir **aşama, makam**

olarak algılanan sekiz ilke üzerine kuruludur. Bunlar;

1- **Şeriat.**
2- **Tarikat.**
3- **Hakikat.**
4- **Marifet.**
5- **Kurbet.**
6- **Vuslat.**
7- **Vahdet.**
8- **Sükûn.**

REZİLET Ar. (***rezîlet*** < ***rezîl***) a. Kötü huy, rezillik.

RIZA Ar. (***rızâ'***, razı olma, kabullenme, sızlanmama, yakınmama / hoşnut olma) a. 1- **Tanrı**'dan gelen her şeyi **gönül** hoşnutluğuyla karşılama.

2- **Tanrı**'nın hoşnutluğunu, onayını kazanma; *tanrısal* hoşnutluk, *tanrısal* onay.

*Rıza kapısı: **Tarikat.**

*Rıza lokması: **Cem töreni** sırasında pişirilen **kurban**dan ya da **kurban tığlanma**yan **cem**lerde, evlerden getirilen ekmek ve çöreklerin doğranıp karıştırılmasıyla elde edilen yiyecekten yenen ve manevi birliği, toplumsal dayanışmayı simgeleyen **lokma.**

RIZALAŞMA a. Aynı gece **yola alınan** çiftleri, bir yıl sonra, **dede** bir kez daha köye geldiğinde yapılan yeni bir **cemle dâr**'a **çekme.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dedeler**in köylere gelmesini izleyen **cemler**deki **dâr'a çekmeler**, bir yıl önce **ceme** kabul edilenler içindir. **Dede**, "*Bu* **can**lar*dan incinmiş, ağrınmış varsa* **erenler meydanın***da* **Ali divanın***da dile gele*" diye **ruhsat vererek**, **cem**dekilerin görüşünü ister; herkes diyeceğini açık biçimde anlatır; suçlanan kendisini savunur; **dede** dinler ve **cemaat**la birlikte yorumunu yapar; suçlu bulunması

durumunda **dede**, eylemine uygun bir **kesme keser**.

RİBAT Ar. (***ribāṭ***, barınılacak, konaklanacak yer) a. 1- Tüm ölümlüler için geçici bir konaklama yeri olarak algılanan **dünya**.
2- **Ruh** için geçici bir **zarf** olarak algılanan *insan bedeni*.

RİCAL Ar. (***ricāl***, belli **makam** sahibi kimseler) *Rical ül-gayb: **Gayb erenleri**.

RİFAİ Ar. (***rifāi*** < *Ahmet er-Rifai*'nin adından) a. **Rifailik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

RİFAİLİK a. XII. yy'ın sonlarına doğru *Irak*'ta ortaya çıkan; başlangıçta **sünni** ilkelere bağlıyken **bektaşilik**'in etkisiyle giderek bu çizgisinden uzaklaşan, *Ahmet er-Rifai*'nin kurduğu **tarikat**.

RİFAİYE Ar. (***rifāiyye***) a. **Rifailik**.

RİNDAN Fars. (***rindān***, kalenderler < ***rind***'in çoğulu) a. **Gönül adamları, dervişler**.
*Rindan-ı **Hüda**: **Hak erenler**.

RİNDANE Fars. (***rindāne*** < ***rind***, kalender ve ***-āne***, özgü, yaraşır) s. 1- **Gönül adamı**'na, **dervişe** özgü, yaraşır olan.
2- be. **Gönül adamı**'na **dervişe** özgü, yaraşır biçimde.

RİNT Fars. (***rind***, kalender) a. Görünüşe önem vermeyen ve insanın özünde, *konuşan* bir **Tanrı** niteliğinde olduğuna inanan **gönül adamı, derviş**.

RİSALE Ar. (***risāle***, küçük kitap, broşür / mektup) *Risale-i

Ahlâk-Hacı Bektaş Veli: *Mehmet Seyfettin İbn. Zülfikâri* tarafından **Hacı Bektaş Veli**'nin mektupları kaynak alınarak yazılmış, soy ve **tarikat** kuşaklarının anlatıldığı, tarihsiz elyazması yapıt.

RİSALET Ar. (***risâlet***) a. Peygamberlik.

*Risalet'ül Hukuk: Dördüncü İmam *Zeynelabidin* tarafından yazılmış, *İslam* hukukunun temellerini anlatan yapıt.

*Risalet ün-Nushiye: *Yunus Emre*'nin, mesnevi türünde ve aruz vezniyle yazılmış manzum yapıtı.

RİYAZET Ar. (***riyâzet***, nefsi yenmek için gösterilen çaba) a. **Tarikat yolcusu**'nun, **Tanrı** dışındaki bütün **varlık**lardan ilgisini keserek iradesini, kendisinde **Tanrı** bilgisini geliştirecek eylemlere vermesi.

RİZAMİYE Ar. (***rizâmiyye***) a. VIII. yy'da, *Horasanlı Ebu Müslim*'in **İmam** olduğu, **Tanrı**'nın ruhunun onun bedenine girdiği savıyla ortaya çıkan *Rizam bin Sabık* [ya da Saik] yandaşlarının oluşturduğu **şii** akım.

RUBUBİYET Ar. (***rubûbiyyet***) a. **Tanrı**'ya ait olan şey.

RUFAİ Ar. (***rifâ'î***'den) a. **Rifai.**

RUFAİLİK a. **Rifailik.**

RUH Ar. (***rûh***, can, nefes / canlılık, his, duygu) a. *Tanrısal* **evren**den geldiğine ve ölümsüz olduğuna inanılan, geçici bir süre için gövdeye girerek ona dirilik, devinim kazandıran *tanrısal öz.* (ANSİKL.) [1]

*Ruh göçü: *Tanrısal öz* olarak algılanan ruhun ölümle, geçici bir süre için kaldığı **zarf**ından ayrılarak, yine geçici bir süre için kalacağı ye-

ni bir bedene, varlığa geçmesi. (ANSİKL.) [2]

*Ruh makamı: **Ruhsal aşama.**

*Ruh zarfı: Ruhun geçici konaklama yeri olarak algılanan *insan bedeni, görünür varlık.*

*Ruh-i revan: *Tanrısal öze* dönecek olgunluk **aşama**sına yükselmiş ruh.

*Ruh-i revanı şad olsun: Olgun bir insan **Hakk'a yürüdüğünde**, "*yürüyen ruhu sevinsin*" anlamında söylenir.

*Ruhlar âlemi: **Âlem-i ervah.**

*Ruhlar meclisi: **Bezm-i elest.**

*Ruhu naci: Doğru yolu bulmuş, cennetlik kimse, **can.**

-ANSİKL. [1] Gövde, beden, ölümsüz olarak algılanan ruh için bir **kafes, zarf** niteliğindedir; ruh, oradan çıkmak, geldiği *tanrısal* kaynağa kavuşmak ister; bu nedenle **Hakk'a yürüme**, ruhun özgürlüğe kavuşması, geldiği yüce kaynağa dönüşüdür; eğer yeterli olgunluğa ulaşmamışsa bir yeni beden, **zarf** araması için geçici olarak özgür kalmasıdır.

-[2] **Alevi-bektaşi** inancında önemli bir yer tutan inanışlardan biri de ruh göçüdür.

Ruh göçü, **devir öğretisi**'nin temelini oluşturur. **Devir; varlığın tekvin, sudur** ya da **tecelli** biçiminde, *tanrısal* başlangıçtan başlayarak ortaya çıkışı ve çeşitli **aşama**lardan geçip **çevrim**ini tamamladıktan sonra yeniden **Tanrı**'ya dönüşü olarak bilinir. **Tanrı**'dan taşan bir ışık olarak tanımlanan **varlığın âlem-i gayb**'dan **âlem-i şuhud**'a inişiyle ruh; sırasıyla taş, toprak vb. bitki, hayvan ve insan biçiminde görünüş alanına çıkar; insan bedeninde konakladığı sırada, aslına dönmek gereksinmesini duyar; **derece derece** olgunlaşarak, gerektiğinde beden değiştirip yükselerek *tanrısal öze* ulaşır; böylece **devr**ini tamamlamış olur.

RUHSAL s. Ruhla ilgili, ruha ilişkin olan.

*Ruhsal aşama: **Tarikat yolcusu**'nun ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, *tanrısal*

gerçeklikleri anlamayla belirgin **ruh makamı**.

RUHSAT Ar. (***ruḫsat***) a. İzin, müsaade.

*Ruhsat vermek: İzin vermek, müsaade etmek.

RUHÜLKUDÜS a. *Hıristiyanlık*'ta, **teslis**'in; insandan çok bir *güvercin*, bir *ışık bulutu* ya da bir *alev yelpazesi* olarak canlandırılan üçüncü kişisi.

RUM Ar. (***Rūm***, Anadolu) *Rum abdalları (erenleri): **Horasan**'dan **Anadolu**'ya gelen **dervişler**.

RUY Fars. (***rūy***) a. Yüz, çehre.

RUZBA a. **Cem törenleri**'nde **semah** ve **nefes**lerin seslendirilmesinde kullanılan, eşkenar dörtgen biçiminde küçük tekneli, saplı, telli bir çalgı. (ANSİKL.)

*Ruzba düzeni: **Semahlar** çalınacağı zaman; orta telin çıkarılması, üst telin *mi*'ye, alt telin ise *mi*'nin alt beşlisi *la*'ya akortlanmasıyla yapılan ruzba akordu.

-ANSİKL. Ruzba'nın üç teli, alttan üste doğru *la-re-mi* olarak akortlanır; **semah** çalınacağı zaman ruzba düzenine geçilerek gerekli değişiklik yapılır.

Ruzba'nın telleri *mızrapla* değil, tırnakla çekilir; bu nedenle ruzba çalmak yerine **pençe vurmak**, **pençe atmak** denir.

RÜBUBİYET Ar. (***rübūbiyyet*** < ***rabb***, sahip, efendi) a. 1-Sahiplik, efendilik.

2-**Tanrılık**.

RÜTBE Ar. (***rütbe***, sıra, derece, basamak) a. **Tarikat yol-**

cusu'nun, **ruhsal** arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu her bir **aşama**.

RÜYET Ar. (***rü'yet***, görüş, bakış) a. **Tanrıyı**, *tanrısal* **tecelli**leri görme.

S

SAÂLİK Ar. (*ṣa'ālik* < *ṣu'lūk*'un çoğulu) a. **Kalenderler, dervişler.**

SABBE Ar. (*sābbe*) a. **Gulat**lara verilen ad.

SABIR Ar. (*ṣabr*, katlanma, tahammül) a. Bir olgunluk belirtisi, bir **aşama** olarak algılanan, **Tanrı**'dan başka kimseye yakınmama durumu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tanrı** sabır gösteren, yani taşkınlık yapmayan, ölçüyü elden bırakmayan, katlanan kimseleri sever, onlarla birlikte olur.

SABİ Ar. (*ṣabī*, ergenlik çağma ulaşmamış erkek çocuk) *Sabi-i muhabbir: **Tanrı** vergisi olarak ilahi **sır**lardan söz ettiğine ve bu sırları anladığına inanılan çocuk.

SABİR Ar. (*ṣabīr* < *ṣabr*) s. **Sabır** gösteren, sabreden.

SABİRE Ar. (*ṣābire* < *ṣābir*'in dişili) s. **Sabir.**

SADAKA Ar. (*ṣadaḳa*) a. **Tanrı** hoşnutluğu için yapılan yardım, bağış.

SADAT Ar. (***sādāt*** < ***seyyid***'in çoğulu) a. 1- **Seyitler**, **ulular**.

2- **Hz. Muhammet**'in sülalesinden olanlar.

SADR Ar. (***ṣadr***, göğüs, kalp) *Sadr makamı: **Gönül aşaması**.

SAFA Ar. (***ṣafā***, saflık, duruluk / gönül rahatlığı) *Safa-nazar: 1- **Uyarıcı**'nın (**mürşit**), **yol evladı**'na olgunlaştırıcı, onun **gönlü**nü açıcı bakışı, ilgisi.

2- **Yol evladı**'nın, **evren**deki her nesneye **birlik** (**vahdet**) gözüyle bakması.

SAFER Ar. (***ṣafer***) a. *Kameri* takvimin ikinci ayı; **sefer** ayı.

SAFERAN Ar. (***ṣaferān*** < ***ṣafer***'in çoğulu) a. **Muharrem** ve **safer** ayları.

SAFEVİ Ar. (***ṣafevī***) a. **Safeviler** hanedanından ve **safeviye tarikatı**ndan kimse, topluluk.

SAFEVİLER a. *İran*'da ulusal bir devlet kuran ve **şiilik**'i devletin resmi dini yapan hanedan [1501-1732].

SAFEVİYAN Ar. (***ṣafeviyān*** < ***ṣafevī***'nin çoğulu) a. **Safeviler**.

SAFEVİYE Ar. (***ṣafeviyye***) a. XIII. yy'da *İran*'da *Seyit Safiyettin İshak-ı Erdebili* tarafından kurulan, başlangıçta **sünni** iken sonraları **şii** bir yapı kazanan **tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Timur* istilasını izleyen dönemde **safeviler**, özellik-

le *Doğu Anadolu* **Türkmenleri** arasında çok sayıda yandaş buldu. *Safiyettin-i Erdebili*'nin torunu *Hoca Ali*'nin ölmesi [1429] üzerine, **tarikatın** yönetimini ele alan *Cüneyt* [1447-1460], *Akkoyunlu* hükümdarı *Uzun Hasan*'ın kız kardeşiyle evlenerek, bu ülke topraklarında rahatça dolaşma olanağını elde etti. Çevresine topladığı 12000 **müridiyle** *Gürcü* ve *Çerkez* topraklarıyla *Şirvanşahlar*'a saldırdı; bu saldırılardan birinde öldürülünce yerine oğlu *Haydar* geçti.

Haydar **müritlerine**, **On İki İmam**'ı simgeleyen *on iki dilimli kızıl taç* giydirdi; bu nedenle *kızıl taç* giyen *Haydar* yandaşları **Kızılbaş** adıyla anılmaya başlandı. *Haydar*, babasının öcünü almak için *Şirvanşahlar*'la giriştiği savaşta öldürülünce yerine oğullarından *Ali* geçti; o da *Tebriz* üzerine yaptığı bir seferde öldürülünce [1501] yetkiyi, küçük kardeşi *İsmail bin Haydar* (*Şah İsmail I*) aldı; dedesi *Uzun Hasan*'ın devletinin başına geçmek için yoğun bir mücadeleye girdi; **Türkmen** oymaklarının da desteğiyle *Azerbaycan* üzerine yürüdü; *Tebriz*'de saltanat tacını giyerek hükümdarlığını ilan etti [1501]; egemen olduğu topraklarda *İran* uluşçuluğunun temelini attı; **şiilik**'in, devletin resmi dini olmasını sağladı.

SAGAİR Ar. (*saġā'ir* < *saġīr*, küçük'ün çoğulu) a. Küçük **günahlar**, küçük suçlar.

SAGAR Fars. (*sāġar*, içki bardağı, kadeh) a. *Tanrısal* bilgi ve **nurla** aydınlanan, bu nedenle "**Tanrı'nın evi**" olarak algılanan insanın **gönlü**.

SAHABE Ar. (*ṣaḥabe* < *ṣāḥib*'in çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'i görmüş, onun konuşmalarını dinlemiş, onunla konuşmuş olanlar.

SAHABİ Ar. (*ṣaḥābī*) a. **Sahabe** topluluğundan kimse.

SAHABİYE Ar. (*ṣaḥābiyye* < *ṣaḥābī*'nin dişili) a. **Hz.**

Muhammet'i görmüş olan kadın.

SAHAVET Ar. (*saḫāvet*) a. El açıklığı, cömertlik.

SAHB Ar. (*ṣaḥb* < *ṣāḥib*'in çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'i görmüş, onun konuşmalarını dinlemiş, onunla konuşmuş olanlar.

SAHBA Ar. (*ṣahbā'*, kızıl) a. 1- Kırmızı şarap, şarap.
2- **Tanrı** sevgisini, *tanrısal* sevgiyi uyandıran etken.

SAHİB Ar. (*ṣāḥib*) a. **Musahip.**
*Sahib-i asa: **Asa** sahibi anlamında *Musa peygamber.*
*Sahib-i beyan: Beyan sahibi anlamında **Hz. Muhammet.**
*Sahib-i hal: **Ehl-i hal.**
*Sahib-i işaret: Sözü **marifetler** içeren **tarikat yolcusu.**
*Sahib-i kainat: Kainatın sahibi anlamında **Tanrı.**
*Sahib-i **kalp**: **Ehl-i dil.**
*Sahib-i Sıffin: *Sıffın Savaşı*'nın **ulu** kişisi anlamında **Hz. Ali.**
*Sahibü'd **dâr**: Yurdun sahibi anlamında *12. İmam Mehdi*'ye verilen unvan.
*Sahibü'z Zaman: Zamanın sahibi anlamında *12. İmam Mehdi*'ye verilen unvan.

SAHV Ar. (*ṣaḥv*, kendine gelme, ayılma) a. **Vecd** ile **cezbe**ye kapılarak kendinde geçen **arif**'in yeniden kendine gelmesi durumu.

SAKA Ar. (*saḳḳā'*, evlere çeşmeden su taşıyarak para kazanan kimse) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, su dağıtma görevini yerine getiren kimse.

SAKAL *Sakal-bıyık çalınmak: Bir ceza olarak sakal-bıyık kesil-

mek. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Ali**, sakalını bıyığını kesmediği için, eskiden **alevilik-bektaşilik**'te sakal-bıyık kesmek hoş karşılanmazdı; kimi **bektaşiler** ise bunu çok büyük bir suç sayardı. Bu geleneğin bir devamı olarak, yedinci kez hırsızlık eden ve bir daha dönmemek üzere sürgüne gönderilecek olanın sakal-bıyığı, **cemaat**ten atıldığının bir kanıtı olarak kesilirdi (çalınırdı).

SAKALIK a. **Saka** olmanın gereklerini yerine getirme; **saka**nın işi, görevi.

SAKİ Ar. (***sāḳī*** < ***saḳy***, sulama) a. 1- Bütün **feyz** ve sevginin kaynağı anlamında **Tanrı**.

2- **Cennet**'te, kutsal ırmağın suyunu dağıtan, **canlar**a sevgi ve birlik içkisini sunan kimse anlamında **Hz. Ali**.

3- **Tanrı**'nın sevgisini ve nurunu saçan kimse anlamında **pir-i tarikat [Hacı Bektaş Veli], insan-ı kâmil**.

4- Kimi bölgelerde **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasına giren; **şerbet, dem** dağıtma; **şerbet, dem** şişelerini ve kadehlerini temizleme görevini yerine getiren kimse.

*Saki-i kevser: **Hz. Ali**.

SAKİLİK a. **Saki** olmanın gereklerini yerine getirme; **saki**nin işi, görevi.

SAKİNAME Ar. + Fars. (***sāḳī-nāme*** < Ar. ***sāḳī***, içki sunan ve Fars. ***nāme***, mektup) a. *Divan şiiri*'nde, **saki**ye sesleniş biçiminde yazılmış; içkiyi, içkinin anlamını ve içkili eğlenceyi konu edinen şiir.

SALAT Ar. (***ṣalāt***) a. 1- **Dua**.

2- **Namaz**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşiler**'in *camiye* gitmedikleri, **sünni**

anlamıyla **namaz** kılmadıkları bir gerçektir. Bunun *sosyal*, *tarihi*, *felsefi* ve *dinsel* nedenleri vardır:

1- Tarihi neden; *camiler*, egemen politikanın, bu politikaya destek veren **sünniliğin** propogandasının yapıldığı birer örgüt evi durumuna getirildi; yalnızca **sünni** insanların **namaz** kılıp **ibadet** ettiği yer alarak bağımsızlaşan camilere **alevilerin** gitmesi, kendi inançlarını yadsıması anlamına gelirdi.

2- Sosyal neden; **alevilere** *camiler*de yapılan saldırı ve hakaretler, bu kesimin *camiler*den kopmasına neden oldu; *Türkler Müslümanlığı* kabul ettiğinde, **alevilerin** *camiler*den kopma süreci hemen hemen tamamlanmıştı; *camiler*den uzaklaşan **aleviler**; kendi **ibadet** biçimlerini, **cem**'i yarattı.

3- Felsefi neden; **alevi** düşüncesinde **ibadetin** amacı, **Tanrı**'ya yönelik olarak yapılan **kulluğun**. **Tanrı** katından insana yansıması ve insanın olgunlaşmasıdır; *ceza* ya da *ödül* duygularıyla yapılan **ibadetin** gerçek bir **kullukla** ilgisi yoktur; tam tersine bu anlamda **namaz** kılmayı mutlaklaştırma, **Tanrı**'yla buluşmayı engelleyen bir oyalamadır.

4- Dinsel neden; **alevilerin** **namaza** bakış açısı, **sünnilerden** farklıdır; **namaz** yadsınmamakla birlikte **ibadet** onunla sınırlandırılmaz. **Aleviler**, **Kuran**'da **namazın** bugünkü biçimiyle dile getirildiğini kabul etmez; salat'ın **namaz** değil, Tanrı'yı içten anıp selamlama anlamına geldiğine inanır.

SALAVAT Ar. (*ṣalavāt*, namazlar < *ṣalāt*'ın çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'le **On İki İmamlar**'a okunan, **Allah**'ın rahmet ve selamının onların üzerine olması dileğini dile getiren **dualara** verilen ad.

*Salavat getirmek (vermek): **Hz. Muhammet**'le **On İki İmamlar**'a **dua** okumak.

SALAVATNAME Ar. + Fars. (*ṣalavāt-nāme* < Ar. *ṣalavāt*, dualar ve Fars. *nāme*, mektup) a. **On İki İmam**'ın adları anılarak

okunan, **Allah**'ın rahmet ve selamının onların üzerine olması dileğini dile getiren **dua**.

SALİK Ar. (*sālik*, yolcu) a. **Tarikat yolcusu**.

SALİKÎN Ar. (*sālikīn*, yolcular < **sālik**'in çoğulu) a. **Tarikat yolcuları**.

SALİKÂN Fars. (*sālikān*, yolcular < Ar. **sālik**'in Fars. çoğulu) a. **Tarikat yolcuları**.

SALMA a. Dolaşarak **hizmet** veren **dedelere**, **dedelik** hizmetinin karşılığı olarak verilmek üzere **cemaat**ten toplanan para ya da mal.

SALT (En uç noktaya ulaşan özellik, durum) *Salt gerçeklikler aşaması: **Tarikat yolcusu**'nun **ruhsal** arınmayı sağlamak için geçmesi gereken **aşamalar** sıralamasında yer alan; kişisel niteliklerden sıyrılma, *tanrısal* varlığın özünde ölümsüzlüğe ulaşmayla belirgin **mutlak hakikatler makamı**.

SAMAH Ar. (*semā'*, işitme, duyma'dan) a. **Semah**.

SAMİT Ar. (*sāmit*) s. Susan, konuşmayan, sessiz.

SAMT Ar. (*ṣamt*, susma, sessizlik, suskunluk) a. **Mürit**'in, **günah** kabul edilen sözler söyleyebileği kaygısıyla sessiz kalması, susması. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te, "*dilin afetleri*" olarak algılanan sözlü kötülüklerden kaçınma, az konuşma ve **tekke** büyüklerini sabırla dinleme, **mürit**'in önem ve özenle uyması gereken bir **edep** sayılır.

SANDUKA Ar. (*ṣanduḳa* < *ṣanduk*, sandık) a. **Tarikat ulu**larının mezarları üzerine konulan simgesel tabut.

*Sanduka tavafı: **Türbe niyazı**.

SANEM Ar. (*ṣanem*, put) a. *Tanrısal* güzellikleri yansıtan **varlık**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Tüm **varlık**lar, *tanrısal* güzelliklerin birer **tecelli**sidir; yaratıklar içinde en yetkin ve en güzel olan insan ise *tanrısal* güzellikleri en iyi yansıtan **varlık**tır.

SANİ Ar. (*ṣānī*) s. İkinci.

SAPITMA a. Köy **alevi**lerinde, **koytan**ı gizleyen ve asıl mezar görüntüsü verilen çukurun üzerine atılan çapraz tahtalara verilen ad.

SAPTIRMA a. **Sapıtma**.

SARGI a. **Çeki**.

SARI TURNAM SEMAHI *Hacıbektaş* yöresinde oynanan bir **semah**.

SARIK a. Başlıkların üzerine sarılan ince ve uzun kumaş parçası.

SARLAMBAÇ a. **Koytan**.

SARSIL SEMAHI *Tokat* yöresinde oynanan, halay ve dönme figürleriyle belirgin bir **semah**.

SAVM Ar. (*ṣavm*) a. **Oruç**.

SAZ Fars. (*sāz*) a. **Bağlama**.

SAZANDAR (Fars. *sāzende*'den bozma) a. **Âkir**.

SAZCI a. **Âkir**.

SAZCILIK a. **Âkirlik**.

SAZENDE Fars. (*sāzende*) a. **Âkir**.

SEBA Ar. (*seb'a*) s. **Yedi**.

SEBİYE Ar. (*seb'iyye*) a. **İsmaililik**.

SECCADE Ar. (*seccāde*, üzerinde **namaz** kılınan küçük halı, kilim, bez yaygı vb. < *secde*) a. **Post**.

SECCADENİŞİN Ar. + Fars. (*seccādenişīn* < Ar. *seccāde*, post ve Fars. *-nişīn*, oturan) a. **Postnişin**.

SECDE Ar. (*secde*, **Tanrı**'ya ibadet için yere yüz koyma) . **Ayinler**de ya da **namaz**da, **makam**a saygı için yere kapanma ya da eğilme. (ANSİKL.)

*Secde taşı: **Namaz mührü**.

-ANSİKL. Secdede, ellerin iç kısmı yere konmaz; başparmak dışında kalan parmaklar avuca doğru bükülerek, bu parmakların dış tarafıyla açık durumdaki başparmağın iç tarafı yere dokundurulur; dizler bükülür ve sol diz yere dayanır; önce sağ göz, sonra sol göz, ardından da alın yere değdirilir; bu işlemler bitince ayağa kalkılarak **niyaz duruşu**na geçilir. Namazda, secde edilecek yere **Kerbela** toprağı konur. Yaşlılar, secdeyi ayakta **niyaz** ile de yapabilirler.

SEFER Ar. (*ṣafer*'den) a. **Safer**.
*Sefer ayı: **Safer**.

SEFİR Ar. (*sefir*) a. Elçi.

SEFİRLİK a. Elçilik.

SEKİL Ar. (*ṣakil* < *ṣıḳlet*, sıkıntı) a. Suç işleyen **dervişlerin** boynuna ceza olarak asılan taş. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Suç işleyen **dervişlerin** boynuna sekil asma geleneğine kaynaklık eden bir de söylence vardır: *Musa peygamber* sıcaktan bunalır ve serinlemek ister; giysilerini çıkarıp bir taşın üstüne koyar ve *Nil*'e girer. Ancak, taş; üzerindeki giysilerle birlikte *Mısır*'a doğru yuvarlanmaya başlar. *Musa Peygamber*, giysilerini almak için taşın peşine düşerse de ona ancak *Mısır*'da yetişir ve öfkelenerek elindeki **asasıyla** taşa on iki kez vurur. Bu sırada taş dile gelerek şöyle konuşur: "*Yahudiler, senin için cüzzamlıdır dediler. Böyle olmadığını onlara kanıtlamak için giysilerini kaçırdım. Onlar da seni çıplak görünce cüzzamlı olmadığını anladılar.*" Bu kez, *Musa Peygamber*, taştan özür diler ve bağışlanması için ne yapması gerektiğini sorar; taş da, "*bir ip geçirip beni boynuna asarsan seni bağışlarım*" der; *Musa Peygamber*, taşın dediğini yerine getirir ve bağışlanır.

SEKİZ a. Sekiz **cenneti**; sekiz **cennetin** sekiz kapısını, sekiz adını simgeleyen sayı.

*Sekiz **cennet (uçmak)**: Gövdeden ayrılan **ruhların** ölümsüzlüğe kavuştuğu, *sekiz mutluluk ülkesi*.

SELAMNAME Ar. + Fars. (***selâmnâme*** < Ar. ***selâm***, barış, rahatlık ve Fars. ***nâme***, mektup) a. 1- **Âl-i âbâ**'yı, **On İki İmam**'ı ve **pir-i tarikat**'ı öven şiir.

2- **Muharrem ayini, aşure** ve **matem** törenlerinde, **mersiye**den önce okunan **dua**.

SELASE Ar. (*şeläşe*) s. Üç.

SELMANİ Ar. (*selmānī* < Selman-ı Farisi ya da Selman-ı Pak'ın adından) a. **Niyaz** kabul eden gezginci **derviş**.

SELSEBİL Ar. (*selsebil*) a. **Cennet**'te bulunduğuna inanılan bir çeşme.

SEMAH (Ar. *semā'*, işitme, duyma'dan) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **cem** ve **muhabbet** toplantılarında müzik eşliğinde yapılan dinsel **tören**. (ANSİKL.)

*Semah **dâr**'ına durmak: **Cemaat**ın ve **dede**nin önünde **semah** yapmaya hazır olduğunu bildirmek için, **niyaz ederek meydan**ın ortasına gelip, ayaklar **mühürlenmiş**, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak.

*Semah dönmek: Semah oynamak.

*Semah düzeni: **Ruzba düzeni**.

*Semah **nefesi**: Semah oynanırken belli bir ezgiyle okunan **nefes**.

-ANSİKL. Semahın kaynağı, **Kırklar Meclisi**'dir: **Hz. Muhammet miraç** dönüşünde, **Kırklar Meclisi**'ne uğrar; *Selman Farisi* bir üzüm tanesiyle içeri girer ve **Hz. Muhammet**'e, "*-Ey yoksulların hizmetçisi! Bu üzüm tanesini bize paylaştır*", der. **Cebrail** bir tabak getirir ve **Hz. Muhammet** onun içinde üzüm tanesini ezip **şerbet** yapar; bu **şerbet**, **Kırklar**'dan birinin dudağına değince tümü kendinden geçer; kalkıp; "*Ya Allah*" diyerek semaha başlar.

Cem ve **muhabbet** toplantılarında semah dönülmesi, **Hz. Muhammet**'in **Kırklar Meclisi**'nde semah oynamış olmasının bir kanıtı olarak algılanır. Bele bağlanan **şed** ve **tülbent** o gece **Hz. Muhammet**'in kırk parça edilmiş sarığının **Kırklar** tarafından bellerine bağlanmış olmasının anısını simgeler.

Alevilik-bektaşilik düşüncesinde semah, **Hz. Ali**

başkanlığında toplanan **Kırklar Meclisi**'nde yapılan semahı anmak için gerçekleştirilen bir dinsel **ibadet**tir; kesinlikle bir oyun olarak kabul edilmez. **Hacı Bektaş Veli** bu konuda; "*Semah,* **arifler***in aleti,* **muhipler***in* **ibadeti**, **talipler***in maksududur.* **Hakka** *ki bizim semahımız oyuncak şey değil,* **ilahi** *bir* **sır***dır, mecazi değildir. O kimse ki semahı bir oyun sayar; o,* **cife***dir,* **namazı** *kılınır kimse değildir*", der.

Semahın yalnızca erkekler ya da yalnızca kadınlar tarafından oynanan biçimleri varsa da büyük çoğunluğu kadın erkek birlikte icra edilir. Semah sırasında, ünlü **alevi-bektaşi** şairlerden özel bir ezgi eşliğinde **nefes**ler okunur; ayaklar çıplaktır; el ele tutuşmak yoktur; karşı karşıya geçilir ya da halka oluşturulur, kollar ileriye uzatılır ve geri çekilerek göğse kavuşturulmak suretiyle hareket yinelenir; ayaklar, çalman ezginin temposuna uygun, ayak parmakları birbiri üzerine konularak yürünüp dolaşılır.

Semahlar **ağırlama, canlanma** ve **yeldirme** bölümlerinden oluşur; buna bağlı olarak *ağır, orta* ve *hızlı* olmak üzere üç bölümlü oynanır. Ağır semah **nefes**leriyle başlayan oyun, giderek **nefes**lerin ritmine göre hız kazanır; oyun sırasında yorulan olursa birinin dizine **niyaz ederek** onu oyuna kaldırır ve kendisi çıkar; **nefes**in son beyiti olan **şah beyitte** yazanın adı geçince semah kesilir, ozana saygı gereği biraz durulur ve yeniden semah dönmeye başlanır.

Semah yapanlar, **meydan**'da açılan boşlukta, oldukları yerde değil, dolaşarak oynarlar; **mürşit/dede**'nin oturduğu kısma gelince **semahçılar, çerağ tahtı** denilen bu kutsal yere sırtlarını dönmezler; yüzleri **çerağlara** dönük, elleri göğüslerinde bağlı ve boyunları hafifçe öne eğik biçimde geçerler ve yeniden dolaşarak oyuna devam ederler.

Belli başlı semah türleri şu şekilde sıralanabilir:

1- **Çoban Baba semahı**
2- **Miraçlama**
3- **Ali nur semahı**
4- **Çark semahı**
5- **Kırklar semahı**

6- **Dem geldi semahı**
7- **Turnalar semahı**
8- **Kırat semahı**
9- **Erkân semahı**
10- **Gençler semahı**
11- **Gönüller semahı**
12- **Ya Hızır semahı**
13- **Nevruz semahı**
14- **Muhammet-Ali semahı**
15- **Hacı Bektaş semahı.**

SEMAHÇI a. **Pervane.**

SEMAHÇILIK a. **Pervanelik.**

SEMAK a. **Semah.**

SERATAN a. **Burç**lar sıralamasında yer alan ve yengeçle sembolize edilen **burç**; yengeç burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin **gök**lere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; seratan, bu "*burç insanı*"nın, duygularını anlatan **kalb**ini temsil eder.

SERDESTE Fars. (***serdeste***) a. **Desteçup.**

SERCEM Fars. + Ar. (***sercem'*** < Fars. ***ser***, bir topluluğun önderi, başkanı ve Ar. ***cem'***) a. **Dede.**

SERÇEŞME Fars. (***serçeşme*** < ***ser***, bir topluluğun önderi, başkanı / doruk, tepe / son nokta ve ***çeşme***) a. 1- Suyun başı, kaynak, pınar.

2- **Yol**'un asıl kaynağı, **yol**'un en ulu **piri** anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

SERVİ (Servigillerden, 20-30 m boyunda, piramidal gövdeli, pul yapraklı, kozalak meyveli, hepyeşil bir ağaç cinsi < Fars. ***serv***, sevgilinin boyu bosu'ndan) a. İnce, uzun gövdesiyle **elife** benzeyen ve **ebcet hesabıyla** biri anlatan **Tanrı**'nın simgesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdet** inancına göre, görünüşüyle (1) sayısını anımsatan servi **Tanrı**'yı; hep serviyle birlikte anılan **kumru** ise **Tanrı**'ya adanmışlığı anımsatan boynundaki renk kuşağı ve **Tanrı**'nın adını hatırlatan ötüşü nedeniyle **kulu** simgeler.

SETTAR Ar. (***settâr*** < ***setr***, örtme, kapama, gizleme) s. Örten, kapatan, gizleyen.

SEVR Ar. (***şevr***, boğa) a. **Burç**lar sıralamasında yer alan ve boğayla sembolize edilen **burç**; boğa burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin **gök**lere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; sevr, bu "*burç insanı*"nın yaratıcı coşkusunu anlatan boynunu, boğazını temsil eder.

SEYADET Ar. (***seyâdet***, efendilik, beylik) a. **Siyadet**.

SEYAHAT Ar. (***seyâhat***, yolculuk, gezi) a. 1- **Tarikat yolcusu**'nun, **Hak dostları**nı görmek ve **ilahi** kudretin görünümlerinden ibret almak için uzak yerlere yolculuk etmesi, geziye çıkması.

2- **Gönlün**, **kalbin**, **ruh**lar ve **melek**ler **evreni** olarak algılanan **melekût âlemine**, **gayb**'ı tanımak ve *tanrısal* **feyz almak** için yolculuk etmesi.

3- **Tarikat adap** ve **erkânına** aykırı davranarak **düşkün** duruma düşene, suçunun gerektirmesi durumunda verilen, geçici ya da sürekli sürgün cezası.

*Seyahat vermek: **Düşkün** duruma düşene, suçunun gerektirmesi durumunda geçici ya da sürekli sürgün cezası vermek.

SEYF Ar. (*seyf*) a. Kılıç.

SEYFİ Ar. (*seyfî*, kılıçla, askerlikle ilgili olan) a. **Seyfiler**'den olan kimse, topluluk.

*Seyfi kolu: **Seyfiler**.

*Seyfi taç: **Ethemi taç**.

SEYFİLER a. **Hz. Muhammet**'in **Hz. Ali**'ye kılıç vermesini bir gelenek biçiminde yaşatan ve kılıç kuşanan, zalimlere ve **nefs**in tutkularına karşı savaş verenlerin bağlı bulunduğu **ahilik** kolu.

SEYİR Ar. (*seyr*, gidiş, yürüyüş) *Seyr **anillah** (**Allah**'tan yolculuk): Seyrü **süluk aşamaları** sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve Tanrı'dan **halk**'a dönme olarak algılanan **makam**.

*Seyr **fillah** (**Allah**'ta yolculuk): Seyrü **süluk aşamaları** sıralamasında ikinci sırada yer alan, **Tanrı**'ya ulaşan **tarikat yolcusu**'nun **Tanrı** niteliklerini kazanma süreci olarak algılanan **makam**.

*Seyr **illallah** (**Allah**'a yolculuk): Seyrü **süluk aşamaları** sıralamasında ilk sırada yer alan, beşeri isteklerden sıyrılarak *tanrısal* iradeye teslim olma olarak algılanan **makam**.

*Seyr **maallah** (**Allah** ile birlikte yolculuk): Seyrü **süluk aşamaları** sıralamasında üçüncü sırada yer alan, **ikilik**'in ortadan kalkması her şeyin *tanrısal* olması olarak algılanan **makam**.

*Seyr-i **nüzul**: **Kavs-i nüzul**.

*Seyr-i **uruc**: **Kavs-i uruc**.

*Seyrü **süluk**: **Tanrı** yolundaki **tarikat yolcusu**'nun, seyr illallah, seyr fillah, seyr maallah ve seyr anillah **makam**larını geçerek **Tanrı**'ya varmak ve **Tanrı**'dan **halk**a dönmek için yaptığı manevi yolculuk.

*Seyrü süluk görmek: **Tarikat yolcusu**, seyrü **süluk** yolculuğuna başlayıp manevi olarak yok olmak.

*Seyrü süluk'u tamamlamak: **Tarikat yolcusu**, seyrü **süluk** yolculuğunu tamamlayarak **Tanrı**'dan **halk**'a dönmek.

SEYİDAN Ar. (*seyyidān* < *seyyid*'in ikili çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'in iki torunu; *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin*.

SEYİDE Ar. (*seyyide* < *seyyid*'in dişili) a. **Hz. Muhammet** soyundan gelen kadın.

SEYİT Ar. (*seyyid*, bir topluluğun ileri gelen kişisi) a. **Seyitler** soyundan olan kimse, topluluk.

*Seyit Ali Sultan postu: **Aşçı postu**.

SEYİTLER a. **Hz. Muhammet** soyundan olanlar. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Muhammet**'in çocukları ve torunları; **Hz. Ali**'nin eşi **Hz. Fatma**'dan türeyen bir soyu oluşturur. Başlangıçta; *Hz. Hüseyin* soyundan olanlara seyit, *Hz. Hasan* soyundan olanlara **şerif** denildi; zamanla bu ayrım ortadan kalktı ve her iki **imamın** soyundan gelenlere **seyit** adı verildi.

SEYİTLİK a. **Seyit** olma durumu.

SEYYAH Ar. (*seyyāḥ*, gezgin < *seyāḥat*, yolculuk, gezi) a. 1- Bir **derviş** ya da **cana** bir haberin ulaştırılması, o **derviş** ya da **canın** ziyaret edilmesi için verilen görev.

2- Bu görevi yerine getiren kimse.

3- **Seyahat**.

*Seyyah çıkarmak: 1- Bir **derviş** ya da **cana** bir haber ulaştırmak, o **dervişi** ya da **canı** ziyaret etmek için görev vermek.

2- Bu görevi yerine getirecek kimseyi belirleyerek **hizmete** başlatmak.

3- **Seyahat vermek.**

*Seyyah **derviş**: Gezgin **derviş.**

*Seyyah vermek: **Seyahat vermek.**

SIBD Ar. (*sıbt*) a. Torun.

SIBTEYN Ar. (*sıbteyn* < *sıbt*'ın ikili çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'in iki torunu; *Hz. Hasan*'la *Hz. Hüseyin.*

*Sıbteyn-i Mükerremeyn: *Hz. Hasan* ile *Hz. Hüseyin.*

SIDK Ar. (*ṣıdḳ*, doğruluk, gerçeklik/açık yüreklilik/birine, bir şeye içten bağlanma) a. 1- **Tarikat**a candan bağlanma.

2- Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde bile doğruluktan ayrılmama, **hak** olanı söyleme.

3- Kişinin inancında şüphe, halinde leke, davranışlarında kusur olmaması; özün söze, davranışa uyması durumu.

SIFAT Ar. (*ṣıfat* < *vaṣf*, bir kimsenin ya da şeyin taşıdığı hal) a. Nitelik.

SIFÂT Ar. (*ṣıfât* < *ṣıfat*'ın çoğulu) a. **Tanrı**'nın özel nitelikleri.

*Sıfât-ı celaliye: **Celal.**

*Sıfât-ı cemaliye: **Cemal.**

SIMAT a. **Sofra.**

SIR Ar. (*sırr*, giz, gizem) a. 1- **Hakk**'ın **gayb** duruma getirdiği, ancak **halk**'a bildirmediği şey.

2- "**Tanrı evi**" olarak tanımlanan insan **gönl**ünde **tecelli eden** ve ancak **nefs**in isteklerinden sıyrılıp içe kapanışla, derin düşünceye dal-

makla öğrenilen *tanrısal* gerçek. (ANSİKL.)

*Sır etmek: 1- Duyulması istenmeyen bir düşünce ya da olayı saklamak, gizlemek.

2- **Dem** içmek.

3- **Çerağ** söndürmek.

*Sır **makamı**: **Gizem aşaması.**

*Sır olmak: **Hakk'a yürümek.**

*Sırr-ı **Hak**: **Hakk**'tan başkasının bilmediği sır.

*Sırr-ı **halk**: **Hakk**'la **kulu** arasında olan sır.

*Sırr-ı kader: **Tanrı** yazgısı.

*Sırr-ı **rububiyet**: **Evren**in her yanında var olan, insanlarca bilinip çözülemeyen *tanrısal* sır.

*Sırr-ı sır: Sırr-ı **Hak**.

*Sırr-ı **tarikat**: **Tarikat sırrı, bektaşi sırrı.**

*Sırr-ı **tecelliyat**: **Tanrı**'nın **evren**deki ve insan **gönl**ündeki **tecelli**leriyle ilgili sırlar.

*Sırr'us sır **makamı**: **Gizemlerin gizemi aşaması.**

-ANSİKL. Asıl gerçekler, görünür olanın ötesindeki sırlardır; bu sırlara, **Tanrı** yolunda **tarikat yolcusu** olmakla ulaşılır. İnsanda **gönül** *tanrısal* bilgi alanı; **ruh**, sevgi alanı; sır ise aşkın gerçekleri sezme alanı olarak algılanır; **gönül** gözü açık olanlar, **tarikat yolu**'nda olgunluğa ulaşanlar, **evren**deki her **varlığın** ve kendi iç dünyalarında **Tanrı** varlığının işaretlerini, belirtilerini sezebilirler.

SIRAT Ar. (*ṣırât*, **kıyamet** gününde **Cehennem** üzerine kurulacağına ve üzerinden geçilmesi çok zor olacağına inanılan köprü) a. *Tanrısal* gerçekleri arama yolu, **gönül** yolu.

SIRLAMA a. Sırlamak eylemi.

SIRLAMAK f. 1- **Hakk**'a yürüyeni törenle toprağa gömmek.

toprağa vermek. (ANSİKL.)

2- **Sır etmek.**

-ANSİKL. İnsan *tanrısal* **sır**lar taşıyan bir **varlık**tır; **Hakk**'a **yürümek**le, madde **dünya**sından ayrılarak *tanrısal* **evren**e geçer ve gözden yiter; **sırlama**, **Hakk**'a yürüyenin, insan gözünden gizlenmesi için yapılan bir eylem olarak algılanır.

SIYAM Ar. (*ṣıyām*) a. **Oruç**.

Sİ Fars. (*sī*, otuz) *Si vü dü (otuz iki): **Hurufilik**'te, **varlık** türlerini özünde topladığına ve kutsal olduğuna inanılan sayı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hurufi** inancına göre, en yetkin **varlık** olan insan, otuz iki harften oluşur ve tüm **evren**i kendi özünde yansıtır; bu harfler insanın yüzünde okunur.

SİDRE Ar. (*sidre*, hünnap ağacı) *Sidre-i **münteha**, sidret-ül **münteha**: Göğün yedinci katında olduğuna inanılan ve **miraç** yolculuğu sırasında **Cebrail** tarafından **Hz. Muhammet**'e gösterilen ağaç.

SİLSİLE Ar. (*silsile*, soy zinciri) *Silsilet üz-**zeheb** (altın dizisi): **Tarikat**ın ana ilkeleri arasında yer alan **On İki İmam** sevgisi.

SİMA Ar. (*simā'*, müzikli **tören**) a. **Semah**.

SİMURG Fars. (*sī-murġ* < *sī*, otuz ve *murġ*, kuş) a. **Anka**.

SİRAC Ar. (*sirāc*, meşale, kandil, ışık) *Sirac-ı **münir** (aydınlatan ışık): Kimi **dergâh**larda, **Horasan çerağı**nın karşısında yer alan ve **Hz. Ali**'yi simgeleyen, parlak bir ışık saçan tek **çerağ**.

*Sirac-ı **rah-ı hidayet** (doğru yolun ışığı): **Hz. Muhammet**.

SİRET Ar. (***sīret***, ahlak, karakter / gidiş, yol, tarz / biyografi) *Siret-i **Nebi**: **Siyer**.

SİTEM Fars. (***sitem***, incinmeyi, kırılmayı, hoşnutsuzluğu sezdiren söz / incinme, kırgınlık) a. **Mürüvvet dileyen düşkün**den; uygun görülmesi durumunda, suçtan mağdur olanların zararını ödemek için tazminat olarak alman para.

*Sitem görmek: Sitem cezasına çarptırılmış olmak.

*Sitem sürülmek: Sitem cezası verilmek.

*Sitem vurmak (urmak): **Mürüvvet dileyen düşkün**e sitem cezası kesmek.

SİTEMLİ s. **Sitem** cezasına çarptırılmış olan.

*Sitemli olmak: **Sitem** cezasına çarptırılmış olmak.

SİVAS (İç Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Kızılırmak bölümünde kent) *Sivas **semahı**: *Hacıbektaş* yöresinde yaygın olarak oynanan bir **semah**.

SİYADET Ar. (***siyādet***, efendilik, beylik) a. **Hz. Muhammet** soyundan gelme.

*Siyadet **beratı**: **Hz. Muhammet** soyundan geldikleri savında olanlara, durumlarını kanıtlamaları halinde verilen belge.

SİYASET Ar. (***siyāset***, ceza, idam cezası)

*Siyaset **meydanı**: **Düşkün meydanı**.

SİYER Ar. (***siyer*** < ***sīret***'in çoğulu) a.

Hz. Muhammet'in yaşamını, *peygamber* olarak eylemlerini ve

sahip olduğu değerleri anlatan yapıt.

*Siyer-i **Nebi**: Siyer.

SOFİ (Ar. *ṣūfī*'den) a. **Sufi**.

*Sofi süreği: **Sufi süreği**.

SOFİLİK a. **Sufilik**.

SOFİYAN (Fars. *ṣūfīyān*'dan) a. **Sufiyan**.

*Sofiyan kolu: **Ocakzadeler**.

*Sofiyan **meydanı**: **Alevi meydanı**.

SOFİYANE (Ar. - Fars. *ṣūfīyâne*'den) s. ve be. **Sufiyane**.

SOFRA (Fars. *sūfra*'dan) *Sofra bağlama **duası**: **Lokma** yenildikten sonra **mürşit** tarafından okunan **dua**.

*Sofra **gülbankı**: **Sofracı** ve **farraşın** **hizmet**lerini görmesinden sonra **sakanın** getirdiği suya **mürşit**'in okuduğu **gülbank**.

*Sofra süreği: **Alevi meydanı**.

SOFRACI a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, sofrayı kurma, kaldırma görevini yerine getiren kimse.

SOFRACILIK a. **Sofracı** olmanın gereklerini yerine getirme; **sofracının** işi, görevi.

SOFU (Ar. *ṣūfī*'den) a. 1- Dinin buyruklarına, yasak ve gereklerine uymakta aşırı titiz davranan **sünni** kimse.

2- **Sünni** fanatik.

SOFUCA s. ve be. **Sofu** kimseye özgü, yaraşır olan ya da özgü, yaraşır biçimde.

SOFULUK a. **Sofu** olma durumu; **sofu** kimseye özgü nitelik, davranış.

SOHBET Ar. (*şohbet*) a. **Muhabbet.**
*Sohbet meydanı: **Muhabbet meydanı.**

SOMAT a. *Sofra.*

SORGU *Sorgu ayini: **Baş okutma erkânı.**

SORULAMA *Sorulama erkânı: **Baş okutma erkânı.**

SORULMA *Sorulma erkânı: **Baş okutma erkânı.**

SOYUNMAK f. 1- **Tarikata** girerek **derviş** olmak.
2- Bir **dergâha**, bir **mürşit**'e bağlanmak.
3- **Nasip almaya** gelmek.
4- Dünyasal isteklerle, **nefsin** istekleriyle ilgisini kesmek.

SU a. **Sudur öğretisi**'ne göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve **varlık** türlerini oluşturan **dört öğeden** biri. (ANSİKL.)
*Su orucu: **Matem orucu.**
-ANSİKL. **Dokuz** ya da **yedi gök** katından, **dört ana**, **dört anne** adıyla anılan ve **varlık** türlerinin oluşumuna katılan **toprak**, **su**, **hava** ve **ateş** oluştu; bunlardan da mineral, bitki ve hayvanlar **âlemi** ortaya çıktı.
Makalat ve **Vilayetname**'de, **Allah**'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikat kavmi** olan **zahit-**

ler; **marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler**. Bu dört tür insan **dört kapı** ve **dört** öğeyle temsil edilir: **Abitler**, **şeriat kapısı** ve **hava**; **zahitler**; **tarikat kapısı** ve **ateş**; **arifler**, **marifet kapısı** ve **su**; **muhipler**, **hakikat kapısı** ve **toprak**.

SUBH Ar. (*ṣubḥ*) a. Tan zamanı, sabah.

SUCU a. Kimi bölgelerde **saka**ya verilen ad.

SUCULUK a. **Sakalık**.

SUDUR Ar. (*ṣudūr*, meydana çıkma, oluşma) a. **Tanrı**'nın; kendi özünden fışkıran, taşan bir **nur**un (ışığın) dönüşümler geçirmesi yoluyla **evren**de, gözle görülebilir biçimler aldığını savunan kuram; sudur öğretisi, sudur teorisi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**, **sünni** ortodokslukla bütünüyle çelişen özgün bir dünya görüşü olarak gelişti. Bu dünya görüşünün temel taşlarından birisi de sudur öğretisidir.

Alevilik-bektaşilik, **Tanrı**-doğa-insan ilişkisini sudur teorisi çerçevesinde açıklar; bu öğretide, **Tanrı**'dan çıkıp yeniden **Tanrı**'ya dönen bir **devir** vardır.

Tanrı, kendi kendisinin *tanrısı* iken, insanlar için hayal edilemeyecek bir öze sahipti. Bu ilk konumunda **Tanrı**'nın bir yer kaplaması ya da herhangi bir şeyden farklılığı söz konusu değildi.

Diğer taraftan **Tanrı** bu ilk **aşama**da, kendi kendisinin de bilincinde değildi; kendi içindeki sonsuz olanakların, yeteneklerin ve güçlerin ayrımında değildi. Bunun için dönüşüme uğraması ve daha yüksek düzeyde yeni bir bilince ulaşmak üzere kendi kendisiyle *yabancılaşması* gerekliydi. İşte sudur bu gereklilikle, **Tanrı**'nın kendi kendisinin bilincine varmasıyla, kendisine *yabancılaşmasıyla* başlar.

İkinci **aşama**da artık **Tanrı**'nın bir kişiliği vardır; **evren**in, bütün

ruhsal ve maddesel şeylerin yaratılması için gerekli kaynağı içinde taşımaktadır; bu nedenle **Tanrı** ikinci **aşama**da **Hak** olarak, **Hakikat** olarak algılanır. **Alevi-bektaşi**lerce **Tanrı**'nın tercih edilen adı da budur.

Daha sonra **Hakk**'tan **akl-ı evvel**; bundan **dokuz akıl**; **dokuz akıl**dan **dokuz ruh**; **dokuz ruh**tan **dokuz gök**; **dokuz gök**ten **dört nitelik**; **dört nitelik**ten **dört öğe**; **dört öğe**den **üç âlem**; **üç âlem**den **insan-ı kâmil** yaratılır ve yeniden **Tanrı**'ya dönüş gerçekleşir.

Tanrı, her dönüşüm, **yabancılaşma** kademesiyle *tanrısallığ*ından bir şeyler yitirir; sudur kademeleri aşağıya doğru seyrederken giderek gerçekten uzaklaşır; **evren**, **Tanrı**'nın gözle görülür bir sureti olmasına karşın, aşağıya doğru son sudur **aşaması** olan cevher O'na bütünüyle *yabancıdır*.

Bu nedenle sudurun yukarıya doğru, her kademede **Tanrı**'ya biraz daha yaklaşan bir dönüşümün sürmesi zorunluydu.

Zorunluluk gereği mineraller **âlem**inden sırasıyla bitkiler **âlemi**, hayvanlar **âlemi**, insanlar **âlemi** ve **kâmil insan âlemi** belirir; kendisiyle bütünleşme yeteneğine sahip **kâmil insan** sayesinde **Hak**, kendi bilincini zenginleştirir, kendi kendinin bilincine varır.

Sudur öğretisine göre, yeterli olgunluğa ulaşamamış insanların **ruh**ları öldükten sonra dünyada kalır; "*yeniden diriliş*" olarak algılanan, bütün sudur formlarının **Hakk**'a geri döneceği, yani **evren**in büyük bir ateşle yanarak yok edileceği güne değin bekler; sadece **kâmil insan Hakk**'la birleşir ve **kıyamet** gününe değin **ruhsal** kişiliğini yitirmez.

Alevilik-bektaşilik'te, **sünnilik**'tekine benzer bir **Cennet** ve *Cehennem* yoktur. Ölümden, bütün şeylerin **Hak** katında tümden yok edilişine (**kıyamet** günü) değin geçen süre, genelde şu durumları içerir:

1- Ölümle birlikte **ruh gayb âlem**ine geçer.

2- **Ruh**, **gayb âlem**inde, sıkıntılı ya da huzurlu bir durumda **kıyamet** gününü bekler.

3- **Kıyamet** gününü bekleyen **ruh**, başka bir hayvanın ya da insanın vücuduna girer.

4- İnsan öldükten sonra yalnızca onun tarafından üretilen düşünceler kalır.

SUFFA (Ar. ***ṣuffe***'den) *Suffa ehli: **Suffe ehli**.

*Suffa-i safa: **Suffe-i safa**.

SUFFE Ar. (***ṣuffe***, sofa) *Suffe ehli: *Medine*'de, **Hz. Muhammet** döneminde, onun tarafından yaptırılan mescitte barındırılan *Müslümanlar*.

*Suffe-i safa: **Kırklar Meclisi**'nin toplandığı yer.

SUFİ Ar. (***ṣûfî***) a. **Tasavvuf** felsefesine bağlı kimse, topluluk.

*Sufi süreği: **Ocakzade**.

SUFİLİK a. **Tasavvuf**.

SUFİYAN Fars. (***ṣûfîyân*** < Ar. ***ṣûfî***'nin Fars. çoğulu) a. 1- **Tasavvuf** felsefesiyle uğraşanlar.

2- **Ocakzadeler**.

SUFİYANE Ar. - Fars. (***ṣûfîyâne*** < Ar. ***ṣûfî*** ve Fars. ***-âne***, özgü) s. 1- Sufiye özgü, yaraşır olan.

2- be. Sufiye özgü, yaraşır biçimde.

SUFİYE Ar. (***ṣufiyye***) a. **Tasavvuf** felsefesine inananlar topluluğu

SUFİYÛN Ar. (***ṣûfiyyûn*** < ***ṣûfî***'nin çoğulu) a. **Tasavvuf**

felsefesiyle uğraşanlar.

SUGRA Ar. (***ṣuġrā*** < ***aṣġar***'ın dişili) s. Daha küçük, en küçük.

SUHUF Ar. (***ṣuḥuf***, sayfalar) a. Kitaplı *peygamber*lerin dışında, diğer *peygamber*lere gelen kutsal buyruklar.

SULTAN Ar. (***sulṭān***) a. Kimi **tarikat** ulularına verilen ad.

*Sultanım: **Alevi-bektaşi**lerin kendi aralarında "sen" yerine kullandıkları seslenme sözü.

SURET Ar. (***ṣūret***, biçim, görünüş, kılık) a. 1- **Tanrı**'nın, dış **dünya**da ya da insan **gönl**ünde **tecelli**si.

2- "**Hakk**'ın sureti" anlamında **insan-ı kâmil**.

SURİ Ar. (***ṣūrî*** < ***ṣūret***, dış görünüş biçim) s. Görünürde olan, görünüşle ilgili.

SÜFERA Ar. (***süferā***, elçiler) *Süfera-yı erbaa: **Gaybet-i sugra** döneminde, *12. İmam Mehdi*'nin **elçiliğ**ini yapan dört kimse.

SÜMBÜLE Ar. (***sünbüle***) a. **Burç**lar sıralamasında yer alan ve başakla sembolize edilen **burç**; başak burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. ***Zodyak***, insan biçiminin **gök**lere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; sümbüle, bu "*burç insanı*"nın karın boşluğunu temsil eder.

SÜLUK Ar. (***sülūk***, bir yola girme, bir yol tutma) a. **Tarikat**a girme.

*Süluk etmek: **Tarikat**a girmek.

SÜNNET Ar. (***sünnet***) a. 1- **Hz. Muhammet**'in söz, davranış, uyguluma ve onayları.

2- **Hz. Ali** ve soyundan gelen **imamların** söz, davranış, uygulama ve onayları.

3- **Pir**'e, **mürşit**'e itaat.

SÜNNİ Ar. (**sünnî**) a. **Sünnilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

SÜNNİLİK a. **Sünnet** temelinde; **Tanrı**'nın birliğine inanma, **namaz, oruç, hac** ve **zekât** ilkeleri üzerine kurulu **ehl-i sünnet mezhebi**.

SÜPÜRGECİ a. **Ferraş**.

SÜPÜRGECİLİK a. **Ferraşlık**.

SÜREK a. Kimi bölgelerde Köy **alevilerinin ikrar ayini**'ne verdikleri ad.

*Sürek **bektaşileri**: Kimi bölgelerde, **kızılbaş bektaşilere** verilen ad.

Ş

ŞAH Fars. (**şâh**, bir şeyin en iyisi, bir topluluğun en büyüğü) a. 1- Manevi dünyanın, **bâtını** bilgi dünyasının **sultanı** anlamında **Hz. Ali**'ye, diğer **imamlara** ve kimi **tarikat ulularına** verilen ad, unvan.

2- Hem bu **dünyanın**, hem öbür **dünyanın sultanı** anlamında **Hz. Muhammet**'e verilen ad, unvan.

3- Bütün **evrenin** eşsiz ve ortaksız yöneticisi anlamında **Tanrı**'ya verilen ad.

*Şah beyit: **Nefeslerde**, okunan parçayı yazanın adının geçtiği son beyit.

*Şah İbrahim Veli **dolusu**: İçki.

*Şah Kulu Hacim Sultan **postu**: **Kilerci postu**.

*Şah perde: **Sazın**, **alevi-bektaşi** müziğinin karar sesi olan "la" perdesine verilen ad.

*Şah Safi **süreği**: **Ocakzade**.

*Şah Şazili **postu**: **Kahveci postu**.

*Şah-ı **Horasan**: **Horasan erenlerinin** sultanı anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

*Şah-ı **Kerbela**: **Kerbela** şahı anlamında *Hz. Hüseyin*.

*Şah-ı **kevneyn**: İki dünyanın şahı anlamında **Hz. Muhammet**.

*Şah-ı **merdan**: Yiğitlerin şahı anlamında **Hz. Ali**.

*Şah-ı şehidan: Şehitlerin şahı anlamında *Hz. Hüseyin*.

*Şah-ı velayet: **Velilerin** şahı anlamında **Hz. Ali**.

*Şah-ı **zülfikâr**: Kılıç şahı, anlamında **Hz. Ali**.

ŞAHADET Ar. (***şahādet***, şahitlik, tanıklık) *Şahadet günü: *Hz. Hüseyin*'in **Kerbela**'da şehit edildiği gün.

ŞAHLAMA a. **Muhabbet**lerin coşkulu anlarında, hızlı makamda okunan **nefes**lere verilen ad.

ŞAK Ar. (***şakk***, yırtma, paralama, parçalama) *Şakk-ul-**Kuran**: **Kuran**'ı yırtan, yakan anlamında *Hz. Osman*'a verilen unvan.

ŞAKİRT Fars. (***şāgird***) a. 1- Öğrenci. 2- Çırak.

ŞATH Ar. (***şaṭḥ***) a. **Şatıh**.

ŞATHİYAT Ar. (***şaṭḥiyyāt***, alaylı, eğlenceli öyküler) a. 1- **Tekke** şairlerinin şiirleri arasında bulunan **şathiyeler**.

2- Bu şairlerin şiirlerini derleyen kitapta, **şathiyeler**in yer aldığı bölüm.

*Şathiyat-ı **sofiyane**: **Şathiyeler**.

ŞATHİYE Ar. (***şaṭḥiyye***, **ahiret**i alaylı bir dille anlatan sözler) a. **Tekke** şairlerinin yazdığı, **Tanrı**'ya ve kadere yönelik taşlamalara verilen ad.

ŞATIH Ar. (***şaṭḥ***, çılgınlık sırasında söylenen saçmak sapan sözler) a. **Tanrı yolu**'ndaki **tarikat yolcusu**'nun; **vecd** durumunda söylediği, gizli anlamını herkesin kavrayamayacağı kabul edilen, **akla**, mantığa ve **şeriata** aykırı görünen söz.

ŞECERE Ar. (*şecere*, küçük ağaç, bir tek ağaç) *Şecere-i **Tayyibe**: **Şerif ve seyit**lerin kayıtlarının tutulduğu defter.

ŞED Ar. (*şedd*, sıkı bağlama, sıkma) a. 1- ***Fütüvvet-ahi*** kuruluşlarına girenlerin **törenle** bellerine bağlanan ve bağlılık simgesi olarak algılanan kuşak.

2- **Kemer.**

*Şed bağlamak (kuşatmak): 1- **Fütüvvet-ahi** kuruluşuna giren **talip**'in beline, bağlılık işareti olarak kuşak dolamak.

2- **Kemer bağlamak.**

*Şedd-i şah: **Hz. Ali** kuşağı olarak algılanan şed, **kemer**.

ŞEHİT Ar. (*şehîd* < *şahâdet*, şehitlik) *Şehid-i **Kerbela**: *Hz. Hüseyin.*

*Şehitler şahı: *Hz. Hüseyin.*

ŞEMS Ar. (*şems*) a. **Güneş.**

ŞEMSİ Ar. (*şemsî*) s. **Güneş**'le ilgili, **Güneş**'e ilişkin olan.

*Şemsi yıl: **Güneş** esasına dayanan takvim.

ŞEMSİ Ar. (*şemsî* < Şems-i Tebrizi'nin [Tebriz? - Konya 1247] adından) a. **Saki.**

*Şemsi taç: Yedi terkli **bektaşi tacı**.

ŞEMSİLİK a. **Sakilik.**

ŞERAFET Ar. (*şerâfet*, soyluluk, şereflilik) a. 1- *Hz. Hasan* yoluyla **Hz. Muhammet**'in soyundan gelme.

2- Bu soydan gelme onuru.

ŞERBET Ar. (*şerbet*) a. İçki içilmeyen **alevi** bölgelerinde, **cem**lerde içki yerine sunulan şekerli içecek.

ŞERBETÇİ a. **Saki**.

ŞERBETÇİLİK a. **Sakilik**.

ŞERH-İ BESMELE a. *Hacı Bektaş Veli* tarafından yazılan, aslı kayıp, kopyasına kimi **sünni** eklentiler yapıldığı kabul edilen bir yapıt.

ŞERİAT Ar. (*şerī'at*, doğru yol) a. **Dört kapı öğretisi**'ne göre, **insan-ı kâmil aşama**ları sıralamasında ilk sırada yer alan ve **abidler**le özdeşleştirilen; insanın **yol** kurallarına uyma ve **yol ulu**larına saygı yoluyla kendini eğitmesi evresi; şeriat kapısı. (ANSİKL.)

*Şeriat bilgisi: **Tarikat** kurallarına, **tarikat ulu**larına ilişkin bilgi.

*Şeriat evi: **Nasip alıp yol**a girecek **can**ın, **tören** yapılmadan önce hazırlandığı, yani **yol kural**larını yeniden gözden geçirdiği, **abdest** alarak **kefen** giydiği yapı bölümü, yer.

*Şeriat kapısı: Şeriat.

*Şeriat kavmi: **Abidler**.

-ANSİKL. **Dört kapı öğretisi**'ne göre, **insan-ı kâmil aşama**ları dörttür ve her biri bir **kapı**yla temsil edilir:

1- Şeriat; şeriat **kapı**sı.

2- **Tarikat; tarikat kapı**sı.

3- **Marifet; marifet kapı**sı.

4- **Hakikat; hakikat kapı**sı.

Normal insan **tarikat yolu**'nda, **dört kapı** ve bu **dört kapı**ya bağlı **kırk makam**dan geçerek, **ruh**unu ve benliğini ergin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **ilahi sır**ra ulaşır.

Şeriatın on **makamı** şunlardır:

1- İman etme.
2- İlim öğrenme.
3- İbadet etme.
4- Haramdan uzaklaşma.
5- Ailesine yararlı olma.
6- Çevreye zarar vermeme.
7- Peygamberin emirlerine uyma.
8- Şefkatli olma.
9- Temizliğe özen gösterme.
10- Yaramaz işlerden sakınma.

ŞERİF Ar. (*şerîf*, soylu, temiz) a. **Hz. Muhammet**'in torunu. **İmam Ali**'nin oğlu *Hz. Hasan* soyundan gelenlere verilen unvan.

ŞERİFLİK a. **Şerif** olma durumu.

ŞERPE a. **Sazı**, parmaklarla, tırnaklarla çekerek çalma.

ŞEVK Ar. (*şevḳ*, aşırı istek, heves / neşe, sevinç) a. İnsan **gönlünün Tanrı** sevgisinden, *tanrısal* **tecelli**lerden kaynaklanan coşkusu.

ŞEYH Ar. (*şeyḫ* < *şeyḫuhet*, yaşlılık, ihtiyarlık) a. **Pir**, **mürşit**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te şeyh terimi, tarihsel gelişimi içinde zaman zaman bağımsız olarak, kimi kez de **seyit** unvanıyla birlikte belli bir kullanım alanı bulduysa da günümüzde büyük ölçüde terkedilmiş durumdadır.

ŞEYHİ Ar. (*şeyhî* < Şeyh Ahmet Ahsani'nin [1744-1828] adından) a. **Şeyhilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

ŞEYHİLİK a. *Şeyh Ahmet Ahsani* [1744-1828] tarafından kurulan, **imamların** *tanrısal* nitelikler taşıdığı savına dayanan, **Ali**'ye bağlılıkla belirgin bir **mezhep**.

ŞEYHLİK a. **Pirlik, mürşitlik**.

ŞEYTAN Ar. (*şeyṭān*) a. 1- **Tanrı**'ya başkaldıran **melek**lerin, kötü **ruh**ların başı olduğuna inanılan **varlık**.

2- **Nefis**.

ŞEYTANİ Ar. (*şeyṭānî*) s. **Şeytan**la ilgili, **şeytan**a ilişkin olan.

*Şeytani **sultan**: "**Tanrı evi**" olarak algılanan insan **gönlünde**ki **nefis**.

ŞIK Ar. (*şıḳḳ*, ikiye ayrılmış bir şeyin parçalarından her biri) *Şık düzeni: **Ruzba düzeni**.

ŞİA Ar. (*şî'a*, taraflılar, yardımcılar) a. 1- **Hz. Ali**'nin yandaşları; şia-i **Ali**.

2- **Şiilik**.

*Şia-i **Ali**: Şia.

*Şia-i **İmamiye**: **Caferilik**.

Şİİ Ar. (*şî'î* < *şî'a*) a. **Şiilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

ŞİİLİK a. **Hz. Muhammet**'ten sonra **Ali** bin Ebu Talip'in vasiyet yoluyla halife atandığına inanan **Ali** yandaşlarının (şia-i **Ali**)

oluşturduğu, **ehli sünnet** dışı **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Muhammet**'in ölümünden [632] sonra, **halifeliğin** Ali'nin hakkı olduğu savıyla *Ebubekir*'in, onu izleyen *Ömer* ve *Osman*'ın **halife** seçilmelerine karşı çıkan şiiler; ilke olarak **halifeliğin Hz. Ali**'den başlamak üzere her dönemde **ehlibeyt**'ten seçilmesi gerektiğini savundular. Böylece İslam dünyasında, ilk dinsel ve siyasal nitelikli hareketi başlatmış oldular; zamanla görüş ve anlayış ayrılıkları nedeniyle çok sayıda kola ayrılmış da olsa, hiçbir zaman güncelliğini ve etkinliğini yitirmedi; bu alanda gelişen, oluşturulan, kurulan akım, **tarikat** ve **mezhep**ler. **Ali** sevgisine dayandığından tümüne birden şiilik denildi.

ŞİİYET Ar. (*şiʿiyyet* < *şiʿi*'den) a. **Şiilik**.

ŞİR Fars. (**şir**, aslan) *Şir-i Yezdan: **Allah**'ın aslanı anlamında **Hz. Ali**.

ŞİRAN (*Doğu Karadeniz* bölümünün iç kesiminde *Gümüşhane* iline bağlı ilçe) *Şiran **semahı**: Şiran yöresinde, beş **bacı** dört erkekle oynanan, dönüşlerle belirgin bir **semah**.

ŞİRK Ar. (*şirk*, **Tanrı**'ya ortak koşma, **Tanrı**'dan başka bir *tanrı* bulunduğuna inanma) a. **Hakk**'ı **halk**'tan ayrı görme.

ŞÜHUD Ar. (*şühûd*) a. Var olma, görünür durumda olma.
*Şühud **âlemi**: **Âlem-i şühud**.

ŞÜKÜR Ar. (*şükr*) a. **Tanrı**'yı iyiliklerinden, nimetlerinden dolayı saygıyla anma.

ŞÜRB Ar. (*şürb*) a. İçme.

ŞÜRBİ Ar. (*şürbī*) a. **Şürbiler**'den olan kimse, topluluk.

ŞÜRBİLER a. Birbirinin kolundan birer damla kanı bir kaba akıtıp şekerle karıştırarak içen ve bu yolla kankardeşi olan, karşılıklı saygıyı, sevgiyi bir yasa niteliğinde yorumlayanların bağlı bulunduğu **ahilik** kolu.

ŞÜREFA Ar. (*şürefā'*) a. **Şerifler**.

T

TAALLUK Ar. (***ta'alluk***, bir şeyle ilgili, bağlantılı olma) a. **Nefsin dünya**ya bağlılığı, **dünya** ilgisi.

TÂAT Ar. (***tā'at***) a. **Allah**'ın emirlerine uyma, **ibadet** etme, **ibadet**.

TAAYYÜN Ar. (***ta'ayyün***, belirme, ortaya çıkma) a. **Varlık** türlerinin, ilk **varlık** olan **Tanrı**'nın özünden doğarak görünüş alanına çıkması, görünür duruma gelmesi. (ANSİKL.)

*Taayyün etmek: **Varlık** türleri, **Tanrı**'nın özünden doğarak görünüş alanına çıkmak.

-ANSİKL. Özü gereği görünmeyen **Tanrı**, kendinde görünme eğilimi duyunca nesnelleşen **varlık**larda "*görünen*" oldu; bu yolla **evren** yaratıldı.

TAAYYÜNAT Ar. (***ta'ayyünāt*** < ***ta'ayyün***'ün çoğulu) a. İçinde yaşadığımız duyu **evren**iyle bu **evren**in içindeki bütün **varlık** türleri; duyu organıyla algılanabilir nesnel **varlık** alanı.

TABAYİ Ar. (***tabāyi'*** < ***tabi'at***'ın çoğulu) a. Yaradılışlar, huylar.

TABİ Ar. (*tābi'*) s. 1- Bağımlı, bağlı.

2- a. **Sahabe**den en az biriyle tanışıp görüşmüş olan ikinci kuşak *Müslümanlar*'a verilen ad.

*Tabi ocak: **Metbu** denilen büyük **ocak**lara bağlı küçük **ocak**.

TABİAT Ar. (*tabî'at*) a. 1- Yaradılış, huy.

2- **Varlık**ların ve nesnelerin tümü; doğa.

*Tabiat âlemi: **Âlem-i şahadet**.

TABUT Ar. (*tābūt*) a. **Hakk'a yürüyen**in gömülmeye götürülürken içine konulduğu uzun sandık.

TABUTLUK a. **Yatırlar**da, *lâhit*'in bulunduğu katın altında yer alan, **Hakk**'a yürüyenin **sırlandığı** bölüm.

TAÇ Ar. (*tāc*) a. **Dervişler**in başlarına giydikleri başlık. (ANSİKL.)

*Tac-ı devlet: **Ruhsal** yüceliği, ululuğu, mutluluğu simgeleyen tacı tanımlamak için kullanılır.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında taç, **Tanrı**'nın sevgili kullarına bir armağanı olarak algılanır. **Buyruk**'a göre, **gök**ten yedi taç indi; ilk taç, beyaz renkli olarak *Hz. Âdem*'e; ikinci taç, yine beyaz renkli olarak *Hz. Nuh*'a; üçüncü taç, siyah renkli olarak *Hz. İbrahim*'e; dördüncü taç, sarı renkli olarak *Hz. Musa*'ya; beşinci taç, mavi renkli olarak *Hz. İsa*'ya; altıncı taç, yeşil renkli olarak **Hz. Muhammet**'e ve yedinci taç, kızıl renkli olarak **Şah-ı Merdan Ali**'ye sunuldu.

Taclar **kubbe**lerindeki dilim ve **lenger**lerindeki parça sayısına göre çeşitli adlar alır: **Kubbe**si on iki dilimli **lengeri** dört parçalı olanlar **Hüseyni taç**; **kubbe**si dört dilimli, **lengeri** dört parçalı olanlar **Horasani** ya da **Ethemi taç**; **kubbe**si yedi dilimli, **lengeri** dört parçalı olanlar **şemsi taç**; dilim ve parça sayısı değişik olabilen, ancak dikiş çizgisi **elif** harfini andıranlar **elifi taç** olarak bilinir.

Ruhsal yüceliği, ululuğu, mutluluğu simgeleyen tacın içi **sır**, dışı **nur**dur; iğnesi **mürşit**, ipliği **talip**tir; **kubbe**si **Tanrı**, on iki dilimi **On İki İmam**'dır; **mühür**ü **Muhammet-Ali**'dir; **kapı**sı dörttür; **farz**ı **pir**e **hizmet**, **sünnet**i **pir**e itaattir.

Dervişlerin tacında, **sarık** bulunmaz; iç astarı, kenarlardan dışa doğru **leng**erdeki parçaları örtecek biçimde kıvrılarak giyilir. **Mürşit**'in tacında ise bunun üzerine yeşil bir **sarık** sarılır; bu yeşil **sarık**, tacın çevresine üç ya da on iki kez dolanır.

Halife babaların **sarığı**nın ucu, sağ taraftan omuza doğru sarkıtılır.

En eski taç olan **elifi taç**, **Hacı Bektaş Veli**'yle **Anadolu**'ya geldi; **Balım Sultan** on iki **terk**li **Hüseyni tacı** benimsedi.

İnanca göre, taç giyen **dervişin** on iki özelliği olması gerekir. Bunlar:

1- Bilgi sahibi olma.

2- İsyankâr olmama.

3- **Nefs**ine uymama.

4- **Gaflet**te olmayıp can gözü açık olma.

5- Tamah etmeme.

6- **Dünya**ya bağlanmama.

7- İsteklerden geçme.

8- **Şehvetperest** olmama.

9- Kibirsiz olma.

10- Kimseye acı ve zarar vermeme.

11- Pinti ve aceleci olmama.

12- Kazaya **rıza** ile teslim olup vesvese etmeme.

TAÇLAMA DÜVAZI **Tevhit**te; kutsal olarak algılanan **tarikat ulular**ının adlarının anıldığı, kıta aralarında **cemaat**ın "*Lâ ilâhe illâllah*" diyerek **vecd** ve huşu içinde dalgalandığı **düvaz**.

TAÇNAME Ar. + Fars. (***tācnāme*** < Ar. ***tāc***, başlık ve Fars. ***nāme***, mektup) a. **Alevi-bektaşi** ozanlarca yazılan ve **tacı** konu edinen manzum eser.

TACDUZ Ar. + Fars. (***tācdūz*** < Ar. ***tāc***, başlık ve Fars. ***dūz***, diken, dikici) a. **Taç** diken kimse.

TAFDİL Ar. (***tafḍīl***, bir kimseyi diğerinden üstün tutma < ***faḍl***, ***faż̇l***, erdemli, üstün) *Tafdili Ali: **Ali**'yi üstün tutma.

TAHARET Ar. (***ṭahāret***, temizlenme, temizlik) a. Aptes yaptıktan sonra yapılan temizlik.

*Taharet-i **sugra**: Kimi **ibadet**lerin yerine getirilebilmesi için gereken ve el, ağız, burun, yüz, kol, ayak yıkama, başa ve enseye ıslak el gezdirme, kulağı temizleme biçiminde gerçekleştirilen küçük temizlenme; **aptes**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Dört **sünni mezhep**, taharet-i **sugra**nın ancak küçük kirlenme (**hades-i asgar**) olduğunda alınması gerektiğinde birleşir; küçük kirlenme şu dört durumda olur:

1- Erkek ve kadının birbirine değmesi.

2- Ayakyoluna gitme.

3- Baygınlık ve uyku.

4- Cinsel organlara dokunma.

Alevilik-bektaşilik'te küçük temizlenme (taharet-i **sugra**) kuralları, genelde dört **sünni mezhep**le aynıdır; ancak kimi kural ve biçim değişiklikleri vardır.

Sünni kuralda, herkes kendi **aptes**tini kendi alır; **alevilik-bektaşilik**'te ise **yol**a girecek **can**a ilk **aptes**ti **rehber**i aldırır. **Rehber**, her bir uzvun yıkanması için su dökerken kimi öğütlerde bulunur: Ellerini yıkatırken, "*Ey* **talip**! *Ezelden bu ana gelinceye kadar* **Tanrı**'*nın yasak ettiklerine el sürdünse cümlesinden arı olmak için ellerini yuymak* **Cenab-ı Resul'ün sünneti seniyesidir**. Yıka..."; burnunu

yıkatırken, "*Ey* **talip! Elest bezmi***nden bu ana gelinceye kadar kokladığın iğrenç kokuların giderilmesi için burnuna su vermek* **Muhammet** *Mustafa'nın* **sünnet-i seniye***sidir. Yıka...*"; yüzünü yıkatırken, "*Ey* **talip**! *Ezelden bu ana kadar yüz kızartıcı işlerin cümlesinden arı ve beri olmak için yüz yuymak* **Cenab-ı Hakk***'ın* **farzı***dır. Yıka...*"; kollarını yıkatırken, "*Ey* **talip**! *Bu ana gelinceye kadar kol salmış olduğun yasaklarının cümlesinden temizlenmek için kollarını yuymak* **Cenab-ı Hakk**'ın **farz***larındandır. Yıka...*"; başını **mesh ettir**irken, "*Ey* **talip**! *Baş abânın en değerlisidir. Gövde insanı taşıyıcı, baş bilip anlayıcıdır.* **Akıl** *ve fikir başta gerekir. Bu ana kadar akılsızca yaptığın işlerin işlediğin suçların cümlesinden arı ve beri olmak için başını yıka... Bu dahi* **Cenab-ı Hakk***'ın farzıdır*" ayaklarını yıkatırken, "*Ey* **talip**! *Ezelden bu ana değin* **Tanrı rıza***sına uymayan günah ve suça götürür yerlere vardın ise cümlesinden arı ve beri olmak için ayağını* **mesh edesin**. *Bu dahi* **Cenab-ı Hakk***'ın farzıdır*" **telkin**lerini yapar. Taharet-i **sugra** bittikten sonra silinmesi için omuzundaki havluyu verirken, "*Ey* **talip! Er-vah-ı ezel***den,* nahn ü kasemna*dan bu yana gelinceye kadar işlemiş olduğun* **şirk** *ve hatadan,* **masiva** *çamurundan silinip pak olmak içindir. Sil...*"

Ey **talip**; *Bu yıkanan yerleri temizlemekten maksat, bu uzuvların ile yapılmış suç ve başkaldırmaların var ise seni ve oralarını bunlardan temizlemek içindir.* Bu **aptes**, **İmam** *Cafer-üs Sadık* **erkân***ındandır.* **Cenab-ı Hakk erenler apteş***tinde sabit* **kadem** eyleye **Allah**, **eyvallah**. **Hu** dost!", der.

TAHT Fars. (***taḫt***, hükümdarlık **makamı**) *Taht-ı Muhammedi: **Çerağ tahtı**.

TAHİR Ar. (***ṭāhir*** < ***ṭahāret***, temizlenme, temizlik) s. Temiz, pak, arı.

2- a. **Tanrı**'nın buyruklara karşı gelmekten koruduğu temiz, pak, arı kimse.

*Tahir ül-batn: İçini kötü huylardan, yanlış inançlardan arındırmış kimse.

TAHKİK Ar. (*tahḳîḳ*, bir şeyin doğru olup olmadığını araştırma, soruşturma < ***Hakk***, **Allah**, **Tanrı**) a. 1- **Tarikat yolcusu**'nun, her türlü dinsel uygulamaların özündeki gerçeği, **Hakk**'ın görünümünden başka bir şey olmayan **âlemi şuhudu** seyrederek kavraması.

2- Bu kavramayla belirgin **aşama**; tahkik **aşaması**.

TAHTACI Fars. - Tr. (*tahtacı* < Fars. *taḫte* ve Tr. -cı) a. **Tahtacı**lardan olan kimse, topluluk.

TAHTACILAR a. **Anadolu**'nun kimi yörelerinde yaşayan **alevi-türkmen** topluluğu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Geçmişte **ağaçeriler** adıyla anılan tahtacılar, ormanlık bölgelerde, *Güney Anadolu*'nun *Akdeniz*'e bakan yamaçlarında yaşayan, geçimlerini daha çok orman işçiliğiyle sağlayan bir **alevi-türkmen** topluluğudur.

Yaygın görüşe göre, **ağaçeriler** ilkin *Türkistan*'dan **Anadolu**'ya göç etti; *moğol* istilası üzerine *Suriye* ve *Irak*'a geçti; bir bölümü daha sonra yeniden **Anadolu**'ya dönerek tahtacıları oluşturdu. Başlangıçta daha çok *Malatya* ve *Kahramanmaraş* yöresinde yaşayan tahtacılar, izleyen dönemde *Kayseri*, *Sivas* ve *Çukurova* yörelerine yayıldı.

Osmanlılar döneminde **Safevi**lere bağlılık göstermeleri nedeniyle bir bölümü *Rumeli*'ye sürüldü; sürgünden kurtulmak ve **sünni**lerle askerlik yapmaktan kurtulmak için yer yer direndiler.

Oğuz türkmenleri içinde etnik özelliklerini en iyi koruyan topluluk olarak bilinen tahtacılar, günümüzde özellikle *Kahramanmaraş*, *Adana*, *İçel*, *Antalya*, *Denizli*, *Muğla*, *Isparta*, *Burdur*, *Balıkesir*, *Manisa*, *Aydın* ve *İzmir* yörelerinde yoğunluk gösterir.

Tahtacılarda inancın temelini **ehlibeyt**, **On İki İmam** ve "12"

sayısı oluşturur. **Tören**lerde görülen kimi farklılıklar, yaşama koşullarından, geleneklerden ve göreneklerden kaynaklanır.

Tahtacılar arasında, **Ali** sevgisine dayanan ünlü "*Sarıkız*" söylencesi kutsaldır: **Hz. Ali**, *Kan Kalesi*'nde savaşırken, kendisini görüp aşık olan kale beyinin kızını da tutsak eder. Bunu gören eşi **Fatma** karşısına dikilir ve iki oğlumuz var bir de kızımız olsun diye ağlamaya koyulur. Bunun üzerine **Ali** ona, *-Git* **Kâbe**'*den kızını al*, der. Ve aynı anda **Fatma** kendini, kucağında güzeller güzeli bir bebekle ***Kâbe***'de buluverir. Bebeği alıp *peygamber*'e götürür; *peygamber*, *-Benim bu bebeği görmek için üçüncü bir gözüm yok*; *benim iki gözüm var*; *biri Hasan biri Hüseyin*, der ve **Ali**'ye götürmesini ister. **Fatma** bunda **Ali**'nin bir suçu olmadığını, bebeği kendisinin istediğini belirtince bu kez **Kâbe**'ye götürmesini söyler. **Fatma** bebeği **Kâbe**'ye götürürken yolda *Selman-ı Farisi*'ye rastlar; *Selman* ona, kendisini **Ali**'nin gönderdiğini ve bebeği almaya geldiğini bildirir. *Selman* bebeği alır, *Kaf dağı*na götürür ve büyütür; büyüttükten sonra da ona gönül verir, ancak yaşlılığından utanır; durumu **Ali** duyunca *Selman-ı Farisi*'yi genç bir delikanlıya dönüştürür. *Selman Kaf dağı*'na gider kızı alır ve *Kazdağı*'nın tepesine getirir, ona bir konak yapar, onunla evlenir; adı da *Sarıkız* olarak kalır. Evlilikten kısa bir süre sonra *Sarıkız*, annesini, babasını kardeşlerini özler; *Selman* durumu **Fatma**'ya bildirir; **Fatma** *Sarıkız*'ı görmeye gelir, ancak ölüsünü bulur.

Tahtacılar söylencede geçen *Kazdağı*'ndaki yeri kutsal bir **makam** olarak algılar; yedi yılda bir *Sarıkız* **makamı** ziyaret edilir; burada düzenlenen **tören**lerin çoğu **yedi** sayısına göre yürütülür; "7" sayısının önemi Safevi inancın yaşayan kalıntıları durumundadır.

TAİFE Ar. (*ṭā'ife*, bölük, takım / kavim, kabile) *Taife-i bektaşiyan: Yeniçeri askerlerine verilen ad.

TAKIM NEFES İki, üç ya da daha çok sesli söylenen **semah nefes**lerine *Eskişehir* ve *Kütahya* yörelerinde verilen ad.

TAKLİT Ar. (*taḳlīd*, bir şeyin benzerini ortaya koymak eylemi ya da bu yolla ortaya konulan şey) a. 1- Göreneğe göre davrandığı için dinsel uygulamaların özündeki gerçeği, **âlemi şuhudun Hakk**'ın görünümünden başka bir şey olmadığını algılayamama.

2- Bu algılayalamamayla belirgin **aşama**; taklit **aşaması**.

TAKİYE Ar. (*taḳiyye*, sakınma, çekinme) a. **Alevi-bektaşilere** yönelik kırım ve baskılara karşı bir savunma biçimi olarak doğan ve zamanla **yol** kuralı durumuna gelen; **tarikat** kurallarını ve bilgisini **sünnilere** açmama, kendini gizleme kuralı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Yaygın inanç takiyenin, *İmam Cafer-i Sadık*'ın "**Yol***unu, altınını,* **mezheb***ini gizli tut*" anlamına gelen bir buyruğuyla biçimlendiği şeklindedir.

TAKLİTÇİ a. Olmadığı gibi görünen, ikiyüzlü kimseye **yol** dilinde verilen ad.

TAKVA Ar. (*taḳvā*, **günah** işlemekten kaçınma, sakınma) a. Toplumdan uzaklaşarak içe kapanma yoluyla kendini inanca verme.

*Takva sahibi. **Zahit**.

TALİ Ar. (*ṭālī' < ṭulū'*, doğma, doğuş) s . Ortaya çıkan, doğan.

TALİP Ar. (*ṭālib*, isteyen) a. 1- **Tarikata** girmek isteyen, **bektaşi** olmak isteyen kimse. (ANSİKL.) [1]

2- Bu amaçla **ikrar ayini**ne alınan kimse (ANSİKL.) [2]

*Talip çerağları: **Çerağ tahtının** basamaklarına konan, **On İki İmam**'ı simgeleyen on iki mum.

-ANSİKL. [1] ve [2]. **Tarikat** geleneğinde talip, **tarikata** alınmadan önce belli bir süre ahlak ve **edep** denemesinden geçirilir; manevi yükselmeye istekli ve **seyrü süluk çile**sine katlanmaya hazırsa

mürit olarak kabul edilir.

Yola düşecek, **yol** göstericisine mutlak bağlanacak, onun **rıza**sı dışında yedi adım bile atmayacak olan talip, **tarikat hizmet**lerini yerine getirmesini sağlayacak değerlerle donanmış olmalıdır: İçi-dışı bir etmeli; dışarıdan **halk** gibi görünmesine karşın içten **evliya** gibi olmalı; geveze olmamalı; terbiyeli, kadına saygılı olmalı; can ve tenle, bütün varı ve varlığıyla **mürşit** buyruğunda bulunmalıdır.

Üç türlü talip vardır:

1- **Aşık meşrep**; üzüntüsünün, sıkıntısının artmasına koşut olarak zevki artan ve **iman**ı çoğalan talip.

2- **Muhip meşrep**; bilgili olmasına karşın, henüz **Hakk**'ın **muhabbet**ini fark edemeyen talip.

3- **Mukallit meşrep**; **tarikat yolu**nu kolay aşılır sanarak heves eden talip.

TAMU a. **Cehennem.**

TANIT a. **Delil.**

TANRI a. Kendiliğinden var olan, **varlığı** kendinden başka bir **varlığı** gerektirmeyen, *önsüz sonsuz* olarak algılanan, her şeyin yaratıcısı durumundaki güç.

*Tanrı sözü: **Kelamullah.**

*Tanrı yolu: Manevi yükselmeyle, yücelmeyle insanı Tanrı'ya ulaştıran yol olarak algılanan **tarikat yolu.**

*Tanrı'nın evi: 1- Genel olarak insan **gönlü, kalbi.**

2- Özel olarak **insan-ı kâmil**'in **gönlü, kalbi.**

TARİK Ar. (*tarik*, tutulan yol, izlenen yöntem) *Tarik-i Ahmed-i Muhtar: **Hz. Muhammet**'in **yolu.***

*Tarik-i âliye: **Mürşit**'in manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında yüce **yol.***

*Tarik-i **maad**: **Kavs-i uruc**.

*Tarik-i **mebde**: **Kavs-i nüzul**.

*Tarik-i **müstakim**: **Mürşit**'in manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında doğru **yol**.

*Tarik-i **naci**: Doğru yolu bulmuş, kurtulmuş kimse, topluluk.

*Tarik-i **naciye sırrı**: **Bektaşi sırrı**.

*Tarik-i **nazenin**: 1- **Pir**in manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında **Hacı Bektaş Veli yolu**; **bektaşilik**.

2- **Pir**in manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında **Balım Sultan yolu**; **bektaşilik**'in **babagan kolu**.

*Tarik-i **necat**: **Tarikat yolu** anlamında kurtuluş yolu.

TARİK a. **Alacadeğnek**.

TÂRİK Ar. (*tārik* < *terk*) s. Bırakan, vazgeçen.

*Târik-i **masiva**: **Dünya**yla ilgili şeylerden kendini arındıran kimse.

TARİKÇİ a. Kimi bölgelerde, **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında ilk sırada gösterilen; **tarikat**ın kurallarını, törelerini, ilkelerini öğretme ve uygulama görevini yerine getiren kimse.

TARİKÇİLİK a. **Tarikçi** olmanın gereklerini yerine getirme; **tarikçi**nin görevi.

TARİKAT Ar. (*ṭarīḳat*, yol) a. 1- Bir **pir**in, **mürşit**'in **Hakk**'a ulaşmak için *İslam* dinini yorumlayarak oluşturduğu, kendine özgü kuralları, ilkeleri ve **tören**leri bulunan inanç yolu, **gönül** yolu, manevi yol. (ANSİKL.) [1]

2- Bu anlamda **bektaşilik**.

3- **Dört kapı öğretisi**ne göre, **insan-ı kâmil aşama**ları

sıralamasında ikinci sırada yer alan ve **abidler**le özdeşleştirilen; **bektaşilik**'in kurallarını, ilkelerini ve **tören**lerini öğrenme, **Hak yolu**nu bulma evresi; tarikat **kapısı**. (ANSİKL.) [2]

*Tarikat **aptesti**: **Taharet-i sugra**.

*Tarikat bilgisi: 1- Bir inanç kurumu olarak tarikata ilişkin her türden bilgi.

2- Tarikat **kapısı**na eren tarikat yolcusunun edindiği, tarikatın kurallarına, ilkelerine ve **tören**lerine ilişkin bilgi.

*Tarikat **ehli**: **Derviş**.

*Tarikat **kapısı**: Tarikat.

*Tarikat kavmi: **Abidler**.

*Tarikat **makamı**: Tarikat yolcusunun tarikat yolunda geçmek durumunda olduğu manevi **aşama**lardan her biri.

2- **Post**.

*Tarikat **piri**: Tarikatın kurucusu ya da kurucularından olan ulu kişi, **mürşit**.

*Tarikat **semahı**: Evli olmayanların oynadığı bir **semah**.

*Tarikat **sırrı**: **Bektaşi sırrı**.

*Tarikat yolcusu: Tarikat yoluyla **Hakk**'a ulaşmaya çalışan **can**.

*Tarikat yolu: **Tanrı**'ya ulaşmayı sağlayan **gönül** yolu, manevi yol.

*Tarikat-ı **âliye**: **Tanrı**'ya ulaşan yüce **yol**.

*Tarikat-ı **naci (naciye)**: Tarikat inancında doğru yolu bulmuş, kurtulmuş **can, canlar**.

*Tarikat-ı **nazenin**: **Bektaşilik**.

-ANSİKL. [1] *İslam* ülkelerinde, **Hz. Muhammet**'in ölümünden sonra **halifelik** sorununa bağlı olarak tümüyle dinsel nitelikli **sünni** tarikatlarla, dinsel, siyasal nitelikli **şii** tarikatlar ortaya çıktı; zamanla bunlar kendi içlerinde çok sayıda kola ayrıldı; kimileri bağımsız bir yapı kazanarak büyük bir etkinlik ve egemenlik kurdu.

Genelde dinsel nitelikli olan **sünni** tarikatlar, **şeriat** kurallarına yeni bir yorum getirmekten, tapınma biçimlerine, dinsel görevlere özel

bir düzen vermekten öteye geçemedi. Buna karşın, dinsel-siyasal nitelikli olan, kaynağını **Hz. Ali**'nin kişiliğinden alan, **ehlibeyt** ve **on iki imam** sevgisiyle beslenen **şii** tarikatlar ise düşünsel düzeyde *İslam* dinine yeni bir yorum getirdi; **Ali** yandaşları hareketi, **şia-i Ali**, **şia**, **şiilik**, **aleviye** ve **alevilik** adları altında yayılıp güçlendi. Buna koşut olarak, "*Kuran'daki ayetlerin anlamlarının altında gizli anlamlar olduğu ve bunları ancak* **imamın** *bilebileceği*" biçiminde tanımlanan **bâtınilik** temeli üzerinde, **vahdet-i vücut** ve **ruh göçü** felsefesiyle bütünleşti; yayıldığı bölgenin uygarlık düzeyine, yerleşik inanç, gelenek ve göreneklerine göre değişik kollara ayrılarak günümüze değin geldi. Süreç içinde; katı, cansız, yaratıcılıktan uzak bir *İslami Ortodoksluk* sergileyen **sünni** tarikatlar karşısında, hoşgörü temeline dayalı, zengin, canlı, esnek ve yaratıcı bir **dervişlik** anlayışını geliştirerek, merkezi yönetimle; otoriteyle çelişkisi olan tüm toplum insanlarını kucaklayan bir dünya görüşü yarattı.

-[2] **Dört kapı öğretisi**ne göre, **insan-ı kâmil aşama**ları dörttür ve her biri bir **kapı**yla temsil edilir.

1- **Şeriat**; **şeriat kapısı**.

2- Tarikat; tarikat **kapısı**.

3- **Marifet**; **marifet kapısı**.

4- **Hakikat**; **hakikat kapısı**.

Normal insan tarikat yolunda, bu **dört kapı** ve bu **dört kapı**ya bağlı **kırk makam**dan geçerek, **ruh**unu ve **benliğ**ini ergin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **ilahi sırr**a ulaşır.

Tarikatın on **makamı** şunlardır:

1- Tövbe etme.

2- **Mürşit**'in isteği'ne uyma.

3- Temiz giyinme.

4- İyilik yolunda savaşma.

5- **Hizmetli** olma.

6- Haksızlıktan korkma.

7- Umutsuzluğa düşmeme.

8- İbret alma.

9- Nimet dağıtma.

10- Özünü **fakir** görme.

TASAVVUF Ar. (*taṣavvuf*) a. **Tanrı-evren**-insan ilişkisini bir bütünlük içinde gören ve insanın *tanrısal* erdemlerle donanmasını, **gönlünü Tanrı** sevgisine bağlamasını amaçlayan dinsel-felsefi düşünce. (ANSİKL.)

*Tasavvuf **ehli**: **Sufi**.

-ANSİKL. Düşünsel alanda tasavvuf, **varlığı** bir bütünlük içinde açıklama çabasındadır; gerçek tek varlık **Tanrı**'dır ve **evren**deki her şey **O**'nun **tecelli**leri olmaktan öte bir anlam taşımaz.

TASAVVUFİ Ar. (*taṣavvufī*) s. **Tasavvuf**la ilgili, **tasavvuf**a ilişkin olan.

TATHİR Ar. (*taṭhīr* < *ṭahāret*, temizlik) *Tathir-i **zünub** (**günah**lardan arınma): **Baş okutma**.

TAVK Ar. (*ṭavḳ*, gerdanlık, halka) *Tavk-ı **haydari**: **Haydari**lerin, **Hz. Ali**'nin **kulu**-kölesi olduklarının bir simgesi olarak boyunlarına taktıkları demirden halka.

TAVŞAN (koşucu, kürklü bir memeli hayvan) *Tavşan yemezlik: Kimi söylencelere dayalı olarak Hz. **Ali**'nin saklandığı yeri düşmanlarına bildirdiğine inanılan, koyu kırmızı renkteki kanı **Kerbela** şehitlerinin kanını hatırlattığı için tiksinti verici ve iğrenç görülen ya da tam tersine kimi eski Türk boylarının totemi kabul edilen ve dokunulmaz hayvan olarak algılanan tavşanın etini yememe durumu.

TAY Ar. (*ṭayy*, aşma, geçme, atlama) *Tayy-ı mekân (mekân aşma): **Ermişler**in temel özelliği olarak beliren, birkaç yerde aynı an-

da görünme.

*Tayy-ı mekân **erbabı**: **Ermişler**.

*Tayy-ı zaman (zaman aşma): **Ermişler**in temel özelliği olarak beliren farklı zamanlarda aynı anda bulunma.

*Tayy-ı zaman **erbabı**: **Ermişler**.

TAYLASAN Ar. (***taylasān***) a. **Dedebaba** ya da **halife baba** sarığının, sağ taraftan omuza doğru sarkan bölümü.

TAYYİBE Ar. (***ṭayyibe***) s. 1- İyi, hoş, güzel.
2- a. İyi, güzel davranış.
*Tayyibe-i hatır: **Gönül** hoşluğu:

TAZİYE Ar. (***ta'ziye***, yakınını yitiren birinin acılarını paylaşma) a. **Kerbela** olayıyla ilgili olarak genellikle **muharrem** ayında düzenlenen yas niteliğindeki dinsel seyirlik oyun.

TEBDİL Ar. (***tebdīl***, değiştirme) *Tebdil olmak: **Kâmil insan** bir **hal**den diğer bir **hal**e geçmek, bir **aşama**dan başka bir **aşama**ya atlamak.

TEBER Fars. (***teber***) a. Gezgin **dervişler**in, vahşi hayvan saldırılarına karşı korunmak için taşıdıkları; uzun saplı, yuvarlak ağızlı balta.

TEBERRA Ar. (***teberrā***, uzak durma, uzaklaşma / sevmeyip yüz çevirme) a. **Alevilik-bektaşilik**'in temel ilkelerinden biri durumunda bulunan; **ehlibeyt**, **ehlibeyt** soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma; ilk üç **halife**ye, onlara saygı gösterenlere sevgisizlik, tiksinme ve nefret duyma ilkesi.

TEBERRÜK Ar. (***teberrük*** < ***bereket***, bolluk / mutluluk) a. Uğurlu sayma.

TEBLİĞ Ar. (***tebliğ***, bildiri / bildirme, ulaştırma) *Tebliğ dönemi: **Hz. Muhammet** dönemi.

TECELLA Ar. (***tecellâ*** < ***cilve***, görünme) a. **Mürşit**'e görünme, onu yürekte, **gönül**de duyma.

*Tecella eylemek: **Mürşit**e görünmek, onu yürekte, **gönül**de duymak.

TECELLİ Ar. (***tecellî***, ortaya çıkma, belirme < ***cilve***, görünme) a. 1- *Tanrısal* niteliklerin nesnel **varlık**larda görünüş alanına çıkması; **Tanrı**'nın nesnelerde görünmesi, nesnelere yansıması.

2- **Tanrı nur**unun, **Tanrı'nın evi** olarak algılanan **gönül**lerde belirmesi, sezilir duruma gelmesi.

*Tecelli neşesi: *Tanrısal* görünüşün bilincine varma.

*Tecelli-i **celal**: **Tanrı**'nın bela, yıkım, hastalık gibi olaylarda gücünü ve ululuğunu göstermesi.

*Tecelli-i **cemal**: **Tanrı**'nın iyilik ve inayetinin, nimet ve güzelliklerinin **varlığa** yansıması.

*Tecelli-i **esma**: *Tanrısal* adların etkisinin **müminin kalbinde**, **gönlünde** anlaşılması.

*Tecelli-i **sıfat**: **Kul**un *tanrısal* niteliklere bürünmesi.

*Tecelli-i **şuhudi**: **Tanrı**'nın bir ışık gibi varlığını açık olarak duyurması.

*Tecelli-i zati: **Tanrı**'nın hiçbir niteliğe bürünmeden **ermiş kul**unun **gönlünde** belirmesi.

TECELLİGÂH Ar. - Fars. (***tecellîgâh*** < Ar. ***tecellî***, ortaya çıkma, belirme, ve Fars. ***-gâh***, yer bildiren ilgeç) a. 1- **Tanrı**'nın varlığının belirdiği, **ilahi** gücün göründüğü yer.

2- Bu anlamda insan **gönlü**.

TECELLİZAR Ar. - Fars. (***tecellîzâr*** < Ar. ***tecellî***, ortaya çıkma, belirme ve Fars. ***-zâr***, yer bildiren ilgeç) a. **Tecelligâh**.

TECELLİYAT Ar. (***tecelliyyât*** < ***tecellî***'nin çoğulu) a. **Tecelliler**.

*Tecelliyat-ı **ilahiye**: Dünyadaki tüm nesnel **varlık**lar.

TECERRÜT Ar. (***tecerrüd*** < ***cered***, çıplak duruma gelme) a. **Soyunma**.

TECDİT Ar. (***tecdîd***, yenileme, tazeleme) *Tecdit-i **vuzu**: **Baba**sı ölen bir **can** yeni bir **baba**ya bağlanma.

TECRİT Ar. (***tecrîd*** < ***cered***, çıplak duruma gelme) a. **Tarikat yolcusu**nun **zahir**ini mal ve mülkten, **bâtın**ını karşılık bekleme anlayışından arındırarak, **gönl**ünü tümüyle **Tanrı** sevgisine adaması.

TEDİP Ar. (***te'dîb***, terbiye etme, terbiye verme < ***edeb***, iyi terbiye) a. 1- **Hz. Muhammet**'in doğrudan doğruya **Tanrı** tarafından eğitilmesi.

2- **Mürit**'in, **mürşit**'in denetim ve gözetiminde eğitilip yetiştirilmesi.

TEFEKKÜR Ar. (***tefekkür***, düşünme, düşünüş < ***fikr***, düşünce) a. **Tarikat yolcusu**nun, içe kapanarak **gönl**ündeki ve **ev**rendeki *tanrısal* **tecelliler** üzerinde düşünceye dalması; *tanrısal* olan kendi *özünü* düşünme konusu yapması.

TEFERRÜC Ar. (***teferrüc***, gezinti, gezinme) a. Manevi olgunluğa ulaşan **tarikat yolcusunun ruhunun**, *tanrısal* görüntüleri gözlemlemek için **gayb âleminde** seyahat etmesi.

TEFSİR Ar. (***tefsîr***, yorum, yorumlama) a. **Zahir** karşılığı olarak algılanan ve kişiye **şeriat aşamasının** ötesinde bir şey kazandırmayan, **Kuran**'ın biçime bağlı kalınarak açıklanması, yorumlanması işi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te tefsir değil, **tevil** önemlidir. Tefsir, **Tanrı** *bildirimlerinin* biçime bağlı kalınarak açıklanması, yani **şeriat** temelinde ayet cümlelerinin sözel yönünün açılması işidir; iç yönle, özle bir bağlantısı yoktur.

Tevil ise **Tanrı** *bildirimlerinin* manevi yönünü anlamaya yönelik bir yorumlama, yani ayet cümlelerini dış görünüşlerinden kurtararak aslına çevirme, **zahiri bâtına** dönüştürme işidir; bunu sağlayabilmek için bir **rehbere** gereksinme vardır; bu **rehber imamdır**.

TEHDİDAT Ar. (***tehdîdât*** < ***tehdîd***, korkutma, gözdağı) a. Korkutmalar, gözdağı vermeler.

TEKBİR Ar. (***tekbîr*** < ***kibr***, büyüklük, ululuk) a. Kimi **tarikat törenlerinde** ve **kurban tığlanırken**, özel bir ezgiyle okunan **Allah**'ı, **Muhammet**'i, **Ali**'yi ve **piri** ululama **duası**; tekbir **duası**.

*Tekbir getirmek: Tekbir **duasını** okumak.

TEKBİRLEMEK f. 1- **Tekbir duası** okumak.

2- **Tekbir duası** okuyarak bir şeyi kutsamak.

TEKELEME a. Genellikle bir erkek bir kadın, kimi durumlarda iki kadın tarafından oynanan, **ağırlama** bölümü bulunmayan yalın bir **semah**.

TEKKE Ar. (*tekye*, dayanma, güvenme'den) a. **Mürşit** ve **müritlerin** içinde yaşadıkları, **ibadet** ettikleri ve **tarikat törenlerini** düzenledikleri, **nefsin** terbiye edildiği, **ruhsal** olgunlaşmanın sağlandığı, **cemaatın** dinsel ve toplumsal yönden eğitildiği bir **makam** olarak algılanan yer, yapı ya da yapılar topluluğu.

*Tekkeye adanan kızlar **töreni**: **İkrar ayininin** kolları sıralamasında yer alan ve **ikrar ayininin** belli ölçülerle yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir **tören**.

TEKKENİŞİN Ar. + Fars. (*tekyenişīn* < Ar. *tekye*, tekke ve Fars. *-nişīn*, oturan) a. Bir **tekkede postta** oturan en üst yetkili.

TEKVİN Ar. (*tekvīn*, oluşturma, yaratma / yaratış, yaratılış) *Tekvin **töreni**: **İkrar ayininin** kolları sıralamasında yer alan ve **ikrar ayininin** belli ölçülerle yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir **tören**.

TELKİN Ar. (*telkīn* < *laḳn*, anlama, kavrama) a. 1- **Mürit**'e, **mürşit**'in verdiği öğüt.

2- **Tevhidin dereceleri** sıralamasında yer alan, **şeriat kapısından tarikat kapısına** girme **aşaması**.

*Telkin **töreni**: **İkrar ayini**.

TELLİ KURAN **Saz**.

TEMAŞA Fars. (*temāşā*, bakma, seyretme) a. Yüksek olgunluk **aşamasına** ulaşmış **tarikat yolcusunun**, derin düşünceye dalarak, gerçeklik **evrenini** kendi içinde gözlemlemesi, **gönlünde** *tanrısal* görüntüleri seyretmesi.

TEMENNİ Ar. (*temennī* < *münye*, arzu edilen, istenilen şey) a. 1- **Tanrı**'dan dilekte bulunma.

2- **Mürşit**'ten belli bir konuda yetki isteme ya da bir **hizmet**in yapılabilmesi için ondan onay bekleme.

TEMKİN Ar. (***temkin*** < ***mekânet***, güçlü, dayanıklı olma, dayanıklılık / onurlu, ağırbaşlı olma, ağırbaşlılık, onurluluk) a. 1- Kendini **Tanrı yolu**na adayan **tarikat yolcusu**nun, bu yolda inançlı ve kararlı olması.

2- **Tarikat yolcusu**nun, **masiva**ya yüz çevirmesi.

TEMİZLENMEK f. **İmam Ali** yoluna bağlanarak tüm diğer **mezhep** ve **tarikat**ların görüşlerinden sıyrılmak, arınmak.

TEN Fars. (***ten***, gövde, vücut, beden) *Ten kıblesi: **Meydan taşı**.

TENASÜH Ar. (***tenāsüḫ*** < ***nesḫ***, hükümsüz bırakma, kaldırma) a. **Ruh göçü**.

TENASÜHİ Ar. (***tenāsüḫī***) s. 1- **Ruh göçü** ile ilgili, **ruh göçü**ne ilişkin olan.

2- **Ruh göçü**ne inanan.

TENASÜHİYE Ar. (***tenāsüḫiyye***) a. **Ruh göçü**ne dayalı dinsel anlayış.

TENASÜHİYÛN Ar. (***tenāsüḫiyyūn*** < ***tenāsüḫī***'nin çoğulu) a. **Ruh göçü**ne inananlar.

TENNURE Ar. (***tennūre***) a. **Dervişler**in giydiği, teni nurlandırdığına inanılan, ince kumaştan yapılmış, düz yakalı, kollu, önü yukarıdan aşağıya açık, geniş, uzun etekli bir giysi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Önceleri ince deriden yapılan tennureler, giderek kumaştan yapılmaya başlandı. Cepsiz ve düğmesiz olan tennurenin, yakadan bele kadar ön kenarlarında, **On İki İmam**'ı simgeleyen on iki paralel dikiş vardır; yaka, yandan ince bir şeritle bağlanarak kapatılır; belde, bağlamaya yarayan bir kaytan vardır.

Tennurenin düz beyaz renkte olanları tercih edilir.

TERCEMAN Ar. (*terceman*) a. **Tercüman**.

TERCÜMAN Ar. (*terceman* < *terceme*, dilden dile çevirme) a. 1- Belli bir **hizmete** başlarken okunan, kısa ve çoğu *Türkçe*, nesir ya da manzum biçimde düzenlenmiş, **alevilik-bektaşilik** inancını, düşüncesini öz olarak veren **dua**.

2- **Anadolu alevileri**nde, eti parçalanmadan doğrudan doğruya **karakazan**da haşlanan **kurban**.

3- **Sitem**.

*Tercüman **kurban**ı: **Görgü cemi**.

*Tercüman **lokması**: Parçalanmadan doğrudan doğruya **karakazan**da haşlanan **kurban**ın eti.

TERK Fars. (*terk*) a. **Tarikat ehli**nin başlığında bulunan kabarık dilimlerden her biri.

TERK Ar. (*terk*, bırakma, salıverme, vazgeçme) a. **Tarikat**a bağlanarak, tutkularından, geçici isteklerden sıyrılma.

*Terk-i **dünya**: **Üç terk** sıralamasında ilk sırada yer alan, geçici olarak algılanan **dünya**ya, **dünya** nimetlerine bağlanmama **aşaması**.

*Terk-i terk: **Üç terk** sıralamasında son sırada yer alan, geçici olarak algılanan ve terkedilen bu **dünya**nın ötesinde, **ahiret**in de terkedilmesiyle ulaşılan, kişinin özünde **Tanrı** ışığından başka bir **varlığın** bulunmaması **aşaması**.

*Terk-i **ukba**: **Üç terk** sıralamasında ikinci sırada yer alan, bu

dünya gibi geçici olarak algılanan **ahirete. Cennetin** mutluluğuna bağlanmama **aşaması.**

TERKLİ s. 1- Dilimli.
2- a. **Bektaşi tacı.**

TESKİN Ar. (***teskîn*** < ***sükûn***, durgunluk, hareketsizlik) a. **Buyruk**'taki **makamlar** sıralamasında yer alan ve olgunluğun kanıtı olarak algılanan, tutkularına kapılmış, ölçüyü kaçırmış birini yatıştırmaya çalışma, yatıştırma.

TESLİM Ar. (***teslîm*** < ***selm*** < ***silm***, barış, barışıklık) a. **Mürşit**'e kendini verme, onun buyruğu altına girme.
*Teslim halkası: **Menguş.**

TESLİMTAŞI a. **Balımtaşı.**

TESLİMİYET Ar. (***teslîmiyyet***, teslim olma) a. Kendini **yol** kurallarına, törelerine bırakma, verme.

TESLİS Ar. (***teşlîs*** < ***şelâşe***, üç) a. 1- Üçe çıkarma, üçleme.
2- *Hıristiyanlık*'ta **Tanrı**'nın, tek ve bölünmez bir biçimde, aynı özde üç kişi -Baba, oğul ve **Ruhülkudüs**- olarak tanımlanması.
*Teslis ehli: *Hıristiyanlar.*

TEVBİH Ar. (***tevbîh***, azarlama, paylama) a. **Düşkün** duruma düşene verilen en küçük ceza.

TEVECCÜH Ar. (***teveccüh*** < ***vech***, yüz, surat, çehre) a. **Tarikat yolcusu**'nun **Tanrı**'ya ya da kutsal olarak algılanan bir **makama**, bu **makamı** simgeleyen nesneye, kişiye yönelmesi.

TEVEKKÜL Ar. (*tevekkül* < *vekl*, birinin işini görmesi için yerine bıraktığı, yetki verdiği kimse) a. **Buyruk**'taki **makam**lar sıralamasında yer alan ve olgunlaşmanın ileri bir **aşama**sı olarak algılanan, **benlik** duygusundan sıyrılarak **Tanrı**'ya bağlanma, bütün işlerini **Tanrı**'ya bırakma. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Tevekkül **aşama**sında bulunan **tarikat yolcusu**, **Tanrı**'dan başka hiçbir şey ve kişiye güvenmez. Tevekkül ikiye ayrılır: 1- **Halk**ın tevekkülü; her şeyde **Tanrı**'nın etken olduğunu benimseyerek **Tanrı**'ya güvenme, güvenme nedenleri **Tanrı**'yla kul arasında bir perde durumundadır.

2- **Tanrı** *seçkinler*inin tevekkülü; **Tanrı**'nın yazdığından başka hiçbir şeyin insana nasip olamayacağının bilincine vararak **Tanrı**'nın *vekilliğ*ini mutlak anlamda kabul etme ve kendisiyle ilgili her türlü önlemi terk etmedir; kendini **Tanrı**'ya teslim etmedir.

TEVELLA Ar. (*tevellā*, biriyle dostluk kurma, ona yanaşma < ***vely***, birbiri ardı sıra gelme, çıkma, olma) a. **Alevilik-bektaşilik**'in temel ilkesi durumunda olan; **ehlibeyti**, **ehlibeyt** soyundan gelenleri sevme, onları sevenleri sevme.

TEVELLİ Ar. (*tevellī* < *vely*) a. **Tevella**.

TEVHİT Ar. (*tevḥid*, birleme, bir olduğunu söyleme) a. 1- Bütün **varlık** türlerinin **Tanrı**'da *bir* olduğuna inanma; **Tanrı**'dan başka **varlık** tanımama; **Tanrı**'nın birliği. (ANSİKL.) [1]

2- **Alevi-bektaşi tören**lerinin temel kurallarından biri durumunda olan; **Tanrı**'nın birliğini, **Ali**'nin **Tanrı**'nın **velisi** olduğunu vurgulayan ve **cem**lerde müzik eşliğinde söylenen şiir. (ANSİKL.) [2]

*Tevhit çekmek: **Cem** sırasında değişik bölümlerde; **cemaat** tempo tutarak tevhidi okumak ve tempoya uyarak vecd ve huşu içinde sağa-sola sallanmak.

*Tevhit **semahı**: **Cem töreni**nde dönülmesi zorunlu **semah**lar

sıralamasında yer alan bir **semah**. [3]

-ANSİKL. [1] Tevhidin üç **aşaması** vardır:

1- **Telkin**; **şeriat kapısından tarikat kapısına** girme olarak algılanır.

2- **İlbas**; **tarikat kapısından marifet kapısına** girme olarak algılanır.

3- **Ahadiyet**; **marifet kapısından hakikat kapısına** girme olarak algılanır.

-[2] Tevhidin yaygın olarak söyleneni yedi mısradan oluşur:

"*Lâ İlâhe İllâllah*
Ali Mürşid Ali Şâh
Ali Hayder Ali Şâh
Ali Esed Ali Şâh
Ali Şîr'dir Ali Şâh
Eyvallah Şâhum Eyvallah
Lâ İlâhe İllâllah."

-[3] **Cem töreninin** zorunlu uygulaması durumunda olan **semahlar** şunlardır:

1- **Kırklar semahı**.

2- Tevhit **semahı**.

3- **Hizmet semahı**.

4- **Öğretici-eğitici-belletici semah**.

TEVİL Ar. (*te'vîl*, söze ayrı anlam vermeye kalkışma, sözü çevirme) a. **Kuran**'ın manevi yönünü anlamak için yapılan yorumlama; ayet cümlelerini dış görünüşlerinden kurtararak aslına çevirme; **Tanrı** bildirimlerinin **zahirini bâtınına** dönüştürme işi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşi** düşüncesinin temel taşlarından biridir. **Tefsirde**, **insan-ı kâmil aşamaları** sıralamasının en alt basamağını oluşturan **şeriat kapısında** kalınırken, tevilde **tarikat**, **marifet** ve **hakikate** ulaşılır. **Kuran**'ın **bâtın** yorumunu ancak bir

rehber yapabilir; bu **rehber imamdır**; bu nedenle **imamlar Konuşan Kuran**'dır.

TEVLİYET Ar. (***tevliyet***, vakıf mallarına bakma görevi) a. **Hacı Bektaş Veli** vakıflarını yönetme.

TEZKİYE Ar. (***tezkiye***, temize çıkarma, aklama) a. Cenaze gömülmek üzere dışarı çıkarılmadan; en kıdemli **mürşit**'in, **tören**de hazır bulunan **cemaata Hakk'a yürüyeni** "*nasıl bilirsizin*" diye sorması onların da "*iyi biliriz*" demesi yoluyla **Hakk'a yürüyeni** temize çıkarma. (ANSİKL.)

*Tezkiye edilmek: **Hakk'a yürüyenin** iyi bir insan olduğu söylenmek; bu yolla **Hakk'a yürüyen** temize çıkarılmak.

*Tezkiye-i **nefs** etmek: **Baş okutma**.

-ANSİKL. Tezkiye **Hakk'a yürüyeni** temize çıkarma olarak algılanır. Temize çıkarılma şöyle yapılır:

"*Ey* **cemaat***ı Müslimin! Bu merhum (ya da merhume)... bey (ya da... hanım bacıyı) nasıl biliyorsunuz?* **Mümin**, *muvahhid, musalli, mütedeyyin,* **abid**, **zahid**, *salih mi (ya da mümine, muvahhide, musalliye, mütedeyyine, abide, zahide, saliha mı) biliyorsunuz? Huzur-u Rabb-ül-âleminde böylece* **şehadet** *eder misiniz? Üzerinize sebkat eden haklarımızı helâl ediniz...*"

Cemaat; "*iyi biliriz, biz haklarımızı helal ettik*", der.

Daha sonra tezkiyeyi yapan ilgili ayetleri okur.

TIĞBENT Fars. (***tîg-bend***, kılıç bağı < ***tîg***, kılıç ve ***bend***, bağ, bağcık) a. **İkrar ayini**nde, **mürşit** tarafından *üç düğüm* atılarak **nasip alan canın** beline yöntemine uygun biçimde bağlanan, o gün **tığlanan kurban**ın yününden örülmüş kuşak. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Nasip alan** her **can**ın bir tığbendi vardır. Tığbent, o gün **tığlanan kurban**ın yününden yapılan ve **On İki İmam**ı simgeleyen *on iki ip* kullanılarak özel bir biçimde örülmüş, 2-2,5 m. boyunda bir

kuşaktır. Üzerindeki *üç düğüm*, **Allah-Muhammet-Ali** adlarını **birlemeyi** ve **eline-diline-beline** sahip olmayı simgeler.

İkrar ayininde, **nasip alacak can**, **rehberi** tarafından **meydana**, **mürşit**'in huzuruna; *Hallac-ı Mansur*'un **dâr'a çekilirken** boynuna geçirilen ipin anısını yaşatmak için tığbendi boynuna bağlanarak alınır.

TIĞLAMAK f. Bir hayvanı, **kurbanı** kesmek.

TIĞLANMAK f. Bir hayvan, **kurban** kesilmek.

TIRAŞ Fars. (***terāş***, ***tirāş*** < ***terāşiden***, kıl yolmak) *Tıraş **erkânı**: **Çar darp**.

TİĞ Fars. (***tīg***, kılıç) *Tiğ çalmak: Tasarlayarak adam öldürdüğü için düşkün olana ceza olarak kılıçla vurmak. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bile bile adam öldürenin **günahı değnek** vurmakla ortadan kalkmaz; bu nedenle ona, kılıçla vurularak daha acılı bir ceza uygulanır.

TİĞBENT Fars. (***tīg-bend***) a. **Tığbent**.

TOPRAK a. *Önsüz-sonsuz* olarak algılanan ve **varlık** türlerinin oluşumuna katılan **dört** öğeden biri.

TORLAK (toy, acemi) a. 1- **Tarikata** yeni girmiş acemi **derviş**.

2- **Torlaklar**dan olan kimse, topluluk.

TORLAKLAR a. ***Şeriat*** kurallarına, yaygın töre ve geleneklere aldırmazlıklarıyla belirgin, yün ya da at kılından dokunmuş

giysiler giyen, **gönül** zenginliğini her şeyin üstünde tutan **kalenderi dervişler** kolu.

TÖREN a. 1- **Tarikat** yaşamında önemli bir yeri bulunan bir olayı, bir günü kutlamak, bir kimseyi anıp ona saygı göstermek ya da bir **hizmet**e, bir **hizmet**in **aşama**larına başlamak için yapılan *dinsel toplantı*.

2- Bu toplantı sırasında yerine getirilen **tarikat adap ve erkânı**na uygun eylemler dizisi.

TÖVBE Ar. (*tevbe*) a. 1- Kötü ve **günah** işlerden vazgeçerek **Hakk**'a yönelme.

2- Dünyasal tutkulardan, **nefs**in isteklerinden sıyrılma, sıyrılarak **tarikat**a yönelme.

3- **Masiva**dan **Hakk**'a dönme.

TUBA Ar. (*ṭūbā*, **Cennet**'te bulunduğuna inanılan; dalları aşağıda, kökleri yukarıda ağaç) a. *İnsan*.

TURNA a. **Hz. Ali** ile ilişki içinde olduğuna inanılan ve bu nedenle kutsal kabul edilen kuş.

*Turnalar **semahı**: Yaygın olarak oynanan, turnanın duruşunu, yürüyüşünü, uçuşunu ve kanat çırpışını simgeleyen hareketlerle belirgin bir ağır **semah**.

TÜRAB Ar. (*türāb*, toprak) *Türab olma: **Hakikat kapısının** on **makam** sıralamasında yer alan, herkesin ayak toprağı anlamında alçakgönüllü olma.

TÜRBE Ar. (*türbe*) a. **Tarikat uluları** için yapılmış mezar yapısı.

*Türbe **niyazı**: Ayakta başı öne eğip elleri, **sandukaya** dokundu-

rarak, içinde yatan ölünün ayak ucuna, bel hizasına ve baş ucuna **edilen niyaz**.

TÜRBEDAR Ar. + Fars. (***türbedār***, ***türbe*** bekçisi < Ar. **türbe**, mezar yapısı ve Fars. - ***dār***, tutan) *Türbedar postu: **Meydan**daki **on iki post** sıralamasında yer alan **Kara Donlu Can Baba makamı**.

TÜRKMEN a. **Türkmen**lerden olan kimse, topluluk.

TÜRKMENLER a. XI. yy'dan sonra batıya göç eden ve *Oğuz* geleneklerini sürdüren, *Türk* dillerinin güneybatı koluna bağlı bir dil konuşan halk. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Günümüzde Türkmenler'in çoğu *Türkmenistan* ve komşu *Orta Asya* topraklarında yaşar. **Anadolu**'ya göç eden Türkmenler'in göçebe yaşamı sürdürenlerine *yörük* denir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan Türkmenler, devletleşme sürecine uyum sağlayamadıkları için *uç* bölgelere gönderildi ve bu yolla **Anadolu**'nun *Türkleşmesi*ne katkıda bulundu.

Daha eşitlikçi bir temel üzerinde geleneksel yaşam biçimini sürdüren Türkmenler, *Selçuklu* yönetimine karşı sürekli bir başkaldırının kaynağını oluşturdu; başına buyruk yaşayan Türkmen beyleri, *yerleşik toplum ve yönetimler* için sürekli bir tehdit kaynağı oldu. Zaman zaman geriye göç hareketleri gözlendiyse de *Moğol* yayılmasıyla **Anadolu**'ya yeni Türkmen toplulukları geldi.

Anadolu'yla bağlarını kesmeyen Türkmenler'in bir bölümü, izleyen yüzyıllarda *Kuzey Suriye*'yi kışlak, *Orta Anadolu*'yu yaylak edindi. **Anadolu**'nun daha batısında kalanlar ise beylikler kurdu.

Aydın ve *Osmanlı* beyliklerinin sağladığı güvenceli ortamda, **ahilik**'in yarattığı olanakların da zorlamasıyla büyük ölçüde yerleşik yaşama geçen Türkmenler, *Osmanlı Devleti*'nin nüfus temelini oluşturdu.

U

UBUDİYET Ar. (*'ubūdiyyet*, kulluk < *'abd*, kul, köle) a. **Kul**un, kişisel isteklerinden öte **Cennet** umudu ve Cehennem korkusundan da sıyrılarak, tüm varlığıyla kendini **Tanrı yolu**na vermesi.

UÇMAK a. **Cennet**.

UFUK Ar. (*ufḳ*, gözerimi, çevren) *Ufk-ı **âlâ**: Manevi dünyada, **tarikat yolcusu**nun ancak **Tanrı**'nın bağışıyla ulaşabileceği son **aşama**; **ruh makamı**nın son **aşaması**.

*Ufk-ı **mübin**: **Gönül**, **kalp** olgunluğuna ulaşmanın, tüm *tanrısal* gerçeklikleri açıklık içinde görmenin son **aşaması**; **gönül**, **kalp makamı**nın son **aşaması**.

UKBA Ar. (*'uḳbā*) a. Öbür dünya, **ahiret**.

UKNUM Ar. (*uḳnūm*) a. Esas, temel.

UKUL Ar. (*'uḳūl* < *'aḳl*'m çoğulu) a. **Akıl**lar.

ULU s. ve a. ***Tarikat yolu***nda yüksek olgunluk **derecesine** ulaşmış, çok üstün niteliklere ve büyük erdemlere sahip, yüce insan için kullanılır.

ULUHİYET Ar. (***ulūhiyyet*** < ***ilāh***, Tanrı) a. 1- **Tanrı** olma, *Tanrılık*.

2- *Tanrılık* sıfatı.

*Uluhiyet-i **Ali***: **Ali**'nin **Tanrılığı**, *tanrısallığı*.

ULULUK a. **Ulu** olma durumu; **Ulu** kimseye özgü nitelik, büyüklük yücelik.

ULVİ Ar. (***'ulvî*** < ***'ulüvv***, yükseklik, büyüklük, yücelik) s. 1- Yüce, yüksek.

2- **İlahi**.

*Ulvi **âlem***: 1- **Ceberut âlemi**.

2- **Melekût âlemi**.

ULVİYE Ar. (***'ulviyye*** < ***'ulvî***'nin dişili) s. 1- Yüce, yüksek.

2- **İlahi**.

URUC Ar. (***urūc***) a. Yukarı çıkma, yükselme.

UŞŞAK Ar. (***'uşşāk*** < ***'āşık***'ın çoğulu) a. **Âşıklar**.

UTARİT Ar. (***'uṭārid***, Merkür gezegeni) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

UYANDIRMAK f. 1- **Çerağ**ları yakmak.

2- **Ocağı** tutuşturmak.

3- Bir kimseyi düşünce bakımından anlayışlı duruma getirmek.

4- Bir kimseye doğru yolu göstermek; **nasip vermek**, **el vermek**.

UYANMAK f. 1- **Çerağlar** yanmak.

2- **Ocak** tutuşmak.

3- Bir kimse doğru yolu bulmak; **nasip almak. el almak.**

UYARICI a. **Mürşit.**

UYARMAK f. 1- **Çerağları** yakmak.

2- **Ocağı** tutuşturmak.

3- Bir kimseye doğru yolu göstermek; **nasip vermek. el vermek.**

UYKU a. 1- Dalgınlığa düşerek *tanrısal* gerçekleri anlayamaz duruma gelme.

2- İçe kapanarak, düşünceye dalarak çevreyle bağlantısını kesme.

UYURLAR a. Yatırlar, ölüler.

UZLET Ar. (*'uzlet*, kendi başına yaşama, köşesine çekilme) a. **Tanrı**'yla baş başa kalmak için yararsız kalabalıktan ayrı yaşama, **inzivaya çekilme.**

Ü

ÜÇ a. 1- **Allah-Muhammet-Ali üçlemesini** simgeleyen sayı.

2- **Alevi-bektaşi** terbiyesinin temelini oluşturan "**eline-diline-beline**" sözcüklerini simgeleyen sayı.

3- **Mürit-rehber-mürşit üçlemesini** simgeleyen sayı.

4- **Sudur öğretisine** göre **dört unsurdan** oluşan **mevalid-i selaseyi** (üç **âlem**) simgeleyen sayı.

*Üç **âlem**: **Mevalid-i selase.**

*Üç çocuk: **Mevalid-i selase.**

*Üç doğurucu öz: **Mevalid-i selase.**

*Üç fitilli kanun **çerağı**: **Horasan çerağı.**

*Üç mevcut: **Mevalid-i selase.**

*Üç **sünnet**: **Buyruk**'ta sıralanan ve **alevi-bektaşilerin** uyması gereken üç davranış. (ANSİKL.) [1]

*Üç **terk**: **Tarikat yolunda Tanrı**'ya ulaşmak isteyen **tarikat yolcusunun**, geçmek durumunda olduğu üç ana **aşama**. (ANSİKL.) [2]

*Üç yüz altmış menzil: **Tarikat yolunda** olgunluk **aşamalarının** simgeleri olarak algılanan, *Güneş*'in *Dünya* çevresinde [eskiden *Dünya*'nın *Güneş* çevresinde değil, *Güneş*'in *Dünya* çevresinde döndüğüne inanılırdı] dolanırken geçtiği kabul edilen üç yüz altmış durak.

-ANSİKL. [1] Üç **sünnet** şu şekilde sıralanır:

1- **Gönül**, bütün eksikliklerden, hınçlardan, öfkelerden arınmak.

2- Başkalarına karşı düşmanlık, kötü düşünce gibi duygulardan uzak kalmak.

3- Alçakgönüllü olmak.

-[2] Aşağıdan yukarıya doğru üç **terk** şunlardır:

1- **Terk-i dünya**.

2- **Terk-i ukba**.

3- **Terk-i terk**.

ÜÇLEME a. 1- **Alevilik-bektaşilik** inancının temelini oluşturan ve **Tanrı** anlamında üçü bir, biri üç olarak algılanan **Allah-Muhammet-Ali**. (ANSİKL.)

2- **Allah-Muhammet-Ali** anısına **tarikat adap** ve **erkân**ında bir şeyi üç kez yapma.

3- *Hıristiyanlık*'ta **teslis**.

-ANSİKL. Üçleme, birçok ulusun inancında vardır. **Alevilik-bektaşilik**'teki üçlemenin kökeni, *Müslümanlık* öncesi eski *Türk* inancında yer alan "*Gök-Güneş-Ateş Tanrısı*" inanışından gelir. *Hıristiyanlık*'ta ise "*Baba-Oğul-Ruhü'l Kudüs*" (*Allah-İsa-Meryem* ya da *Baba-Ana-Çocuk*) üçlemesi (**teslis**) vardır.

ÜÇLER a. 1- **Allah-Muhammet-Ali**

2- **Muhammet-Ali-Fatma**.

3- **Ali**-*Hasan-Hüseyin*.

4- **Gayb erenleri**nden bir **kutup** ve iki **imam**dan oluşan üç **ulu ermiş**.

ÜLÜ a. **Lokma**.

ÜLÜŞ a. **Lokma**.

ÜMMİYE Ar. (***ümmiyye***) s. Anaya ilişkin, anayla ilgili olan.

ÜNS Ar. (***üns***, alışma, alışkanlık) a. **Tanrı** vergisi olan **haller**den biri olarak algılanan, **Tanrı** katında bulunmak ve *tanrısal* güzelliği duymakla mutluluğa erişme.

ÜSTAT Fars. (***üstād***) a. 1- **Pir**.
2- **Mürşit**.

V

VAHDET Ar. (***vaḥdet***, bir ve tek olma, birlik, teklik) a. 1- **Tanrı**'ya yakın olma, **Tanrı**'yla bir olma.

2- İnsan-**Tanrı-evren** üçlüsünden oluşan birlik; bu anlamda **Tanrı**.

3- **Tanrı**'yla baş başa kalmak için **uyku** durumuna geçme, bir başına, yalnız kalma.

*Vahdet sırrı: **Tanrı sırrı**, *tanrısal* **sır**.

*Vahdet şarabı: Kendi varlığından geçerek *tanrısal* olana yönelmenin bir aracı olarak algılanan şarap.

*Vahdet-i **ilahi**: *Tanrısal* **birlik**.

*Vahdet-i vücut: Varlığın birliğini, yaratanla yaratılanın bir olduğunu savunan **tasavvuf** anlayışı ya da felsefesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Vahdet-i vücut inancı, daha çok **Anadolu** ve *İran*'da gelişme olanağı buldu. *İlkçağ Anadolu-Yunan* düşüncesinin yanı sıra *İslamlık* öncesi *Türk, eski İran* ve *Hint* inanışlarının bir sentezi olarak biçimlenen vahdet-i vücut, bir **tasavvuf** akımı olarak gelişti. **Alevilik-bektaşilik** bu inancı **tasavvuf** yoluyla aldı ve onu **Ali**'nin kişiliğinde daha da somutlaştırdı.

Vahdet-i vücut inancına göre, yaratanla yaratılan özdeştir, **birdir**; yaratma, yoktan var etme değil, gizlilikten görünüş alanına çıkmadır. Bilinmeyen **Tanrı** bilinmek istedi; görünüş alanına çıktı, **evren**e dönüştü.

Görünüş alanına çıkan **Tanrı**, varlıkların en olgunu, en yücesi olan

insanda, daha belirgin bir nitelikte kendini gösterir; bu nedenle, **varlıklar** arasında **Tanrı**'ya en yakın, öz bakımından onunla eşit olan insandır.

İnsanda görünüş alanına çıkan, *tanrısal* varlıklar:

1- İnsan **Tanrı**'nın konuşan dili, söylenen ağzıdır; bu nedenle insan **konuşan Tanrı**'dır.

2- İnsanda bulunan düşünme, yargılama yeteneği, **Tanrı** iradesinin bir bölümüdür; bu nedenle insanla **Tanrı** eş **varlık** düzeyindedir.

3- **Varlık** ancak **Tanrı** için geçerlidir; **Tanrı** dışında bir nesne için vardır demek araya **ikilik** sokmak **birlik**'i bozmaktır.

VAHÎD Ar. (***vaḥîd***, bir, tek < ***vaḥdet***, birlik) a. İnsan-**Tanrı-evren** üçlüsünün **birlik**'i anlamında **Tanrı**.

VAHİDİYET Ar. (***vaḥidiyyet***) a. **Tanrı**'nın tekliği.

VAHİY Ar. (***vaḥy***) a. 1- Bir düşünce ya da buyruğun **Tanrı** tarafından *peygamber*'e ilham edilmesi.

2- *Peygamber*'e ilham edilen *tanrısal* kelam ve haber.

VAKFE Ar. (***vaḳfe***, duraklama, duraklayış) a. 1- Bir önceki **makam**ın gereklerini tam olarak yerine getiremeyip bir sonraki **makam**a yükselememe; iki **makam** arasında kalma.

2- Bütün manevi **aşama**ları geçip *tanrısal* varlığın karşısında bulunma, onu coşkuyla gözlemleme.

VÂKIF Ar. (***vâḳıf***, bekleyen, duran / anlayan, bilen) s. 1- İki **makam** arasında kalan.

2- Ölümsüzlük **aşama**sına ulaşarak geçici varlıklardan sıyrılan; *tanrısal* alanda yok olan.

*Vâkıf-ı esrar: **Tanrısal** *sırları* bilen, *tanrısal* **sırlar**ın anlamını kavramış olan kimse için kullanılır.

*Vâkıf-ı hal: *Tanrısal* görünüşlerin **sırlarını** anlayan, bu görünüşler karşısında kendinden geçen kimse için kullanılır.

VAKİT Ar. (***vaḳt***, zaman) a. *Tanrısal* esinle olgunluk **aşama**sına ulaşıldığında kazanılan; belli bir dönemle sınırlı olmama, belli bir sürenin değil tüm zamanın içinde [anda, geçmişte ve gelecekte] var olma durumu.

VARİDAT Ar. (***vāridāt***, akla gelen, içe doğan düşünce) a. **Hakk**'tan **kul**un **gönl**üne, **kalb**ine gelen anlamlar; içte beliren *tanrısal* **hal**ler.

VARİDAT Ar. (***Vāridāt***) a. *Şeyh Bedrettin* [Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut (1358-1417 ya da 1420)]'in düşüncelerini içeren yapıt. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Varidat'a göre, **Tanrı** her şeydedir, her şey **Tanrı**'dadır; bu nedenle herhangi bir **varlık**, "Ben **Tanrı**'yım" diyebilir. **Evren**, **Tanrı**'yla bir ve aynı olduğu için yaratılmış değildir; *öncesiz ve sonsuzdur*; **kıyamet** kopmayacaktır ve ölümden sonra dirilme yoktur.

VARLIK a. Görünüş alanına çıkmış **Tanrı**.

*Varlık birliği: **Vahdet-i vücut**.

*Varlık dairesi: **Varoluş çemberi**.

*Varlık dönemleri: **Edvar-ı vücut**.

VAROLUŞ a. **Tanrı**'dan fışkıran, taşan özün maddi ya da manevi **varlık**lar durumunda var olması hali.

*Varoluş çemberi: **Tanrı**'dan fışkıran, taşan özün **akl-ı evvel**den **âlem-i şühud**a inerken çizdiği düşünülen **kavs-i nüzul** ile **âlem-i şühud**tan çıktığı kaynağa (**Tanrı**'ya) yükselirken çizdiği düşünülen **kavs-i uruc** eğrilerinden oluşan daire.

VÂSIL Ar. (***vāṣıl***, erişen, kavuşan, ulaşan) s. **Tarikat yolu**nda **Hakk**'a erişen, ulaşan.

*Vâsıl olmak: **Tarikat yolu**nda **Hakk**'a erişmek, ulaşmak.

*Vâsıl-ı **Hak**: **Tarikat yolu**nda bütün manevi **aşama**ları geçerek **Hakk**'a ulaşan **tarikat yolcusu**.

VASİYET Ar. (***vaṣiyyet***, bir kimsenin ölümünden sonra yerine getirilmesi için sözlü ya da yazılı olarak belirttiği istek) a. **Pir**'in, **mürşit**'in **mürit**lerine yaptığı tavsiye, verdiği öğüt.

VASİYETNAME Ar. + Fars. (***vaṣiyyetnâme*** < Ar. ***vaṣiyyet***, tavsiye, öğüt ve Fars. ***nâme***, mektup) a. **Fevâid**.

VECD Ar. (***vecd***, coşkunluk, esrime) a. Kendini **Tanrı**'ya vererek derin bir coşkuya kapılma.

VECH Ar. (***vech***, yüz, çehre) a. *Tanrısal öz*ün **varlık**larda yansıması, görünüşü.

*Vech-i **Hak**: Nesnelerin var olmasını sağlayan *tanrısal öz*.

*Vech-i **ilahi**: 1- Tüm yaratılanlar anlamında *tanrısal görünüş*.

2- *Tanrısal öz*ü en iyi yansıtan anlamında *insanın yüzü*.

VELÂDET Ar. (***velâdet***, doğum, doğma, doğuş) a. **Talip**'in bir **mürşit**'e bağlanması, bir **mürşit**'e bağlanıp **tarikat**a girmesi.

VELÂYET Ar. (***velâyet***, velilik, ermişlik) a. **Tanrı**'nın kendine *dost kıldığı* ve verdiği **ilham**la **yaratıcı varlığı**na kattığı **velilerin**, **ermişler**in **aşaması**, **makamı**; velâyet **aşaması**, velâyet **makamı**.

VELÂYETNAME Ar. + Fars. (***Velâyetnâme*** < Ar. ***velâ-***

yet, yetke, otorite ve Fars. *nâme*, mektup) a. **Vilâyetname.**

VELİ Ar. (*veli* < *velâyet*, velilik, ermişlik) a. **Velâyet aşamasına, makamına** ulaşarak ölümsüzlüğü kavuşmuş yüce insan.

VELİLİK a. **Veli** olma durumu; **Veli** olmanın gereklerini yerine getirme.

VELİYULLAH Ar. (*veli-y-ullah* < *veli*, ermiş ve *Allah*) a. **Tanrı ermişi** anlamında **veli.**

VİLÂYET Ar. (*vilâyet*, velilik, ermişlik) a. **Velâyet.**

*Vilâyet makamı: **Velâyet makamı.**

VİLÂYETNAME Ar. + Fars. (*vilâyetnâme* < Ar. *vilâyet*, yetke, otorite ve Fars. *nâme*, mektup) a. **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi.**

*Vilâyetname-i **Hacı Bektaş**: **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi.**

*Vilâyetname-i **Hacım Sultan**: **Hacı Bektaş Veli**'nin **halife**lerinden *Hacım Sultan*'ın **Anadolu**'ya gelişini, **halife** olarak *Germiyan*'a yerleşmesini ve gösterdiği **kerametleri** anlatan **menakıpname.**

VİRD Ar. (*vird*) a. Belli zamanlarda okunması kural olan ayet, **hadis** ya da **ermiş**lerin sözlerinden derlenmiş **dua**lara verilen ad.

VİSAL Ar. (*visâl*, ulaşma, kavuşma) a. 1- **Tarikat yolu**nda tüm manevi **aşama**ları geçerek **Tanrı**'ya ulaşma; visal-i **Hak.**

2- *Tanrısal ülke*den ayrı düşerek **gövde**ye giren **ruh**un, **gövde**den çıkarak yeniden *tanrısal ülke*ye dönmesi; **Hakk'a yürüme.**

VUSLAT Ar. (***vuṣlat***, kavuşma) à. **Visal.**

VUSTA Ar. (***vuṣtā***) s. Orta, iç.

VUSUL Ar. (***vuṣūl*** < ***vaṣl***, erişen, kavuşan, ulaşan) a. Erişme, kavuşma, ulaşma.

VUZU Ar. (***vuẓū'***) a. **Taharet-i sugra.**

VÜCUDİYE Ar. (***vücūdiyye***) a. 1- **Vahdet-i vücut.**
2- Bu görüşü savunan kimse, topluluk.

VÜCUT Ar. (***vücūd***, bulunma, var olma, varlık) a. **Tanrı**'nın mutlak varlığı; vücud-ı **mutlak**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdet-i vücut** görüşüne göre, gerçek anlamda varlık (vücut) yalnızca **Tanrı**'nın varlığıdır; diğerleri (**masiva**) ise ancak mecaz anlamda varlıktır; çünkü onlar **Tanrı** varlığının, ad ve sıfatlarının değişik biçimlerdeki görüntü ve yansımalarından başka bir şey değildir.

Y

YA Ar. (*yā*) ünl. Çoşkulu seslenme sözü.

*Ya Ali, ya Şah: **Ali**'ye seslenme sözü.

*Ya Allah ya Rab, ya *Rabbi*: **Tanrı**'ya seslenme sözü.

*Ya Hızır **semahı**: *Tokat, Sivas* ve *Malatya* yörelerinde, **Kuran**'da *Tevrat*'ta adı geçen, söylencelere konu olan ünlü **evliya** *Hızır* anısına oynanan, kendine özgü figürleriyle belirgin bir **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ya Hızır **semahı**, orta yaşta 4-6 kişi tarafından oynanır. **Semahçılar**, arka arkaya dizi oluşturur; ezgiyle birlikte sağ kol ileriye uzatılır; sonra göğüs hizasında bükülüp sol göğüs üzerine konur. Bu anda sol kol, vücudun yanında ve aşağıya doğru sarkıktır; sağ kol inerken sol kol kalkar; vücut kolların hareketine uyumlu olarak sağa ve sola bükülür; böylece, bir daire biçiminde **meydan**da dönülür.

YAKİN Ar. (*yaḳīn*, kesin, eksiksiz ve sağlam bilgi) a. **Gönül bilgisi** bakımından olgunluğun en yüksek **aşama**sına çıkmış **tarikat yolcusu**nda bulunan ve dolaysız olarak sağlanan kesin bilgi. (ANSİKL.)

*Yakin nuru: **İnsan-ı kâmil**in **gönl**üne doğrudan doğruya gelen ve *tanrısal* gerçekliğin kavranmasını sağlayan **Tanrı** ışığı.

-ANSİKL. Üç türlü yakin vardır:

1- **İlm-el-yakin**; bilme yoluyla sağlanan kesin bilgi.

2- **Ayn-el-yakin**; görerek sağlanan kesin bilgi.

3- **Hakk-el-yakin**; doğrudan doğruya Tanrı ışığıyla sağlanan kesin bilgi.

YANTAŞI a. **Palheng**.

YATIR a. 1- **Hakk'a yürüdükten** sonra da **kerametler** gösterdiğine ve insanlara yardım ettiğine inanılan **tarikat ulularına**, **ermişlerine** verilen ad.

2- Bu **tarikat ulularının**, **ermişlerinin** mezarı ya da mezar yapısı.

*Yatır **muhabbeti**: **Tarikat ulularının** yatırlarında, ölüm-doğum günleri biliniyorsa o günlerde ya da **Hıdırellez**, **Nevruz** gibi kutsal günlerde yapılan anma toplantısı.

*Yatır **semahı**: **Çoban Baba semahı**.

YED Ar. (*yed*, el) *Yed tutmak: **El almak**.

YEDİ a. **İmam Ali**'de bulunan yedi üstün sıfatı (ANSİKL.) [1], **Yediler**'i; **tarikatta** bulunan yedi **erkânı**; **Fatma Ana kuşağının** yedi rengini; insanın başında yer alan yedi deliği; **yedi gök** ve yedi **tamuyu** simgeleyen sayı.

*Yedi **abdal**: **Yediler**.

*Yedi **ata**, yedi **baba**: Yedi **gök**.

*Yedi çizgi: 1- **Hutut-ı ebiye**.

2- **Hutut-ı ümmiye**.

*Yedi delik: İnsanın başında içeriden dışarıya açılan yedi boşluk [iki göz, iki kulak, iki burun ve bir ağız.)

*Yedi **erkân**: **Pir**, **rehber**, **mürşit**, iki **musahip** ve eşlerinden oluşan **erkân**.

*Yedi **farz**: **Buyruk**'ta yedi **farz** adı altında sıralanan ilkeler.

(ANSİKL.) [2]

*Yedi **gök** (gezegen): *Tanrısal* gizemleri olduğuna inanılan ve her biri bir **gök** katı olarak algılanan yedi gökcismi. (ANSİKL.) [3]

*Yedi iklim: Yedi ülke anlamında yeryüzünü oluşturan yedi bölge.

*Yedi kale: **Makalat**'ta, **kalbin** sağ kulakçığında bulunduğu belirtilen yedi ilke. (ANSİKL.) [4]

*Yedi tamu: Yedi cehennem olarak algılanan ve yedi yer katından oluştuğu kabul edilen, yedi ceza ülkesi.

*Yedi tutum: **Etvar-ı seba.**

*Yedi **ulu**: **Yediler.**

*Yedi yıldız: Yedi **gök.**

-ANSİKL.[1] **İmam Ali**'deki üstün sıfatların sayısı **Hz. Muhammet** tarafından **Hz. Ali**'ye söylendi: "*Ya* **Ali***! Sende bulunan yedi sıfat, başkasında bulunamaz. Kimse sana* **ahiret***te, '-Bizde de bu sıfat vardı', diyemez.*"

-[2] **Buyruk**'ta yedi farz şu şekilde sıralanır:

1- **Mürebbiye** gitmek.

2- **Musahip** olmak.

3- **Taç** giymek.

4- **Sır** saklamak.

5- **Dost** ile **dost** olmak.

6- Özünü **ulu** kılmak.

7- **Hakk**'la **sohbet** etmek.

-[3] Yedi **gök** yukarıdan aşağıya doğru şöyle sıralanır:

1- **Zühal.**

2- **Müşteri.**

3- **Merih.**

4- **Güneş.**

5- **Zühre.**

6- **Utarit.**

7- **Ay**.

-[4] Yedi kalc olarak algılanan ilkelerin sırası şöyledir:

1- Bilim.

2- Cömertlik.

3- **Sabır**.

4- **Marifet**.

5- Perhizkârlık.

6- Korku.

7- **Edep**.

YEDİİMAMCI a. **Caferi**.

YEDİİMAMCILIK a. ***Caferilik***.

YEDİLER a. **Gayb erenleri** hiyerarşisinde **üçler**'den sonra gelen ve **Tanrı** tarafından kendilerine olağanüstü nitelikler bağışlandığına inanılan. **Hak ereni** yedi **ulu ermiş**.

YEDULLAH Ar. (***yed-ullah*** < ***yed***, kuvvet, kudret, iktidar ve **Allah**) a. **Tanrı**'nın gücü, kudreti.

YEL Fars. (***yel***, yiğit) *Yel bayrağı: **Tahtacılar**'da mezarların önüne asılan ve *Orta Asya* eski *Türk* geleneklerinin bir devamı olarak algılanan bayrak.

YELDİRME a. **Semah**ın hareketli olan son bölümü.

*Yeldirme **semahı**: Erkek **can**lar tarafından oynanan, yalnızca sarma hareketlerinin bulunduğu bir **semah**.

YESEVİ (*Ahmet Yesevi*'nin adından) a. **Yesevilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

YESEVİLİK a. *Türkistanlı Hoca Ahmet Yesevi* [Öl. 1166] tarafından kurulan, *Müslümanlığı* kabul eden *Türkler* arasında geniş bir taban bulan **sünni tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Yesevilik, günümüze ulaşan belgelere göre **sünni** bir **tarikat**tır; kimi kaynaklar, bu belgelerin sonradan değiştirildiği savıyla yesevilik'i tam bir **sünni tarikat** olarak görmemek gerektiğini belirtir.

Yesevilik, **sünnilik**'in tüm ilkelerini, inanç kurallarını benimsemesinin yanı sıra, **tasavvuf** inançlarını da benimser; bu nedenle, kendisinden sonra ortaya çıkan **sünni** ve **şii tarikat**ları, akımları şu ya da bu ölçüde etkilemiştir denilebilir.

Tarikatın kuralları:

1- **Şeyh**e kesin bir biçimde bağlanmak; onun sözlerini yasa sayarak benimsemek, yerine getirmek.

2- **Şeyh**in buyruklarına uymak, onları yorumlamamak.

3- **Tarikat**ın özel kavramlarını, işaretlerini anlayabilmek için belli bir olgunluk **aşama**sına ulaşmak.

4- **Şeyh**e güler yüzle bakmak; onun buyruğuna girmek, hizmetinde bulunmak.

5- Doğru sözlü olmak, **şeyh**in güvenini kazanmak.

6- **Sır** saklamak, gereksiz konuşmamak.

7- **Tarikat** inançlarına kesinlikle uymak, verdiği sözü yerine getirmek.

8- Gerektiğinde tüm malını, parasını, **şeyh**e verebilecek durumda olmak ve bunu severek, gönülden yapmak.

9- **Tanrı**'ya kavuşmak için **şeyh**in izinden yürümek, **şeyh**e inanmak, güvenmek.

10- **Şeyh**in sözlerine, buyruklarına uymak, onları uygulamak.

Yesevilik'te *katlanma*, *yetinme*, *yakınlık*, *yumuşak huyluluk* ve *özünü arındırma*, temel davranışlar olarak öne çıkar. **Tarikat**ın belirginleşen altı ilkesi vardır:

1- **Tanrı**'nın varlığı konusunda yeterli bilgi edinmek.

2- Cömertlik.
3- **Gönül**den bağlılık.
4- Kendini **Tanrı**'ya adayarak derin bir coşkuya kapılmak.
5- Derin düşünmek.
6- İnce düşünmek.
Yesevilik'in **makam** olarak algılanan dokuz **aşaması** vardır:
1- Tövbe edenler **makamı**.
2- Bilginler **makamı**.
3- Sabredenler **makamı**.
4- **Zahit**ler **makamı**.
5- **Salik**ler **makamı**.
6- **Razi**ler **makamı**.
7- **Şakirt**ler **makamı**.
8- **Muhip**ler **makamı**.
9- **Arif**ler **makamı**.

YESEVİYE Ar. (***yeseviyye***) a. **Yesevilik**.

YEŞİLYAPRAK a. 1- **Mürşit**'e, gönül almak ya da uğur için sunulan armağan.
2- **Adak, nezir, niyaz**.

YETKİN s. Kendisinden beklenen tüm nitelikleri taşıyan, kusursuz, eksiksiz.
*Yetkin-insan: **İnsan-ı kâmil**.

YEZDAN Fars. (***yezdān***) a. **Tanrı**.

YEZDANİ Fars. (***yezdānī***) s. **Tanrı**'yla ilgili, **Tanrı**'ya ilişkin olan, *tanrısal*.

YILDIZTAŞI a. **Mücerret dervişlikte**, **menguş** takılmak için delinen kulağın deliğinin küçülmemesi amacıyla, geçici bir süre delinen yere yerleştirilen silindir biçimli taş.

YİĞİTBAŞI a. **Ahi** esnaf loncalarında, verilen kararları uygulayan, gerekli denetimleri yapan ve esnaf arasında çıkan anlaşmazlıkları çözen kimse.

YİĞİTLEME a. **Koçaklama**.

YOKLAMACI a. Kimi bölgelerde **gözcü**ye verilen ad.

YOKLAMACILIK a. Kimi bölgelerde **gözcülük**'e verilen ad.

YOL a. **Tarikat**.

*Yol **abdesti**: **Taharet-i sugra**.

*Yol arkadaşı: **Musahip**.

*Yol çocuğu: Yol evladı.

*Yol **ehli**, yol **erbabı**, yol **eri**: **Tarikata** girmiş, **Ali** yolunu, **pir** yolunu tutmuş **can**.

*Yol evladı: **Nasip** almış **can**.

*Yol **hakkı**: **Hakullah**.

*Yol kardeşi: **Musahip**.

*Yol kardeşliği: **Musahiplik**.

*Yol oğlu: 1- **Tarikata** girmiş, kendini bu inanca vermiş **can**.

2- **Bektaşilik**'in **babagan kolu**ndan **derviş**.

3- **Tarikat kapısı**.

*Yol oğlu olmak: **Tarikatta** bütün **canlar** kardeş olmak.

*Yol **rehberi**: Yetenekli kimseleri **tarikata** kazandırmaya çalışan kimse.

*Yol sırrı: **Bektaşi sırrı, tarikat sırrı.**

*Yola alınma **kurbanı**, yola girme **erkânı**: **İkrar verme ayini.**

*Yola girmek: **İkrar vermek.**

*Yoldan düşme: **İkrar**dan dönen, **Kuran**'da evlenilmesi yasaklanmış biriyle evlenen ya da zinada bulunan kimseye uygulanan, **cemaat**tan sürekli kovulma cezası.

*Yoldan düşmek: Yoldan düşme cezasına çarptırılıp **cemaat**tan sürekli kovulmak.

YOLAK a. **Tarikat.**

YUNMAK f. **Mürşit**'in **gönl**ünü alıp, suçuna göre bir para cezası ödeyerek **günah**larından temizlenmiş olmak ve **tören**lere katılma **hak**kını elde etmek.

YÜCE s. 1- Her şeyin ve herkesin üstünde olan.
2- a. En yüksek yer.
*Yüce babalar: **Dokuz gök.**

YÜKSEK s. 1- Bir yere göre daha yukarıda bulunan.
2- a. Yukarıda bulunan yer.
*Yüksekteki babalar (atalar): **Dokuz gök.**

YÜKSELMEK f. **Tarikat yolu**nda, bir alt **aşama**dan, **makam**dan, bir üst **aşama**ya, **makama** çıkmak ve bu yolla olgunlaşmak.
*Yükselen eğri: **Kavs-i uruc.**

YÜRÜMEK f. **Hakk'a yürümek.**

YÜRÜTME a. Kimi **semah**larda **ağırlama**yı izleyen, semah dönenlerin arka arkaya yürümesi ve gittikçe hızlanması biçiminde dönülen bölüm.

Z

ZAHİR Ar. (*ẓāhir* < *ẓuhūr*, meydana çıkma, baş gösterme, görünme, türeme) a.1- Gerçek olan görünmeyen alanın (**bâtının**) bir yansıması olarak algılanan, görünen nesnel **varlık** alanı.

2- **Şeriat** olarak algılanan ve *tanrısal* **tecelliler** biçiminde görünüş alanına çıkan varlıkların dış yüzü.

3- **Bâtın**dan habersiz olan ve zahirle yetinen, **tarikat** dışından kimse.

*Zahir **âlemi**: Duyularla algılanabilir görünür **âlem**.

ZAHİRİ Ar. (*ẓāhirī*) s. Görünürde olan, görünen, dışsal.

*Zahiri hükümler: Bu dünyaya ilişkin hükümler.

ZAHİT Ar. (*zāhid* < *zühd*, her türlü zevke karşı koyarak kendini **ibadet**e verme) a. 1- Toplumdan uzaklaşarak içe kapanma yoluyla kendini **tarikat** inancına veren ve **tarikat kapısıyla** özdeşleştirilen kimse.

2- **Tevella** ve **teberra**'dan habersiz; **ham ruhlu**, olgunlaşmamış kimse.

*Zahitler: **Tarikat kavmi**.

ZÂKİR Ar. (*zākir*, zikr eden < *zikr*, anma, anılma) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **deyiş, düvaz, miraçlama**

söyleme ve **saz** çalma görevlerini yerine getiren kimse.

ZÂKİRLİK a. **Zâkir** olmanın gereklerini yerine getirme; **zâkir**in işi, görevi.

ZAMAH a. **Semah**.

ZAMAK a. ***Semah***.

ZARF Ar. (*zarf*, kap, kılıf, muhafaza) a. 1- Tanrısal **âlem**den ayrı düşen **ruh**un, **zahir âlem**de geçici konaklama yeri olarak algılanan görünür **varlık**.

2- Bu anlamda insan bedeni, vücut.

ZAT Ar. (*z̄āt*, kendi, öz) a. 1- **Varlığın** özü.

2- **Tanrı**.

*Zat-ı **ahadiyet**: **Tanrı**.

*Zat-ı **ilahi**: **Tanrı**.

*Zat-ı **mutlak**: **Tanrı**.

ZAVİYE Ar. (*z̄āviye*, köşe) a. Büyük **tekke**lere bağlı küçük **tekke**.

ZAVİYENİŞİN Ar. + Fars. (*z̄āviyenişīn* < Ar. *zaviye*, ***köşe*** ve Fars. *-nişin*, oturan) a. Bir **zaviye**de **post**ta oturan en üst yetkili.

ZEBH Ar. (*z̲ebḥ*, boğazlama, kesme) a. **Tarikat yolu**nda kurtuluşa ermek için **nefs**in isteklerinden sıyrılma, **nefsi** öldürme.

ZEHEB Ar. (*z̲eheb*) a. Altın.

ZEKÂT Ar. (***zekât***, zengin Müslümanların mal ve paralarından, helâlliğini sağlamak için her yıl yoksullara vermekle yükümlü bulundukları kırkta birlik pay) a. İnsanın **tarikat yolu**nda **Tanrı** katına ulaşabilmek için kendi varlığından vazgeçmesi.

ZEMİME Ar. (***zemîme*** < ***zemîm***'in dişili) s. Beğenilmeyen, kötü.

ZEVK Ar. (***zevk***, hoşa giden hal, haz) a. 1- **Tanrı** sevgisinin tadına varılmasıyla ulaşılan manevi haz.

2- **Tanrı**'nın bir yansıması olarak algılanan **varlık**ları gözlemlemeyle ulaşılan manevi hoşnutluk.

ZEYDİ Ar. (***zeydî*** < *Zeyd bin Ali Zeynelabidin*'in adından) a. **Zeydiye**'yi benimsemiş kimse, topluluk.

ZEYDİYE Ar. (***zeydiyye***) a. Dördüncü İmam *Zeynelabidin*'in oğlu *Zeyd bin Ali Zeynelabidin* [Öl. 740] tarafından kurulan, **On İki İmam** inancının gelişmesinde etkili olmuş bir **mezhep**.

ZEYDİLİK a. **Zeydiye**.

ZİKİR Ar. (***zikr***, anma, söyleme, sözünü etme) a. 1- **Tarikat tören**lerinde **Allah**'ın adını anma ve yineleme.

2- **Tarikat tören**lerinde **Allah-Muhammet-Ali** ya da **On İki İmam** adlarını anma, söyleme.

ZİLHİCCE Ar. (***zî-l-hicce*** < ***zî***-, sahip anlamı katan önek + ***hicce***, bir kez **hacca** gitmek) a. *Kamer takvimi*nin on ikinci ve son ayı.

ZİNA Ar. (***zinâ'***) a. 1- En ağır suçlardan biri durumunda bulu-

nan, **cemaattan** kovulma, **canlar** arasından bir daha dönmemek üzere uzaklaştırılma cezasıyla cezalandırılan, evlilik bağlantısı dışında cinsel ilişki.

2- **Tarikat bilgisini**, kendisinden söz alınmayan birine verme, açıklama.

ZİNDAN Fars. (***zindān***, mahkumların kapatıldığı karanlık ve ürkütücü hapis yeri, hapishane / çok karanlık ve sıkıntılı yer) a. 1- **Masiva.**

2- **Nefs.**

ZİNDE Fars. (***zinde***, dinç, canlı, sağlam) s. 1- Kendini dünya bağlarından sıyırarak, **ölmeden evvel ölme sırrına** eren.

2- **Nefsi** ölü, **gönlü, kalbi** diri olan, **gönül** yolu açık olan.

ZİNDEGÂN Fars. (***zindegān*** < ***zinde***, dinç, canlı, sağlam ve -***gān***, çoğul eki) a. **Zinde** olanlar, **zindeler.**

ZİNDEGİ Fars. (***zindegī***, dinçlik, canlılık, sağlamlık) a. **Zindelik.**

ZİNDELİK (Dinçlik, canlılık, sağlamlık) a. **Zinde** olma durumu, **zinde** kimsenin niteliği.

ZİYARET Ar. (***ziyāret***) a. **Dua** etmek, dilekte bulunmak, gezip görmek gibi amaçlarla **tarikat ulularının, ermişlerin türbelerine** ya da kutsal sayılan bir yere gitme.

*Ziyaret **kurbanı**: Ziyaret edilen yerde yapılan **tören.**

ZODYAK Fr. (***zodiaque*** < Lat. ***zodiacus*** < Yun. ***dzodiakos***) a. İnsan biçiminin **göklere** yansımasından oluşan ve *burç insanı* biçiminde algılanan **burçlar kuşağı.**

ZUHAL Ar. (***Zuhal***, Satürn) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

ZUHUR Ar. (***zuhûr***, ortaya çıkma, belirme, türeme) a. **Tecelli**.

ZULMET Ar. (***zulmet***, karanlık) a. **Varlıkların** görünür duruma gelmeden önce bulundukları yer olduğuna inanılan ve *karanlıklar ülkesi* biçiminde bilince çıkan, duyularla algılanamayan, görünmeyen, bilinmeyen **âlem**.

ZÜBDE Ar. (***zübde***, öz, özet, sonuç) a. Taşıdığı *tanrısal* nitelikler nedeniyle **evrenin** özeti olarak algılanan *insan*; zübde-i **âlem**.

*Zübde-i **âlem**: 1- Zübde.

2- **Âlemin** özü anlamında Hz. **Muhammet**.

*Zübde-i **evliya**: **Evliyaların** en seçkini anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

ZÜHAL Ar. (***Zühal***, Satürn) a. **Zuhal**.

ZÜHDİ Ar. (***zühdî***, dinin gereklerini yerine getirmeyle ilgili) s. Dünyasal isteklerden sıyrılmayla ilgili olan.

ZÜHRE Ar. (***Zühre***, Venüs) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

ZÜHT Ar. (***zühd***, her türlü zevke karşı koyarak kendini **ibadete** verme, dinin gereklerini yerine getirme) a. Dünyasal isteklerden sıyrılarak kendini **Tanrı yoluna**, **tarikat yoluna** adama.

*Zühd-ü **takva**: **Tarikat yoluna** kendini adama ve **Tanrı**'dan korkma.

ZÜLFİKÂR Ar. (*zü-l-fiḳār*, iki parçalı, çatal) a. 1- **Hz. Ali**'nin çatal kılıcı. (ANSİKL.)

2- **Alacadeğnek**.

-ANSİKL. **Hz. Muhammet**'in olduğuna ve *Bedir Savaşı*'nda **gök**ten indirildiğine inanılan Zülfikâr, **Hz. Muhammet** tarafından **Hz. Ali**'ye armağan edildi. Zülfikâr, **alevi-bektaşi** şiirinde gücü, **tarikat törenleri**nde terbiye aracı olarak **alacadeğnek**'i simgeler.

ZÜLFİKÂRNAME Ar. + Fars. (*zülfiḳârnāme* < Ar. *zülfikâr* ve Fars. *name*, mektup) a. **Hz. Ali**'nin kılıcını konu edinen şiir.

ZÜNNAR Ar. (*zünnār*, *Hıristiyan* keşişlerin bellerine bağladıkları, kıldan yapılmış kaba ve sert kuşak < Yun. *zonarion*) a. **Hizmet** ve itaat simgesi olarak algılanan **kemer**.

ZÜNUB Ar. (*zünūb*) a. **Günah**lar.

TARAMA KAYNAKÇASI

ANA BRİTANNİCA - Genel Kültür Ansiklopedisi, C: 1-22 (1986-1990), Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

ATALAY Besim, Bektaşilik ve Edebiyatı, Ant Yayınları (2. Baskı), İstanbul 1991

BİRDOĞAN Nejat, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik, Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yayınları (1. Baskı), 1990

BİRGE John Kingsley, Bektaşilik Tarihi, Ant Yayınları (Türkçe 1. Baskı), İstanbul 1991

BÜYÜK LAROUSSE Sözlük ve Ansiklopedi, C: 1 - 20 (1986-1989), Gelişim Yayınları A.Ş., İstanbul.

ÇAMUROĞLU Reha, Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye, Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul, 1991

DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara 1986

DIERL Anton Josef, Anadolu Aleviliği, Ant Yayınları (Türkçe 1. Baskı), İstanbul 1991

ERSEVEN İlhan Cem, Aleviler'de Semah, Ant Yayınları (2. Baskı), İstanbul 1990

EYUBOĞLU İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik, Yeni Çığır Kitabevi (1. Baskı), İstanbul, 1990

EYUBOĞLU İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarikatlar ve Mezhepler Tarihi, Der Yayınları, İstanbul, 1990

Kumru Kenzül-Mesaip, Can Yayınları (1 Baskı) İstanbul, 1992

MELİKOFF Irene, Uyur İdik Uyardılar, Cem Yayınevi (1. Basım), İstanbul, 1993

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi C: 1-12, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969

NOYAN Bedri, Bektaşilik Alevilik Nedir, Sanat Kitabevi, (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara, 1987

OYTAN M. Tevfik, Bektaşiliğin İçyüzü, Maarif Kitaphanesi, C: 1-2 (9. Baskı), İstanbul

ÖZ Baki, Osmanlı'da Alevi Ayaklanmaları, Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul, 1992

ÖZÖN Mustafa Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük İnkilâp ve Aka Kitabevleri, (6. Basım), İstanbul, 1979

ŞENER Cemal (derleyen), Alevilik Üstüne Ne Dediler, Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul 1990

ŞENER Cemal, Alevilik Olayı, Ant Yayınları (11. Baskı), İstanbul 1991

ŞENER Cemal, Alevi Törenleri, Ant Yayınları, (3. Baskı), İstanbul, 1992

Tam Hüsniye, Can Yayınları (1. Baskı), İstanbul, 1992

TDK Türkçe Sözlük, C: 1-2 (Yeni Baskı), Ankara 1988

TDK Tarama Sözlüğü, I-VI, Ankara, 1963

TDK Derleme Sözlüğü, C: I-XI, Ankara, 1963

ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü Marifet Yayınları, İstanbul, 1991

ULUSOY Celalettin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu, Akademi Matbaası (2. Baskı), Hacıbektaş, 1986.

ZELYUT Rıza, Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, Yön Yayıncılık (6. Baskı), İstanbul, 1992

DİZİN

A

*Âb-ı beka 11
*Âb-ı cavidan 11
*Âb-ı cavit 11
*Âb-ı harabat 11
*Âb-ı hayvan 11
*Âb-ı hızır 11
*Âb-ı revan 11
*Âb-ı ruy 11
*Âb-ı zindegi 11
*Âb-ü dane 11
ABA 11
*Aba giymek 11
ÂBÂ 12
*Âbâ-yı seba 12
*Aba-yı ulviye 12
ABÂPÛŞ 12
ABBASÎ 12
ABBASİLER 12
ABD 12
ABDAL 12
ABDAL MUSA 13
*Abdal Musa cemi 13
*Abdal Musa kurbanı 13
*Abdal Musa postu 13
*Abdal Musa velayetnamesi 13
ABDALAN 14
*Abdalan-ı Rum 14
ABDALLAR 14
ABDALLIK 14
ABDEST 14
*Abdest erkânı 14
*Abdest vermek 14
ABDİYET 15
ABIHAYAT 15
ABIKEVSER 15
ABÎD 16
ABİDLER 16
ACEM 16
ADAK 16
*Adak akçesi 16
*Adak kurbanı 16
*Adak muhabbeti 16
ADALET 16
ADAM 17
*Adam Muhabbeti 17
ADAP 17
*Adap (ve) erkân 17
*Adab-ı mürit 17
*Adab-ı nefs 17
*Adab-ı sohbet 17
*Adab-ı şeyh 17
*Adab-ı tarikat 17
ADEM 17
*Adem-i muhal 17
ÂDEM 17
*Âdem-i Âli âbâ 18
*Âdem-i mana 18
*Âdem-i sani 18
ÂDEM-ADAM 18
ADÜV 18
*Adüvv-i can 18
*Adüvv-i ekber 18
ÂGÂH 18
*Âgâh etmek 18
*Âgâh olmak 18
ÂGEH 18
AĞAÇERİ 18
AĞAÇERİLER 18
AĞAYAN 18
*Ağayan-ı bektaşiyan 19
AĞIRLAMA 19
AĞIRLANMAK 19
AĞIT 19
AĞLAMA 19
AHAD 19
AHADİYET 19
AHAVİ 19
AHBÂR 19
AHD 19
*Ahd-i karib 20
*Ahd-ü peyman 20
AHFÂ 20
*Ahfâ makamı 20
AHI 20
AHIBABA 20
AHIBABALIK 20
AHİ 20
AHİBABA 20

AHİBABALIK 21
AHİ EVREN 21
*Ahi Evren Tekkesi 21
AHİLİK 21
AHİRET 22
*Ahiret adamı 22
*Ahiret aklı 22
*Ahiret baba 22
*Ahiret kardeşi 22
AHİT 22
AHİTNAME 22
AHİYAN 22
*Ahiyan-ı rum 22
AHİZ 22
AHKÂM 22
*Ahkâm-ı bâtına 22
*Ahkâm-ı zahire 22
AHLÂK 22
*Ahlâk-ı hamide 22
*Ahlâk-ı zemime 23
AHLÂM 23
AHMEDİ 23
*Ahmed-i Muhtara postu 23
AHRÂR 23
AHRET 23
AHSEN 23
*Ahsen-i takvim 23
AHVAL 23
AHYÂR 23
AHZ 24
*Ahz-ı feyz 24
*Ahz-ı tarikat 24
AKABE 24
AKIL 24
*Akıl kıblesi 24
*Akl-ı cüzi 24
*Akl-ı evvel 24
*Akl-ı kül 24
*Akl-ı maad 24
*Akl-ı maaş 24
ÂKIL 24
ÂKİLE 24
*Âkilet ül-ekbâd 24
AKKAPI 25
AKPINAR 25
AKREP 25
AKTÂB 25
AKYAZILI 25
ÂL 25
*Âl-i âbâ 25
ÂLÂ 25
ALACADEĞNEK 25
ALAÇAM 26
ALÂKA 26
ALAZLAMA 26
ALÇALMAK 26
*Alçalan eğri 26
ALEM 26
ÂLEM 26
*Âlem-i asgar 26
*Âlem-i berzah 26
*Âlem-i ceberut 27
*Âlem-i ekber 27
*Âlem-i ervah 27
*Âlem-i gayb 27
*Âlem-i hayal 27
*Âlem-i kübra 27
*Âlem-i lahut 27
*Âlem-i mana 27
*Âlem-i melekut 27
*Âlem-i misal 27
*Âlem-i nasut 27
*Âlem-i sugra 27
*Âlem-i şahadet 27
*Âlem-i şühud 27
ALEVİ 27
*Alevi-bektaşi 27
*Alevi düzeni 27
*Alevi meydanı 27
*Alevi tacı 27
ALEVİLİK 28
*Alevilik-bektaşilik 28
ALEVİYE 30
ALIŞTIRMA 30
*Alıştırma semahı 30
ALİ 30
*Ali-Allahi 30
*Ali-Allahilik 30
*Ali cemevi 30
*Ali cemi 30
*Ali divanı 30
*Ali dolusu 30

*Ali mevlidi 30
*Ali postu 31
*Ali nur semahı 31
*Ali şiası 31
*Aliy-el Murtaza postu 31
ÂLİ 31
ALİYAR SEMAHI 31
ÂLİYE 31
ALLAH 31
*Allah adamı 31
*Allah-eyvallah 31
*Allah-Muhammet-Ali 31
*Allah-Ruh-ullâh 31
*Allah'ın arslanı 32
*Allah'ın arşı 32
ALLAHUEKBER 32
ALPEREN 32
ALTI 32
*Altıya gitmek semahı 32
ALTIN ZİNCİR 32
ALTMIŞALTI 33
AMÂ 33
AMAL 33
AMEDEN 33
AMEL 33
AMMARİYE 33
AN 33
*An-ı daim 33
ANA 33
*Ana çizgiler 33
ANABACI 33
*Anabacı sultan 33
ANADOLU 34
*Anadolu aleviliği 34
*Anadolu bacıları 34
ANASIR 34
*Anasır-ı erbaa 34
AND 34
ANİLLAH 34
ANKA 34
*Anka-yı la-mekân 34
ANSÂR 34
ANSÂRi 34
ANT 35
*Ant içme 35
*Ant yeri 35
APTES 35
ARAF 35
ARÂİS 35
*Arâis-i Hak 35
ARAK 35
ARAKÇİN 35
ARAKİYE 35
ARAYICI 35
ARAZ 35
ARBEDE 36
ARGUVAN 36
*Arguvan semahı 36
ARI 36
ARINMA 36
ARİF 36
*Arif-i billah 36
ARİFLER 36
ARKA NEFES 37
ARSLAN 37
*Arslan kanı 37
*Arslan stütü 37
ARSLANLIÇEŞME 37
ARŞ 37
*Arş-ı âlâ 37
*Arş-ı azam 37
*Arş-ı berin 37
*Arş-ı huda 37
*Arş-ı kerim 37
*Arş-ı rahman 37
*Arş-ullah 37
*Arşu'r-rahman 37
*Arş ü ferş 37
*Arş ü zemin 37
ASA 38
*Asa töreni 38
ASÂKİR 38
*Asâkir-i Hak 38
*Asâkir-i rahmani 38
ÂSÂN 38
ASGAR 38
ASHÂB 38
*Ashâb-ı Ali 38
*Ashâb-ı sır 38
*Ashâb-ı şeriat 38
*Ashâb-ı tarikat 38
ASIL 38

*Asl-ı âlem 38
ÂSİTÂN 38
ÂSİTÂNE 38
ÂSMÂN 38
ÂSTÂN 38
ÂSTÂNE 39
*Âstâne-i bektaşiyan 39
ÂSUMÂN 39
*Âsumân-ı gayb 39
AŞÇI 39
*Aşçı baba 39
*Aşçı postu 39
AŞEVİ 39
*Aşevi babası 39
ÂŞIK 39
*Âşık baba 39
*Âşık-maşuk 39
*Âşık meşrep talip 40
AŞİNA 40
AŞK 40
*Aşk badesi 40
*Aşk olsun 40
*Aşk-ı fazl-ı Hak 40
*Aşk-ı fazl-ü Hak 40
*Aşk-ı Hakiki 40
*Aşk-ı mecazi 40
*Aşkı niyaz olsun 40
*Aşkın cemal olsun 40
AŞKULLAH 41
AŞUR 41
AŞURA 41
AŞURE 41
*Aşure bitiş gülbankı (tercümanı) 41
*Aşure erkânı 41
*Aşure gülbankı 41
*Aşure günü 41
*Aşure töreni 42
ATA 43
ATACI POSTU 43
ATÇI POSTU 43
ATEBAT 43
*Atebat-ı âliye 43
ATEBE 43
ATEŞ 44
ATEVİ 44
*Atevi babası 44
ATLAS 44
ATLILAR KAPISI 44
ATŞAN 44
AVAM 44
AY 44
AYAK MÜHÜRLEMEK 44
AYAKÇI 45
*Ayakçı postu 45
ÂYAN 45
*Âyan-ı sabite 45
AYATULLAH 45
AYDINLATMA 45
*Aydınlatma dönemi 45
AYETULLAH 45
AYİN 45
*Ayin-i cem 46
*Ayin-i kebir 46
*Ayin-i niyaz 46
ÂYİNE 46
AYN 46
*Ayn el yakin 46
*Aynu'l-cem 46
*Ayn-ül cem 46
A'ZAM 46

B

BA 47
BÂB 47
BABA 47
*Baba çizgiler 47
*Baba erenler 47
*Baba dikme 47
*Baba olma erkânı 47
*Baba postu 47
*Baba semahı 47
*Babalar kolu 48
*Babalar töreni 48
BABAİ 48
BABAİLİK 48
BABAGAN 49
*Babagan kolu 49
BABAĞAN 50
*Babağan kolu 50
BABALIK 50

BABAYAN 50
BÂBİ 50
BÂBİLİK 50
BACI 50
BACIANA 50
BACIANNE 51
BACISULTAN 51
BACIYAN 51
*Bacıyan-ı Rum 51
BÂDE 51
BÂDE FÜRUŞ 51
BAĞ 51
BAĞIŞTASI 51
BAĞLAMA 51
BAĞLANMA 51
BAĞLANTI 51
BAHAİ 52
BAHAİLİK 52
BAHÇE 52
*Bahçeden gül koklamak 52
*Bahçeden gül koparmak 52
BAHR ÜL-HAKAYIK 52
BAKİRE 52
*Bakireler töreni 52
BAL 52
BALIM SULTAN 52
*Balım sultan erkânı 52
*Balım sultan küpesi 52
*Balım sultan postu 52
*Balım sultan töreni 52
BALIMEVİ 52
*Balımevi babası 53
BALIMTAŞI 53
BANK 53
*Bank çekmek 53
*Bank-ı Muhammedi 53
BASİRET 53
BAST 53
BAŞ 53
*Baş eğmek (kesmek) 53
*Baş okutma 53
*Baş okutmak 53
BAŞBABA 54
BAŞBABALIK 54
BAŞITAÇLI 54
BÂTIN 54
*Bâtın anlam 54
BÂTINÎ 54
*Bâtınî hükümler 54
BÂTINİLİK 55
BÂTINİYE 56
BEHAİLİK 56
BEKA 56
*Beka billah 56
*Beka makamları 56
BEKÂR 56
BEKÇİ 56
BEKÇİLİK 56
BEKTAŞİ 56
*Bektaşi ocağı 57
*Bektaşi postu 57
*Bektaşi sırrı 57
*Bektaşi tacı 57
BEKTAŞİLİK 58
BEKTAŞİYAN 59
BEL 59
*Bel bağı 59
*Bel bağlamak 59
*Bel evladı 59
*Bel oğlu 59
BEN 59
*Ben makamı 59
BEND 59
*Bend etmek 59
BENDE 59
*Bende-i âl-i abâ 59
BENGİ 59
BENLİK 60
BERAT 60
BERÎN 60
BERRÂNİ 60
BERZAH 60
BEŞ 60
*Beş âlem (evren) 60
*Beş görünür olma 60
BEŞLER 61
BEVVÂB 61
BEYTÜLMAL 61
BEYTÜLMAMUR 61
BEYTULLAH 61
BEZİRGÂN 61
BEZM 61

*Bezm-i cem 61
*Bezm-i elest 61
BİAT 61
*Biat etmek 61
*Biat töreni 62
BİDAT 62
BİLLAH 62
BİR 62
BİRLENMEK 62
BİRLİK 62
*Birlik dirlik 62
*Birliğe ulaşmak (varmak) 62
BİSMİŞAH 62
BOYUN 62
*Boyun kesmek 62
BOZUK 63
BUHURDAN 63
BURAK 63
BURÇ 63
BURHAN 64
BÛY 64
*Bûy-i cennet 64
BUYRUK 64
BÜDELÂ 64
BÜRÛDET 64
BÜT 64
*Büt-gede 64
*Büt-hane 64
BÜYÜK 64
*Büyük âlem 64
*Büyük baba 64
*Büyük dergâh 64

C 65
CAFERİ 65
CAFERİLİK 67
CAFERİYE 67
CAM 67
*Cam-ı cem 67
*Cam-ı Cemşit 67
*Cam-ı cihannüma 67
*Cam-ı ilahi 67
CÂMİA 67
CAN 67
*Can evi 68
*Can kıblesi 68
*Can-ı canan 68
CANAN 68
CANLANMA 68
CÂR 68
*Câr duası 68
CARCI 68
CARCILIK 68
CÂRÛ 68
*Cârû duası 68
CÂRÛB 68
CÂRÛBKEŞ 68
CAVİDAN 68
CAVİDANNAME 69
CAVİT 69
CEBERUT 69
CEBRAİL 69
CEDİ 69
CEFR 70
CELÂL 70
CELVET 70
CEM 70
*Cem ayini 70
*Cem bezmi 70
*Cem birleme 70
*Cem birleme gülbankı 70
*Cem erenleri 70
*Cem erkânı 70
*Cem kurbanı 70
*Cem mahkemesi 70
*Cem meclisi 70
*Cem odası 70
*Cem olmak 71
*Cem töreni 71
*Cem'ül cem 71
CEMAAT 72
*Cemaat-ı tahtacıyan 72
CEMÂDAT 72
CEMADİ 72
CEMÂL 72
*Cemâl'e kavuşmak 72
*Cemâlin nur olsun 72
CEMALULLAH 73
CEMEVİ 73
CEMİYET 73
*Cemiyet evi 73
CENABET 73

CENAP 73
*Cenab-ı Hak 73
*Cenab-ı Resul 73
CENK 73
*Cenk kitapları 73
CENNET 73
CEVHER 74
*Cevher-i evvel 74
CEVR 74
CEVZA 74
CEZBE 74
*Cezbeye kapılmak (tutulmak) 74
CİFE 74
CİFR 75
CİHANNÜMA 75
CİHAT 75
*Cihad-ı asgar 75
*Cihad-ı ekber 75
CİHAZ 75
*Cihaz-ı tarikat 75
CİLBEND 75
CİMA 75
*Cima etmek 75
CİN 76
CİNNİ 76
CÛD 76
CUMA 76
*Cuma töreni 76
CURA 76
CUŞ 76
CUŞİŞ 76
CÜNUN 76
CÜNÜB 76
CÜRA 76
CÜZİ 76

Ç 77
ÇAĞIRMA 77
ÇALAP 77
ÇALİPAN 77
ÇALPARA 77
ÇAMAŞIRHANE 77
ÇAMŞIĞI SEMAHI 77
ÇÂR 77
*Çâr anasır 77
*Çâr darp 77
*Çâr unsur 77
ÇÂRDEH 77
*Çârdeh-i masumu pâk 77
ÇARH 78
*Çarh etmek 78
ÇARK 78
*Çark dönmek 78
*Çark semahı 78
ÇARPARA 78
ÇÂRPÂRE 78
ÇATALKAPI 78
ÇEHAR 78
ÇEKİ 78
ÇELEBİ 79
*Çelebi olma erkânı 79
*Çelebiler kolu 79
ÇELEBİLİK 79
ÇELEBİYAN 79
*Çelebiyan kolu 79
ÇELME 80
*Çelme yapmak 80
ÇEPNİ 80
ÇERAĞ 80
*Çerağ akçesi 80
*Çerağ gülbankı 80
*Çerağ hakkı 81
*Çerağ tahtı 81
*Çerağ tepsisi 81
*Çerağ uyandırma hizmeti 81
*Çerağ uyarmak 81
*Çerağ-ı Ahad 81
*Çerağ-ı Ali 81
*Çerağ-ı daim 81
*Çerağ-ı dil 81
*Çerağı dinlendirmek 81
*Çerağ-ı mürde 81
*Çerağı sır etmek 81
*Çerağı tekbirlemek 81
ÇERAĞCI 82
ÇERAĞCILIK 82
ÇERH 82
ÇEŞM 82
*Çeşm-i ahu 82
*Çeşm-i nergis 82
ÇEŞME 82

*Çeşme-i zindegâni 82
ÇEVRİM 82
ÇEYİZ 82
*Çeyiz giydirme 82
ÇEYİZLEMEK 83
ÇIPLAK 83
ÇIRA 83
ÇIRAĞ 83
ÇIRAĞCI 83
ÇIRAĞCILIK 83
ÇIRAK 83
ÇİĞ 83
ÇİĞİNDAŞ 83
ÇİHAR 83
ÇİLE 83
*Çile çekmek 83
*Çile çıkarmak 83
*Çile damı 83
*Çile doldurmak 83
*Çileye girmek 84
*Çileye oturmak 84
ÇİLEDAĞI 84
ÇİLEEVİ 84
ÇİLEHANE 84
ÇİLEKEŞ 84
ÇİLENİŞİN 84
ÇİRAĞ 85
ÇİRAĞCI 85
ÇİRAĞCILIK 85
ÇOBAN BABA 85
*Çoban Baba semahı 85
ÇOCUK 85
ÇOMAK 85
ÇORLU 85
*Çorlu semahı
ÇÖĞÜR 85
*Çöğür şairi 85
ÇÖMEZ 86
ÇÖP 86
*Çöp atlama zamanı gelmek. 86
ÇUBUK 86

D 87
DÂD 87
DÂİ 87
DAİM 87
DAİRE 87
DÂMAN 87
DÂMEN 87
DAMGA DURUŞU 87
DAR 87
*Dar-ı beka 87
*Dar-ı dünya 88
*Dar-ı yena 88
DÂR 88
*Dâr'a çekmek 88
*Dâr'a durmak 88
*Dâr'dan indirme erkânı 88
*Dâr-ı Fazlı 88
*Dâr-ı Hüseyin 88
*Dâr-ı Mansur 88
*Dâr-ı Nesimi 88
DAVETÇİ 89
*Davetçi postu 89
DECCAL 89
DEDE 89
*Dede bağı 90
*Dede bağı babası 90
*Dede dikmesi 90
*Dede düşeği 90
*Dede hakkı 90
*Dede postu 90
*Dede semahı 90
*Dede sultan 90
DEDEBABA 91
*Dedebaba bektaşiliği 91
DEDEBABALIK 91
DEDELİK 91
DEĞNEK 91
DELİKLİTAŞ 91
DELİL 92
*Delili dinlendirmek 92
DELİLCİ 92
DELİLCİLİK 92
DELV 92
DELVE 92
DEM 92
*Dem almak 92
*Dem geldi semahı 92
*Dem görelim 92
*Dem görmek 92
*Dem sunmak 93

*Dem tablası 93
*Dem tutmak 93
*Deme muhabbet 93
*Dem-i hizmet 93
*Dem-i Hünkâr 93
*Dem-i pir 93
DEME 93
DEMLENMEK 94
DEMLİ 94
*Demli olmak 94
DERÂGUŞ 94
*Derâguş etmek 94
DERECE 94
DERGÂH 94
*Dergâh avlusu 94
*Dergâh semahı 94
*Dergâh-ı İlahi 94
DERME 94
*Derme evi 94
DERNEK 94
DERVİŞ 94
*Derviş bektaşiliği 94
DERVİŞAN 95
DERVİŞANE 95
DERVİŞLİK 95
*Dervişlik erkânı 95
DERYA 95
DEST 95
*Dest ve dâmen tutmak 95
*Dest vermek 95
*Dest-i velâyet 95
DESTAN 95
*Destan-ı Fatma 96
DESTE 96
*Deste nefesi 96
DESTECİ 96
DESTEÇUP 96
DESTEGÜL 96
DESTUR 96
*Destur almak 96
*Destur erenler 96
*Destur istemek 96
*Destur vermek 97
DEVHA 97
*Devhat-üz-zeheb 97
DEVİR 97
DEVLET 97
DEVRE 97
*Devre-i arşiye 97
*Devre-i ferşiye 97
DEVRİ 98
*Devri âsân olsun 98
DEVRİYE 98
*Devriye-i arşiye 98
*Devriye-i ferşiye 98
DEYİŞ
DEYNEK 98
DIŞ 98
*Dış anlam 98
*Dış kurban 98
DİDAR 98
*Didara ermek 98
*Didara kavuşmak 98
*Didara varmak 99
*Didar-ı görmek 99
*Didar-ı Hak 99
*Didar-ı yâr. 99
DİL 99
*Dil ehli 99
DİL 99
*Dil bağı 99
DİLDAR 99
DİN 99
DİNİ 99
*Dini emirler 99
DİNLENDİRMEK 99
DİVAN 100
*Divan-ı Hikmet 100
DİVANE 100
DİVANEGİ 100
DİVANSAZI 100
DOKUZ 100
*Dokuz akıl 100
*Dokuz gök (ata, felek) 101
*Dokuz ruh 101
DOLAŞAN ÖLÜ 102
DOLU 102
*Dolu sunmak 102
*Dolu vermek 102
DOLUCU 102
DOLUCULUK 102
DON 102

*Don değiştirmek 102
DOST 102
DÖNME 103
DÖRT 103
*Dört anne (ana) 103
*Dört evtâd 103
*Dört inanç 103
*Dört kapı 103
*Dört kapı öğretisi 103
*Dört kapı selamı 103
*Dört kapı töreni 103
*Dört köşe 103
*Dört öğe (unsur) 103
*Dört öğe öğretisi 103
*Dört nitelik 103
*Dört sevgili 103
*Dört tür insan 104
*Dört vuruş 104
DÖRT BUDAK 105
DUA 105
*Dua vermek 105
DÛZAH 105
DÜLDÜL 105
DÜNYA 106
DÜR 106
DÜRZİ 106
DÜRZİLİK 106
DÜŞKÜN 106
*Düşkün edilmek 106
*Düşkün kaldırılmak 106
*Düşkün meydanı 106
DÜŞKÜNLÜK 108
*Düşkünlük meydanı 108
DÜVAZ 108
*Düvaz imam 108
DÜVAZDEH 108
*Düvazdeh imam 108

E
EBCET 109
*Ebcet hesabı 109
EBİ 109
EBİYE 109
EBU MÜSLİM 110
*Ebu Müslim nacağı 110
EBUMÜSLİMNAME 110
ECEL 110
EDEP 110
*Edep, erkân! 110
EDEPLİ 111
EDEPSİZ 111
EDVAR 111
*Edvar-ı vücut 111
EFRAT 111
EHAD 111
EHADİYET 111
EHL 111
*Ehl-i aba 111
*Ehl-i Ali 111
*Ehl-i bâtın 111
*Ehl-i cehl 112
*Ehl-i dil 112
*Ehl-i Hak 112
*Ehl-i hal 112
*Ehl-i sünnet 112
*Ehl-i şia 112
*Ehl-i tarik 112
*Ehl-i tarikat 112
*Ehl-ül-lâh 112
EHLİBEYT 112
*Ehlibeyt muhabbeti 112
EKBÂD 113
EKBER 113
EKMEKÇİ 113
*Ekmekçi postu 113
EKMEKEVİ 113
*Ekmekevi babası 113
EKREM 113
*Ekrem-ül-ekremin 113
EL 113
*El almak 113
*El ele, el Hakk'a 113
*El-etek sahibi olmak 113
*El-etek tutmak 113
*El-göğüs-dudak yapmak 113
*El öpmek 113
*El vermek 113
*Eline-diline-beline sahip olmak 114
ELEST 114

*Elest meclisi 114
*Elest şarabı 114
ELESTÜ 114
*Elestü bi-rabbiküm 114
*Elestü mihrabı 114
ELGÜLÜ 114
ELİF 114
ELİFİ 115
*Elifi nemed 115
*Elifi sumat 115
*Elifi taç 115
ELLİK 115
EMANET 115
*Emaneti teslim etmek 115
EMEVİ 115
EMEVİLER 115
EMİR 115
*Emir âlemi 115
*Emir-i nahl 115
*Emir ül-müminin 115
EMİRÜLÜMERA 115
EMMARE 115
ENBİYA 116
*Enbiya-yı kibar 116
ENE 116
ENEİYE 116
ENEİYET 116
ENELHAK 116
ENFAL 116
ENSÂR 117
ENSÂRİ 117
ER 117
*Er çiçeği 117
*Er eteğinden tutmak 117
*Erler katı 117
ERBAA 117
ERBAİN 117
*Erbain çıkarmak 117
*Erbain-i aşura 117
ERBAP 117
*Erbab-ı zahir 118
ERDEBİL 118
*Erdebil dergâhı 118
*Erdebil dervişleri 118
*Erdebil sufileri 118
*Erdebil şeyhi 118
ERDEBİLİ 118
ERDEBİLİYE 118
EREN 118
ERENLER 118
*Erenler demi 118
*Erenler hakkı 118
*Erenler meydanı 118
*Erenler nefesi 118
*Erenler önünde baş eğmek 119
*Erenler şahı 119
*Erenlerim 119
*Erenlerin ser çeşmesi 119
ERENLİK 119
ERKÂN 119
*Erkân çalmak 119
*Erkân değneği 119
*Erkân değneği hakkı 120
*Erkân meydanı 120
*Erkân semahı 120
*Erkân sürmek 120
*Erkâna girmek 120
*Erkândan geçmek 120
*Erkân-ı evliya 120
*Erkân-ı meşayih 120
*Erkân-ı tarikat 120
ERKÂNNAME 121
ERLİK 121
*Erlik makamı 121
ERMİŞ 121
ERMİŞLİK 121
ERŞET 121
ERVAH 121
*Ervah-ı abidin 121
*Ervah-ı arifin 121
*Ervah-ı cinni 121
*Ervah-ı enbiya 121
*Ervah-ı evliya 121
*Ervah-ı hayvanat 121
*Ervah-ı kâfirin 121
*Ervah-ı müminin 121
*Ervah-ı nebahat 121
*Ervah-ı şeytani 121
*Ervah-ı tabayi 121
ERZİNCAN
122
*Erzincan semahı 122

ESED 122
ESEDULLAH 122
ESHÂB 122
ESLAH 122
ESMA 122
*Esma-yı hüsna 122
EŞ 122
*Eş meydanı 122
EŞİK 124
*Eşik ısısı 124
*Eşik öpmek 124
*Eşiğe baş koymak 124
*Eşiği aşmak 124
ETHEM 124
*Ethemi taç 125
ETVAR 125
*Etvar-ı seba 125
EVLAT 125
EVLİYA 125
*Evliyaların ruhu 126
EVRAT 126
EVREN 126
EVRENSEL 126
*Evrensel ruh 126
*Evrensel zekâ (akıl) 126
EVTÂD 126
EVVEL 126
EYVALLAH 126
*Eyvallah kapısı 126
EZEL 127
EZELİ 127
EZELİYE 127

F
FAHR 128
*Fahr-ı şerif 128
FAKİR 128
FAKİRNAME 128
FAKR 128
*Fakr yolu 128
*Fakrimiz fahrımızdır 128
*Fakr u fahr 129
*Fakr u fena 129
*Fakr u manevi 129
*Fakr u suri 129
FANİ 129
FARK 129
FARZ 129
FATIMA 130
FATIMİ 130
FATIMİLER 130
FATMA 130
*Fatma Ana 130
*Fatma Ana kuşağı 130
*Fatma Ana semahı 130
*Fatma Bacı 130
*Fatma destanı 130
*Fatma ocağı 130
FAZİLET 130
FAZİLETNAME 130
FAZL 130
*Fazl-ı Hak 130
*Fazl-ü Hak 130
FEDEK 130
FEHİM 131
*Fehim kıblesi 131
FELEK 131
*Felek-i azam 131
FENA 131
*Fena diyarı 131
*Fena makamları 131
*Fena fi'l ehadiyet 131
*Fena fi'l pir 131
*Fena fi'l vücut 131
*Fena-i mutlak 131
*Fena'il-fena 131
FENAFİLLAH 132
FERAH 132
FERAİZ 132
FERRAŞ 132
FERRAŞLIK 132
FERŞ 132
FERŞİYE 132
FESAT 132
FETÂ 133
FETİH 133
*Feth-i karib 133
*Feth-i kudret 133
*Feth-i mutlak 133
*Feth-i mübin 133
FETTAH 133
FEVÂİD 133

FEVÂİDNAME 133
FEYİZ 133
*Feyiz almak 133
FIKARA 134
FIRKA 134
*Fırka-i naciye 134
FİİL 134
FİLLAH 134
FİTYAN 134
FUKARA 134
FÜTÜVVET 134
*Fütüvvet ehli 134
*Fütüvvet erbabı 134
*Fütüvvet eri 134
*Fütüvvet kemeri 135
*Fütüvvet libası 135
*Fütüvvet teşkilatı 135
FÜTÜVVETNAME 135

G
GADİRİ HUM 136
GAFLET 136
*Gaflete düşmek 136
GALEBE 136
GALEYAN 136
GALİ 136
GALİYE 136
GANİ 137
*Ganisiyim 137
GARİP 137
*Garipler semahı 137
GARİPNAME 137
GARK 138
GAŞİY 138
GAVS 138
*Gavs-ı azam 138
*Gavs-ül vasilin 138
GAYB 138
*Gayb âlemi 138
*Gayb erenleri 138
*Gayb-ı izafi 138
*Gayb-ı mutlak 138
GAYBET 138
*Gaybet dönemi 139
*Gaybet-i kübra 139
*Gaybet-i sugra 139
GAYRET 139
*Gayret kuşağı 139
GAZA 139
GAZİ 139
*Gazi dervişan 140
GAZİYAN 140
*Gaziyan-ı rum 140
GECE 140
GENÇLER SEMAHI 140
GENÇ 140
GERÇEK 140
*Gerçek aşk 140
*Gerçek erenler 140
*Gerçek erenler dolusu 140
*Gerçek erenler postu 140
*Gerçek varlık 140
*Gerçeğe kavuşmak (ulaşmak) 140
GIYBET 141
*Gıybet etmek 141
GİDİŞ 141
*Gidiş çeyizi 141
GİZEM 141
*Gizem aşaması 141
*Gizemlerin gizemi aşaması 141
GİZLENME 141
GÖÇMEK 141
GÖK 141
*Gök katı 141
GÖNÜL 141
*Gönül adamı 141
*Gönül almak 142
*Gönül altında kalmak 142
*Gönül aşaması 142
*Gönül bağlama 142
*Gönül bilgisi 142
*Gönül etmek 142
*Gönül kalmak 142
*Gönül kıblesi 142
*Gönül koymak 142
*Gönül öldüren 142
*Gönüle uğramak 142
*Gönüller semahı 142
GÖRGÜ 142
*Görgü ayini 142

*Görgü cemi 142
*Görgü kurbanı 142
*Görgü töreni 143
*Görgüden geçmek 143
*Görgüsü yapılmak 143
GÖRÜLEN 144
GÖRÜLME 144
*Görülmeye talip olma 144
GÖRÜLMÜŞ 144
*Görülmüş olmak 144
GÖRÜNME 144
GÖZCÜ 144
*Gözcü postu 144
GÖZCÜLÜK 145
GÖZLEKÇİ 145
GÖZLEKÇİLİK 145
GULÂT 145
*Gulat-ı şia 145
GULÜV 145
GUSÜL 145
GÛYENDE 145
GÜL 145
*Gül bahçesi 145
GÜLABDAN 145
GÜLBANK 146
*Gülbank çekmek 146
*Gülbank-ı Muhammedi 146
GÜLBENK 146
*Gülbenk çekmek 146
GÜLDESTE 146
GÜNAH 146
*Günah-ı kebâir 146
*Günâh-ı sagair 146
*Günah-ı şeytaniye 146
GÜNDÜZ 146
GÜNEŞ 146
GÜRUH 146
*Güruh-i naci 146
GÜVENDE 146
GÜZELLEME 146

H
HABBE 147
HABL 147
*Habl-i metin 147
*Habl-ul-lah 147
HAC 147
HACE 147
HACI 148
HACI BEKTAŞ 148
*Hacı Bektaş Ocağı 148
*Hacı Bektaş postu 148
*Hacı Bektaş semahı 148
*Hacı Bektaş Tekkesi: Pirevi 148
*Hacı Bektaş Veli Dergahı: Pirevi 148
*Hacı Bektaş Vilayetnamesi 148
HACIBEKTAŞTAŞI 148
HACIM SULTAN 149
*Hacım Sultan Makamı 149
*Hacım Sultan Vilayetnamesi 149
HÂCİP 149
*Hâcib-i Hak 149
HAD 149
HADES 149
*Hades-i asgar 149
*Hades-i ekber 149
HÂDİ 149
HADİKA 150
*Hadikat üs-süeda 150
HADİM 150
HADİMLİK 150
HADİS 150
HÂDİS 150
*Hâdis-i kadim 151
HAFİ 151
*Hafi kurban 151
HAK 151
*Hak divanı 151
*Hak dolusu 151
*Hak erenler 151
*Hak meydanı 151
*Hak-Muhammet-Ali divanı 151
*Hak ül-yakin 151
*Hak vere 151

*Hak yolu 151
*Hakk'a çağrılmak 151
*Hakk'a yürümek 151
*Hakk'ın sureti 151
*Hakk'ın yüzüne ulaşmak 151
*Hakk'la Hak olmak 151
*Hakk'ta 151
HAK 152
*Hak üleştirmek 152
HÂK 152
HAKAİK 152
HAKAYIK 152
HAKİKAT 152
*Hakikat bilgisi 152
*Hakikat ehli 152
*Hakikat kapısı 153
*Hakikat kavmi 153
*Hakikat noktası 153
*Hakikat-i Muhammediye 153
*Hakikatler 153
*Hakikat ül-esma 153
*Hakikat ül-hakayık 153
HAKİKİ 154
*Hakiki aşk 154
HAKİM 154
*Hakim-i mutlak 154
HAKKULLAH 154
HAL 154
*Hal ehli 155
HALİFE 155
*Halife baba 155
*Halife makamı 155
HALİFELİK 155
HALK 155
*Halk mahkemesi 156
HALK 156
*Halk âlemi 156
HALKA 156
*Halka namazı 156
HALLÂK 156
HALLÂKLIK 156
HALVET 156
*Halvete çekilmek 156
*Halvete varmak 156
HALVETHANE 156
HAM 157
*Ham ervah 157
HÂME 157
*Hâme-i kudret 157
HAMEL 157
HAMİDE 157
HAMLIK 157
HAMMÂR 157
HAMMUDİ 157
HAMMUDİLER 157
HAMSE 157
*Hamse-i Al-i âbâ divanı 157
HAMSİN 158
HAN 158
*Han bağı 158
*Han bağı babası 158
HANEDAN 158
*Hanedan-ı ehl-i beyt 158
HANEKÂH 158
HANKÂH 158
HARABAT 158
HÂRIK 158
*Hârık ül-Kur'an 158
HARİCİ 159
HARİCİLİK 159
HARİCİYE 160
HAS 160
*Hasu'l-havas 160
HASANİ 160
HASANİLER 160
HASTA 160
HAŞİMİ 160
HAŞİMİ 160
HAŞİMİLİK 161
HAŞİMİYE 161
HAŞYET 161
*Haşyet-ul-lah 161
HATAİ 161
HATAYİ 161
HATEM 161
*Hatem-i Cem 162
*Hatem-i Cemşid 162
*Hatem-i enbiya 162
*Hatem-i pir 162
*Hatem-ün-nübüvvet 162
HAVA 162
HAVALET 162

HAVÂRİC 162
HAVAS 162
*Havassu'l has 162
HAVF 162
*Havf-ul-lah 163
HAVVA 163
HAYÂ 163
HAYAL 163
*Hayal aşaması 163
HAYDAR 163
*Haydar-ı kerrar 163
HAYDARİ 163
*Haydari taç 163
HAYDARİLİK 164
HAYDARİYE 164
HAYAT 164
HAYIR 164
*Hayır gecesi 164
HAYIRLI 164
*Hayırlı almak 164
*Hayırlı vermek 164
HAYVAN 164
HAZERAT 164
*Hazerat-ı hamse 165
HAZRET 165
*Hazret avlusu 165
*Hazret-i ahadiyet 165
*Hazret-i esmaiye 165
*Hazret-i Fatma ocağı 165
*Hazret-i gayb-ı mutlak 165
*Hazret-i İbrahimin ateşi 165
*Hazret-i Muhammet makamı 165
*Hazret-i Nuh'un tufanı 165
*Hazret-i pir 165
*Hazret-i vahidiyet 165
HEYBET 165
HEYULA 166
HIDRELLEZ 166
HIRKA 166
*Hırka altında sultan 166
*Hırka altında dünyayı seyredenler 166
*Hırka Dağı 167
*Hırka giydirmek 167
*Hırka giymek 167
*Hırka-i fakr ü fena 167
*Hırka-i iradet 167
*Hırka-i settar 167
*Hırka-i teberrük 167
*Hırkaya bürünmek 167
HIRKAPÛŞ 167
HIZIR 167
*Hızır Balı 167
*Hızır İlyas Bayramı 167
*Hızır İlyas kurbanı 167
*Hızır Nebi 167
*Hızır Nebi Bayramı 167
*Hızır Nebi günü 167
*Hızır orucu 168
*Hızır postu 168
HIZLI SEMAH 168
HİCAP 168
HİCRET 168
HİDAYET 168
*Hidayete ermek 168
HİKMET 168
HİLAFET 168
HİLAFETNAME 169
HİMMET 169
HİZMET 169
*Hizmet erleri 169
*Hizmet görme erkânı 169
*Hizmet görmek 169
*Hizmet sahibi 169
*Hizmet semahı 169
*Hizmet mühürlemek 169
HİZMETÇİ 169
HİZMETÇİLİK 169
HORA 169
*Hora geçirmek 169
*Hora geçti 170
HORASAN 170
*Horasan çerağı 170
*Horasan erenleri 170
*Horasan pirleri 170
*Horasan postu 170
*Horasan tacı 170
HORASANİ 170
Horasani taç 170
HORASANLI 170
*Horasanlı postu 170
HU 170

*Hu çekmek (demek) 170
*Hu-keşan 171
HUDA 171
HULK 171
HULLE 171
*Hulle donu 171
*Hulle-i Âdem 171
HULUL 171
*Hulul etmek 171
HULULİ 171
HULULİLİK 172
HULULİYE 172
HUMHANE 172
HUMİSTAN 172
HUMS 172
HURDENAME 172
HURUF 172
HURUFİ 172
HURUFİLİK 172
HÛT 173
HUTÛT 174
*Hutût-ı ebiye 174
*Hutût-ı ümmiye 174
HUZUR 174
HÜCCET 174
*Hüccet-ul-lah 174
*Hüccet-ül-islam 174
HÜCRE 174
HÜDA 174
HÜDA 174
HÜKEMA 174
HÜMA 175
HÜMAY 175
HÜNKÂR 175
*Hünkâr Hacı Bektaş Veli dolusu 175
HÜSEYNİ 175
*Hüseyni taç 175
HÜSN 175
*Hüsn-i hulk 175
*Hüsn-i mutlak 175
HÜSNA 175

I
IŞIK 176
IS 176

İ
İBADET 176
*İbadet meydanı 176
İBADİ 176
İBADİYE 177
İBADİLİK 177
İBÂHE 177
İBÂHET 177
İBAHİ 177
İBAHİYE 177
İBLİS 177
*İblis ve Âdem 177
İBN 177
*İbn-i vakt 177
*İbn-ül-vakt 177
İBNİ 178
İBRİKÇİ 178
İBRİKÇİLİK 178
İBRİKTAR 178
İBRİKTARLIK 178
İCAZET 178
*İcazet almak 178
*İcazet tercümanı 178
*İcazet vermek 178
İCAZETNAME 179
İÇ 179
*İç kurban 179
*İçe kapanmak 179
İÇEL 179
*İçel kırtıl semahı 179
İÇERİ 179
*İçeri kurbanı 179
*İçeri semahı 179
İÇKİ 179
İÇREK 179
İHLAS 179
İHSAN 179
İHTAR 179
İHTİLAM 180
İHVAN 180
İHYA 180
*İhya gecesi 180
İKİLİK 180
*İkilik duygusu 180
İKİNCİ 181
*İkinci çağ 181

*İkinci doğum 181
*İkinci pir 181
İKRAR 181
*İkrar alma töreni 181
*İkrar almak 181
*İkrar ayini 181
*İkrar-bend 181
*İkrar-bend olmak 181
*İkrar bozmak 181
*İkrar etmek 181
*İkrar kırmak 181
*İkrar kurbanı 181
*İkrar tazelemek 181
*İkrar töreni 181
*İkrar verme erkânı 181
*İkrar vermek 181
*İkrara çağırmak 181
*İkrardan dönmek 181
*İkrarı alınmak 181
*İkrar-ı iman 182
*İkrarı kırmak 182
İLAHİ 182
İLAHİ 183
*İlahi Hakikat 184
*İlahi Kadeh 184
*İlahi Tecelli 184
İLAHİYE 184
İLBAS 184
*İlbas-ı hırka 184
İLHAH 184
İLİM 184
*İlim şehri 184
*İlm el yakin 185
*İlm-i batın 185
*İlm-i esma 185
*İlm-i yakın 185
İLK 185
*İlk cevher 185
*İlk akıl 185
*İlk çağ 185
*İlk vusûl töreni 185
*İlk zekâ (akıl) 185
İLLALLAH 185
İMAM 186
*İmam Cafer Buyruğu 185
*İmam Hüseyin Aşı 185
*İmam-ı zaman 186
İMAME 186
İMAMET 186
İMAMEYN 186
İMAMİ 186
İMAMİYE 186
İMAMLIK 186
İMAN 186
*İman-ı şahadet
İMBİSAT 187
İMTİHAN 187
İNÂBE 187
*İnabe almak 187
*İnabe vermek 187
İNÂBELİ 187
İNÂBET 187
İNAYET 187
İNKÂR 187
İNSAN-I KÂMİL 187
İNTİBAN 188
İNZİVA 188
*İnzivaya çekilmek 188
İRADE
İRADET 189
*İradet getirmek 189
İRFAN 189
İRŞAT 189
*İrşat etmek 189
İSİM 189
*İsm-i azam 189
*İsmi Celâl 189
İSLAM 189
İSM 190
İSMAİLİ 190
İSMAİLİLİK 190
İSMAİLİYE 190
İSNAAŞERİYE 190
İSPAT 191
*İspat-ı mahz 191
İSTEKLİ 191
İSTİDRAC 191
İSTİVA 191
*İstiva makamı 191
İŞRAK 191
İŞTİRAK 191

İZAFİ 191
*İzafi âlem 191
İZNİKÇİ 191
İZNİKÇİLİK 191
İZZET 191

K

KAADİYANİ 192
KAADİYANİLİK 192
KAB 192
*Kabe kavseyn 192
KÂBE 192
KÂBETULLAH 192
KABZ 193
*Kabz ü bast 193
KADEM 193
*Kadem getirmek 193
KADERİ 193
KADERİYE 193
KADIN 193
KADINCIKEVİ 193
KADİM 193
KADİR 193
*Kadir-i mutlak 193
KAFDAĞI 193
KAFES 193
KAF Ü NUN 194
KAHVECİ 194
*Kahveci postu 194
KALENDER 194
KALENDERHANE 194
KALENDERİ 194
KALENDERİLİK 194
KALENDERİYE 195
KALIP 195
*Kalıbı değiştirmek 195
KALLÂŞ 195
KALP 195
*Kalp kıblesi 195
KAMBER 195
*Kamber Ali Sultan postu 195
KAMBERİYE 195
KAMER 196
KAMERİ 196
KÂMİL 196
*Kâmil insan 196
KÂMİLE 196
KÂMİLLİK 196
KÂMİLİYE 196
KAN 196
*Kan almak 196
*Kan etmek kanun etmemek 196
*Kanını içine akıtmak 197
KANAAT 197
*Kanaat taşı 197
KANTARA 197
KANUN 197
*Kanun çerağı 197
*Kanun-ı evliya çerağı 197
KAPI 197
*Kapı eşiği 197
KAPICI
KAPICILIK 198
KARA 198
*Kara post 198
KARACA AHMET 198
KARADONLU CAN BABA
*Karadonlu Can Baba postu 198
KARAKAZAN 198
*Karakazan hakkı 198
KARİB 198
KARMATİ
KARMATİLİK 199
KARTAL 199
*Kartal semahı 199
KASEM 199
*Kasem etmek 199
KAŞAĞI 199
KAVİS 199
*Kavs-i nüzul 199
*Kavs-i uruc 199
KAVLİ 200
*Kavli kolu 200
KAVLİLER 200
KAVSEYN 200
KAYGUSUZ 200
*Kaygusuz (Abdal) postu 200
KAYLULE 200
KAZAK 200
*Kazak çıkartılmak 200
KAZANÇ 200

KAZAYAĞI 200
KEBAİR 201
KEBİR 201
KEBİRE 201
KEBİRE 201
KEFEN 201
KEFENPUŞ 201
KELAM 201
*Kelam-ı nefsi 201
KELAMİ 201
*Kelami mezhepler 201
KELAMULLAH 201
KELİME 201
*Kelime-i şahadet 201
*Kelime-i tayyibe 200
*Kelime-i tevhit 202
KEMAL 202
*Kemal aşaması 202
*Kemal-e ermek 202
KEMER 202
*Kemer bağlama 202
*Kemer-i hidayet 202
KEMERBEND 203
KEMERBEST 203
*Kemerbest olmak 203
KEMERBESTE 203
*Kemerbeste olmak
KEMERGÂH 203
KENZ 205
*Kenz-i mahfi 204
KERAMET 204
KERBELA 204
*Kerbela meydanı 204
*Kerbela olayı 204
KEREM 204
*Kerem etmek 204
*Kerem-i Ali 204
*Kerem-i evliya 204
KERİM 204
KERRAR 204
KESME 205
*Kesme kesmek 205
KESMEK 205
KESRET 205
KEŞAN 205
KEŞİF 205
KEŞFİ 206
KEŞFİYE 206
KEŞKÜL 206
KEŞKÜLÜFUKARA 206
KETEN 206
KEVN 206
KEVNEYN 207
KEVSER 207
KIBLE 207
KILAVUZ 207
KILIÇ 207
KIRAT 207
*Kırat semahı 207
KIRK 208
*Kırk abdal 208
*Kırk makam
KIRKBUDAK 209
*Kırkbudak şamdan 210
KIRKLAR 210
*Kırklar cemi 210
*Kırklar dansı 210
*Kırklar makamı 210
*Kırklar meclisi 210
*Kırklar meydanı 210
*Kırklar semahı 210
*Kırklar şerbeti 210
*Kırkların dansı 210
KISMET 212
KISSA 212
*Kıssadan hisse almak 212
*Kıssa-i Ebu Müslüm 212
KIYAM 212
*Kıyam etmek 212
KIYAMET 213
*Kıyamet-i kübra 213
*Kıyamet-i sugra 213
*Kıyamet-i vusta 213
KIZ 213
*Kızlar töreni 213
KIZILBAŞ 213
*Kızılbaş meydanı 214
KIZILBAŞLIK 214
KIZILBÖRK 214
KIZILCA HALVET 214
KIZILDELİ 214

KIZILEŞİK 214
KİBAR 214
*Kibar-ı sahabe 214
KİLERCİ 214
*Kilerci postu 214
KİLEREVİ 214
*Kilerevi babası 214
KİSVE 215
*Kisve giydirmek 215
KİSVET 215
KİTABULLAH 215
KİTMAN 215
*Kitman kaidesi 215
KİYSANİ 215
KİYSANİYE 215
KOÇ 215
*Koç kuzulu kurban 215
KOÇAKLAMA 215
KOFİ 216
KOL 216
KOLDAN KOPMA 216
*Koldan kopma erkânı 216
KONUK 216
*Konuk dede 216
KONUŞAN KURAN 216
KOŞMA 216
KOŞTURMA 217
KOYTAN 217
KOYUN 217
KOYUN BABA 217
*Koyun Baba semahı 217
KÖÇEK 218
KÖMBE 218
KÖSEĞİ 218
KÖYTAN 218
KUBBE 218
KUBBELİ 218
*Kubbeli elif 218
KUL 218
KULLUK 218
*Kulluk makamı 218
KULÛB 219
KUMRU 219
KURAN 219
*Kuran-ı natık 220
*Kuran-ı samit 220
KURB 220
*Kurb-ı Feraiz 220
*Kurb-ı Hüda 220
*Kurb-ı mevla 220
*Kurb-ı Nevafil 220
KURBAN 220
*Kurban edilmek 220
*Kurban lokması 220
*Kurban olmak 220
*Kurban tekbirleme 221
*Kurban tığlama erkânı 221
*Kurban tığlamak 221
KURBANCI 221
*Kurbancı postu 221
KURBANCILIK 221
KURBET 221
KUTBEYN 221
KUTSAL 221
*Kutsal Kazan 221
*Kutsal Kitaplar 221
KUTSİYAT 222
KUTSİYE 222
KUTUP 222
*Kutb-i âlem 222
*Kutb-i risalet 222
*Kutb-ül-aktab 222
*Kutb-ül-arifin 222
*Kutb-ül-ekber 222
KUYUCU 223
KUYUCULUK 223
KUZULUK 223
KÜBRA 223
KÜFÜR 223
KÜL 223
KÜLAH 223
KÜN 223
*Kün fe-yekûn 223
KÜNTÜ KENZ 223
KÜPE 224
KÜRE 224
*Küre Makamı 224

L

LADİK 225
*Ladik semahı 225
LAFZİ 225

*Lafzi ifade 225
LAHUT 225
*Lahut âlemi 225
LAKÎT 226
LAMEKÂN 226
LAMELİF 226
*Lamelif bağı 226
*Lamelif bendi 226
LATİFE 226
LEDÜN 226
*Ledün bilimi 226
LEDÜNNİ 226
LEDÜNNİYAT 226
LENGER 227
LETAİF 227
LEVH 227
*Levh-i mahfuz 227
LEVVAME 227
LEYL 227
LİBAS 227
*Libas giydirmek 227
LOKMA 227
*Lokma ayini 227
*Lokma erkânı 227
*Lokma etmek 227
*Lokma görmek 227

M

MA 228
*Ma-ül-hayat 228
MAAD 228
MAALLAH 228
MAAŞ 228
MABET 228
MABUT 228
MAĞFİRET 228
*Mağfiret-i zünub 229
MAH 229
*Mah-ı nev 229
MAHBES 229
MAHBUB 229
*Mahbub-ı Hüda 229
*Mahbub-ı kulûb 229
*Mahbub-ül kulûb 229
MAHFİ 229
MAHFUZ 229
MAHRAMA 229
MAHSUSAT 229
*Mahsusat âlemi 229
MAHZ 229
*Mahz-ı keramet 229
MAKALAT 230
MAKAM 230
MAKSUT 230
MAKTEL 230
*Maktel-i Hüseyin 230
MAKULAT 230
*Makulat âlemi 230
MANA 230
*Mana adamı 230
*Mana âlemi 230
MANGIR 230
MANSUR 230
*Mansur dârı 230
MARİFET 230
*Marifet bilgisi 231
*Marifet kapısı 231
*Marifet kavmi 231
MASİVA 231
*Masiva ehli 231
MASUM 232
MAŞUK 232
MATEM 232
*Matem ayı 232
*Matem bayramı 232
*Matem orucu 232
MAZMATA 232
MAZHAR 232
*Mazhar olmak 233
*Mazhar-ı sırr-ı Ali 233
MEBDE 233
MECAZİ 233
*Mecazi aşk 233
MECAZİB 233
MECZUP 233
MEH 233
MEHDİ 233
MEHDİCİLİK 234
MEKÂN 234
MELAİKE 234
MELAMET 234
MELEK 234

MELEKÛT 234
*Melekût âlemi 234
MENAKIB 235
*Menakıb-el esrar Behçetel ahrar 235
*Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli 235
*Menakıb ül-arifin 235
*Menakıb ül-esrar Behçet ül-ahrar 235
*Menakıb ül-Kudsiye 235
MENAKIBNAME 235
MENAZİL 235
MENGİ 236
MENGUŞ 236
MENAKABE 237
MENKIBE 237
MENZİL 237
MERDAN 237
*Merdan-ı Hüda 237
MERDUD 237
MERİH 238
MERSİYE 238
MERT 238
*Merd-i Hüda 238
*Merd-i kâmil 238
*Merd-i merdan 238
*Merd-i meydan 238
*Merd-i mutlak 238
MERTEBE 238
*Mertebe-i insan-ı Kâmil 238
MERTLİK 238
MERVAN 238
MERVANİ 239
MERVANİLER 239
MERVE 239
MERZİYE 239
MESH 239
*Mesh etmek 239
MESLEK 239
MESNEVİ 239
MEST 239
*Mest olmak 239
MEŞAYİH 239
MEŞİHAT 240
MEŞREP 241
*Meşreb-i Hüseyin 241
METBU 241
*Metbu ocak 241
MEVALİ 241
MEVALİD 241
MEVLA 241
MEVLEVİ 241
MEVLEVİLİK 241
MEVLİT 241
*Mevlid-i Ali 241
MEVT 241
*Mevt-i tabii 241
MEY 241
MEYDAN 241
*Meydan açmak 241
*Meydan çerağı 241
*Meydan eri 241
*Meydan eşiğine baş koymak 241
*Meydan görmek 241
*Meydan ocağı 242
*Meydan odası 242
*Meydan rehberi 242
*Meydan taşı 242
*Meydana niyaz etmek 242
*Meydan-ı erenler 242
*Meydan-ı muhabbet 242
MEYDANCI 243
*Meydancı baba 243
*Meydancı postu 243
MEYDANCILIK 243
MEYDANEVİ 243
*Meydanevi babası 243
MEYDANSAZI 243
MEYHANE 243
MEZHEP 243
MİHMAN 244
*Mihman dede 244
*Mihman meydanı 244
*Mihman-ı Ali 244
MİHMANDAR 244
*Mihmandan postu 244
MİHMANDARLIK 244
MİHMANEVİ 244
*Mihmanevi babası 244
MİHMANHANE 245

MİHRAP 245
MİRAÇ 245
*Miracın kutlu olsun! 245
MİRACİYE 247
MİRAÇLAMA 247
MİRAÇNAME 247
MİRAT 247
MİSAL 248
MİSKİN 248
MİSKİNLİK 248
MİZAN 248
MİZAN 248
MUFADDİLE 248
MUGAN 248
MUHABBET 249
*Muhabbet meydanı 249
*Muhabbet-i ehlibeyt 249
MUHACİR 249
MUHACİRİN 249
MUHADARA 249
MUHADDES 249
MUHADESE 249
MUHAL 249
MUHAMMET 250
*Muhammet-Ali divanı (meydanı) 250
*Muhammet-Ali semahı 250
*Muhammet miraçtan indi semahı 250
*Muhammet rahı 250
MUHARREM 250
*Muharrem ayini 250
*Muharrem kurbanı 250
*Muharrem matemi 250
*Muharrem orucu 250
*Muharrem yas töreni 250
MUHARREMİYE 250
MUHASEBE 250
MUHİP 250
*Muhip meşrep talip 250
MUHİBBAN 251
MUHİBBANE 251
MUHİBBE 251
MUHİPLİK 251
MUKABELE 251
*Mukabele günü 251
MUKADDEM 251
*Mukaddem-ül mütefekkirin 251
MUKALLİT 251
*Mukallit meşrep talip 251
MUM 252
*Mum-pervane 252
*Mum söndürme 252
MURAKABE 253
MURAKKAA 253
MURTAZA 253
MURTAZAVİ 253
MUSAFAHA 253
MUSAHİBE 253
MUSAHİP 253
*Musahip ayini 253
*Musahip evi 253
*Musahip kavline girme 253
*Musahip kurbanı 253
*Musahip tutma 253
MUSAHİPLİ 254
*Musahipli olmak 254
*Musahipli olmamak 254
MUSAHİPLİK 254
MUSHAF 255
MUTASAVVIF 255
MUTEZİLE 255
MUTLAK 255
*Mutlak adem 255
*Mutlak birlik 255
*Mutlak güzellik 255
*Mutlak hakikatler makamı 255
*Mutlak varlık 255
*Mutlak zaman 255
MUTMAİN 255
MÜBELLİĞ 255
MÜBİN 256
MÜCAHEDE 256
MÜCERRET 256
*Mücerret andı 256
*Mücerret ayini 256
*Mücerret babalar töreni 256
*Mücerret ikrarı 256
*Mücerret kol 256
MÜCERRETLİK 256
*Mücerretlik andı 256
*Mücerretlik ayini 256

*Mücerretlik ikrarı 256
*Mücerretlik küpesi 256
MÜCESSİME 256
MÜCTEBA 257
MÜÇTEHİT 257
MÜHÜR 257
*Mühr-i nübüvvet 257
MÜHÜRLEMEK 257
MÜKÂŞEFE 257
MÜLHİME 257
MÜLHİT 257
MÜLK 257
MÜMİN 257
MÜMİNİN 257
MÜMKÜN 258
MÜNACAT 258
MÜNAFIK 258
MÜNASAFE 258
MÜNİB 258
MÜNİR 258
MÜNKİR 258
MÜNTEHA 258
MÜRCİE 259
MÜRDE 259
MÜREBBİ 259
MÜRG 259
MÜRİT 259
MÜRİTLİK 259
MÜRŞİT 259
*Mürşit evi 259
*Mürşit postu 259
*Mürşid-i azam 259
MÜRŞİTLİK 259
MÜRÜVVET 259
*Mürüvvet dilemek 259
*Mürüvvet meydanı 260
*Mürüvvet taşı 260
MÜSAMERE 260
MÜŞAHEDE 260
MÜŞEBBİHE 260
MÜŞRİK 260
MÜŞTERİ 260
MÜTEEHHİL 260

N

NAAT 261
*Naat-ı Ali 261
NACİ 261
NACİYE 261
NÂDİ 261
*Nâdi Ali 262
NAHL 262
NAİP 262
NAİPLİK 262
NAKİB 262
*Nakib postu 262
NAKİBLİK 262
NAKİBÜLEŞRAF 262
NAMAZ 262
*Namaz mühürü 262
*Namaz-ı tâat 262
NAMUS 263
*Namus-ı ekber 263
NAN 263
NANKÖR 263
NÂPUHTE 263
NASİHATNAME 263
NASİP 263
*Nasip almak 263
*Nasip meydanı 263
*Nasip vermek 263
NASUT 264
*Nasut âlemi 264
NATIK 264
NATIKA 264
NAZ 264
*Naz ehli 264
NAZAR 265
*Nazarım 265
NAZENİN 265
*Nazenin tarikatı 265
NEBİ 265
NEBİLİK 265
NECAT 265
*Necat bulmak 265
NEFES 266
*Nefes evladı 266
NEFH 266
*Nefh-i ruh 266
NEFİR 266
NEFİS 267
*Nefs aşaması 267

*Nefsi kırmak 267
*Nefs-i kül 267
NEMED 268
NEV 268
NEVAFİL 268
NEVNİYAZ 269
NEVRUZ 269
*Nevruz bayramı 269
*Nevruz erkânı 269
*Nevruz kurbanı 269
*Nevruz semahı 269
*Nevruz töreni 269
NEVRUZİYE 269
NEZİR 269
NİDA 269
NİYAZ 270
*Niyaz duruşu 270
*Niyaz duruşunu almak 270
*Niyaz etmek 270
*Niyaz penceresi 270
*Niyaz perdesi 270
*Niyaz taşı 270
*Niyaz vermek 270
NİYAZLAŞMAK
NİYET 270
*Niyet-i savm-ı atşanına 270
*Niyet-i siyam-ı matemine 270
NOKTA 271
NÖBETÇİ 271
NÖBETÇİLİK 271
NUKABA 271
NUR 271
*Nura muhabbet 271
*Nur-ı daim 271
*Nur-ı ilahi 271
*Nur-ı Muhammet 271
*Nur-ı nebi 271
*Nur-ı velâyet 272
*Nurun âlâ nur olsun 272
NUSAYRİ 272
NUSAYRİLİK 272
NUSH 272
NUTFE 272
NÜBÜVVET 272
NÜCEBA 272
NÜSHA 272
*Nüsha-i kübra 272
*Nüsha-i sugra 272
NÜVVAB 272
*Nüvvab-ı erbaa 272
NÜZUL 272

O

OCAK 273
*Ocak kazma 273
*Ocağı bektaşiyan 273
OCAKLI 273
OCAKZAD3 273
OD 274
OKUYUCU 274
OKUYUCULUK 274
OLGUN 274
*Olgun insan 274
OLGUNLUK 274
OLUŞUM 274
*Oluşum teorisi 274
ON 274
*On altı inanç 274
*On iki dilimli taç 274
*On dört masum 274
*On dört masum-u pak 274
*On iki farz 274
*On iki hizmet 274
*On iki hizmet sahibi 270
*On iki imam 275
*On iki imamlar 275
*On iki imamlar semahı 275
*On iki koyun 275
*On iki kapı 275
*On iki post 275
*On iki terkli taç 275
*On sekiz bin âlem 275
*On yedi kemerbest 275
ONİKİ İMANCI 280
ONİKİ İMANCILIK 280
ORUÇ 281
OSMAN 281
*Osman Kuranı 281
OTMAN BABA 281
*Otman Baba Velayetnamesi 281
OTURAK 281

O

ÖĞRETİCİ SEMAH 282
ÖLME 282
ÖLMEK 282
*Ölmeden evvel ölmek 282
*Ölmezden ölmek 282
ÖLÜM 282
ÖVGÜ 282
ÖZÜR 282
*Özür okumak 282

P

PADİŞAH 283
PALAHENG 283
PALHENG 283
*Palheng taşı 283
PALİHENG 283
PARPILAMA 283
PASBAN 284
PASBANİ 284
PAY 284
PENÇ 284
*Penç erkân 284
PENÇE 284
*Pençe atmak (vurmak) 284
*Pençe düzeni 284
*Pençe vurmak 284
*Pençe-i Âl-i âbâ 284
PENÇECİ 284
PEND 284
*Pend etmek 284
PERDE 284
PERVANE 285
PERVANELİK 285
PERVAZ 285
*Pervaz etmek 285
*Pervaz semahı 285
*Pervaza kalkmak 285
PERVAZCI 286
PEYİK 286
PEYİKLİK 286
PEYK 286
PEYKLİK 286
PEYMAN 286
PEYMANÇE 286
*Peymançe yeri 286
*Peymançe durmak 286
*Peymançeye geçmek 286
PEYMANE 286
PİR 286
*Pir divanı 287
*Pir kapısı 287
*Pir ocağı 287
*Pir postu 287
*Pir semahı 287
*Pir-i evvel 287
*Pir-i mugan 287
*Pir-i sani 287
*Pir-i tarikat 287
PİREVİ 287
PİRLİK 288
POST 288
*Post ehli 288
*Post hizmeti 288
*Posta oturmak 288
POSTNİŞİN 289
PUŞİ 289
PUŞİDE 289

R

RAB 290
*Rabb-ül erbab 290
RABBANİ 290
*Rabbani adam 290
RABBANİYUN 290
RABIT 290
*Rabt-ı kalp 290
RAFIZİ 290
RAFIZİLİK 290
RAFİZİYUN 290
RAH 291
RAH 291
RAHMAN 291
RAHMANİ 291
*Rahmani sultan 291
RAHMANİYUN 291
RAKİP 291
RAM 292
RAVİ 292
RAYİHA 292
*Rayiha-yı cennet 292
RAZ 292

RAZİ 292
RAZİYE 292
REF 292
*Ref-i taayyün 292
REFREF 292
REH 292
REHBER 293
*Rehber postu 293
REHBERLİK 293
RAHREVAN 293
*Rahrevan-ı tarikat 293
REHREVAN 293
*Rehrevan-ı tarikat 293
RESUL 293
*Resul-ullah 293
*Resul-u Ekrem 293
REVAN 293
*Revan-ı pak 293
REVŞENİ 293
REVŞENİYE 293
REZİLET 294
RIZA 294
*Rıza kapısı 294
*Rıza lokması 294
RIZALAŞMA 295
RİBAT 295
RİCAL 295
*Rical-ül gayb erenleri 295
RİFAİ 295
RİFAİLİK 295
RİFAİYE 295
RİNDAN 295
*Rindan-ı Hüda 295
RİNDANE 295
RİNT 295
RİSALE 295
*Risale-i ahlak-Hacı Bektaş Veli 295
RİSALET 296
*Risalet-ül Hukuk 296
*Risalet'ün Nushiye 296
RİYAZET 296
RİZAMİYE 296
RUBUBİYET 296
RUFAİ 296
RUFAİLİK 296
RUH 295
*Ruh göçü 296
*Ruh makamı 297
*Ruh zarfı 297
*Ruh-i revan 297
*Ruh-i revanı şad olsun 297
*Ruhlar alemi 297
*Ruhlar meclisi 297
*Ruh u naci 297
RUHSAL 297
*Ruhsal aşama 297
RUHSAT 298
*Ruhsat vermek 298
RUHÜLKUDÜS 298
RUM 298
*Rum abdalları (erenleri) 298
RUY 298
RUZBA 298
*Ruzba düzeni 298
RÜBUBİYET 298
RÜTBE 298
RÜYET 299

S

SAÂLİK 300
SABBE 300
SABIR 300
SABİ 300
*Sabi-i muhabbir 300
SABİR 300
SABİRE 300
SADAKA 300
SADAT 301
SADR 301
*Sadr makamı 301
SAFA 301
*Safa-nazar 301
SAFER 301
SAFERAN 301
SAFEVİ 301
SAFEVİLER 301
SAFEVİYAN 301
SAFEVİYE 302
SAGAİR 302
SAGAR 302
SAHABE 302

SAHABİ 302
SAHABİYE 302
SAHAVET 303
SAHB 303
SAHBA 303
SAHİB 303
*Sahib-i asa 303
*Sahib-i beyan 303
*Sahib-i hal 303
*Sahib-i işaret 303
*Sahib-i kainat 303
*Sahib-i kalp 303
*Sahib-i sıffin 303
*Sahibü'd dâr 303
*Sahibü'z zaman 303
SAHV 303
SAKA 303
SAKAL 303
*Sakal-bıyık çalınmak 303
SAKALIK 304
SAKİ 304
*Saki-i kevser 304
SAKİLİK 304
SAKİNAME 304
SALAT 304
SALAVAT 305
*Salavat getirmek (vermek) 305
SALAVATNAME 305
SALİK 306
SALİKİN 306
SALİKÂN 306
SALMA 306
SALT 306
*Salt gerçeklikler aşaması 306
SAMAH 306
SAMİT 306
SAMT 306
SANDUKA 307
*Sanduka tavafı 307
SANEM 307
SANİ 307
SAPITMA 307
SAPTIRMA 307
SARGI 307
SARI TURNAM SEMAHI 307
SARIK 307
SARLAMBAÇ 307
SARSIL SEMAHI 307
SAVM 307
SAZ 308
SAZANDAR 308
SAZCI 308
SAZCILIK 308
SAZENDE 308
SEBA 308
SEBİYE 308
SECCADE 308
SECCADENİŞİN 308
SECDE 308
*Secde taşı 308
SEFER 309
*Seferayn 309
SEFİR 309
SEFİRLİK 309
SEKİL 309
SEKİZ 309
*Sekiz cennet (uçmak) 309
SELAMNAME 309
SELASE 310
SELMANİ 310
SELSEBİL 310
SEMAH 310
*Semah dâr'ına durmak 310
*Semah dönmek 310
*Semah düzeni 310
*Semah nefesi 310
SEMAHÇI 312
SEMAHÇILIK 312
SEMAK 310
SERATAN 312
SERDESTE 312
SERCEM 312
SERÇEŞME 312
SERVİ 313
SETTAR 313
SEVR 313
SEYADET 313
SEYAHAT 313
*Seyahat vermek 314
SEYF 314
SEYFİ 314
*Seyfi kolu 314

*Seyfi taç 314
SEYFİLER 314
SEYİR 314
*Seyr anillah 314
*Seyr fillah 314
*Seyr illallah 314
*Seyr maallah 314
*Seyr-i nüzul 314
*Seyr-i uruc 314
*Seyr ü süluk 314
*Seyrü süluk görmek 315
*Seyrü süluk'u tamamlamak 315
SEYİDAN 315
SEYİDE 315
SEYİT 315
*Seyit Ali Sultan postu 315
SEYİTLER 315
SEYİTLİK 315
SEYYAH 315
*Seyyah çıkarmak 315
*Seyyah derviş 316
*Seyyah vermek 316
SİBD 316
SİBTEYN 316
*Sıbteyn-i Mükerremeyn 316
SIDK 316
SIFAT 316
SIFÂT 316
*Sıfât-ı celaliye 316
*Sıfât-ı cemaliye 316
SIMAT 316
SIR 316
*Sır etmek 317
*Sır makamı 317
*Sır olmak 317
*Sırr-ı Hak 317
*Sırr-ı halk 317
*Sırr-ı kader 317
*Sırr-ı rububiyet 317
*Sırr-ı sır 317
*Sırr-ı tarikat 317
*Sırr-ı tecelliyat 317
*Sırr'us sır makamı 317
SIRAT 317
SIRLAMA 317
SIRLAMAK 317
SIYAM 318
Sİ 318
*Si vü dü 318
SİDRE 318
*Sidre-i münteha 318
*Sidret-ül münteha 318
SİLSİLE 318
*Silsilet üz-zeheb 318
SİMA 318
SİMURG 318
SİRAC 318
*Sirac-ı münir 318
*Sirac-ı rah-ı hidayet 319
SİRET 319
*Siret-i Nebi 319
SİTEM 319
*Sitem görmek 319
*Sitem sürülmek 319
*Sitem vurmak (urmak) 319
SİTEMLİ 319
*Sitemli olmak 319
SİVAS 319
*Sivas semahı 319
SİYADET 319
*Siyadet beratı 319
SİYASET 319
*Siyaset meydanı 319
SİYER 320
*Siyer-i Nebi 320
SOFİ 320
*Sofi süreği 320
SOFİLİK 320
SOFİYAN 320
*Sofiyan kolu 320
*Sofiyan meydanı 320
SOFİYANE 320
SOFRA 320
*Sofra bağlama duası 320
*Sofra gülbankı 320
*Sofra süreği 320
SOFRACI 320
SOFRACILIK 320
SOFU 321
SOFUCA 321
SOFULUK 321

SOHBET 321
*Sohbet meydanı 321
SOMAT 321
SORGU 321
*Sorgu ayini 321
SORULAMA 321
*Sorulama erkânı 321
SORULMA 321
*Sorulma erkânı 321
SOYUNMAK 321
SU 321
*Su orucu 321
SUBH 322
SUCU 322
SUCULUK 322
SUDUR 322
SUFFA 324
*Suffa ehli 324
*Suffa-i safa 324
SUFFE 324
*Suffe ehli 324
*Suffe-i safa 324
SUFİ 324
*Sufi süreği 324
SUFİLİK 324
SUFİYAN 324
SUFİYANE 324
SUFİYE 324
SUFİYÛN 325
SUGRA 325
SUHUF 325
SULTAN 325
*Sultanım 325
SURET 325
SURİ 325
SÜFERA 325
*Süfera-yı erbaa 325
SÜMBÜLE 325
SÜLUK 325
*Süluk etmek 325
SÜNNET 326
SÜNNİ 326
SÜNNİLİK 326
SÜPÜRGECİ 326
SÜPÜRGECİLİK 326
SÜREK 326
*Sürek bektaşileri 326

Ş

ŞAH 327
*Şah beyit 327
*Şah İbrahim Veli dolusu 327
*Şah Kulu Hacim Sultan postu 327
*Şah perde 327
*Şah safi süreği 327
*Şah Şazili postu 327
*Şah-ı Horasan 327
*Şah- Kerbela 327
*Şah-ı kevneyn 327
*Şah-ı merdan 327
*Şah-ı şehidan 328
*Şah-ı velayet 328
*Şah-ı zülfikâr 328
ŞAHADET 328
* Şahadet günü 328
ŞAHLAMA 328
ŞAK 328
ŞAKİRT 328
ŞATH 328
ŞATHİYAT 328
* Şathiyat-ı sofiyane 328
ŞATHİYE 328
ŞATIH 328
ŞECERE 329
* Şecere-i Tayyibe 329
ŞED 329
*Şed bağlamak 329
*Şedd-i şah 329
ŞEHİT 329
*Şehid-i Kerbela 329
*Şehitler şahı 329
ŞEMS 329
ŞEMSİ 329
*Şemsi yıl 329
ŞEMSİ 329
*Şemsi taç 329
ŞEMSİLİK 329
ŞERAFET 329
ŞERBET 330
ŞERBETÇİ 330

ŞERBETÇİLİK 330
ŞERH-İ BESMELE 330
ŞERİAT 330
*Şeriat bilgisi 330
*Şeriat evi 330
*Şeriat kapısı 330
*Şeriat kavmi 330
ŞERİF 331
ŞERİFLİK 331
ŞERPE 331
ŞEVK 331
ŞEYH 331
ŞEYHİ 332
ŞEYHİLİK 332
ŞEYHLİK 332
ŞEYTAN 332
ŞEYTANİ 332
*Şeytani Sultan 332
ŞIK 332
*Şık düzeni 332
ŞİA 332
*Şia-i Ali 332
*Şia-i İmamiye 332
Şİİ 332
ŞİİLİK 332
ŞİİYET 333
ŞİR 333
*Şir-i Yezden 333
ŞİRAN 333
*Şiran Semahı 333
ŞİRK 333
ŞÜHUD 333
*Şühud âlemi 333
ŞÜKÜR 333
ŞÜRB 333
ŞÜRBİ 334
ŞÜRBİLER 334
ŞÜREFA 334

T

TAALLUK 335
TÂAT 335
TAAYYÜN 335
*Taayyün etmek 335
TAAYYÜNAT 335
TABAYİ 335
TABİ 336
*Tabi ocak 336
TABİAT 336
*Tabiat alemi 336
TABUT 336
TABUTLUK 336
TAÇ 336
*Tac-ı devlet 336
TAÇLAMA DÜVAZI 337
TAÇNAME 338
TAÇDUZ 338
TAFDİL 338
*Tafdili Ali 338
TAHARET 338
*Taharet-i sugra 338
TAHT 339
*Taht-ı Muhammedi 339
TAHİR 339
*Tahir ül-batn 340
TAHKİK 340
TAHTACI 340
TAHTACILAR 340
TAİFE 341
*Taife-i bektaşiyan 341
TAKIM NEFES 341
TAKLİT 342
TAKİYE 342
TAKLİTÇİ 342
TAKVA 342
*Takva sahibi 342
TALİ 342
TALİP 342
*Talip çerağları 342
TAMU 343
TANIT 343
TANRI 343
*Tanrı sözü 343
*Tanrı yükü 343
*Tanrı'nın evi 343
TARİK 343
*Tarik-i âliye 343
*Tarik-i maad 344
*Tarik-i mebde 344
*Tarik-i müstakim 344
*Tarik-i naci 344
*Tarik-i naciye sırrı 344

*Tarik-i nazenin 344
*Tarik-i necat 344
TARİK 344
TÂRİK 344
*Târik-i masiva 344
TARİKÇİ 344
TARİKÇİLİK 344
TARİKAT 344
*Tarikat aptesti 345
*Tarikat bilgisi 345
*Tarikat ehli 345
*Tarikat kapısı 345
*Tarikat kavmi 345
*Tarikat makamı 345
*Tarikat piri3 345
*Tarikat semahı 345
*Tarikat sırrı 345
*Tarikat yolcusu 345
*Tarikat yolu 345
*Tarikat-ı âliye 345
*Tarikat-ı naci 345
*Tarikat-ı nazenin 345
TASAVVUF 347
*Tasavvuf ehli 347
TASAVVUFİ 347
TATHİR 347
*Tathir-i zünub 347
TAVK 347
*Tavk-ı Haydari 347
TAVŞAN 347
*Tavşan yemezlik 347
TAY 347
*Tayy-ı mekân 348
*Tayy-ı mekân erbabı 348
*Tayy-ı zaman 348
*Tayy-ı zaman erbabı 348
TAYLASAN 348
TAYYİBE 348
*Tayyibe-i hatır 348
TAZİYE 348
TEBADİL 348
*Tebdil olmak 348
TEBER 348
TEBERRA 348
TEBERRÜK 349
TEBLİĞ 349
*Tebliğ dönemi 349
TECELLA 349
*Tecella eylemek 349
TECELLİ 349
*Tecelli neşesi 349
*Tecelli-i celal 349
*Tecelli-i cemal 349
*Tecelli-i esma 349
*Tecelli-i sıfat 349
*Tecelli-i şuhudi 349
*Tecelli-i zati 349
TECELLİGÂH 349
TECELLİZAR 350
TECELLİYAT 350
*Tecelliyat-ı ilahiye 350
TECERRÜT 350
TECDİT 350
*Tecdit-i vuzu 350
TECRİT 350
TEDİP 350
TEFEKKÜR 350
TEFERRÜC 351
TEFSİR 351
TEHDİDAT 351
TEKBİR 351
*Tekbir getirmek 351
TEKBİRLEMEK 351
TEKELEME 351
TEKKE 351
*Tekkeye adanan kızlar töreni 352
TEKKENİŞİN 352
TEKVİN 352
*Tekvin töreni 352
TELKİN 352
*Telkin töreni 352
TELLİ KURAN 352
TEMAŞA 352
TEMENNİ 352
TEMKİN 353
TEMİZLENMEK 353
TEN 353
*Ten kıblesi 353
TENASÜH 353
TENASÜHİ 353
TENASÜHİYE 353
TENASÜHİYÜN 353
TENNURE 353
TERCEMAN 354
TERCÜMAN 354
*Tercüman kurbanı 354
*Tercüman lokması 354

TERK 354
TERK 354
*Terk-i dünya 354
*Terk-i terk 354
*Terk-i ukba 354
TERKLİ 355
TESKİN 355
TESLİM 355
*Teslim halkası 355
TESLİMTAŞI 355
TESLİMİYET 355
TESLİS 355
*Teslis ehli 355
TEVBİH 355
TEVECCÜH 355
TEVEKKÜL 356
TEVELLA 356
TEVELLİ 356
TEVHİT 356
*Tevhit çekmek 356
*Tevhit semahı 356
TEVİL 357
TEVLİYET 358
TEZKİYE 358
*Tezkiye edilmek 358
*Tezkiye-i nefs etmek 358
TIĞBENT 358
TIĞLAMAK 359
TIĞLANMAK 359
TIRAŞ 359
*Tıraş erkânı 359
TİĞ 359
TİĞBENT 359
TOPRAK 359
TORLAK 359
TORLAKLAR 359
TÖREN 360
TÖVBE 360
TUBA 360
TURNA 360
*Turnalar semahı 360
TÜRAB 360
*Türab olma 360
TÜRBE 360
*Türbe niyazı 360
TÜRBEDAR 361
*Türbedar postu 361
TÜRKMEN 361
TÜRKMENLER 361

U

UBUDİYET 362
UÇMAK 362
UFUK 362
*Ufk-ı âlâ 362
*Ufk-ı mübin 362
UKBA 362
UKNUM 362
UKUL 362
ULU 362
ULUHİYET 363
*Uluhiyet-i Ali 363
ULULUK 363
ULVİ 363
*Ulvi âlem 363
ULVİYE 363
URUC 363
USŞAK 363
UTARİT 363
UYANDIRMAK 363
UYANMAK 364
UYARICI 364
UYARMAK 364
UYKU 364
UYURLAR 364
UZLET 364

Ü

ÜÇ 365
*Üç alem 365
*Üç çocuk 365
*Üç doğurucu öz 365
*Üç fitilli kanun çerağı 365
*Üç mevcut 365
*Üç sünnet 365
*Üç terk 365
*Üç yüz altmış menzil 365
ÜÇLEME 366
ÜÇLER 366
ÜLÜ 366
ÜLÜŞ 366
ÜMMİYE 367

ÜNS 367
ÜSTAT 367

V

VAHDET 368
*Vahdet sırrı 368
*Vahdet şarabı 368
*Vahdet-i ilahi 368
*Vahdet-i vücut 368
VAHİD 369
VAHİDİYET 369
VAHİY 369
VAKFE 369
VÂKIF 369
*Vâkıf-ı esrar 369
*Vâkıf-ı hal 370
VAKİT 370
VARİDAT 370
VARİDAT 370
VARLIK 370
*Varlık birliği 370
*Varlık dairesi 370
*Varlık dönemleri 370
VAROLUŞ 370
*Varoluş çemberi 370
VÂSIL 371
*Vâsıl olmak 371
*Vâsıl-ı Hak 371
VASİYET 371
VASİYETNAME 371
VECD 371
VECH 371
*Vech-i Hak 371
*Vech-i ilahi 371
VELÂDET 371
VELÂYET 371
VELÂYETNAME 371
VELİ 372
VELİLİK 372
VELİYULLAH 372
VİLÂYET 372
*Vilâyet makamı 372
VİLÂYETNAME 372
*Vilâyetname-i Hacı Bektaş 372
*Vilâyetname-i Hacım Sultan 372
VİRD 372
VİSAL 372
VUSLAT 373
VUSTA 373
VUSUL 373
VUZU 373
VÜCUDİYE 373
VÜCUT 373

Y

YA 374
*Ya Ali, ya Şah 374
*Ya Allah, ya Rab, ya Rabbi 374
*Ya Hızır semahı 374
YAKİN 374
*Yakin nuru 374
YANTAŞI 375
YATIR 375
*Yatır muhabbeti 375
*Yatır semahı 375
YED 375
YEDİ 375
*Yedi abdal 375
*Yedi ata 375
*Yedi baba 375
*Yedi çizgi 375
*Yedi delik 375
*Yedi erkân 375
*Yedi farz 375
*Yedi gezegen 376
*Yedi gök 376
*Yedi iklim 376
*Yedi kale 376
*Yedi tanrı 376
*Yedi tutum 376
*Yedi ulu 376
*Yedi yıldız 376
YEDİİMAMCI 377
YEDİİMAMCILIK 377
YEDİLER 377
YEDULLAH 377
YEL 377
*Yel bayrağı 377
YELDİRME 377
*Yeldirme semahı 377
YESEVİ 377
YESEVİLİK 378
YESEVİYE 379
YEŞİLYAPRAK 379
YETKİN 379

*Yetkin insan 379
YEZDAN 379
YEZDANİ 379
YILDIZTAŞI 380
YİĞİTBAŞI 380
YİĞİTLEME 380
YOKLAMACI 380
YOKLAMACILIK 380
YOL 380
*Yol aptesti 380
*Yol arkadaşı 380
*Yol çocuğu 380
*Yol ehli 380
*Yol erbabı 380
*Yol eri 380
*Yol evladı 380
*Yol hakkı 380
*Yol kardeşi 380
*Yol kardeşliği 380
*Yol oğlu 380
*Yol oğlu olmak 380
*Yol rehberi 380
*Yol sırrı 381
*Yola alınma kurbanı 381
*Yola girme erkânı 381
*Yola girmek 381
*Yoldan düşme 381
*Yoldan düşmek 381
YOLAK 381
YUNMAK 381
YÜCE 381
* Yüce babalar 381
YÜKSEK 381
*Yüksekteki babalar 381
*Yüksekteki atalar 381
YÜKSELMEK 381
*Yükselen eğri 381
YÜRÜMEK 381
YÜRÜTME 381

Z

ZAHİR 382
*Zahir âlemi 382
ZAHİRİ 382
*Zahiri hükümler 382
ZAHİT 382
*Zahitler 382
ZÂKİR 382
ZÂKİRLİK 383
ZAMAH 383
ZAMAK 383
ZARF 383
ZAT 383
*Zat-ı ahadiyet 383
*Zat-ı ilahi 383
*Zat-ı mutlak 383
ZAVİYE 383
ZAVİYENİŞİN 383
ZEBH 383
ZEHEB 383
ZEKÂT 384
ZEMİME 384
ZEVK 384
ZEYDİ 384
ZEYDİYE 384
ZEYDİLİK 384
ZİKİR 384
ZİLHİCCE 384
ZİNA 384
ZİNDAN 385
ZİNDE 385
ZİNDEGÂN 385
ZİNDEGİ 385
ZİNDELİK 385
ZİYARET 385
*Ziyaret kurbanı 385
ZODYAK 385
ZUHAL 386
ZUHUR 386
ZULMET 386
ZÜBDE 386
*Zübde-i âlem 386
*Zübde-i evliya 386
ZÜHAL 386
ZÜHDİ 386
ZÜHRE 386
ZÜHT 386
*Zühd-ü takma 386
ZÜLFİKÂR 387
ZÜLFİKÂRNAME 387
ZÜNNAR 387
ZÜNUB 387

ANT YAYINLARI

1- Alevilik Olayı - Cemal Şener
2- Çerkes Ethem Olayı - Cemal Şener
3- Alevi Törenleri - Cemal Şener
4- Alevilik Üstüne - Cemal Şener
5- Atatürk ve Aleviler - Cemal Şener
6- Topal Osman Olayı - Cemal Şener
7- Hz. Ali Divanı - Çeviri
8- Anadolu Aleviliği - A.J. Dierl
9- Bektaşilik ve Edebiyatı - Besim Atalay
10- Yenicerilerin Bektaşiliği ve Vakai Şerriye - Reha Çamuroğlu
11- Günümüz Aleviliğinin Sorunları - Reha Çamuroğlu
12- Alevilerde Semah - İ.Cem Erseven
13- Bektaşilik Tarihi - J.K. Birge
14- Osmanlıda Alevi Ayaklanmaları - Baki Öz

15- Lazlarm Tarihi - A. Tandilava

16- Türkiye'de Etnik Gruplar - P. Andrews

17- Kara Afrika Sanatı - H. Topuz

18- Gürcülerin Tarihi- Fahrettin Çiloğlu

19- Alevi-Bektaşi Sözlüğü - Esat Korkmaz

20- Hallac-ı Mansur - Niyazi Öktem

21- Yaşayan Alevilik - Cemal Şener